ทางร่มเย็น
ฉันดับ ๑๑

คำถามคำตอบปัญหาธรรม

294.304
N 358 ท

294.304
W358n

หอสมุดแห่งชาติ
18 ต.ค. 2531
กรมศิลปากร

ทางร่มเย็น

หอสมุดแห่งชาติรับมังคลาภิเษก
จันทบุรี

อันดับ ๑๑

คำถามคำตอบปัญหาธรรม

ของ

พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

คณะผู้จัดพิมพ์ "ทางร่มเย็น"

สิงหาคม ๒๕๑๑

เลขห้อง ๑๗

เลขหมู่ 294.304
ว358ก

เลขทะเบียน น.๓๑ม.๑๓๓๘๒๒

ทางร่มเย็น

เดินทางกลางป่าน่าคิด
เข็มทิศไม่มีดีหรือ
อันความประมาทนั้นคือ
ทางที่ได้ชื่อมรณา

เข็มทิศคือธรรมนำชีพ
เร่งรีบขวายขวนค้นหา
อย่าให้ล่วงวัยเวลา
ก่อนพบมรรคาร่มเย็น

เกิดมาทั้งทีชีวิต
ยิ่งคิดทุกข์แท้แลเห็น
กี่ชาติเกิดซ้ำลำเค็ญ
ไยยังหลงเล่นมัวเมา

มาเถิดมาเดินทางนี้
วิถีสว่างสร่างเขลา
ทางร่มเย็นเลิศเพริศเพรา
นำเราสู่ที่สุดทุกข์

ฐ. นาครทรรพ

กรกฎาคม ๒๕๑๑

คำนำ

หนังสือ "ทางร่มเย็น" อันดับ ๑๐-๑๑ นี้ ย่อมสำเร็จมาจากกำลังศรัทธาอันแรงกล้าของคณะท่านผู้จัดพิมพ์และท่านสมาชิกทั้งหลายอีกเช่นเคย ที่ต่างอุตส่าห์วิ่งเต้นขวนขวายโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยและความสิ้นเปลืองใด ๆ จนสำเร็จเป็นเล่มขึ้นมาอย่างงามตาและน่าอ่าน ทั้งแสดงถึงน้ำใจที่มุ่งมั่นเพื่อประโยชน์แก่หมู่ชนอย่างจริงจัง มิได้ย่อหย่อนลดละ จึงขอขอบคุณและอนุโมทนากับท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

ส่วนเนื้อความของหนังสือคราวนี้ มิได้เป็นสำนวนเทศน์ดังที่เคยเป็นมา แต่กลับเป็นคำถามคำตอบปัญหาธรรม ซึ่งได้จดบันทึกไว้จากท่านผู้ถามในที่ต่าง ๆ ทั้งนักบวช และ ฆราวาส เท่าที่เห็นควร แต่มิได้ระบุนามของท่านผู้เป็นเจ้าของปัญหา ทั้งนี้เพื่อความสะดวกใจแก่ท่านที่เป็นเจ้าของปัญหาและท่านผู้อ่านทั่ว ๆ ไป จะไม่ต้องเป็นกังวลในปัญหาที่ผู้ถามและผู้ตอบสนทนากัน ซึ่งอาจมีแง่หนัก - เบา ไปตามความรู้สึกของแต่ละฝ่าย แต่จะเป็นสำนวนเทศน์หรือสำนวนตอบปัญหาก็ตาม โปรดอย่าลืมว่า ผู้เป็นเจ้าของสำนวนธรรมดังกล่าวนี้เป็นพระป่า ซึ่งอดที่จะแสดงธรรมไปตามนิสัยป่าไม่ได้ หวังว่าคงได้รับอภัยจากท่านผู้อ่านตามเคย

พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

วัดป่าบ้านตาด อุดรธานี

ถ้อยแถลง

เรียน ท่านผู้สนใจในธรรม

วาระแห่งการเกิดขึ้นของลาภอันประเสริฐได้ผ่านมาถึงพวกเราอีกครั้งหนึ่ง คือวาระ อันสามารถ จัดพิมพ์หนังสือ "ทางร่มเย็น" ได้สำเร็จคราวเดียวกัน ๒ อันดับ – ๑๐ และ ๑๑ เช่นเดียวกับคราวที่ได้จัดพิมพ์อันดับ ๓ และ ๔ สำเร็จมาแล้วเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๙ แต่ ๒ อันดับที่พิมพ์ขึ้นในครั้งนั้นเป็นบทธรรมเทศนา ส่วนครั้งนี้เป็นธรรมกถา ซึ่งพระคุณเจ้าท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน ตอบปัญหาที่มีผู้มานมัสการกราบเรียนถามท่านในโอกาสต่างๆ กัน ผู้ถามมีทั้งภิกษุและฆราวาส ปัญหาที่นำมาถามก็มีทั้งคดีธรรมและคดีโลกที่หนีคดีธรรมไปไม่พ้น คณะผู้จัดพิมพ์หวังว่า "ทางร่มเย็น" ชุด "คำถามคำตอบปัญหาธรรม" นี้ จักอำนวยประโยชน์ประหนึ่งเป็น * "โอเอซิส" แก่พวกเราผู้มีภาวะเปรียบดังบุคคลที่กำลังเดินทางตุหรัดตุเหร่อยู่ในทะเลทรายแห่งโลกธรรม

ชาวคณะ ทางร่มเย็น ขอน้อมนมัสการด้วยความตระหนักซึ้งในพระคุณและในเมตตาการุณยธรรมที่ท่านอาจารย์มีอยู่ต่อบรรดาศิษย์ เป็นเมตตาการุณย ธรรมอันหลั่งมามิรู้สิ้น ชื่นชาบอาบรด ดวงจิตของปวงศิษย์ให้ชุ่มชื่นรื่นเย็นตลอดมา

และขอขอบพระคุณโรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ที่ได้กรุณารับพิมพ์หนังสือนี้ในราคาที่เรียกว่าได้กุศลเป็นผลกำไร ทั้งตั้งใจพิมพ์ให้ด้วยความประณีตอย่างยิ่ง

---

* "โอเอซิส" (oasis) คือ ที่ที่มีน้ำและต้นไม้ในกลางทะเลทราย

ต่อไปนี้เป็นรายนามผู้บริจาคเงินสมทบทุนสินอุปการะ “ทางร่มเย็น” ต่อมาจากที่ได้ประกาศไว้ใน “ทางร่มเย็นอันดับ ๙” คือ

๑.	นางเอื้องพันธุ์คุ้มหล้า	บริจาค	๑๑๑.๐๐ บาท
๒.	นายเจริญ บุญญวัฒน์	,,	๑๐๐.๐๐ ,,
๓.	คุณหญิงระเบียบ รัตนะรัต	,,	๑๐๐.๐๐ ,,
๔.	นางน้อย ช้อยช่างทอง	,,	๕๐๐.๐๐ ,,
๕.	นางสมัยสวาท พงศทัต	,,	๑๐๐.๐๐ ,,
๖.	นางสาวศรีทอง สีหาพงศ์	,,	๑๐๐.๐๐ ,,
๗.	นางสาวเศวต จึงเจริญ	,,	๕๘ ๐๐ ,,
๘.	พลอากาศตรีชูศักดิ์ — นางส่องสี ชุติวงศ์	,,	๑๐๐.๐๐ ,,
๙.	นายแพทย์เกิด ธนชาต	,,	๒๐.๐๐ ,,
๑๐.	นายสอน ศิริวัฒนกุล	,,	๑๐.๐๐ ,,
๑๑.	นางสาววิไล วรรธนะกุล	,,	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๒.	อุบาสกสะพายย่ามแดง	,,	๑๐.๐๐ ,,
๑๓.	นายสวิก อุตระ	,,	๕๐.๐๐ ,,
๑๔.	นางสาวบุญเจือ องคประดิษฐ์	,,	๕๓.๐๐ ,,

ขณะนี้ (ตัดเงินยอดวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๑๑) ทุนสินอุปการะ “ทางร่มเย็น” มีเงินทุนรวมทั้งสิ้นเป็นเงิน ๖๑๘๒.๔๓ บาท

คณะผู้จัดพิมพ์ “ทางร่มเย็น”

สิงหาคม ๒๕๑๑

หมายเหตุ

ท่านผู้ใดต้องการติดต่อธุรกิจอันเนื่องแต่หนังสือ “ทางร่มเย็น” โปรดติดต่อได้ที่

๑. ม.ล. จิตติ นพวงศ์ สำนักงานหนังสือพิมพ์ "ศรีสัปดาห์" ซอยศรีย่าน ๑ ถนนนครไชยศรี พระนคร

๒. บุญเจือ องคประดิษฐ์
๓. สุนีต ประภาสะวัต
๔. ฐะปะนีย์ นาครทรรพ
} ศูนย์วัสดุการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

๕. ตวงรัชฎ์ ศศะนาวิน หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

๖. อุไรกร บัณฑิตกุล
๗. บุญธรรม ภักดีรัตน์
๘. ไมตรี กาญจนรัช
} ศึกวิทยุศึกษา กระทรวงศึกษาธิกา

๙. ประสิทธิ์ ฉายแก้วโปร่ง กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ที่ ท. ๑/๒๗

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๐

ด้วย คณะทายาทฯ

ได้มีจิตศรัทธาบริจาคปัจจัยเป็นจำนวนเงิน ๒,๐๐๐ บาท

บำรุงมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ ให้อานิสงส์

อันเกิดจากปัจจัยนี้เพื่อปฏิบัติการจัดหาผลบำรุงเป็นค่าพิมพ์หนังสือธรรมะแจกพุทธศาสนิกชนทั่วไป ตั้งทุนสืบ

อุปการะวัด ทหารผ่านศึก และโรงพยาบาล ถวายพระพรชัยมงคล ถวายพุทธบูชา ถวายอายุภาพพระรัตนตรัย

ภัยทั้งเคราะห์แห่งสัตว์ทั้งปวง จงอย่าได้มีแก่ท่านผู้บริจาคนี้ ให้ปราศจาก

สรรพทุกข์ภัยพิบัติ เจ็บไข้ได้ป่วยประการใดๆ ทั้งสิ้น ขอให้มีแต่ความสุขสวัสดิ์ให้เจริญ

อายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ สมบัติจนชั่วกัลปาวสานเทอญ

พระสาสนโสภณ

ผู้อำนวยการมหามกุฏราชวิทยาลัย

ชัช ภาฯ เกษวรินทร์ ธรรม เกษม

ผู้จัดการมหามกุฏราชวิทยาลัย ผู้ออกบัตร

ทุนสินอุปการะ "ทางร่มเย็น"

คณะผู้จัดพิมพ์ "ทางร่มเย็น" ตระหนักในกฎแห่งอนิจจัง อันเป็นสิ่งเที่ยง-แท้ว่า คนเราทุกคนจะต้องล่วงลับไปตามกาลเวลาตามกฎแห่งสังขารธรรม และไม่อยากจะให้การจัดพิมพ์หนังสือ "ทางร่มเย็น" ต้องล้มเลิกไปโดยเหตุนั้นด้วย จึงได้จัดตั้ง **ทุนสินอุปการะ "ทางร่มเย็น"** ไว้ในมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีมูลค่าขั้นต้น ๒,๐๐๐.๐๐ บาท มีวัตถุประสงค์ปรากฏอยู่ในสำเนาบัตรอนุโมทนาของมูลนิธิแห่งนั้น ดังที่พิมพ์ไว้หน้าซ้าย เป็นการเตรียมไว้สำหรับอนาคตซึ่งจะปรากฏผลสำเร็จต่อเมื่อรวบรวมสะสมทุนได้มากพอ (ประมาณ ๔๐,๐๐๐) บาท และเกิดผลประโยชน์จากทุนนั้นปีละไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ บาท ทั้งนี้เป็นโครงการระยะยาว ต่างหากไปจากการพิมพ์ "ทางร่มเย็น" ที่ทำอยู่ในปัจจุบัน

จึงขอเรียนข่าวนี้มายัง **ชาวคณะ "ทางร่มเย็น"** และ **ท่านผู้ใจบุญทั้งหลาย** ที่มีศรัทธาในการสร้างหนังสือธรรมะแจกจ่ายเป็นธรรมทานว่าเป็นกุศลอันยิ่ง เมื่อท่านได้ทราบแล้วและมีจิตยินดีจะบริจาคเงินสมทบ **ทุนสินอุปการะ "ทางร่มเย็น"** โปรดส่งเงินพร้อมทั้งแจ้งความประสงค์ไปยังมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร ถนนพระสุเมรุ พระนคร หรือจะฝากมอบกับคนใดคนหนึ่งที่มีชื่อปรากฏในหมายเหตุท้ายหน้าถ้อยแถลงไปจัดการส่งให้ก็ได้

คณะผู้จัดพิมพ์ "ทางร่มเย็น"

พฤศจิกายน **๒๕๑๐**

สารบาญ

ประเด็นในสากัจฉา **หน้า**

ใจคือผู้เสวยสุข–ทุกข์ สวรรค์และนรกมีจริงหรือ กุญแจเบิดประตูสวรรค์ นิพพาน และปิดประตูนรก อตฺตาหิ อตฺตโนนาโถ ๑-๙

พระฝรั่ง พระกรรมฐานงดฉันอาหารในบางกาลเพื่อประโยชน์อะไร บัญหามังสวิรัติ ๑๐–๒๔

พระฝรั่งอีกครั้ง เมื่อมีดีก็อาจจะมีชั่วคู่กัน เปลี่ยนแปลงธรรมไปตามโลกเสียมั่งจะดีไหม ๒๕–๓๒

มรรค ผล มีทั้งทางโลกและทางธรรม มรรคผลของฝ่ายมราวาสกำลังหลอกตนเองอยู่หรือเปล่า ๓๓–๕๐

สมาธิของคนล้าสมัย ใจคือจุดสูญกลางของโลกและธรรม ๕๑–๕๙

ความไม่สนใจในทานเท่ากับไม่สนใจในชีวิตของกันและกัน คนนามสกุลเทวทัตต์ ธรรมทานมีผลมากกว่าวัตถุทาน ๖๐-๗๐

อยากทราบเรื่องของพระธุดงค์และพระอรหันต์ ผู้ที่สำเร็จมรรค ผล นิพพาน ก็มิได้หาบตู้คัมภีร์ติดตัวมาเกิด ความคิดที่เบียดเบียนตนและสังหารตน อย่าอวดดีต่อกรรมชั่ว จิตของพระอรหันต์กับจิตของปุถุชนต่างกันตรงไหน ๗๑–๙๐

กราบผี การเกิด-ตายของสัตว์โลกเพราะอำนาจกรรมพัดผัน
อบรมลูกปุ๊ก การเลื่อนฐานะของใจ แสวงหาความสุข
ให้ถูกทาง ๙๑–๑๐๔

รสดีรสไม่ดี ความหวังดีกับการติชมเป็นสิ่งคู่กัน รากฐาน
ความสุขของครอบครัว โรคภายในที่ต้องรักษา ๑๐๕–๑๑๕

ทุกข์เพราะคู่ครองตายจาก เสือที่นักบวชชอบรัก งมเข็มก้น
ทะเลลึก ๑๑๖–๑๓๓

สงสารว่าพระธุดงค์ฉันสำรวม ธรรมะที่เป็นทำนบกั้นความ
ล้นผึ่งของตัณหา ฆราวาสก็เพ้นเอาประโยชน์ได้ จากธุดงค-
วัตรของพระ ๑๓๔–๑๔๙

ความหมายของคำว่า "ตน" "ตน" เป็นต้นเหตุของทุกข์และสุข
ถ้าต้องการเป็นลูกศิษย์มีครู ๑๕๐–๑๕๗

บัญชีรายชื่อผู้บริจาค ๑๕๘–๑๖๑

คำถามคำตอบปัญหาธรรม

ดิฉันได้ยินโบราณพูดว่า สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ นั่นจริงไหมคะ ถ้าจริง ทำไมท่านสอนให้คนไปสวรรค์กัน แล้วจะไปหาสวรรค์ที่ไหนกันอีก เพราะสวรรค์ก็อยู่ในหัวอกคนอยู่แล้ว

จริง เพราะผู้เสวยสุขและเสวยทุกข์ คือใจซึ่งอยู่ในหัวอกคนทุกคน ไม่มีสิ่งอื่นเป็นผู้เสวยได้นอกจากใจ เพราะความสุข–ทุกข์ที่ใจจะต้องเสวยนั้นมันเกิดและอยู่ที่ใจ ฉะนั้น คนเราจึงมีทางเป็นสุขและเป็นทุกข์ได้ในทางใจไม่เลือกกาล โดยไม่ต้องรอให้สุขภาพทางกายสมบูรณ์หรือบกพร่อง หรือสมบัติให้สมบูรณ์หรือบกพร่อง มาสนับสนุน จึงจะเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ขึ้นมา เราพอมีเครื่องเปรียบเทียบได้ เช่นคนตาบอดหรือง่อยเปลี้ยแสดงความสุขรื่นเริงใจในบางกาล และคนมั่งมีและสุขภาพทางกายยังดีๆ แสดงความทุกข์ร้อนทางใจในบางเวลา ซึ่งเป็นเรื่องของใจล้วน ๆ พาให้แสดง ที่ท่านสอนให้คนไปสวรรค์ก็เหมือนคุณบอกลูกคุณเข้าไปนอนในห้องนอนเสียนั่นเอง ความจริงการหลับนอนและความสุขอันเกิดแต่การหลับนอน มันมีกับเด็กอย่างสมบูรณ์อยู่แล้ว มิได้มีอยู่กับห้องนอนหรือบนเตียงนอน แต่ถึงเวลาที่เด็กจะควรเข้าไปหลับนอนในห้องนอน ก็จำเป็นต้องบอกให้เข้าไป แม้เด็กจะล้มตัวลงนอนหลับอยู่บนตักคุณเสียเอง เด็กก็มีความสุขในการหลับอย่างพอเพียงเหมือนกัน แต่การที่จะให้เด็กนอนหลับอยู่ที่นี่หรือที่นั่น นั้นย่อมเป็นไปตามกาลอันควร

การที่ท่านสอนให้คนไปสวรรค์ก็ย่อมสอนให้เป็นไปตามกาลอันควรเช่นเดียวกัน ตามธรรมดาของคนที่มีความสุขพอจะเป็นสวรรค์ และมีความทุกข์พอจะเป็นนรกได้ภายในใจ อยู่ที่นี่ก็เป็นสุขและเป็นทุกข์ได้อย่างสมเหตุสมผลของกรรมที่ทำไว้ แต่กาลอันควรอยู่และควรไปมันเป็นเครื่องบังคับอยู่ในตัวของมันเอง ซึ่งจะรอเสวยสุขและรอเสวยทุกข์อยู่ในที่แห่งเดียวไม่ได้ ก็จะต้องสอนเพื่ออยู่และเพื่อไปตามควรแก่เหตุการณ์ ฉะนั้น แม้สวรรค์และนรกจะมีอยู่ในใจดวงเดียว และเสวยอยู่ในใจดวงเดียว แต่วิบากขันธ์ซึ่งเป็นที่อาศัยเป็นสิ่งแปรปรวนจำต้องสั่งโยกย้ายไปตามกาลอันควร ดังนั้น ที่ท่านสอนให้บำเพ็ญตนเป็นคนดีมีความสุขในภพชาติที่กำลังอยู่อาศัย และสั่งสอนเพื่อความดีในภพชาติต่อไป จึงเป็นการถูกต้องตามธรรมและความประสงค์ของสัตว์โลกผู้มุ่งความสุขทั้งวันนี้และวันหน้า ทั้งชาตินี้และชาติหน้าอยู่แล้วอย่างเต็มใจ ใครจะหาคำสั่งสอนที่ถูกต้องแม่นยำยิ่งกว่านี้ไม่มีอีกแล้ว

ส่วนสรรค์และนรกที่นอกไปจากหัวอกของคนจะมีไหมคะ ถ้ามี อยู่สูงและต่ำเพียงไรคะ

อาตมาไม่แน่ใจ เพราะสิ่งต่าง ๆ ไม่ใช่ผู้เสวยสุขและทุกข์เหมือนหัวอกมนุษย์ ความสูง-ต่ำนั้นเข้าใจว่ามนุษย์อยู่สูงหรือต่ำเพียงไร สวรรค์และนรกก็อยู่สูงหรือต่ำเพียงนั้น ไม่อยู่สูงหรือต่ำกว่าที่มนุษย์เราอยู่อาศัย

ที่ท่านพูดหมายถึงบ้านที่มนุษย์เราอยู่ใช่ไหม

จะว่าบ้านก็ใช่ จะว่าป่าก็ใช่ จะว่าบ้านนอกหรือในเมืองก็ใช่ จะว่าที่ไหนๆ

ที่มนุษย์อาศัยอยู่ก็ใช่ จะว่าห้องขังหรือเรือนจำก็ใช่ทั้งนั้น เพราะมนุษย์ในโลกนี้จะต้องอาศัยสิ่งดังกล่าวเป็นที่อยู่อาศัยเพื่อเสวยสุขและทุกข์ ไม่มีสิ่งใด ๆ เป็นที่เสวย

ท่านว่าไว้ในตำราว่าสวรรค์นรกมีนั้นจริงไหม ถ้ามีอยู่ที่ไหน ดิฉันอยากรู้ค่ะ

พระพุทธเจ้าไม่เคยบำเพ็ญเพื่อโกหกพระองค์และสัตว์โลก แต่ทรงสร้างความดีเพื่อพระองค์และเพื่อโลกโดยถ่ายเดียว สำหรับอาตมาไม่มีความรู้ความสามารถจะคัดค้านคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าว่าสวรรค์นรกไม่มี เท่าที่ปฏิบัติและไตร่ตรองตามหลักธรรมของท่าน เฉพาะสิ่งที่เราสามารถ ก็ทำให้เกิดศรัทธาเชื่อมั่นในคำสั่งสอนของท่าน ว่าเป็นสวากขาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบจริงไม่บกพร่อง จึงเกิดความเชื่อมั่นทั้งฝ่ายมรรค คือทางดำเนิน ทั้งฝ่ายผลคือความสุขเป็นเครื่องตอบแทน ทั้งสวรรค์เป็นชั้น ๆ ตลอดถึงพรหมโลกอันเป็นที่สถิตอยู่ของท่านผู้มีบุญได้บำเพ็ญไว้แล้ว และนิพพานอันเป็นธรรมดับทุกข์โดยสิ้นเชิง ว่ามีจริงไม่สงสัย แม้ไม่มองเห็นสวรรค์นิพพานด้วยตาเนื้อพอจะเชิญท่านผู้อื่นมาดูด้วยได้ แต่ส่วนลึกของหัวใจเป็นเรื่องที่ไม่สามารถจะเรียนได้ตามความรู้สึก พร้อมทั้งคำที่คุณถามว่า ถ้ามี อยู่ที่ไหน ด้วย รู้สึกเสียใจที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคุณได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะโลกเรามีเฉพาะกล้องส่องทางด้านวัตถุอย่างเดียว ไม่มีกล้องส่องนามธรรม คือสวรรค์นิพพาน จึงจนใจไม่ทราบว่าจะไปแสวงหาอะไรที่ไหนมาส่องดูสวรรค์นิพพานให้เห็นชัดและหายสงสัยเสียที ถ้าสมมุติว่า อาตมามีกล้องชนิดหนึ่งโดยเฉพาะส่องดูเห็นสวรรค์นิพพานเป็นชั้น ๆ ประจักษ์ใจ แล้วมาบอกคุณว่าได้ส่องดูเห็นสวรรค์ พรหมโลก และนิพพานโดยตลอดทั่วถึงแล้ว สวรรค์ชั้นแรกอยู่ห่างจากมนุษยโลกขึ้นไปประมาณเท่านั้นไมล์

ชั้นหนึ่ง ๆ อยู่ห่างกันขึ้นไปชั้นละเท่านั้นไมล์ พรหมโลกอยู่ห่างสวรรค์ชั้นสุดขึ้นไปเท่านั้นไมล์ และพรหมโลกชั้นหนึ่ง ๆ อยู่ห่างกันขึ้นไปชั้นละเท่านั้นไมล์ ส่วนนิพพานนั้นอยู่ห่างจากสมมติทั้งปวงขึ้นไปไม่มีประมาณของสมมติใด ๆ จะวัดและนับอ่านได้เลยดังนี้ คุณจะแน่ใจหรือว่าเป็นความจริงหรือหาเรื่องอะไรมาอุตริคุณเข้าอีก เพราะกล้องก็เฉพาะสำหรับอาตมาเสียด้วย คนอื่นดูด้วยไม่ได้ เรื่องมันเริ่มพิสดารไปตั้งแต่กล้องอยู่แล้ว มิหนำยังไปมองเห็นสวรรค์นิพพานเข้าอีก ซึ่งโลกไม่มีใครเห็นกันเลย แม้แต่พวกนักอวกาศซึ่งเป็นนักเหยียบย่ำนอกโลกจนอวกาศกลายเป็นขี้ตมขี้โคลนเหลว ๆ ไปหมด ก็ยังไม่พบเห็นพอได้มาประกาศให้โลกทราบ ถ้าเป็นที่น่าอยู่ก็จะได้เริ่มและรีบเร่งทำบุญให้ทาน เพื่อเตรียมไปสวรรค์นิพพานกันบ้าง ส่วนอาตมาไปแอบเห็นสวรรค์นิพพานคนเดียวด้วยกล้องอันลึกลับ ซึ่งได้มาจากโลกไหนก็ไม่รู้ที่โลกไม่เคยมีกันเลย เมื่อเรื่องมันเป็นอย่างนี้คุณจะคิดว่ามันเหลือเชื่อหรืออย่างไร โปรดคิดดูก็แล้วกัน

ดิฉันยังข้องใจตอนที่ว่านิพพานอยู่ห่างจากสมมติทั้งปวงขึ้นไป ไม่มีประมาณของสมมติใด ๆ จะวัดและนับอ่านได้เลย นี่ท่านเอากล้องอะไรมาส่องถึงรู้ได้ว่ามันไกลจนสุดวิสัยของสมมติจะรู้ได้

อาตมาก็เรียนมาก่อนนี้แล้วอย่างไรเล่า คุณยังอุตส่าห์มาถามให้เรื่องมันพิสดารไปอีก ก็เรียนคุณแล้วว่า 'กล้องลึกลับ' อย่างไรเล่า และยังเป็นกล้องเฉพาะด้วย กล้องผูกขาดด้วย จึงไม่สบายใจที่จะเรียน แต่ทนคุณถามไม่ได้ก็จำต้องเรียน เพื่อคุณจะได้หายสงสัย มิหนำยังกลับสงสัยใหญ่ เรื่องจึงควรยุติไว้ไม่เช่นนั้นจะยุ่งใหญ่

ส่วนนรกท่านไม่เห็นท่านพูดถึงเลย

คำว่า นรก พอได้ยินแต่ชื่อก็กลัวอยู่แล้ว ไม่มีใครจะกล้าหาญต่อนรกหมกไหม้ พอจะพูดถึง

แม้เป็นสิ่งที่กลัวก็ควรพูด เพื่อผู้กลัวจะได้หาทางหลบหลีกกันบ้าง ไม่ควรจะเก็บซ่อนไว้ให้เผาผลาญมนุษย์อยู่ร่ำไป โดยไม่มีใครบอกให้รู้เสียบ้าง

นรกก็คือแดนหาความสุขความสำราญไม่ได้ ถ้าเป็นสิ่งที่กลัวกันจริง ๆ จะพากันหาทางหลบหลีกเองก็ยังได้ จำเป็นอะไรจะต้องบอกกันเสียทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะความทุกข์อันเป็นสิ่งน่ากลัวมีอยู่กับทุกคน ไม่น่าจะสงสัย

นรกเป็นสถานที่อยู่ของคนชั่ว ใช่ไหมคะ

ว่าใช่ก็ถูก เช่นตะรางเป็นที่อยู่ของนักโทษ แต่อย่าลืมว่านายผู้คุมนักโทษก็อยู่ที่นั้นด้วยก็แล้วกัน

ส่วนนรกในเมืองผี มีไหมคะท่าน

สวรรค์ นิพพาน เมืองเทพ กับนรกเมืองผี จะมีหรือไม่ก็ดังที่อาตมาเรียนผ่านมาแล้วในข้อว่าด้วยสวรรค์ นิพพาน สิ่งสำคัญยิ่งที่ไม่ควรมองข้ามไป นั่นคือกุญแจสำหรับเปิดประตูสวรรค์ นิพพาน และปิดประตูนรก นั้น โปรดถือไว้ในมือและกำให้แน่นอย่าปล่อยวางเด็ดขาด เวลาหายแล้วไม่มีที่ซื้อขายกันจะลำบาก

คำว่า กุญแจ สำหรับเบิดประตูสวรรค์ นิพพาน และปิดประตูนรก นั้น หมายความว่าอย่างไร ดิฉันไม่เข้าใจเลย นิมนต์ท่านอธิบายด้วย

ความดีทุกประเภท เป็นกุญแจดอกสำคัญแต่ละดอก สิ่งเหล่านี้ไม่มีซื้อขายในที่ทั่ว ๆ ไป ไม่ให้ลดละความดี เพราะมนุษย์เราถึงจะมีหรือจน จะเป็นอยู่หรือตายไป จำต้องระลึกและอาศัยความดีที่ให้ผลเป็นสุขอยู่เสมอ เช่น สุขกาย สุขใจ ความดีเหล่านี้แล เป็นเครื่องมือสำหรับเบิดทางดีเพื่อไปส่ความสุขอันมนษย์พึงหวังโดยทั่วกัน ถ้ามีความดีอยู่กับตัวที่พออาศัยหรือมีความสุขสมบูรณ์แล้ว สวรรค์ นิพพาน จะมีหรือไม่มี อยู่ใกล้หรืออยู่ไกลย่อมไม่เป็นปัญหาที่ผู้นั้นจะคิดให้ลำบากและเสียเวลา โดยมากที่คิดเสียอกเสียใจหรือสงสัย สวรรค์ นิพพาน จะมีหรือไม่มี นั่นคือผู้ไม่มีสมบัติคือความดี พอจะเป็นที่อบอุ่นใจได้เท่าที่ควร จึงทำให้วุ่นวายและถามโน่นถามนี่อยู่ไม่เป็นสุข ความคิดทำให้เกิดสงสัย ใจก็รำคาญปากก็ถามยุ่งไปหมด บทเวลาตายแล้วคำที่ถามไว้ก็ไร้ผล แต่กรรมที่ตนทำไว้หากพาไปถูกตามจุดของกรรมอย่างไม่ผิด ฉะนั้น เราเป็นชาวพุทธที่เชื่อต่อกรรมที่ตนทำจำต้องให้ผลเองจึงไม่ควรประมาทการกระทำของตนทุก ๆ ประโยคที่ทำว่าจะไม่ให้ผล แต่กรรมนั่นแลเป็นผู้ให้ผล ไม่มีสิ่งใดจะพาไปทางดีทางชั่วได้นอกจากกรรม ไม่ว่า ญาติ มิตร พ่อ-แม่-ลูกรัก สามี-ภรรยาที่ฝากผีฝากไข้ ไม่ว่าผู้เรียนมากเรียนน้อย เรียนในหรือนอกประเทศ ได้ชั้นใดภูมิใด ฉลาดปราชญ์เปรื่องเลื่องลือเพียงใด จะไม่สามารถส่งเสียผู้ตายแล้วให้ไปถูกจุดที่หมายได้เหมือนกรรมที่ตนทำไว้แล้ว ฉะนั้น กรรมดี—ชั่ว จึงเป็นเหมือนกุญแจเครื่องเบิดทางดีทางชั่วให้ผู้ทำไปสู่ผลดี-ชั่วที่ตนทำได้รับเสวยผล ถ้าเป็นสิ่งที่อาศัยคนอื่นช่วยเหลือได้ แม้แต่สัตว์ดิรัจฉานเขายังมีหมู่มีพวก คนเราทำไมจะไม่มีพ่อ-แม่

ญาติมิตรจะคอยช่วยเหลือในคราวจำเป็นเล่า ยิ่งเรื่องตายด้วยแล้วเมืองไทยเรา ทั่วประเทศถือเป็นกิจสำคัญซึ่งจะทำการช่วยเหลือกันอย่างสุดความสามารถ ไม่มีผู้ใดจะปล่อยทิ้งให้จมดินจมน้ำไปเปล่า ๆ โดยไม่มีแก่ใจเหลียวแลเลย แต่เป็นสิ่งที่สุดวิสัยไม่มีใครช่วยได้ คือความตายและการตามส่งเสียผู้ตายให้ถึงจุดที่มุ่งหมายอันเป็นสุขสมบูรณ์ นี้เป็นสิ่งที่สุดวิสัยแท้ จึงไม่ควรนอนใจเวลายังพอดิ้นรนหาความดีได้อยู่ ควรรีบเร่งขวนขวายหาความดีให้เป็นที่เย็นใจเสียแต่บัดนี้ จะเป็นผู้หายใจโล่งโปร่งสบายทั้ง ๆ ที่ความตายขวางหน้าอยู่

ดิฉันรู้สึกคิดเป็นทุกข์และลำบากใจในคราวจะตายจริง ๆ ดังที่เห็นคนอื่นเขาตายรู้สึกว่าตายลำบากและไม่มีสติเลยก็มี เหมือนรถที่พวงมาลัยหลุดวิ่งส่ายหน้าส่ายหลัง แต่รถยังมีดีกว่าคนจะตาย พอเห็นท่าไม่ดีเรารีบห้ามล้อและดับเครื่องเสียมันก็หยุดไปเอง ส่วนคนเรากำลังจะตายนั้นซิไม่ทราบจะดับอะไร นอกจากดับลมหายใจซึ่งก็ตายไปเสียเท่านั้นไม่มีทางแก้ไข ยิ่งคิดไปถึงท่านที่มีอำนาจฉลาดในสังคม มียศหนักศักดิ์ใหญ่ มีสมบัติเงินทองมาก ๆ เวลาท่านจะจากไป สิ่งเหล่านั้นไม่ทราบไปอยู่ที่ไหนหมดเวลานั้น ไม่เห็นมาช่วยบ้างเลย ปล่อยให้เป็นคนเช่นเรา ๆ ท่าน ๆ นี้เอง มองดูอาการที่ท่านทนทุกข์ทรมานเหมือนไม่มีอะไรเป็นหลักใจเลย มีแต่สิ่งที่น่าสังเวชใจอย่างยิ่งเท่านั้น กำลังแสดงอยู่อย่างเต็มที่ในเวลานั้นและตายไปแบบคนหมดความหมายไร้ญาติขาดมิตร ต่างคนต่างแสดงความหมดหวังไปตาม ๆ กันในบรรดาญาติที่นั่งห้อมล้อมท่านอยู่ คิดถึงสภาพเช่นนี้ทำให้ดิฉันนึกอ่อนใจตัวเอง เมื่อถึงคราวเช่นนั้นมาถึงตัว กลัวจะไม่มีสติรักษาใจ กลายเป็นท่อนซุงลอยน้ำไปอย่างไม่มีจุดหมายก็เท่ากัน จะทำอย่างไรใจถึงจะมีสติดีในคราวตายไม่เสียท่าเสียที

การทำความดีทุกประเภท เป็นวิธีการช่วยป้องกันจิตไม่ให้พลาดท่าเสียที ไม่มีวิธีใดจะดีไปกว่าวิธีที่กล่าวนี้ บรรดากุศลทั้งมวลที่บำเพ็ญ การทำภาวนาเป็นเยี่ยมกว่าทุกวิธี เพราะเป็นเหมือนกั้นอ่างเก็บน้ำคือความดีทั้งหลาย ซึ่งจะไหลรวมมาสู่จุดนี้แห่งเดียว ผู้บำเพ็ญภาวนาทางจิตจนได้รับความสงบแน่วแน่ย่อมเป็นผู้มีคติอันแน่นอนทั้งเวลาปรกติและเวลาจวนตัว เป็นผู้องอาจกล้าหาญต่อคติธรรมดา คือ ความตาย ทั้งที่ยังไม่มาถึง และขณะที่กำลังถูกมรณภัยคุกคามสามารถวางตน (ใจ) ได้อย่างสม่ำเสมอตลอดวาระสุดท้าย ยิ่งท่านที่บำเพ็ญจิตภาวนาจนมีความชำนาญทางสมาธิและปัญญา และท่านที่แน่นอนต่อความบริสุทธิ์กับท่านที่บริสุทธิ์ประจักษ์ใจแล้ว ไม่มีอะไรจะมาเป็นอุปสรรคต่อใจของท่าน นอกจากใจจะก้าวเข้าสู่จุดหมายที่เหมาะกับภูมิของตน ที่ได้บำเพ็ญไว้แล้ว สมัยยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น ทั้งนี้จะเห็นได้จากท่านนักปฏิบัติบำเพ็ญด้วยกันที่มีอายุสั้นบ้างยาวบ้าง เหมือน **อนิจจา วตสังขารา** ทั่ว ๆ ไป เวลาท่านเริ่มป่วยจนถึงขั้นหนักเต็มที่จะทน **ภาราหเว ปัญจักขันธา** (ขันธ์ทั้งห้าเป็นภาระหนักมาก) ไม่ได้ มองดูอาการของท่าน เป็นเหมือนคนที่มีเครื่องป้องกันตัวอย่างมั่นคงรอบด้านอยู่แล้ว ไม่มีอาการหวั่นไหวต่อมรณภัยที่โลก ๆ กลัวกัน นอกจากนั้นยังตอบคำถามของเราอย่างนักปฏิบัติที่เชี่ยวชาญเหมือนไม่มีการเจ็บป่วย อย่างมีเหตุผลอีกด้วย ถึงเวลาเข้าจริง ๆ ก็กล่าวอำลาหมู่เพื่อนในทำนองว่า ทุกท่านโปรดตั้งใจบำเพ็ญประโยชน์ตนให้เต็มที่ เมื่อประโยชน์ตนเต็มที่แล้ว จากนั้นประโยชน์เพื่อโลกจะตามมาเป็นลำดับ ผมจะจากขันธ์อันเป็นภาวะกดถ่วงตลอดมานี้ไปในบัดนี้ แต่ไม่จากสิ่งที่เป็นผมแล้วด้วยดี ไม่ปลอมแปลงไป ทุกท่านโปรดค้นหาตนอันแท้จริงให้เจอ ตนนั้นมิใช่ตนสมมติ หากเป็นตนในหลักธรรมชาติและมีอยู่กับทุกคน ถ้าค้นพบแล้วก็จะพบเมืองพอในธรรมชาติอีกเช่นกัน นั่นแลคือเมืองพอดี ใจพอดี

ทุก ๆ สิ่งจะพอดีไปตามหลักใหญ่ที่ค้นพบนั้นทั้งนั้น ความบกพร่องที่เคยเป็นมาในสันดานจะสมบูรณ์ขึ้นทันที พอจบประโยคก็จากไปด้วยความสงบอันเป็นที่น่าเลื่อมใสอย่างยิ่ง เหมือนบุคคลละทิ้งภาชนะดินเผา แล้วถือเอาภาชนะทองคำธรรมชาติฉะนั้น มิได้เป็นในลักษณะไม่อยากไปแม้ถึงคราวแล้ว แสดงแต่ความหวังอยากอยู่ท่าเดียว การจากไปเหมือนจะไปล่มจมบ่นบี้ไม่มีชิ้นดีเลย

ฉะนั้น การบำเพ็ญจิตภาวนา เป็นกิจจำเป็นสำหรับบุคคลผู้หวังพึ่งตนตามธรรมมีว่า อตฺตาหิ อตฺตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งของตน เห็นผลอัมภทันตาในชาตินี้ ดังที่นำมาแสดงเพียงย่อ ๆ พอเป็นคติ ว่าการปฏิบัติต่อใจในทางที่ดีนั้นไม่เสียผล ทั้งได้รับความภาคภูมิใจในโลกนี้และโลกหน้า อันจะสืบเนื่องต่อภพจากจิตผู้เป็นนักท่องเที่ยวในเวลาไม่นาน โปรดนำไปปรับปรุงแก้ไขตนในเวลาชีวิตครองตัวอยู่ ถ้าหาไม่จะหมดหวัง

จากประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งความสังเวชและความยินดียิ่ง ในท่านนักปฏิบัติที่บำเพ็ญตนจนได้ชัยชนะ ตามที่ท่านอธิบายให้พังวันนี้ ดิฉันยึดได้เป็นคติสอนใจมากมายเลยลืมนึกถึง นรก–สวรรค์ เพราะเห็นอยู่กับตาทั้งความสุขและความทุกข์ ซึ่งติดพันอยู่กับมนุษย์เราทุกเวลา โดยไม่จำเป็นว่าต้องระลึกถึง นรก–สวรรค์ ความทุกข์หรือความสุขถึงจะมีมา เพราะเป็นของมีอยู่กับมนุษย์และสัตว์อยู่แล้ว แต่การกล่าวนี้มิได้หมายความว่านรก–สวรรค์ไม่มี แต่กล่าวถึงสิ่งที่มีอยู่กับมนุษย์เรา คือ สุข และทุกข์ต่างหาก

ต่อไปนี้ ดิฉันจะพยายามทำภาวนา ให้หนักมือกว่าเท่าที่ทำอยู่ทุกวันนี้ เผื่อเวลาตายจะได้มีเครื่องยึดและไปอย่างสบาย รู้สึกผึ่งใจอย่างลึกที่ท่านอธิบายว่าให้ช่วยตัวเอง และยกบาลีมาพร้อมว่า อตฺตาหิ อตฺตโน นาโถ แต่ก่อนดิฉัน

ยังไม่ค่อยเข้าใจนัก เพิ่งมาเข้าใจวันนี้ว่าการช่วยตัวเองนั้น ช่วยอย่างไรที่เป็นความชอบยิ่ง คือเวลาจะตายจริง ๆ ไม่มีใครช่วยใครได้โดยตามส่งเสียให้ถูกทางที่เป็นความสุขความสมหวัง ต้องเป็นภาระหน้าที่ของตัวโดยเฉพาะ ซึ่งจะกำจัดปัดเป่ากิเลสมลทินความห่วงหน้าห่วงหลังของตัวในเวลานั้น อันจะก่อความชุลมุนวุ่นวายมากกว่าเวลาอื่นใดทั้งสิ้น ดิฉัน ขอกราบขอบพระคุณท่าน

□ □ □

ได้ทราบว่ามีพระฝรั่งไปอยู่กับท่านหลายองค์ใช่ไหม ท่านฉันอาหารไทยเราได้ไหม

ใช่ ฉันได้เพราะท่านต่างก็ตั้งใจมาฝึกอบรมตน ประกอบกับพระศาสนาก็เป็นแหล่งที่ฝึกอบรมอยู่แล้ว ผู้มาบวชจึงควรสนใจต่อการฝึกทุกแขนงที่ควรแก่เพศของตน

ท่านฉันข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้า และปกติที่วัดท่านฉันข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้า

ฉันได้ทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า ปกติทางวัดฉันข้าวเหนียวกันทั้งนั้น แต่ข้าวเจ้าก็มีไม่ขาดวัด

การปฏิบัติธรรมของท่านเป็นอย่างไรบ้าง ขยันหมั่นเพียรดีไหม

ท่านตั้งใจปฏิบัติดีทุกองค์ มีความขยันหมั่นเพียรดี สมกับท่านมาแต่ถิ่นไกลจริง และเป็นผู้หนักในเหตุผลดีด้วย ต่อไปก็น่ากลัวศาสนาพุทธเราจะไปแพร่และเป็นหลักอยู่ทางยุโรปเหมือนกัน เพราะท่านเหล่านี้เป็นผู้มีนิสัยชอบเอา

จริงเอาจัง สมกับหลักธรรมในศาสนาพุทธเราเป็นหลักความจริงและสอนตามหลักความจริงด้วย

ท่านมาจากประเทศไหนบ้าง พูดภาษาไทยเราได้บ้างไหม เวลาพูดธรรมกัน ท่านอาจารย์ใช้ภาษาอังกฤษหรือภาษาไทย

มาจากอังกฤษบ้าง จากอเมริกาบ้าง จากแคนาดาบ้าง ส่วนฆราวาสหญิงชายที่มาพักอบรมชั่วคราว มาจากอังกฤษบ้าง อเมริกาบ้าง ฮอลแลนด์บ้าง บางองค์ก็พูดภาษาไทยได้มาก ร่วมเข้าขั้นปรกติธรรมดา บางองค์ก็พูดได้น้อย บางองค์ก็พูดได้นิด ๆ แต่ทุกองค์กำลังเริ่มเรียนภาษาไทยกันทั้งนั้น เวลาพูดธรรมก็พูดเป็นภาษาไทย และอัดเทปไว้บ้าง ไม่อัดบ้าง เสร็จแล้วก็ให้องค์ที่รู้ภาษาไทยพอสมควรอธิบายเป็นภาษาอังกฤษอีกครั้ง เพื่อท่านที่ยังไม่คุ้นภาษาและที่ยังไม่รู้ภาษาไทยจะได้เข้าใจ ทำอย่างนี้เรื่อยมา

ท่านฉันกี่ครั้งในวันหนึ่ง

ฉันครั้งเดียวเหมือนกันทั้งหมด

นับแต่วันพระฝรั่งมาอยู่กับท่านอาจารย์ ท่านเคยไปเยี่ยมบ้านเมืองของท่านหรือยัง และสนใจอยากไปเยี่ยมบ้านเมืองของท่านไหม

ยังไม่เคยไป และไม่เห็นท่านพูดว่าอยากไป เห็นแต่ต่างองค์ต่างเร่งภาวนา

กันทั้งนั้น ไม่สนใจว่าอยากกลับบ้านกลับเมืองของตนเลย

การปกครองพระฝรั่ง ท่านปกครองกันอย่างไร ยากไหม และชอบถือตัวมากไหม

ปกครองเหมือนพระไทยทั่ว ๆ ไป เพราะอาตมาไม่มีความรู้พิเศษมาปกครองนอกจากจะปกครองตามหลักธรรมวินัยเท่านั้น อีกประการหนึ่ง พระธรรมวินัยพิเศษสำหรับ ชาติ ชั้น วรรณะ ไม่มี นอกจากเพื่อพระผู้บวชแล้ว มีสังวาส คือการอยู่ร่วมที่มีหลักธรรมวินัยเสมอกัน และมีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องปกครองอันเดียวเท่านั้น การปกครองก็ไม่ยาก เพราะท่านไม่ได้มาเพื่อก่อความยุ่งยากแก่การปกครอง การถือตัวไม่ปรากฏ นอกจากจะผังอยู่ในส่วนลึกไม่แสดงออกให้เห็น เราก็ทราบไม่ได้

ทราบว่าพระฝรั่งอดอาหารเก่งใช่ไหม ท่านอดได้กี่วัน และอดกันทุกองค์ไหม

การเก่งหรือไม่เก่งอาตมาเรียนตอบยาก เพราะพระไทยในวัดนั้น ที่อดอาหารหลาย ๆ วันและอดบ่อยเหมือนพระฝรั่งก็มีอยู่แยะ จึงไม่ทราบว่าใครเก่งใครไม่เก่ง และท่านก็มิได้อดเพื่อแข่งกัน พอที่จะให้คะแนนว่าองค์นั้นเก่ง องค์นั้นไม่เก่ง และองค์นั้นไม่เป็นท่า แต่การไม่อดเลยนั้นยกให้อาตมา เพราะฉันทุกวัน ไม่เคยอดในระยะนี้ พระฝรั่งองค์ที่ท่านอยู่มานาน อดกันทุกองค์ แต่ที่ไปอยู่ใหม่ยังไม่เห็นท่านอด ส่วนองค์ที่ท่านอด ท่านอดได้ครั้งละหลาย ๆ วัน คือ

ห้าวันบ้าง สิบวันบ้าง สิบห้าหรือ สิบหกวันบ้าง ทั้งพระเทศและพระไทย อดบ่อยในพรรษา บางวันแทบจะไม่มีพระออกบิณฑบาต เพราะท่านไม่ฉันก็ไม่ให้ท่านไป ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการประกอบความเพียร เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาในเวลานั้นตามอัธยาศัยของท่าน

เวลาท่านอดอาหาร ท่านฉันพวกของหวาน เช่น ผลไม้บ้างไหม หรือไม่ฉันอะไรเลย

ท่านไม่ฉันอะไรเลย นอกจากน้ำ หรือน้ำร้อน น้ำชา โกโก้ กาแฟบ้างในเวลาบ่าย ๆ หรือเย็น มีผู้ชงนมไปถวายท่านแต่ท่านไม่ยอมฉัน นอกจากเพลียจริง ๆ ท่านจะฉันบ้างเล็กน้อยในบางวันเท่านั้น

ตามประวัติของพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญมา ปรากฏว่า พระองค์ทรงอดพระกระยาหารได้ ๔๙ วัน แต่ก็ไม่ได้ตรัสรู้ ต้องทรงงดการทรมานแบบนั้นทรงกลับมาเสวยพระกระยาหารตามเดิมถึงได้ตรัสรู้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็เท่ากับพระองค์ทรงตำหนิวิธีนั้นว่าไม่ถูกอย่างเห็นได้ชัด แล้วพระของท่านอาจารย์ ทั้งพระไทยและพระเทศที่พากันอดอาหารจะไม่พลอยถูกตำหนิไปด้วยหรือ ทำไมท่านจึงมาส่งเสริมในสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตำหนิเล่าจะไม่ผิดทางไปละหรือท่าน

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตำหนิพระเทศและพระไทยของอาตมา ก็เท่ากับท่านทรงชมเชยคุณผู้รับประทานวันละหลาย ๆ ครั้งไปด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้นคุณก็พลอยได้รับความชมเชยจากพระพุทธเจ้าด้วยใช่ไหม และคุณก็พอใจอย่าง

ยิ่งที่จะพยายามรับประทานวันละหลาย ๆ ครั้งยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ แถมยังจะเที่ยวหาก้วานซื้ออาหารและเครื่องดื่มต่าง ๆ มีสุราเป็นต้น มารับประทานและดื่มอวดภรรยาและลูก ๆ อีกอย่างไม่มีอั้น แม้ภรรยาและลูก ๆ ไม่พอใจและพากันตำหนิก็ตาม แต่คุณก็จะไม่สนใจในคำตำหนิของเขา เพราะได้รับคำชมเชยชั้นเอกจากพระพุทธเจ้าแล้วใช่ไหม

ไม่ใช่ท่าน เพียงแต่ผมดื่มสุราเล็ก ๆ น้อย ๆ ในบางเวลาด้วยซ้ำ ภรรยาและลูก ๆ ยังสวดผมเสียจนไม่เป็นอันกินอันอยู่อยู่แล้ว ยิ่งผมไปเที่ยวซื้อสุรามาดื่มให้ลูกเมียผมเห็นเข้าด้วยแล้ว ผมก็คงไม่ได้อยู่ในบ้านกับเขาแน่ ๆ ท่าน เรื่องพระพุทธเจ้าจะชมเชยผมหรือไม่นั้นเขาไม่สนใจจะทราบด้วยเลย มีอย่างเดียวว่าเขาต้องสาปผมจมไปเลยเท่านั้น

ทีนี้คุณแน่ใจไหมว่าพระพุทธเจ้าจะทรงชมเชยคุณที่รับประทานไม่มีขอบเขตและจะทรงตำหนิพระที่อดนอน ผ่อนหรือตัดทอนอาหารลงบ้างเป็นบางกาลเพื่อความเพียรทางใจ ซึ่งไม่มุ่งตรัสรู้ธรรมเพราะการอดอาหารเพียงอย่างเดียว

ผมก็ไม่ทราบเหมือนกัน ที่เรียนถามท่านก็เพราะตำราท่านว่าไว้อย่างนั้น ทีนี้การอดอาหารของพระท่านมีจุดประสงค์อย่างไรบ้าง ผมยังไม่ทราบความประสงค์ของท่าน

ต้องถามอย่างนั้น เรื่องถึงจะพอเข้าใจกันได้ ที่ตำราท่านว่าไว้เป็นความจริง แต่ที่มีแปลกกันอยู่บ้างก็ตรงที่พระพุทธเจ้าทรงอดพระกระยาหารเพื่อความ

ตรัสรู้จากการอดนั้นจริง ๆ โดยมิได้เกี่ยวกับความเพียรทางใจเลย ส่วนพระท่านอดเพื่อความเพียรทางใจโดยตรง ส่วนที่เกี่ยวกับกายด้วยนั้นก็จำต้องมีการดัดแปลงและผ่อนสั้นผ่อนยาวเพื่อความสะดวก และเหมาะสมแก่การบำเพ็ญไปเป็นระยะๆ เท่าที่เห็นควร แต่มิได้ถือการอดอาหารว่าเป็นทางเหมาะสมไปทุกจริตนิสัย ฉะนั้นผู้บำเพ็ญจึงควรสังเกตสอดรู้วิธีการผึกทรมานตนว่าจะควรในทางใดซึ่งมีหลายวิธีด้วยกัน เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การผ่อนอาหาร การอดอาหาร การผ่อนการหลับนอน การอดนอน การสังเกตอาหารที่เหมาะกับธาตุและความเพียร ตามกาลอันควร ผู้ที่เห็นว่าถูกกับจริตนิสัยในวิธีใด ก็ถือเอาวิธีนั้น ไปผึกอบรมตนเพื่อเกิดประโยชน์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ส่วนวิธีใดที่เห็นว่าไม่เหมาะกับจริตนิสัยและไม่เกิดประโยชน์ก็ผ่านไป นี่คืออุบายวิธีของแต่ละบุคคลซึ่งมีจริตไม่เหมือนกัน จะทำแบบเดียวกันอย่างตายตัวย่อมไม่ค่อยจะสำเร็จประโยชน์เท่าที่ควร แม้บทธรรมซึ่งจะนำมาพิจารณาหรือกำกับใจก็ยังมีต่างกันในวงปฏิบัติ จะให้เหมือนกันไปหมดย่อมไม่ได้ เช่นเดียวกับวิธีการผึกทรมานทางกาย ฉะนั้น อุบายวิธีต่าง ๆ เป็นเครื่องส่งเสริมความเพียรทางใจ ผู้บำเพ็ญต้องสังเกตเลือกเฟ้นด้วยดี ไม่เช่นนั้นจะกลายเป็นว่าแกงไม่สมน้ำสมเนื้อกัน รับประทานไม่ค่อยมีรสและให้คุณแก่ร่างกายไม่สมบูรณ์เท่าที่ควรจะเป็น การอดอาหารเพื่อทรมานตนเปล่า ๆ จะเกิดประโยชน์อะไร ผู้ปฏิบัติธรรมที่เต็มไปด้วยเหตุและผลต้องเป็นผู้ใคร่ครวญและคำนึงถึงเหตุและผลเสมอเพราะธรรมไม่ใช่ของสุ่มเดา แต่เป็นของจริงล้วน ๆ ผู้ปฏิบัติจึงไม่ควรทำแบบสุ่มเดาและหวังผลแบบสุ่มเดา คำว่าเดา ๆ โดยไม่มีเหตุและผลแฝงอยู่ด้วยไม่ควรนำมาใช้จะกลายเป็นบุคคลที่งมงายในวงศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่เต็มไปด้วยเหตุกับผล ผู้มีศาสนาประจำตัว จะเป็นฆราวาสหรือพระจำต้องมีเหตุกับผลเป็นเครื่องดำเนิน จะชื่อ

ว่าเป็นผู้มีธรรมรักษาตัว เพราะธรรมคือเหตุกับผลประสานกันไปตลอดสาย ไม่มีช่องว่างจากเหตุกับผลแม้แต่บทเดียวบาทเดียว ผู้ถือพุทธศาสนาจึงไม่ควรทำตัวให้เป็นช่องว่างจากเหตุผลเป็นเครื่องรักษา จะเป็นทางไหลมาแห่งกองทุกข์น้อยมากไม่มีประมาณ ตามแต่ช่องโหว่ที่เปิดไว้โดยไร้เหตุผล โดยมากมักพูดเสมอว่าตนถือศาสนา จึงควรปฏิบัติตัวให้สมกับศาสนาซึ่งไม่ใช่สิ่งของเล็กน้อย ผลจะพอเพียงกับความต้องการ ไม่ได้บ่นกันตลบเมฆไปตลอดกาล

ที่นี้ผมพอเข้าใจบ้าง แต่ก่อนไม่ทราบความหมายของท่าน ทั้งพระพุทธเจ้าทรงอดพระกระยาหาร และพระท่านอดอาหาร ว่ามีความหมายอย่างไร จึงนำมาคละเคล้ากันให้ท่านพลอยยุ่งไปด้วย ผมต้องขออภัยท่านด้วยที่มารบกวนยุ่งไม่เข้าเรื่อง

อาตมาก็ต้องขออภัยคุณด้วยเหมือนกัน หากว่าไม่ สะดวกใจ เวลาพั้ง คำตอบรับกัน สำหรับอาตมาโปรดว่าไปเลย จะหนักเท่าไรก็ยังได้ถ้ายกไหว เว้นแต่ยกไม่ไหวก็จำต้องยอม ขืนยก เวลากระดูกหลังหักเสียแล้ว จะไปหากระดูกที่ไหนมาแทน เพราะในตลาดเขาไม่มีขายกระดูกหลังสำรอง เพื่อคนหลังหักจะไปหาซื้อมาใส่แทนได้

พระฝรั่งอดอาหารท่านคงจะภาวนาดี ไม่เช่นนั้นท่านคงไม่อดบ่อยนัก พระฝรั่งเคยเล่าถวายท่านบ้างไหมว่า เวลาอดอาหารแล้วภาวนาดีกว่าปรกติที่ไม่ได้อด

ท่านเคยเล่าให้พั้งบ้างเหมือนกัน แต่จะดีแค่ไหนนั้นอาตมาไม่ทราบชัด เพราะไม่มีปรอทวัดเหมือนคนไข้

แต่จะอย่างไรก็ตาม ท่านคงภาวนาดีแน่ ท่านจึงทนอดทั้ง ๆ ที่หิวไม่ใช่เล่น

คุณเคยอดบ้างไหม หรือรับประทานวันยังค่ำไม่ยอมให้ท้องว่างได้เลยหรือ

โอ้โฮ ผมจะไปอดได้อย่างไร เพียงวันเดียวโดนเข้าไปตั้งสามมื้อมันยังหิวได้กว่าจะไปอดอย่างพระท่านเข้า ผมกลัวว่าใบไม้ริมถนนจะกลายเป็นผักไปเสียหมดโดยไม่กำหนดว่าใบแก่หรือใบอ่อนเลยท่าน เพียงรู้สึกหิวเล็กน้อยใจคอยังไม่สู้จะดียิ่งจะผืนอดทั้งวันผมก็ตัดสินใจไม่ถูกเหมือนกันว่ามันจะไปท่าไหน ฉะนั้นผมจึงอดชมท่านไม่ได้ว่าท่านใจเด็ดเดี่ยวจริง ไม่เช่นนั้น ทำไม่ได้แน่ ๆ ส่วนท่านอาจารย์เล่า เคยอดอาหารบ้างไหม

เคยอดบ้าง

แล้วหิวไหมท่าน

คุณรับประทานวันละสามมื้อสี่มื้อยังบ่นว่าหิวได้ พระไม่ใช่ไม้แห้งจะไม่ให้หิวอย่างไรได้ ต้องหิวอยู่โดยดี เป็นแต่ต้องอดทนเอาบ้าง เพราะเห็นว่ากิเลสของตนยังหนายังหยาบมาก จะทำแบบคนที่มีกิเลสเบาบางแล้วเช่นคุณ จะได้อย่างไรเล่า

โอ้โฮ คนอย่างผมนี้หรือกิเลสเบาบาง ท่านจะหาอุบายชมคนอย่างผมให้ดีใจและหลงเพลินไปตาม แต่ผมเองรู้สึกว่าละอายท่านจะตายอยู่แล้ว ไม่ทราบ

ว่าจะเอาหน้าไปไว้ที่ไหน ผมขอวิงวอนท่านอย่าชมผมว่ามีกิเลสเบาบางอีกเลย ผมจะมุดกระดานลงไปเดี๋ยวนี้เพราะไม่มีทางหลบซ่อนหน้าเลย

ที่อาตมาชมคุณก็เพราะเห็นว่า คุณเป็นคนดีที่หาได้ยากคนหนึ่งนั่นเอง

แม้จะดีบ้างก็ขอให้ดีทางอื่น อย่าให้มาดีทางกิเลสเบาบางนี้เลย เพราะวันหนึ่ง ๆ กิเลสมันหาทางออกวันละมากเท่าไรจนนับอ่านไม่ได้ ยิ่งปล่อยให้มันออกไปตามใจชอบมากเท่าไร มันยิ่งหาทางแย่งชิงกันออกยิ่งกว่าน้ำกว่าท่าเสียอีก เบียดประตูให้มันออกไม่ทันเราแทบเป็นลมล้มลงโดยไม่รู้สึกตัว เมื่อเป็นเช่นนี้ มันจะเบาบางที่ตรงไหนล่ะท่าน ฉะนั้นผมจึงละอายท่านแทบนั่งไม่ติดพื้น ถ้าท่านจะชมผมแล้ว ก็ควรชมลิงเสียยังจะดีกว่า เพราะกิเลสผมมันเร็วยิ่งกว่าลิงเป็นไหน ๆ ลิงโดดกิ่งไม้ได้กิ่งหนึ่ง แต่กิเลสผมมันโดดได้รอบโลกชั่วระยะเวลาลิงโดดกิ่งไม้แต่ละครั้ง ๆ ดังนั้นผมจึงไม่ชมว่ามันดี นอกจากผมจะทรมานมันให้เข็ดหลาบและอยู่ในเงื้อมมือวันหนึ่งจนได้เท่านั้น ไม่มีวันที่จะชมมันว่าดี และวันหนึ่ง ๆ มันก่อเรื่องยุ่งให้ผมเท่าไร ไม่สามารถนับอ่านเรื่องของมันได้ นี่เราพูดเรื่องพระฝรั่งกันต่างหาก แล้วก็ลากลามมาถึงเรื่องกิเลสเบาบางจนไม่จบสิ้นลงได้ ทีนี้ขอย้อนหลังพูดถึงการอดอาหารอีกครั้ง คือการอดอาหารมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเพียรทางใจอย่างไรบ้าง

อาตมาเข้าใจว่าคุณจะเคยสังเกต เวลารับประทานมาก ทำให้เกิดความง่วงเหงาหาวนอน และทำให้จิตคึกคะนองผิดปรกติธรรมดา ยิ่งได้รับประทานอาหารประเภทส่งเสริมราคะตัณหาด้วยแล้ว ก็ยิ่งแสดงให้เห็นชัดว่าร่างกายมีส่วนสำคัญ

ที่จะช่วยเสริมและตัดทอนสุขภาพทางใจได้ ไม่น้อยกว่าอารมณ์ที่เคยเป็นข้าศึก และเป็นคุณทั่ว ๆ ไป ดังนั้น การเลือกเฟ้นอาหาร การผ่อนอาหาร และการงดอาหารเสียบ้างตามที่เห็นควรเป็นบางกาล เป็นความชอบธรรมสำหรับผู้บำเพ็ญใจ เพื่อเห็นภัยและเห็นคุณในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็นตามหลักธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้ว เพราะวิธีทำดังกล่าวเป็นอุบายช่วยเสริมจิตในเวลาบำเพ็ญให้ได้รับความสะดวกต่อการบำเพ็ญโดยความสม่ำเสมอ ผิดธรรมดาที่ไม่สังเกตและทรมานอยู่มาก จิตใจผ่องใส เห็นภัยและเห็นคุณรอบตัวอยู่ทุกเวลา ยิ่งผ่อนและอดอาหารไปหลายวันเท่าไร ก็ยิ่งเพิ่มความสะดวกคล่องแคล่วแก่จิตใจมากขึ้นสำหรับรายที่ถูกกับจริตในทางนี้ ส่วนรายที่ไม่ถูกก็เช่นเดียวกับยาไม่ถูกกับโรคคนไข้ หมอย่อมงดการให้ยาขนานนั้นไปเองฉะนั้น

ที่นี้ยังมีปัญหาสังคมพุทธศาสนา เกี่ยวกับมังสวิรัติ การงดเว้นรับประทานเนื้อสัตว์ทุกประเภท ที่โต้เถียงกันเสมอมา ยังไม่มีทางลงรอยกันได้ ท่านจะเห็นอย่างไรในเรื่องนี้

คำว่า โต้เถียงกันนั้น โต้เถียงตามหลักพระธรรมวินัยหรือตามความเห็นของตน อาตมาก็ไม่ทราบ เพราะการโต้เถียงกันตามธรรมดาทั่ว ๆ ไปนั้น เพียงเด็ก ๆ หรือผู้ใหญ่ก็โต้เถียงกันทั่วพิภพ และเคยโต้เถียงกันมาประจำแผ่นดินจนถือเอาเป็นกฎเกณฑ์หรือหลักฐานไม่ได้ ฉะนั้น บัญหาที่คุณถามจึงไม่แน่ใจว่าเป็นบัญหาทิฏฐิ หรือบัญหาหลักธรรมวินัยอันแท้จริงที่ทรงประกาศสอนไว้

ใครพูดขึ้นก็บอกว่าบัญหาหลักธรรมทั้งนั้น มิได้บอกว่าเป็นบัญหาทิฏฐิ ผมจึงไม่ทราบว่าเป็นบัญหาอะไรโดยแท้จริงกันแน่

ถ้าเป็นปัญหาเพื่อพระพุทธเจ้า หรือเพื่อธรรมวินัยของพระองค์ ก็ต้องพูดกันตามหลักพระธรรมวินัยของท่านไม่ปลีกแวะเป็นอย่างอื่น ถ้าเป็นปัญหาทิฏฐิก็จำต้องพูดไปตามความเห็นชอบของตน โดยไม่มีหลักธรรมวินัยมาเป็นเครื่องพิสูจน์ยืนยัน ปัญหาชนิดนั้นก็กลายเป็นปัญหาโลกแตกไป ไม่มีใครกล้าเสี่ยงชีวิตเข้าไปตัดสินได้ เพราะกลัวศีรษะจะแตกไปด้วย คุณต้องการปัญหาโลกแตกหรือต้องการปัญหาธรรมวินัยที่เรียกว่าสวากขาตธรรมเล่า

เพียงหม้อหุงข้าวแตก มันยังทำให้ครอบครัวผัว–เมีย ลูกเล็กเด็กแดงเกิดโกลาหลอลหม่านไปหมดทั้งบ้านจนมองหน้ากันไม่สนิท ยิ่งโลกแตกและศีรษะแตกด้วยแล้ว จะเอาอะไรมาเป็นเครื่องหมายมงคลอันดีแก่ชาวพุทธผู้มุ่งต่อพระ-พุทธเจ้าเล่า ความจริงแล้วผู้มังสวิรัติหรือไม่วิรัติมีส่วนผิดอย่างไรหรือไม่

ถ้าทำให้ผิดก็ผิด ทำให้ถูกก็ถูกด้วยกัน เพราะผู้ปฏิบัติตามหลักศาสนาต้องมีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องปกครองเช่นเดียวกัน คุณจะถามไปทำไมเราก็พูดกันเพิ่งผ่านมาเมื่อกี้นี้ เราพูดกันว่าอย่างไรอาตมายังไม่เห็นทันลืม แม้จะเป็นคนขี้หลงขี้ลืมเรื่องเหล่านี้ แบบแผนตำรับตำราก็มีอยู่แล้ว จะถามและถกเถียงกันไปทำไม ผู้ประสงค์จุดหมายปลายทางที่ถูกต้องแน่นอนก็ปฏิบัติตามหลักพระ-ธรรมวินัยที่สอนไว้เท่านั้น ไม่ริคิดอ่านและปฏิบัติไปนอกลู่นอกทาง ปัญหาต่าง ๆ ที่ก่อความไม่สงบก็ไม่เกิดขึ้น อวัยวะส่วนที่ไม่คันไม่ควรไปริเกาให้หนังที่ดี ๆ ถลอก ส่วนที่คันรีบใส่ยาขี้ผึ้งตราพระและถูให้ยาเข้าผิวหนังจะได้หายคันอยู่สบาย หลักพระธรรมวินัยมีอย่างไรควรปฏิบัติไปตาม อย่าไปหาริคิดอ่านและปฏิบัติเย้ยศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าผู้บรมศาสดา ที่ทรงบัญญัติไว้แล้วไม่รื้อ

ถอน ที่ไม่ทรงสอนไว้ไม่ริขึ้นจะกระเทือนผึ้ง คือศาสดาผู้ทรงสอนด้วยพระปรีชาอันฉลาดแหลมคม และมีพระเมตตาต่อมวลสัตว์อยู่ในหมวดธรรมทุกบททุกบาท ทรงรู้ทั้งฐานะที่ควรเบื่นไปได้และอฐานะที่ไม่ควรเบื่นไปได้ การสอนโลกก็ทรงสอนไปตามฐานะและอฐานะไม่ทรงผืนหลักทั้งสองนี้ ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระองค์ ก็จำต้องเล็งหลักธรรมทั้งสองนี้เช่นกัน ไม่เช่นนั้นก็กระเทือนผึ้ง (ความสงบสุขในวงศาสนา) กลายเบื่นน้ำขุ่นมัวที่เต็มไปด้วยโคลนตม ใช้ประโยชน์ไม่ดีและสมบูรณ์พอ พระพุทธเจ้าทรงวางศาสนาไว้เพื่อหมู่ชน คือส่วนรวม ผู้ปฏิบัติทั้งหลายแม้จะบำเพ็ญเพื่อตัวเอง โดยเฉพาะในเบื้องต้น แต่ก็เพื่อส่วนรวมในวาระต่อไปอยู่นั่นแล ดังนั้น การปฏิบัติธรรมของนักพรตจึงควรคำนึงถึงหลักอันถูกต้องตายตัว เพื่อตนและผู้คอยยึดจะไม่ผิดพลาดและระบาดไปทั่วทุกหนทุกแห่งให้ผิดไปตาม ๆ กัน เพราะการทำเพื่อตัวเบื่นสาเหตุ แต่การทำเพื่อธาตุขันธ์ไม่ว่าผู้ใดจำต้องถือเบื่นความจำเบื่น แม้แต่คนที่ไม่สนใจกับศาสนาเลยก็จำต้องทำเพื่อธาตุขันธ์กันทั่วโลก เพราะธาตุขันธ์เบื่นสิ่งจำเบื่นต่อชีวิตมนุษย์ที่จำต้องปฏิบัติตาม สิ่งใดที่แสลงต่อธาตุขันธ์ สิ่งนั้นคือเครื่องบั่นทอนและทำลายธาตุขันธ์และชีวิตซึ่งจะต้องระวังกันเบื่นประจำ

การไม่รับประทานเนื้อสัตว์ทุกประเภท เพื่อธาตุขันธ์หรือเพื่อการบำเพ็ญจิตใจอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่าง มีส่วนผิดถูกอย่างไรหรือไม่ท่าน

ไม่ว่าจะเพื่อธาตุ หรือเพื่อบำเพ็ญทางจิตใจ ไม่มีอะไรผิด เพราะไม่ได้ทำเพื่อเบื่นการโฆษณาชวนเชื่อทั่ว ๆ ไป และไม่ได้ทำเพื่ออวดดีหรือเพื่อประท้วงใคร แต่ไม่ถือเบื่นการถูกต้องด้วยการชักชวนคนอื่นให้ทำตามเพื่อเบื่นแบบฉบับ

ว่า ต้องมังสวิรัติจึงจะถูก รับประทานเนื้อสัตว์ทุกประเภทต้องเป็นผิดทั้งนั้น ดังนี้

ก็เมื่อคนทำเกิดประโยชน์ แล้วชักชวนให้คนอื่นทำด้วย ทำไมจะผิด ถ้าเช่นนั้นพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระองค์จนได้รับผลเป็นที่พอพระทัย แล้วนำธรรมนั้นมาสอนโลกจะไม่ผิดไปหรือท่าน

นี่ไม่ใช่โรคหวัดที่จะเชื่อคำโฆษณาของนักขายยานัดถุ์ไปเสียทุกคำว่า ท่านเป็นหวัดคัดจมูกให้นัดยานัดถุ์หมอนั้น ๆ ท่านจะหายทันที ดังนี้ แต่นี่มันเป็นคนละโรค คนละนิสัย ซึ่งจะต้องแสวงหายาชนิดต่าง ๆ กันมารักษาด้วยวิธีที่ต่างกันจึงจะหาย มิใช่จะรอคอยเฉพาะยานัดถุ์ท่าเดียว ถ้าเป็นโรคชนิดเดียวกันก็ควรแก่การชักชวนให้รักษาด้วยวิธีเดียวกัน ไม่ว่าเฉพาะแต่มังสวิรัติ แม้อาหารประเภท เนื้อ ปลา ธาตุนิยมยังไม่เหมือนกัน ท่านจึงสอนไว้ว่า อาหาระ-สัปปายะ อาหารเป็นที่สบาย ตามธาตุนิยมเป็นราย ๆ ไป มังสวิรัติเป็นเรื่องธาตุขันธ์และจิตใจของแต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไปเท่านั้น มิใช่ส่วนใหญ่และส่วนรวมที่จะชักชวนหรือโฆษณาทั่ว ๆ ไป ส่วนอาหารประเภททั่วไป เว้นเนื้อที่ทรงบัญญัติห้ามสิบอย่างและอุทิสสะมังสะสามอย่างนั้นเสีย เป็นอาหารประเภทที่ควรแก่ธาตุขันธ์และอัธยาศัยของผู้ไม่แสลงกับโรคทั่ว ๆ ไป อนึ่ง คุณไม่ควรนำยานัดถุ์ของคุณหลวงบันลือวาทศิลป์มาแทรกกับยาของนายแพทย์ปริญญาเอก เพราะยาคุณหลวงคนนี้ ในวงการแพทย์ยังมิได้รับรองคุณภาพและพิษภัยโดยเอกฉันท์มิใช่หรือ ถ้ายังโปรดเก็บรอไว้ก่อน เดี๋ยวคุณหลวงทราบเข้าท่านจะดุเอา เพราะเป็นยาเฉพาะท่าน

ยานัดถุ์อะไรของคุณหลวงอะไร และที่ไหน ผมยังไม่เข้าใจ ท่านหมายความว่าอย่างไร

ผู้ได้รับประโยชน์ในการบำเพ็ญใจเป็นราย ๆ ด้วยมังสวิรัติวิธี คุณไม่ควรนำมาแทรกกับธรรมของพระพุทธเจ้าที่เป็นธรรมสอนโลกทั้งไตรภพ ธรรมเหล่านี้เป็นที่เทิดทูนอย่างยิ่ง และควรที่องค์พระพุทธเจ้าที่ทรงพระเมตตาจะนำมาประพรมโลกให้ฟื้นจากการสลบไสลด้วยยาพิษต่าง ๆ ที่สูดดมอยู่ตลอดเวลา ประโยชน์จากมังสวิรัติมีอยู่บ้างเป็นราย ๆ กับประโยชน์ในการสอนธรรมของพระพุทธเจ้าต่างกันทั้งคุณภาพและการรับรอง ถ้าจะเทียบกับสภา ฝ่ายหนึ่งเป็นเพียงสภาหนูเท่านั้น แต่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นถึงขั้นสภาแมวซึ่งเป็นคนละโลก ดังนั้นจึงไม่ควรนำมาคละเคล้าหรือแข่งกัน คุณเห็นจะพอเข้าใจ เท่าที่เรียนให้ทราบนี้

ที่นี้ ผมพอเข้าใจบ้างแล้ว แต่ยังสงสัยอีกตอนหนึ่ง คือผู้ที่ไม่ฆ่าสัตว์ แต่ยังรับประทานเนื้อสัตว์อยู่ จะไม่เป็นการอำนวยให้เขาฆ่าสัตว์โดยทางอ้อมอยู่หรือ

จะอำนวยหรือไม่ รอพูดกันทีหลัง คุณจะขัดข้องไหม

ไม่ขัดข้อง ตามแต่ท่านสะดวก

อาตมา ขอเรียนถามคุณบ้าง สมมติว่าคุณเป็นพระมีผู้นำสิ่งของมาถวาย จะเป็นของฉันหรือของใช้ก็ตาม ตามกาลของสิ่งนั้น ๆ คุณจะรับ และฉันสิ่งของเหล่านั้นไหม

ผมเป็นพระซึ่งเป็นเพศที่อาศัยชาวบ้านเป็นอยู่ ก็จำต้องรับฉันและใช้สอยให้เขาได้บุญบ้าง นอกจากผิดวินัย จะรับไม่ได้

คุณแน่ใจไหมว่า เป็นสิ่งของที่เขาได้มาให้ทานคุณด้วยความบริสุทธิ์จริง ๆ หรือไปเที่ยวคดโกง ปล้นจี้ ขโมยเขามา

ผมก็ทราบไม่ได้ว่าเขาได้มาด้วยวิธีใด แต่ผมก็ถือว่าเขาให้มาด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ผมก็รับด้วยความบริสุทธิ์ ไม่เห็นผิดที่ตรงไหน ถ้าผิดจริง ๆ พระที่อาศัยชาวบ้านก็เป็นพระไปไม่ได้ ต้องอดตายกันทั้งประเทศไม่มีพระเหลืออยู่ค้างวัดแม้องค์เดียว เพราะที่เขานำมาให้ทาน เราจะไปมีทางทราบได้อย่างไร

ทีนี้ เผื่อว่าไปถูกรายที่ได้มาให้ทานเราด้วยความไม่บริสุทธิ์ เราไม่เป็นขโมย แต่รับและฉันสิ่งของ ๆ เขาจะไม่เป็นการอำนวยให้เขามีแก่ใจทำทุจริตทางอ้อมหรือ

อำนวยหรือไม่ ใครจะไปทราบได้ล่ะท่าน เพราะพระกับฆราวาสมันอยู่กันคนละมุมโลกนี่ ถ้าเขามาอยู่ในวัดหรือในกุฏีเดียวกันกับเรา เราก็พอมีทางทราบและห้ามเขาได้ ไม่รับสิ่งของ ๆ เขาก็ได้ นี่มันสุดวิสัยที่พระจะไปสอดรู้เรื่องของโลกทุกแง่ทุกมุม เดี๋ยวเขาจะหาว่าเป็นพระจรจัด พระนักสืบ พระนักเลง พระนักเที่ยวและเกี้ยวสีกาเข้าอีก เรื่องก็ไปใหญ่ ผมถือเสียว่าความทุจริตทุกประเภทที่โลกเขาทำก็เป็นเรื่องของเขา ความสุจริตทุกประเภทที่เราทำก็เป็นเรื่องของเรา มันคนละเรื่องจะนำมาคละเคล้ากันทำไม ถ้าขืนนำมาคละเคล้ากันแล้ว จะไม่มี

ใครดีในโลกแม้แต่คนเดียว ต้องเป็นคนผสมเช่นเดียวกับวัตถุผสมอื่น ๆ นั่นเอง ผมเห็นอย่างนี้จะถูกหรือผิดก็สุดวิสัย แต่จะเอาผมคนดีกับเขาคนชั่วมาผสมให้เน่าเหม็นเป็นอันเดียวกัน นั่นผมไม่ยอมเด็ดขาด เพราะการทำเช่นนั้นก็เท่ากับจับเอาผมคนเป็นซึ่งยังมีชีวิตอยู่ เข้าไปอยู่ในโลงผีกับคนตายที่เป็นผีไปแล้ว ซึ่งผิดวิสัยจะเป็นไปได้

ทีนี้ คุณพอทราบได้ไหมในปัญหาที่คุณถามอาตมา ซึ่งขอรอไว้ยังไม่ได้ตอบนั้น กับปัญหาที่อาตมาเรียนถามคุณ ทั้งสองเงื่อนพอเข้ารูปกันได้ไหม หรือคุณยังสงสัยอะไรอีกเชิญพูดได้ไม่ต้องเกรงใจ

ท่านจะตอบหรือไม่ตอบ ผมก็หมดความสงสัยไปแล้ว เพราะการฆ่าหรืออะไรต่าง ๆ นั่นเป็นเรื่องของโลกซึ่งไม่มีประมาณ ใครจะไปตามรู้ตามเห็นเขาได้ ขืนถามไปมาก ๆ เดี๋ยวก็จะถูกห้ามไม่ให้ใช้รองเท้ากระเป๋าหนังสัตว์ และสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับอวัยวะของสัตว์ทุกประเภทอีก เรื่องก็จะยุ่งกันใหญ่ ผมต้องกราบขอบพระคุณท่านที่มารบกวนให้ท่านเสียเวลามากจนเกินควร

□ □ □

พระฝรั่ง เดิมทีท่านถือคริสตศาสนามิใช่หรือ ท่านคิดอย่างไรจึงได้หันเข้ามานับถือพระพุทธศาสนา และบวชเป็นพระฝรั่งในศาสนาพุทธเรา

ใช่ ท่านเป็นนักค้นคว้าศาสนา และเป็นนักเหตุผล ทราบว่าท่านค้นคว้าศาสนาต่าง ๆ อยู่นานแต่ยังไม่พอใจ โดยเห็นว่าศาสนาต่าง ๆ มีเหตุผลไม่สมบูรณ์ จึงได้หันเข้ามาค้นคว้าพุทธศาสนา และได้เห็นเหตุผลของศาสนานี้สมบูรณ์ ทั้ง

ขั้นต่ำขั้นกลางและขั้นสูงของศาสนาไม่ขัดแย้งใจ จึงเกิดศรัทธาความเชื่อเลื่อมใส และสละการงานทางฆราวาสมาบวชจนกลายเป็นพระฝรั่งเรื่อยมาถึงทุกวันนี้ ท่านไปบิณฑบาตที่ไหน รู้สึกมีคนจ้องมองดูท่านจนผิดสังเกตทั้งผู้ใหญ่และเด็ก เฉพาะเด็ก ๆ อดพูดไม่ได้ขณะที่เห็นท่านเดินผ่านไป ต้องพูดว่า พระฝรั่งมาแล้ว พระฝรั่งมาแล้วใส่บาตรท่าน ดังนี้เสมอไม่ว่าบ้านนอกในเมือง เมืองใหญ่เมืองเล็ก เวลาท่านเดินไปตามถนนด้วยกิจธุระต่าง ๆ ก็เช่นกัน นิสัยของเด็กปากเปราะกว่าผู้ใหญ่เรามาก และพูดออกมาจากความรู้สึกและสบายไม่มีคดเคี้ยวหรือเงื่อนงำภายในใจ ไม่ว่าเด็กที่ไหนเหมือนกันหมด พอมองเห็นต้องเปราะออกมาทันทีโดยไม่สนใจว่าใครจะคิดหรือว่าอะไรให้เขา ทั้ง ๆ ที่พระฝรั่งเองก็ได้ยินและเข้าใจคำพูดของเด็ก ท่านมียิ้มนิด ๆ บางครั้งก็ยิ้มทั้งพูดออกมาว่าเด็กพูดว่าพระฝรั่งมา และพระฝรั่งก็มาจริง ๆ ดังที่เด็กพูด ดังนี้ เวลามีโอกาสอาจารย์ก็ได้อธิบายนิสัยของคนไทยให้ท่านฟังว่าคนไทยมีนิสัยเอ็นดูสงสารคนต่างชาติที่เป็นนักบวช เช่น ชาวยุโรป คนไทยชอบสงสารมากกว่าชาวเอเซียด้วยกัน ชอบทำบุญให้ทานด้วย ชอบกราบไหว้ ชอบให้ความอนุเคราะห์ทุกทางเท่าที่สามารถ ชอบเคารพเลื่อมใส ผิดกับพระที่เป็นชาวเอเซียด้วยกันอยู่มาก ไปในที่บางแห่งที่คนยังไม่รู้จักกับอาจารย์ เขาเห็นพระฝรั่งเดินตามหลังอาจารย์ รีบทำกุลีกุจอจะใส่บาตรท่าน บางรายที่เป็นขันเทเฉพาะซึ่งออกมายืนรออยู่ในที่ต่าง ๆ พอมองเห็นพระฝรั่งเดินตามหลังเรามา ตาเขาจับจ้องย่องกายเตรียมจะใส่บาตรท่าน อาจารย์ก็ให้สัญญาท่านเพื่อทราบอัธยาศัยและรับบาตรทานเขา เพราะตามปกติก็เคยทำอย่างนั้นอยู่แล้ว ถ้าสิ่งของไม่ครบก็ให้ใส่บาตรองค์ตามหลังไม่ว่าจะเป็นพระฝรั่งหรือพระไทยที่ไปด้วย ทุกวันนี้ท่านทราบนิสัยคนไทยได้ดีว่าเลื่อมใสพระฝรั่ง

เมื่อท่านหันมานับถือพระพุทธศาสนาแล้ว พ่อแม่ของท่านไม่เสียใจหรือทำไมพ่อแม่จึงยินยอมให้ท่านนับถือและบวชในพระพุทธศาสนาเล่า

จะเสียใจไปทำไม เพราะพระพุทธศาสนาไม่ใช่โรงฆ่าสัตว์ โรงต้ม ตุ๋น มนุษย์ ที่จะคอยฆ่าและต้มยำเฉพาะลูกฝรั่งมังค่า อันเป็นเหตุให้พ่อ–แม่ของพระฝรั่งกลัวกัน ความจริงก็คือโรงงานหล่อหลอมคนให้เป็นคนดีมาจนนับไม่ถ้วนอยู่แล้วไม่มีอะไรเสียหายเพราะพระพุทธศาสนาแม้แต่นิดพอจะกลัวกัน ที่ไม่ห้ามก็เพราะพ่อ–แม่ของพระฝรั่งก็ต้องการเป็นคนดีและปรารถนาอยากให้ลูกของตัวเป็นคนดีอยู่แล้ว เมื่อเห็นลูกหันมานับถือพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นแหล่งแห่งความดีทั้งมวลและประพฤติตนให้ดีตามหลักศาสนาก็ควรจะยินดีด้วย สมกับเป็นพ่อ—แม่ที่มีเหตุผล ถ้าเป็นคุณจะเห็นอย่างไร เพราะเหตุผลก็ลงที่นั่นอยู่แล้ว

ผมต้องเห็นอย่างนั้น ทีนี้การสวดมนต์หรืออะไร ตามแบบพระไทยเราท่านสวดได้ไหมและสวดถูกต้องตามบาลีเหมือนพระไทยไหม

ท่านก็สวดได้บ้างพอควร แต่จะให้ถูกทุกอักขระฐานกรณ์ก็ย่อมเป็นไปได้ยาก แต่ก็ไม่ผิดไปเสียจริง ๆ เพียงเพี้ยนไปบ้างเป็นบางตัว เราน่าเห็นใจท่านที่พยายามสวดให้ถูกแต่ก็ผิดไปจนได้ คงเป็นทำนองพวกเราพูดภาษาอังกฤษ แม้จะพยายามอย่างเต็มที่ก็ยังเพี้ยนไปจนได้

สมัยโบราณกับสมัยทุกวันนี้ ท่านเข้าใจว่าสมัยไหนที่ศาสนาเจริญกว่ากัน เว้นครั้งพุทธกาลกับถัดมาที่พระสาวกอรหันต์ยังมีอยู่มากและเป็นผู้นำนั้นเสีย

อาจารย์ก็ไม่ทราบว่าสมัยโบราณท่านปฏิบัติกันอย่างไร แม้สมัยทุกวันนี้ทั่วประเทศไทยเรายังแบ่งออกเป็นภาคเป็นจังหวัด กลายเป็นหลายภาคหลายจังหวัด ศาสนาก็ยังแบ่งออกเป็นสองภาคคือ สมถะ และวิปัสสนา ในจังหวัดต่าง ๆ นั้น จังหวัดใดที่สมถะและวิปัสสนาเจริญ และจังหวัดใดที่สมถะและวิปัสสนาเสื่อมโทรม จังหวัดใดสมถะ เจริญแต่วิปัสสนาเสื่อมหรือไม่มีวิปัสสนาเลย จังหวัดใดที่วิปัสสนาเจริญแต่สมถะเสื่อม นี่เป็นภาคปฏิบัติทางใจ ซึ่งเป็นแง่หนึ่งของศาสนา ยังอีกแขนงหนึ่งคือคันถธุระเกี่ยวกับการศึกษาร้อยกรอง หรือจะเรียกออกไปอีกจากหลักใหญ่คือศาสนาก็ได้ เรียกปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ขยายความย่อ ๆ ว่า ปริยัติได้แก่การศึกษาตามหลักศาสนา เพื่อให้รู้เรื่องทั้งคันถธุระและวิปัสสนาธุระว่าทำวิธีใดจึงจะถูกต้องตามแนวทางที่ท่านสอนไว้ เป็นต้น ปฏิบัติได้แก่การปฏิบัติตามที่เรียนรู้ ไม่ให้ผิดจากเข็มทางเดินของธรรมด้วยสุปฏิบัติ เป็นต้น และปฏิเวธ คือ ความรู้ภายในใจจากการปฏิบัติเป็นขั้น ๆ จนถึงขั้นรู้แจ้งแทงตลอดกิเลสและบาปธรรมซึ่งมีอยู่ในใจ ไม่มีสิ่งรกรุงรังเหล่านี้เหลืออยู่แม้นิดพอเป็นเชื้อสมมุติอันเป็นสาเหตุให้ปรากฏเป็นภพ—ชาติขึ้นมาที่ใจอีกต่อไป หลักศาสนาที่กล่าวนี้ไปเจริญและเสื่อมอยู่ที่บ้านใด เมืองใด และบุคคลผู้ใด ในเวลาใดบ้าง จนเข้ามาถึงตัวเราเอง นับแต่เป็นเด็กขึ้นมาถึงหนุ่มสาวเฒ่าแก่ วัยใด และเวลาใดบ้าง เราได้ทำศาสนาให้เจริญหรือให้เสื่อม หรือว่าไม่มีศาสนาอยู่ในใจเลยตลอดมาจนถึงบัจจุบันนี้ ถ้าไม่สามารถจะทราบเรื่องศาสนาเจริญหรือเสื่อมโทรมในส่วนใหญ่ได้ ก็ควรทราบในส่วนย่อยคือตัวของเราเองก็ยังดี ถ้าไม่ทราบอะไรเสียเลยก็รู้สึกว่า จะมองข้ามตัวไปมาก ทีนี้การหวังความสุขความสมหวัง ถ้าไม่ได้จากตัวซึ่งเป็นหลักใหญ่และสำคัญยิ่ง ก็น่ากลัวจะไม่มีทางได้จากอะไร เพราะการมองดูเดือนดาวบนฟ้าทั้ง ๆ ที่ไม่ลืมตานั้น รู้สึกจะสุดวิสัยที่จะให้เห็นได้ นอก

จากคนลืมตามองไปในวิสัยของสายตาที่สามารถต้องเห็นได้ไม่ผิดวิสัย ความสุข ความเจริญ ซึ่งเปรียบเหมือนเดือนดาว ย่อมเป็นวิสัยของคนที่ไม่มองข้ามตน แต่เป็นสิ่งที่สุดวิสัยของคนลืมตนจะได้ประสบเหมือนโลกเขา ว่าอย่างไรคุณ อาจารย์ไม่สามารถเรียนคุณได้ว่าศาสนาเจริญในสมัยไหนมากกว่ากัน ขอมอบให้คุณนำไปพิจารณาแล้วแก้ไขและตัดสินเอาเองจะดีกว่าคอยลมหายใจจากคนอื่นซึ่งอาจจะผิดหวังตลอดไปก็ได้

เท่าที่ทราบมาเป็นยุค ๆ ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีพระฝรั่งมังค่ามาสนใจและบวชในพระพุทธศาสนาเราเหมือนสมัยปัจจุบันนี้ ผมจึงเข้าใจเอาว่าสมัยนี้ศาสนาเจริญกว่าสมัยโบราณ เพราะมีฝรั่งมาบวชในศาสนามากจนผิดปรกติ

ส่วนจำพวกที่มาทำให้ศาสนาเสื่อมหรือทำลายศาสนาออกจากหัวใจประชาชนคนไทยเรานั้นจะมีบ้างไหม หรือจะมีเฉพาะจำพวกที่เข้ามาส่งเสริมท่าเดียว อาจารย์อยู่แต่ในวัดไม่ค่อยมีโอกาสทราบเรื่องโลก จึงเรียนถามคุณผู้จัดเจนในทางนี้อยู่แล้วคงทราบได้ดี และต้องขออภัยด้วยหากถามไม่เข้าเรื่อง

ตอนนี้ผมก็ไม่ได้สังเกตเท่าไรนัก แม้จะเคยพบเคยเห็นก็ไม่ได้สะดุดใจที่เกี่ยวกับคนผู้นับถือศาสนาและศาสนาว่าจะมีส่วนเสียหายไปด้วย แต่พอท่านถามขึ้นบ้างผมจึงระลึกได้ว่า อาจมีส่วนเหมือนกันหรืออาจมีจำนวนมากกว่าฝ่ายเข้ามาส่งเสริมก็เป็นได้ เราพอจะทราบได้ว่า แต่ก่อนสมัยปู่ย่าตาทวดเราไม่เคยได้ยินว่ามีการเปลี่ยนผัวเปลี่ยนเมียกัน แต่มาทุกวันนี้รู้สึกจะถือเป็นเรื่องธรรมดา ๆ ของอุบายการหาเงินไปเสียมาก ไม่เฉพาะผู้ที่มีครอบครัวประเภทนั้นเพียงเท่านั้น

แม้ผู้ที่ยังไม่มีครอบครัว ก็รู้สึกว่ายิ่งเปลี่ยนได้ง่าย และรวดเร็วทันใจยิ่งกว่าการเปลี่ยนเสื้อเปลี่ยนผ้าเป็นไหน ๆ วันหนึ่งคืนหนึ่งเปลี่ยนได้ตั้งหลาย ๆ ชุด และเปลี่ยนได้โดยไม่มีกลางวันกลางคืน ยืนรอนั่งคอยเปลี่ยนอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ เป็นหมู่ ๆ พวก ๆ เหมือนชาวประมงเที่ยวหาปลากัน พากันกำเริบอุตริหาอาชีพในทางนี้มากขึ้นแบบมองดูแล้วนับไม่ถ้วน และไม่นิยมวัย แต่ล้วนเตรียมรอจะเปลี่ยนชุดอยู่แล้วทั้งนั้น ท่านเดินไปตามถนนหนทางไม่สะดุดตาบ้างหรือที่พวกชาวประมงเดินพ่วงแหและอวนเที่ยวหาปลากันเป็นทิวแถวโดยไม่สนใจกับโลกที่มีศีลธรรมและรู้จักดี –ชั่ว–ต่ำ–สูง จะตำหนิติเตียนอย่างไรบ้าง ศีลธรรมที่เคยมีประจำมนุษย์มาประจำโลกเลยหลุดลอยไปเสียหมด เหลืออยู่เพียงเรือนร่างซึ่งไม่ผิดอะไรกับสัตว์ที่ไม่รู้ศักดิ์ศรีดี–ชั่ว อะไร เพราะสิ่งที่มีคุณค่าคือศีลธรรมประจำความประพฤติอัธยาศัยของมนุษย์ได้สลายไปหมด ตอนนี้ท่านถามถูกกับจุดที่กำลังเป็นอยู่ทีเดียว ท่านไปทราบได้อย่างไรเพราะอยู่แต่ในวัดไม่เห็นมีโอกาสได้ไปเที่ยวตามสถานที่เริงรมย์ต่าง ๆ เพราะท่านเป็นพระนี่

ถ้าอาจารย์พอมีทางทราบได้ก็จะมาเรียนถามคุณให้เสียเวลาทำไม เท่าที่เรียนถามก็เพราะไม่ทราบ เป็นเพียงเคยอ่านหนังสือพุทธประวัติที่พระพุทธเจ้าทรงรำพึงหาทางพ้นทุกข์ตอนกำลังบำเพ็ญว่า เมื่อมีร้อนก็ต้องมีเย็น ขณะเดียวกันเมื่อมีดีก็อาจจะมีชั่วคู่กันดังนี้ เมื่อเห็นฝรั่งเข้ามาสนใจและบวชในพุทธศาสนาเพื่อบำเพ็ญความดีและเสริมเกียรติเมืองไทยซึ่งเป็นเมืองแดนพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็เป็นเหตุให้คิดถึงความเสียหายซึ่งอาจตามมาเป็นของคู่กัน จึงได้เรียนถามคุณแบบสุ่มเดาไปอย่างนั้นเอง ถ้าคำที่ถามอาจจะเป็นประโยชน์แก่โลกได้บ้าง อาจารย์ก็สาธุด้วย

ผมแน่ใจว่าต้องเป็นประโยชน์แก่โลกไม่สงสัย เพราะคำสั่งสอนของพระ-พุทธเจ้าไม่เคยเป็นภัยแก่โลกแต่ไหนแต่ไรมา นอกจากผู้สนใจใคร่ต่อความดีงามจะยังไม่เข้าใจความหมายของธรรมที่สั่งสอนเพื่อสิ่งดีงามโดยตรงเท่านั้น จึงอาจไม่มองเห็นธรรมเป็นของสำคัญเท่าความทะเยอทะยานอยากอันรอจะก่อความหาย-นะแก่ตนอยู่ทุกขณะที่ได้โอกาสก็อาจเป็นได้ จึงมีทางเสียได้เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เมื่อได้อาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องชี้แนวทางผิด–ถูก–ดี–ชั่ว ก็พอมีทางหลีกจากความหายนะได้ เพราะคนเรามิได้มุ่งเจตนาเพื่อจะทำลายตนเมื่อทางหลีกเลี่ยงยังมีพอเดินได้อยู่ ทางหลีกเลี่ยงทุกข์ก็คือธรรมเครื่องรั้งใจไม่ให้เป็นไปตามความทะเยอทะยานท่าเดียวให้มีการหักห้ามบ้างก็พอมีทางคิด ที่ผมเป็นห่วงมากก็พวกเด็กวัยรุ่นและหนุ่ม ๆ สาว ๆ ซึ่งกำลังล่อแหลมต่อความหายนะอยู่มาก ที่เราพูดมาตอนนี้ก็เพื่อประโยชน์แก่ลูกหลานบ้านเมืองอันเป็นที่รักสงวนอย่างยิ่งของเรา เผื่อเขาจะพอมีทางคิดและปรับปรุงตัวให้ทันกับเหตุการณ์ซึ่งกำลังคับขันสำหรับเด็กอยู่ในวัยคะนองพอให้มีขอบเขตเท่าที่ควร สมกับเมืองไทยเป็นเมืองลูกศิษย์พระตถาคตผู้ฉลาดในเหตุการณ์ทั่ว ๆ ไป

ที่อาจารย์ไม่แน่ใจก็เพราะโลกมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านวัตถุและความประพฤติ อัธยาศัยของคนทั้งโลกซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดมามิได้หยุดยั้ง แต่ธรรมยังอยู่คงเดิมมิได้เปลี่ยนแปลงไปตามโลกเสียบ้าง พอให้เข้ากับโลกซึ่งมีทั้งสมัยเก่าและสมัยใหม่ ธรรมก็ควรมีสมัยเก่าและสมัยใหม่บ้าง เพื่อผู้ต้องการจะได้เลือกเอาตามความชอบใจ คุณจะมีความเห็นอย่างไรบ้างช่วยคิดด้วย

ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงธรรมให้เป็นไปตามโลกสมัยจรวดดาวเทียมนี้ด้วยแล้ว

อย่างไรธรรมต้องตายแน่ ๆ ท่านไม่มีวันจะวิ่งทันโลกได้เด็ดขาด เพราะโลกมันวิ่งเร็วยิ่งกว่าจรวดดาวเทียมตั้งร้อยเท่าพันเท่าทวีคูณ ไม่มีอะไรในโลกจะวิ่งเร็วยิ่งกว่าโลกสมัยปัจจุบัน ท่านลองคิดดูผู้ประพฤติธรรมเข้าวัดฟังธรรมยังถูกพัดผันจากลมประเภทจรวดดาวเทียมว่าช้าจนเกินกาล นานจนล้าสมัยอะไรไม่ทันเขา ก็ยิ่งจะเปลี่ยนแปลงธรรมให้วิ่งตามโลกด้วยแล้ว ผมว่าต้องจมไปเลย เพราะโลกเวลานี้ถ้าเป็นน้ำก็กำลังไหลเชี่ยวจัด ถ้าเป็นลมก็กำลังเข้าขีดมรสุม อะไรปลิวเข้าไปในบริเวณนั้นต้องพลอยปลิวว่อนไปตามน้ำตามลมไม่มีวันกลับคืนมาได้แน่ ผู้ที่พยายามหาทางหลบหลีกได้บ้าง ก็พอจะมีความปลอดภัย แต่ผู้ที่อวดเก่งกล้าว่าตนมีความสามารถหาญเข้าไปในบริเวณนั้น ลำตัวจะต้องขาดกระเด็นออกจากกันครึ่งท่อนและปลิวไปคนละทิศละทางอย่างไม่มีอะไรจะต้านทานไว้ได้เลย ความเห็นของผมว่าอย่างนี้ท่านจะมีความเห็นอย่างไรนิมนต์พูดมาได้เลย ต่างช่วยออกความคิดความเห็น เพื่อผู้หวังพึ่งธรรมจะได้รับความร่มเย็นเท่าที่ควร

อาจารย์ก็มีความเห็นเช่นเดียวกับคุณ เท่าที่พูดถึงการเปลี่ยนแปลงธรรมให้เป็นไปตามสมัยเสียบ้าง นั่นเป็นการหยั่งเสียงของคุณว่าจะมีความหนักแน่นต่อธรรมแค่ไหนเพียงไรเท่านั้น มิได้มีความหมายเพื่อจะตัดทอนธรรมซึ่งเป็นสิ่งเทิดทูนอยู่บนศีรษะและชีวิต แม้แต่น้อย เพราะธรรมเป็นที่พึ่งอาศัยทั้งเป็นทั้งตาย ไม่ยอมห่างเหิน ส่วนคนเราแม้จะรักแสนรักแต่ก็เป็นที่พึ่งอาศัยได้ในคราวเป็น แต่พอถึงความตายจำต้องจากกันอยู่โดยดี ไม่สามารถจะเป็นที่พึ่งอาศัยให้ถึงแดนนรกและสวรรค์นิพพานได้ จำต้องตัดญาติขาดมิตรกันนับแต่ลมหายใจขาดลงเท่านั้น ดังนั้น ผู้หวังพึ่งธรรมจึงชื่อว่าเป็นผู้มีที่พึ่งอันมั่นคงทั้งโลกที่มีชีวิตอยู่และโลกที่ข้ามใจไปแล้ว แต่ผู้ขาดธรรมเป็นเครื่องยึดของใจ ย่อมเป็นเหมือน

คนตกน้ำที่ไม่มีที่เกาะพอประทังชีวิตและไม่มีผู้ช่วยเหลือฉุดลากขึ้นจากน้ำมีหวังตายกันทุกราย ฉะนั้นเท่าที่พูดเรื่องฝรั่งจนมาถึงเรื่องของพวกเราก็เห็นสมควรยุติ เพราะนานมาก เกรงว่าคุณจะเหนื่อยแย่ สำหรับอาจารย์พอสู้ได้ถ้าไม่เหนื่อย

ผมก็เห็นใจท่านที่อุตส่าห์สละเวลาคุยกับผม ซึ่งผมเองก็ไม่ทราบว่าคำใดผิดและคำใดถูก แต่พูดไปตามความรู้สึกที่เป็นห่วงตนและประเทศชาติตลอดเด็ก ๆ ลูกหลานที่ยังอ่อนต่อสิ่งยั่วยวนอยู่มาก เกรงว่าจะเสียคนก็พูดไปบ้าง เพื่อประโยชน์แก่เขาผู้จะสืบชาติศาสนาต่อไป ผมขอกราบขอบพระคุณท่านที่เมตตาผมในฐานะลูกศิษย์กับอาจารย์แท้

□ □ □

คำว่า มรรค และ ผล นั้น ทางศาสนาท่านหมายความว่าอย่างไรบ้างคะ ดิฉันยังไม่เข้าใจเท่าที่ควรสมกับเป็นชาวพุทธ

ทางศาสนาท่านหมายความว่าทางเดินของการงานที่ผู้ทำหวังความถูกต้องและได้รับผลเป็นที่พอใจ ถ้าเป็นมรรค-ผลของธรรมในตำรา ก็คือ คำชี้แจงวิธีทำหรือวิธีดำเนินว่าทำอย่างนั้น ๆ ถูก ควรทำอย่างนั้นหรือวิธีนั้น ผลที่ถูกจะแสดงขึ้นมาอย่างนั้น ๆ ให้ผู้ทำได้รับผลที่เกิดจากการทำถูกของตนอย่างนั้น ๆ ตามลำดับของการทำถูกมากหรือน้อย และทำอย่างนั้น ๆ เป็นความผิดควรหยุด ถ้าขืนทำผลจะแสดงอย่างนั้น ๆ ขึ้นมาให้ผู้ทำได้รับผลที่เกิดจากการทำผิดของตนอย่างนั้น ๆ ตามลำดับของการทำผิดมากหรือน้อย ถ้าเป็นมรรคผลของคน ก็คือผู้ทำหรือผู้ดำเนินตามธรรมที่ชี้บอกไว้ เช่นคนให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา บวชเป็นพระเป็นเณร เถร ชี แล้ว ต้องรักษาปฏิบัติตามหน้าที่และเพศของตน

เบื่นประจำไม่ให้ผิดพลาดไปจากหลักศีล–ธรรมที่ตนรักษาและบำเพ็ญอยู่ ผลจะแสดงขึ้นกับตัวผู้ทำให้ได้รับความสุขใจ ตามลำดับที่ทำได้มากหรือน้อย ถ้าเบื่นทางผิดผู้ทำผิดจำต้องได้รับผลที่ไม่พึงปรารถนาตามลำดับแห่งการทำผิดมากหรือน้อย นี่อธิบายเบื่นสองภาค คือภาคมรรคผลในตำรา และภาคมรรคผลของคนผู้ทำตามธรรมในตำรา

ฆราวาสที่ทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างทางโลกจะจัดกิจการที่ทำและผลงาน ที่ได้รับว่าเบื่นมรรคเบื่นผลเหมือนทางศาสนาได้ไหม และพอจะสงเคราะห์มรรคผลที่ฆราวาสทำ เข้ากับมรรคผลทางศาสนาได้ ไหม

จัดเบื่นมรรคเบื่นผลได้ เพราะพระพุทธเจ้าก็ทรงสั่งสอนโลกเพื่อมรรคเพื่อผล ทั้งมรรคผลทางโลกและมรรคผลทางธรรมอยู่แล้ว นับแต่ตรัสรู้เบื่นลำดับมาถึงวันปรินิพพาน ตลอดทุกวันนี้ และคำว่ามรรคก็คือทางเดินของงานทุกประเภทที่ชอบธรรมของฆราวาสอยู่แล้ว ผลก็คือรายได้ที่เกิดจากงานที่ทำ จะได้มากหรือน้อยจัดเบื่นผลของงานทั้งนั้น จะสงเคราะห์หรือไม่ก็คือมรรคกับผลของฆราวาสผู้ทำงานจำต้องได้รับผลคือรายได้เบื่นเครื่องตอบแทน ตามแนวทางแห่งธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้วอยู่โดยดี เช่น ท่านสอนให้มีความขยันหมั่นเพียรในการงานที่ชอบซึ่งเบื่นทางปิดกั้นความขาดแคลนกันดารและเบื่นทางไหลมาแห่งโภคทรัพย์สมบัติทั้งหลาย ก็คือสอนให้คนทำงานตามทางมรรคและมีรายได้ตามผลที่บอกไว้ ฉะนั้นจะสงเคราะห์หรือไม่ก็อยู่ในวงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว คุณจะสงเคราะห์ให้เบื่นอะไรอีก หรือจะสงเคราะห์ให้เบื่นมรรคผลนิพพานด้วยอย่างนั้นหรือ

เปล่าไม่ใช่อย่างนั้นค่ะ ดิฉันอยากให้อยู่ในเครือญาติของพระศาสนาเท่านั้นแหละค่ะ ไม่กล้าอาจเอื้อมสูงจนถึงมรรคผลนิพพานอะไรหรอกค่ะ ท่านนี่ทำให้ดิฉันละอาย อยู่ ๆ ก็จะเอางานการของฆราวาสมาเป็นนิพพาน

ก็เห็นคุณแสดงความอยากสงเคราะห์เอานักเอาหนา สงเคราะห์อย่างไรให้ก็ดูเหมือนยังไม่พอใจ อาจารย์ก็มองเห็นอยู่แต่นิพพานเท่านั้นจะเป็นที่พอใจของคุณก็เลยจะยกให้คุณไปหมดเสีย แม้ตนจะไม่ได้ก็ยอมอดเท่านั้นเอง

คำว่ามรรคผล นั้นมีกี่ประเภทคะ ทั้งส่วนใหญ่และส่วนย่อย ผู้เป็นฆราวาสจะพอปฏิบัติได้บ้างไหม ตลอดเด็กที่มีวัยพอจะรู้และปฏิบัติได้

ส่วนใหญ่มีสี่ที่เรียกว่ามรรคสี่ผลสี่ และนิพพานหนึ่ง แต่มิได้อยู่ในวงมรรคและผลเหล่านั้น ส่วนย่อยที่เป็นมรรคเป็นผลของโลกปฏิบัติกันมาประจำชีพและประจำแผ่นดินนั้นนับไม่ถ้วน เพราะการงานและผลงานของโลกมีมากจนเหลือจะคณานานับได้ การปฏิบัติ ไม่ว่าฆราวาสหญิง-ชาย และเด็ก ได้ทั้งนั้นไม่มีอะไรขัดข้อง เพราะธรรมมีหลายขั้นตามกำลังความสามารถของแต่ละเพศละวัยจะปฏิบัติบำเพ็ญสำหรับตนสมกับว่าเกิดมาเพื่อแสวงหาความสุขความสมหวัง ประกอบกับศาสนาก็สั่งสอนโลกไปสู่จุด คือความสุขความสมหวังอยู่แล้ว จึงไม่มีอะไรขัดแย้งกันระหว่างศาสนากับคนทั้งโลกซึ่งมุ่งต่อจุดอันเดียวกัน

มรรคผลส่วนทั่ว ๆ ไปที่เกี่ยวกับฆราวาสผู้ครองเรือน ท่านจะพอมีโอกาสอธิบายให้ฟังได้บ้างไหม ถ้ามีดิฉันขอกราบรบกวนท่านอนุเคราะห์บ้าง เพื่อ

ฆราวาสจะได้รู้เรื่องของศาสนาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับตนอย่างไรบ้าง

มรรคผลเป็นของแน่นอนตายตัวต่อความมุ่งหวังของโลกอยู่แล้ว จะให้อาจารย์อธิบายอย่างไรอีก เมื่อกี้นี้เราก็พูดกันอยู่แล้วว่า มรรคคือทางเดินของการงานและความประพฤติอัธยาศัยอันดีงามทุกประเภท ดังนั้น ถ้าต้องการความมั่งคั่งสมบูรณ์ไม่อยู่แบบอด ๆ อยาก ๆ ก็ต้องเป็นคนขยันหมั่นเพียรในงานที่จะให้เกิดผลเป็นความสุข ถ้าต้องการเป็นคนดีก็ต้องฝึกหัดความประพฤติจริตนิสัยให้ดี ไม่เป็นคนหัวดื้อถือรั้น ผลก็จะเกิดขึ้นกับตัวคือเป็นคนร่ำรวย และสวยงามทางความประพฤติทุกด้านไม่มีที่ต้องติ โลกเราถ้าได้คนอย่างที่ว่านี้ไว้ประดับโลก โลกก็จะกลายเป็นสวรรค์วิมานขึ้นมาในแดนมนุษย์เท่านั้นแล จะไปหาสวรรค์วิมานที่ไหนกันอีก แต่ถ้าความประพฤติและการงานเหลวแหลกแล้ว อยู่ที่ไหนก็คือผู้ก่อไฟเผาตัวอยู่นั่นเอง ไม่มีความสุข แม้จะถูกจับพลัดจับผลูขึ้นไปบนสวรรค์วิมานชั้นใดและหลังใด ก็จะไปเป็นคนเลวทรามและอดอยาก บ่นทุกข์บ่นยากอยู่บนสวรรค์วิมานนั้นไม่มีเวลากินอยู่หลับนอนได้เลยอยู่นั่นเอง ทั้ง ๆ ที่คนอื่นเขาสนุกสนานรื่นเริงชมทิพย์สมบัติในวิมาน บนสวรรค์ชั้นนั้น ๆ ส่วนผู้ไม่มีวาสนาเพราะมีแต่ความขี้เกียจจะไปหาความสุขความสบายมาแต่ที่ไหน ก็คือเจ้าทุกข์อยู่นั่นแล เพราะเป็นคนไข้ประเภทไม่รับยา แม้พระพุทธเจ้าเสด็จมาสอนเอง ก็ทำนองวางยาให้คนไข้ที่ตายแล้ว ยาจะไปมีประโยชน์อะไรสำหรับคนตายแล้วเล่า ส่วนผู้สนใจในเหตุผลตามหลักธรรมอยู่แล้ว ย่อมไม่ลำบากในการสั่งสอน มิหนำเรายังสู้ไม่ได้เสียด้วย เช่นฆราวาสบางคน เวลำบำเพ็ญเพียร อดอาหารตั้ง ๑๕–๑๖ วันไม่ยอมรับเลย ทั้งความเพียรในการเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาก็เก่ง กลางวันก็ไม่เห็นพักผ่อนหลับนอนบ้างเลย กลางคืนก็นอนเพียงชั่วโมงสอง

ชั่วโมง เช้า ๆ ยังมาทำอาหารถวายพระได้สบายและคล่องแคล่วว่องไว คนดีเรายังสู้ไม่ได้ เมื่อถูกถามถึงการอดอาหารก็ตอบได้อย่างมีเหตุผลสมกับศาสนาคือหลักเหตุผลและสอนเพื่อเหตุผลแท้ ผู้ที่เป็นนักทำทานก็เหมือนกัน พูดอะไรออกมาให้ทราบนิดไม่ได้ คอยแต่จะบริจาคทานท่าเดียว หมดเท่าไรไม่ว่า แบบถึงไหนถึงกัน ปฏิคาหก คือผู้รับทานต้องระวัง ไม่เช่นนั้นจะเอาจริง ๆ ไม่คำนึงถึงความสิ้นเปลืองใด ๆ ขอแต่ให้สมใจที่อยากทำทาน นี่ยกตัวอย่างมาพอเป็นเครื่องพิจารณา สำหรับคนที่มีศรัทธาและมีเหตุผลต่อตนและผู้อื่นทั้งปัจจุบันและอนาคตอยู่แล้ว ย่อมเป็นคนไม่นิ่งนอนใจทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต คนเราที่สำคัญยิ่งก็คือ ถ้าใจไม่เอาถ่านแล้วก็เหมือนคนไข้หนักเต็มที่ไม่มีทางหายนอกจากจะตายเท่านั้น คุณจะเห็นว่าอย่างไรโปรดพูดได้ไม่ต้องเกรงใจ

ที่ท่านอธิบายไปนั้นดิฉันไม่ค้าน แต่คนเรามีนิสัยไม่เหมือนกัน ดังดอกบัวสี่เหล่าที่ท่านเทียบไว้ บางเหล่าก็สั่งสอนง่าย นิดเดียวก็เข้าใจและได้ความขึ้นทันที บางเหล่าก็สอนเพียงสองสามครั้งก็เข้าใจได้ความตามเสด็จพระพุทธเจ้าได้ บางเหล่าก็จำต้องตั้งหน้าตั้งตาสอนเอาจริง ๆ จนติดปาก เพราะสอนแล้วสอนเล่าอยู่ทำนองนั้น ผู้พั่งก็ชินหู ดูนาน ๆ ไปก็ชินตา ท่องบ่นไปก็ชินปาก นานไปก็พอได้ความรู้และวิธีปฏิบัติค่อยเป็นผู้เป็นคนขึ้นมา บางเหล่าก็จมอยู่ในโคลนตมเลยไม่มีความสามารถจะโผล่ขึ้นมาได้ ผู้สั่งสอนก็รำคาญจนทนไม่ไหว ตอนนี้ดิฉันเห็นใจท่านผู้ทำการสั่งสอน เพราะสุดวิสัยที่จะสั่งสอน ส่วนสามเหล่านั้นซิท่านถ้าไม่มีผู้เมตตาสั่งสอน ปล่อยทิ้งไว้ก็ไร้ผลซึ่งควรจะได้อยู่แล้ว ถ้าได้รับการอบรมสั่งสอนเท่าที่ควร บ้างก็จะแย้มบาน บ้างก็จะโผล่แล้วแย้มบาน บ้างก็จะค่อยโผล่ในวันและเวลาต่อมาแล้วแย้มบานไปเป็นลำดับลำดา นับว่าจะเป็นประโยชน์

แก่โลกอย่างมากมาย ท่านเห็นอย่างไรก็กรุณาไม่ต้องเกรงใจเพราะดิฉันก็เป็นลูกศิษย์อยู่แล้ว

อาจารย์ก็เห็นดังที่เรียนแล้ว คุณพูดถึงดอกบัวสี่เหล่านั้นก็นับว่าถูกต้องตามที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาเปรียบเทียบมวลมนุษย์ แต่อาจารย์มาติดตัวเองเพราะไม่ทราบว่าจะอยู่ในดอกบัวเหล่าไหน เผื่อไปตกอยู่ในเหล่าที่สี่หรือที่ห้านอกบัญชีเสียแล้ว คุณจะว่าอย่างไร

ท่านหรือจะตกเหล่าที่สี่หรือที่ห้า โอ้โฮแย่ ลูกศิษย์แย่ไม่ใช่ท่านแย่ แล้วพวกดิฉันจะตกไปเหล่าไหนเล่า เมื่อท่านเกิดไปตกในเหล่าที่สี่ที่ห้าเสียแล้ว

ขอมอบให้แต่ละคนไปตัดสินเอาเอง คนอื่นเขาไม่กล้ามาตัดสินให้ เพราะกลัวจะมาตกลึกเหมือนพวกเราเข้าอีกก็ยิ่งจะแย่ไปหลายคน

เอาละค่ะ ถึงท่านจะไม่กล้าตัดสินท่านก็ตาม ดิฉันจะนำไปคิดบัญชีเอาเองโดยท่านไม่ต้องเป็นกังวลด้วย ที่ดิฉันเรียนถามเรื่องมรรคและผลซ้ำ ๆ ซาก ๆ ก็เนื่องจากมีความมุ่งหมายอยากให้ท่านอธิบายมรรคและผลของฆราวาสให้พั่งเป็นตอน ๆ คือมรรคผลของเด็กเป็นอย่างไร ของหนุ่ม–สาวเป็นอย่างไร ของคนที่มีครอบครัวแล้วเป็นอย่างไร ของคนแก่เป็นอย่างไร และมรรคผลของทางราชการงานหลวงเป็นอย่างไร จะควรปฏิบัติอย่างไร จึงจะเป็นมรรคผลที่ควรแก่วัยและหน้าที่ของตน ๆ ตลอดประเทศชาติที่มีศาสนาเป็นเครื่องอบรม เพื่อคนจะได้รู้เรื่องศาสนา และปฏิบัติให้เหมาะสม กับที่ เป็นพุทธศาสนิกชน ของโลก ที่มี ศาสนาประจำชาติ

เด็กประพฤติตนเป็นคนดี มีโอวาทของพ่อ—แม่และครูอาจารย์เป็นเครื่องปกครองไม่ผ่าผืน อยู่ในระเบียบข้อบังคับที่ดีของเด็ก ๆ ไม่เป็นคนหัวด้อถือดีแบบสัตว์ไม่มีเจ้าของ ไม่ชอบหัดเที่ยวในสถานที่หายนะ เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตต่อผู้ปกครองและเพื่อนฝูง ไม่หัดลักเล็กขโมยน้อย เป็นคนขยันหมั่นเพียรต่อการศึกษาและงานอื่น ๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ของตัว เป็นคนชอบประหยัดทรัพย์ไม่ฟุ่มเพือยหรือสุรุ่ยสุร่าย รู้จักฐานะและวัยของตัว เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตัว รู้จักเคารพผู้ใหญ่ที่สูงอายุและเพื่อนฝูงที่อาวุโสกว่า (อายุแก่กว่า) ไม่เย่อหยิ่งจองหองเพราะชาติสกุลและสมบัติอำนวย วางตนโดยสม่ำเสมอต่อหมู่เพื่อนไม่ถือตัว ไม่ชอบเอารัดเอาเปรียบเพื่อนเพราะความเห็นแก่ตัวจนเป็นนิสัย เห็นเพื่อนตกทุกข์ลำบากซึ่งควรจะช่วยเหลือได้ไม่ดูดายโดยขาดความสนใจ ที่กล่าวมาเหล่านี้แต่ละอย่างล้วนเป็นมรรคือทางเดินอันราบรื่นดีงาม แห่งความ ประพฤติของเด็กและเป็นผลซึ่งจะตามสนองให้เป็นเด็กดี มีธรรมเป็นหลักใจ เป็นที่อบอุ่นแก่เด็กและพ่อ—แม่ผู้ปกครองก็เบาใจหายห่วงอันเป็นความสุขสบายทั้งสองฝ่าย นี่คือมรรคผลของเด็กที่ควรดำเนิน เพื่อผลอันดีมีความสุขตลอดไป หนุ่ม—สาว เป็นวัยที่มีคุณค่าและรักสวยรักงาม ควรรักและสงวนตน สมกับตนกำลังเป็นสมบัติอันมีค่าและสวยงามมาก ไม่ชิงสุกก่อนห่าม ไม่ประพฤติตัวในลักษณะขายก่อนซื้อ จะขายไม่ออกเมื่อถึงเวลาขายจริง ๆ (เวลาจะควรมีครอบครัว) ประพฤติตัวให้มีขอบเขตและมีหลักใจมั่นคงต่อสิ่งยั่วยวน ไม่หลงเชื่อง่ายและจ่ายไม่มีหลักฐานค้ำประกัน (ยังไม่ได้เป็นคู่พึ่งเป็นพึ่งตาย) การคบเพื่อนหญิงเพื่อนชายไม่คบในฐานะปล่อยตัว แต่คบในฐานะผู้มีสติและปัญญาอยู่กับตัวทุกเวลาที่คบ คอยสังเกตเล่ห์เหลี่ยมและความเคลื่อนไหว ดี–ชั่ว ของเขาอยู่เสมอไม่นอนใจ สถานที่เริงรมย์งมงายอย่าหาญเข้าไปโดยคิดว่าตนฉลาดและมีทรัพย์มาก เพราะเวลา

ความฉลาดจะอับแสง ทรัพย์จะดับสูญไป ในเวลาเช่นนั้น แม้ตัวผู้เป็นเจ้าของก็มองไม่ทัน บัญญาจะตกอับ ทรัพย์จะสูญไป ใจจะเสียหลัก อกจะหักทั้งหงาย ตัวจะตายทั้งเป็น และเหม็นคลุ้งไปหมดทั้งตัวและวงศ์สกุล จะคว้าหาอะไรไม่เจอ เพราะความเลินเล่อเผลอตัวพาให้ลืมตาย จะกลายเป็นคนหมดความหมายลงในเวลานั้นโดยไม่คาดผัน ฉะนั้นจึงควรพากันเตรียมท่าน่ากลัวไว้ก่อน นั้นแล จัดเป็นความฉลาดอันแหลมคม เป็นคนดีอันแสนลึก นึกขึ้นมาเวลาใดก็ภูมิใจ บัจจุบันก็สวยสด อนาคตก็แจ่มใจ ไปที่ไหนก็ไม่จน เพราะสติบัญญามีอยู่กับทุกคน เราค้นหาต้องเจอทุกเวลาที่ต้องการ ท่านที่เป็นหนุ่มสาว ถ้าต้องการชาวศรีวิไลประดับตัว โปรดสนใจใน มรรค คือทางเดินอันดีเยี่ยมของหนุ่มสาวที่แสดงมานี้ ผลตอบสนองต้องมีสุขสมบัติไม่ขัดสน จะดำรงตนเป็นสุขีทุกทิวาราตรีไม่สงสัย ตามนัยที่แสดงมาในมรรคผลของหนุ่มสาวก็สมควรเวลาพายุติเพียงเท่านี้

ชายหญิงที่มีครอบครัวเป็นหลักฐานแล้ว ทางที่ถูกและดีงามก็คือต่างคนต่างพยายามส่งเสริมหลักฐานของตนให้มีความแน่นหนามั่นคงยิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่บั่นทอนบ่อนทำลายสมบัติ (คู่ครองและสมบัติอื่น ๆ) ที่มีอยู่แล้วให้โยกคลอนโอนเอน ต่างคนต่างวิ่งเต้นขวนขวายหารายได้เพื่อค้ำจุนและส่งเสริมครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง และระวังอย่าเหยียบย่ำลำต้นโค่นทำลายรากฐานของครอบครัว คือไม่ดูถูกเหยียดหยามคู่ครอง แม้จะเป็นคนจนคนโง่เขลาเบาความคิดแล่ะมาจากสกุลใดก็ตาม ไม่ควรรื้อขึ้นมาเหยียบย่ำอันเป็นการทำลายศักดิ์ศรีและวงศ์สกุลของกันและกัน ซึ่งประเพณีถือกันอย่างยิ่ง คู่ครองแต่ละฝ่ายไม่ควรไปแตะต้อง ผิดหรือถูกซึ่งควรจะว่ากล่าวกันบ้างในฐานะผู้รับผิดชอบและหวังพึ่งเป็นพึ่งตายด้วยกันก็ควรมีวงจำกัดที่สมควรแก่เหตุไม่ให้ลุกลามออกไป เพราะคู่ครองของกันและกัน เป็นสิ่งที่เกิดจากเลือดหัวอก คือความรักและสมัครใจของแต่

ละฝ่ายโดยเฉพาะ แม้จะเป็นคนชาติชั้นวรรณะและสกุลใด ต่างฝ่ายก็ทราบกันอยู่แล้วไม่มีใครบีบบังคับ แต่หากเป็นเพราะกรรมคือเจ้าความรักพาสลักลงลึกแบบถอนไม่ขึ้น แม้จะเอาพื้นพสุธาคือแผ่นดินอันใหญ่หนามาชั่งแข่งขันน้ำหนักยังพ่ายความรัก แผ่นดินอันแสนหนักพังทลายลง ส่วนความรักแม้เราสลบไปพื้นคืนมายังคงอยู่มิได้ขยับเขยื้อนไปแม้แต่นิดเพราะความรักประเภทนี้ลบไม่หายคายไม่ออก บอกห้ามไม่เชื่อฟัง ถ้าความรักได้ฝังลงแล้วต้องจมมิด ถ้าติดก็ติดแบบจม ใครไม่ควรกล้าอวดเก่งต่อความรักเมื่อยังไม่รู้ฤทธิ์ของมัน ความรักถ้าลงได้ขึ้นบนบ่าของใครแล้ว จะไม่เลือกชาติชั้นวรรณะเพศพระเพศเณร และวัยหนุ่ม–สาว เฒ่า แก่ อย่างไร เจ้าความรักต้องนั่งบนบ่า แล้วจับขอ (ขอให้ได้อย่างใจรัก) สับลงบนศีรษะโดยไม่เลือกใครว่าเป็นหน้าอินทร์หน้าพรหม เช่นเดียวกับนายควาญช้างสับศีรษะช้างด้วยขอฉะนั้น พระเณรเถรชีแตกวัดแตกวา บางแห่งจนถึงกับวัดร้างไม่มีพระจะอยู่ค้างวัดกระทั่งขรัวตาก็เพราะอะไรเป็นผู้ขับไล่เล่า ถ้าไม่ใช่เจ้าความรักตัวเทวทัตต์นี้เท่านั้น เป็นผู้มีอำนาจขับไล่แบบไม่มีใครกล้าต่อสู้นอกจากจะพากันหมอบราบไปตาม ๆ กันเท่านั้น ผู้เขียนนี้ก็จะเป็นใครที่ไหนถ้าไม่ใช่ผู้ถูกกระสุนของมันยิงเอาจนสลบไสล พอฟื้นขึ้นมาบ้างก็เดินโซซัดโซเซจับปากกามาทำท่าเขียนอวดโลกทั้ง ๆ ที่กำลังผลุบ ๆ โผล่ ๆ อยู่อย่างนั้นเอง ใคร ๆ ถ้ายังไม่ได้ขึ้น บนเวที ลองดีให้เห็นฝีมือ กับความรัก ประเภท ก่อแล้ว ดับไม่ลงเสียก่อน อย่าด่วนอวดว่าตัวเก่ง ถ้าอวดเก่งในทางอื่น ๆ จะพอมีทางยอมและยกให้บ้าง แต่จะมาอวดในทางนี้แล้ว เพียงหมัดเดียวก็พอเตรียมหาเปลมาหามคนสิ้นท่าเพราะความรักดัดสันดานลงไปได้แล้ว และยังจะแพ้และเข็ดหลาบจนวันตายไม่มีทางว่าจะมาขอแก้มืออีกต่อไปได้เลย

อำนาจแห่งเจ้ากรรมตัวรัก ๆ นี้แล ทำให้โลกยุ่งทุกหย่อมหญ้า แต่โลกก็

ถือเป็นความสนุกทุกหย่อมหญ้าเช่นเดียวกัน ฉะนั้นจึงไม่มียาแก้ให้หายยุ่งได้ตลอดมา ไปที่ไหนแม้จะอุดหูข้างหนึ่ง แต่หูอีกข้างหนึ่งก็ไปแอบฟังเสียงบ่นว่ายุ่งว่าทุกข์จนได้ ถ้าจะอุดทั้งสองหูก็กลัวจะไม่ได้ยิน เรื่องจึงลงเอยตรงที่ว่า "เรื่องเท่ากัน" ฉะนั้นคู่ครองแต่ละฝ่ายจึงควรเรียนและปฏิบัติต่อความรักด้วยความรอบคอบ อย่าเผลอตัวปล่อยให้ความรักเที่ยวเพ่นพ่านจะทำให้ยุ่งแบบโลกแตกแต่หัวใจยังมี ผู้เสวยผลจึงได้รับความทนทุกข์ทรมานไม่มีวันจบสิ้น คำที่ว่าปล่อยความรักให้ออกเที่ยวเพ่นพ่าน นั้น คือปล่อยความรักแบบไม่มีขอบเขตความพอดีดังที่เห็น ๆ กันอยู่ ทำให้คนข้างหลังยุ่งและคอยหาบบาปหาบกรรมแทบอกจะแตกเพราะเจ้าความรักเที่ยวสร้างไว้ คู่ครองคือสามีภรรยาจึงไม่ควรสนใจไยดีกับความรักประเภทอาหารนอกบ้าน จะทำให้ครอบครัวร้าวรานหรือแตกทลายได้อย่างไม่มีอะไรมาต้านทาน จะไปทำมาค้าขายหรือทำราชการงานราษฎร์งานหลวงต้องทำความเข้าใจกับตัวเองไว้อย่างเคร่งครัดว่าเรื่องความรักนอกบ้าน คือนอกจากคู่ครองของเราแล้ว ไม่ใช่เรื่องของเราอย่างเด็ดขาด ในขณะเดียวกันต้องระลึกถึงความรักและความไว้วางใจที่เราได้ให้คำมั่นสัญญาแก่คู่ครองของเรา อย่างไม่มีการแบ่งรับแบ่งสู้ใด ๆ แล้วก็ความรัก นอกบ้าน เป็นความรัก ขั้นทำลาย และเป็นความรักที่ร้ายแรงที่สุดสำหรับคนที่มีครอบครัวแล้วเช่นเรา เราผู้มีครอบครัวแล้วจึงเข้ากับความรักประเภทเผาทั้งเป็นนี้ไม่ได้อย่างเด็ดขาด เมื่อต่างคนต่างรู้สึกว่าตนมีครอบครัวแล้ว และต่างก็ปฏิบัติต่อตนเองอย่างเคร่งครัดแบบขีดเส้นตายเลย แล้วครอบครัวนั้น ๆ ก็อยู่ด้วยกันโดยความร่มเย็นเป็นสุข และต่างก็มอบชีวิตฝากเป็นฝากตายต่อกันอย่างสนิทใจไม่มีอะไรมาแบ่งแยกได้ เงินทองที่หามาได้ก็เป็นชั้นเป็นอันไม่มีทางรั่วไหล และเป็นประโยชน์แก่ครอบครัวล้วน ๆ ไม่ไหลซึมออกไปนอกลู่นอกทาง นี่แล มรรค คือทางเดินของการงานและความ

ประพฤติของคนที่มีครอบครัวเป็นหลักยึดแล้ว และผลก็คือความสุขในครอบครัวนั้น ๆ ซึ่งไม่มีอะไรมาขัดขวางแย่งชิง เป็นความสุขของผัวรักเมียสงวนจริง ๆ ไม่มีความสุขใดในโลกนี้จะเสมอความสุขของสามีร่วมเป็นภรรยาร่วมตายไม่ยอมแยกจากไม่ยอมพลัดพรากจากกันตลอดอวสาน เกิดชาติใดปรารถนาขอพบกันเพราะอำนาจแรงอธิฐานและความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน ย่อมมีหวังเป็นไปได้ตามใจหมาย ดังอธิบายมา คือมรรคผลของคนที่มีครอบครัวแล้ว เห็นว่าพอสมควรยุติ โปรดนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ครอบครัว จะไม่ได้เห็นผู้หญิงวิ่งตามชายชู้ และผู้ชายวิ่งตามหญิงสาว ซึ่งเป็นทนาทุเรศเอานักหนาเหมือนคนไม่มีหัวใจอีกต่อไป ถ้าบักใจเชื่อธรรมของพระพุทธเจ้า ความยับยั้งตัวเองก็จะพอมีได้ ความสุขก็จะพอปรากฏ ไม่เป็นท้านองว่าวเชือกขาดอยู่บนอากาศไปท่าเดียว

คนที่มีอายุผ่านเข้าปั่จฉิมวัยแล้ว จัดว่าเป็นผู้ได้ผ่านโลกมาพอประมาณไม่บกพร่องในทางสัมผัสถูกต้องกับสิ่งดีชั่วต่าง ๆ ที่มีอยู่ประจำโลก และมีทางจะบวกลบชีวิตที่ผ่านมากับเหตุการณ์ของโลกได้พอสมควร วัยนี้เป็นวัยที่จะรีบเร่งเข้าหาที่พึ่งทางใจกับศีลธรรมได้อย่างเต็มที่โดยไม่มีอุปสรรคแล้ว เพราะเป็นวัยจะปลดเปลื้องทุก ๆ สิ่งที่เคยถือเป็นภาระมานมนาน มิใช่วัยที่จะกล้าหาญต่อภาระที่เป็นของหนักทั้งทางกายและทางใจ โดยไม่ยอมลดตัวลงไปตามวัยของใครเลย โลกและขันธ์ที่เราเห็นอยู่เวลานี้ ไม่มีทางสงสัยว่าจะเป็นอะไรต่อไปกว่าเท่าที่เป็นอยู่และเห็นอยู่เวลานี้ เพราะมีความเจริญและความเสื่อมอยู่ในตัวมันเองซึ่งควรจะเห็นได้อย่างชัดเจนทั้งภายในและภายนอกไม่มีทางสงสัย สิ่งที่จะเป็นสาระสำหรับตัวก็คือคุณงามความดีซึ่งเป็นของไม่จืดจางตลอดมา จะดีอยู่กับอะไร งามอยู่กับผู้ใด ต้องเป็นสิ่งที่โลกปรารถนาโดยทั่วกัน ข้อสำคัญขอให้ดีและงามต่าง ๆ มาปรากฏอยู่กับตัวเสียเอง นั่นแลจะเป็นที่เหมาะกับใจผู้ใฝ่ผันอยู่แล้วลองคิดดูสิ่งที่ว่าดีหรืองามมีอยู่ ณ ที่ใด ไม่ว่าไกลหรือใกล้ คนเรายังปรารถนากันทุกคน

แต่ดีอย่างแท้จริงและแน่นอนนั้นได้แก่ศีลธรรม ถ้าศีลธรรมมีอยู่กับผู้ใด ดีแท้ดีแน่นอนและดีเด่นย่อมมีอยู่กับผู้นั้น ผู้นั้นเป็นผู้มีของดีและของจริงอยู่กับตัว แม้ไม่ต้องออกร้านก็มิได้ลดคุณค่าลงแม้แต่น้อย วัยที่ผ่านโลกมาพอสมควรแล้วควรหาของดีประเภทนี้ไว้เป็นหลักใจ และอวดลูกหลานต่อไป เขาจะได้รักและเคารพบูชาตลอดกาลนาน ดีกว่าจะนั่งบ่น นอนบ่น หิวก็บ่น กระหายก็บ่น หุงข้าวแฉะไปบ้างก็บ่น ทำอาหารไม่ถูกปากก็บ่น ยกอาหารมาช้าหน่อยก็บ่น เด็กพูดคุยกันบ้างตามภาษาเด็กก็บ่น เขาเปิดวิทยุดังบ้างก็บ่น เขาไม่เปิดให้ฟังเสียงเพลงบ้างก็บ่น เขาเปิดเบาฟังเสียงเพลงไม่ชัดก็บ่น ใครทำไม่ถูกใจนิดก็บ่น แม้ที่สุดตัวทำไม่ถูกใจตัวเองก็บ่น ลุกขึ้นลำบากบ้างก็บ่น เดินไปมาไม่สะดวกก็บ่น วิชาบ่นเลยคล่องปากไปเอง เบื้องต้นก็หัดบ่นกับลูก ๆ หลาน ๆ ในบ้าน ต่อมาก็บ่นคะไปเลย จนลูกหลานเบื่อและรำคาญ ไม่อยากเดินเข้ามาแอบและผ่านหน้า นี่คือนิสัยของคนแก่บ้าน เล่นลูกหยอกหลาน เล่นไปนาน ๆ ก็พาลดุพาลโกรธให้เขา ทนไม่ไหวเขาก็พากันหนีไป บทเขาไม่มาหาก็บ่นคิดถึง บ่นอยากให้เขามาหา เพราะตายายคิดถึง เรื่องของคนแก่จึงยุ่งอยู่เสมอทำนองนี้ และถึงคราวจะจากลูกหลานไปจริง ๆ จะไม่ได้กลับมาบ่นให้เขาอีก ก็กลับเป็นห่วง จิตเลยหาที่ยึดไม่ได้กลายเป็นคนเสียหลักไปในเวลาเช่นนั้นก็มีนับจำนวนไม่น้อย ฉะนั้นเมื่อทราบแต่ต้นมือแล้ว จึงควรท่องคาถาพุทโธ เป็นต้น ไว้จนคล่องปากคล่องใจ เมื่อถึงเวลาจริง ๆ พุทโธจะไม่พาให้ยุ่ง แต่จะพาไปอย่างสบายหายห่วง เพราะจิตได้พุทโธดวงเลิศเป็นที่พึ่งแล้วไม่มีอะไรจะเสมอเหมือน ผู้ที่อยู่ในวัยใดก็ควรเตรียมตัวไว้แบบบุคคลไม่ประมาท นั่นแลเป็นบุคคลผู้ไม่เสียท่า เพราะเวลามีชีวิตอยู่ก็เป็นผู้รักศีลธรรมประจำนิสัย ใจก็เย็น มองเห็นหน้าหลานก็น่ารัก ไม่น่าบ่นเหมือนคนเจ้าทุกข์ซึ่งหาแต่ทางระบาย แทนที่ระบายออกไปแล้วตนจะสบายคนอื่นกลับเดือดร้อน ตนก็พลอยได้รับทุกข์เพิ่มขึ้นอีก ทำนองเอาน้ำสกปรกไปชะล้างสถานที่ ๆ ไม่สะอาด เลยกลายเป็นเพิ่มความสกปรกให้

ทวีมากขึ้น ลูกหลานก็ยังไม่รู้ว่าอะไรถูกอะไรควร ตากับยายก็เอาเรื่องบ่นชะล้างลงไปบนสมองเด็ก เรื่องก็พลอยยุ่งไปทั้งตากับยายและลูกหลาน หาอะไรเป็นสาระพอจะยึดถือไม่ได้ ฉะนั้น ท่านจึงสอนให้ผู้นำของครอบครัวและวงงานต่าง ๆ มีศีลธรรมเพื่อทำคนให้ดี นอกจากนั้นยังเป็นคติตัวอย่างอันดีแก่ลูกหลานอีกด้วย เวลาตนจากไปก็เป็นสุข เพราะธรรมคุ้มครองป้องกันคนที่มีความสุขซึ่งเกิดจากความดีที่ตนทำไว้แล้ว อยู่โลกไหนก็เป็นสุข เพราะความสุขต้องอยู่กับผู้ทำดี ผู้ทำดีไปอยู่ที่ไหน ความสุขก็ไปอยู่กับผู้นั้น ผู้ปรารถนาความสุขไปเป็นเพื่อนสอง ก็จำต้องทำบุญให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา อันเป็นทางให้เกิดสุข ดีกว่านั่งบ่นนอนบ่นว่าทุกข์ยากลำบากกายลำบากใจอยู่เปล่า ๆ ไม่เป็นประโยชน์อะไรเลย นี่แล คือมรรคผลของคนแก่ที่ควรสนใจบำเพ็ญมากกว่าวัยใด ๆ แต่ธรรมที่กล่าวทั้งนี้เป็นสาธารณะแก่ผู้หวังพึ่งความดีทั่ว ๆ ไป ที่ระบุคนแก่ขึ้นหน้าก็เนื่องจากคนแก่คงมีโอกาสบำเพ็ญมากกว่าวัยอื่น ๆ และระบุไว้ตามลำดับวัยที่ได้อธิบายมาเป็นอันดับ ๆ เข้าใจว่าท่านผู้อ่านผู้ฟังจะพอเข้าใจและถือเอาเนื้อความได้

ส่วนมรรคผลของข้าราชการนั้น อาจารย์ไม่ค่อยเข้าใจ คงจะเป็นไปในทำนองเดียวกันกับที่อธิบายผ่านมาแล้ว เป็นแต่เปลี่ยนไปตามหน้าที่การงานในแผนกนั้น ๆ เท่านั้น การดำเนินงานที่เรียกว่า มรรค ย่อมถือเอาความถูกต้องของการทำงาน และความสุจริตต่อหน้าที่เป็นสำคัญ ถ้าทำผิดและทุจริตต่อหน้าที่ก็ผิดความมุ่งหมายของ มรรค คือทางเดินของงาน และเป็นผลเดือดร้อนทั่วแผ่นดิน โจรผู้ร้ายนานาประเภทก็ชุกชุมนับแต่วงแคบไปถึงวงกว้าง และนับแต่ผู้น้อยขึ้นไปถึงผู้ใหญ่ ก่อความเดือดร้อนไปทุกหนทุกแห่ง เพราะเรื่องนี้เป็นสาเหตุ ถ้าทำงานถูกและสุจริตต่อหน้าที่ผลงานก็ได้มาก ประเทศชาติก็เจริญ โจรผู้ร้ายก็ลดลงเป็นลำดับตามกำลังความดีซึ่งต่างคนต่างสนใจนำไปใช้หรือชะล้างสิ่งสกปรกให้หายกลิ่นที่เหม็นคลุ้งไปทุกสารทิศ ได้มีทางเบาบางลงแม้ไม่หมด

ไปเสียทีเดียว บ้านเมืองก็พลอยสงบสุข เพราะต่างคนต่างมองดูความสุข–ทุกข์ของกันและกันอย่างทั่วถึง แทนที่จะมองดูตัวเพียงคนเดียว และหาทางกอบโกยเพื่อตัวคนเดียว ตามหลักธรรมชาติแล้ว การทำชั่วทุจริต ไม่ว่าจะเป็นคนโง่ทุจริต คนฉลาดทุจริต ผู้ใหญ่ทุจริต ผู้น้อยทุจริต เด็กทุจริต หรือใคร ๆ ทุจริต แม้ที่สุดลูกเราทุจริต ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม ทั้งหมดนี้จัดเป็นการทำชั่วทุจริตอยู่ในตัวของผู้ทำอย่างสมบูรณ์โดยไม่มีอะไรมาแบ่งแยกให้ความสมบูรณ์แห่งความชั่วทุจริตของผู้ทำนั้น ๆ ลดน้อยลงกว่าเดิมเลย จำต้องทรงดอกทรงผลไว้ในตัวของมันอย่างสมบูรณ์เสมอกัน แม้วัตถุสมบัติในกลุ่มนั้นที่ถูกทุจริตไปเท่าไร และไม่ว่าจะด้วยวิธีใด จะต้องขาดความสมบูรณ์เท่าที่มีอยู่เดิมลงทันที ในขณะเดียวกันประโยชน์จากสิ่งที่ขาดไปนั้นก็ขาดลงพร้อม ๆ กัน โดยที่เจ้าของหรือใครจะทราบหรือไม่ก็ตาม เช่นเรามีเงินอยู่ร้อยบาท แต่ถูกขโมยไปเสียแม้เพียงหนึ่งบาท แต่ประโยชน์ที่จะเกิดจากเงินหนึ่งบาทต้องเสียไปโดยเจ้าของจะทราบว่าเงินหนึ่งบาทได้หายไปหรือไม่ ไม่สำคัญ สำคัญที่เงินขาดจำนวนเดิมลงหนึ่งบาทและขาดประโยชน์ไปเท่าจำนวนเงินหนึ่งบาท นี่เป็นหลักตายตัวไม่มีทางแก้ไขให้เป็นอย่างอื่น ถ้าเกิดขโมยหรือทุจริตมากกว่านั้นและขโมยหรือทุจริตไปเรื่อย ๆ จนเป็นโรคเรื้อรัง ประโยชน์ที่จะควรได้รับจากสมบัติจำนวนและประเภทที่ถูกทุจริตนั้น ๆ ก็จะต้องขาดไปแบบเรื้อรังเช่นเดียวกัน การขาดรายได้ที่ควรจะได้ไปตลอดสาย จึงไม่ใช่ทางสงบสุขของบ้านเมือง และไม่ใช่เรื่องที่ผู้ทำทุจริตนั้น ๆ จะทำความเจริญและความสงบสุขแก่บ้านเมือง แต่เป็นการตัดทอนผลประโยชน์ที่จะให้เกิดความสงบสุขขาดไปตลอดสาย นี่เรียกว่ามรรคเสื่อมผลก็พลอยเสื่อมไปด้วย ผู้ควรจะได้รับประโยชน์จากสิ่งที่หลุดลอยไปมากน้อยมีจำนวนเท่าไรก็พลอยเสื่อมจากประโยชน์ไปตาม ๆ กัน และเสื่อมไปตลอดสายไม่มีที่สิ้นสุด เสื่อมจากจำนวนน้อยไปหามากจนไม่มีอะไรเหลือเพื่อให้เสื่อมต่อไปอีก จะเรียกว่ามรรคเหลวแหลกผลแหวกแนวก็ไม่ผิด เพราะขั้นอยู่

กับผู้พาให้เหลวไหล ส่วนมรรคเจริญผลเจริญนั้น ผู้ดำเนินงานต่างทำถูกและสุจริตต่อหน้าที่ทุกแขนงของงาน ผลรายได้ก็สมบูรณ์และทั่วถึง ผู้ใหญ่กับผู้น้อยมีความเมตตาสงสารและเคารพกัน มีความเชื่อถือและไว้ใจกันได้ บ้านเมืองก็เกิดความสงบเย็น สิ่งบั่นทอนทั้งส่วนใหญ่ส่วนย่อยก็พลอยลดลงตามส่วนแห่งความสุจริตชำระล้าง ความสกปรกรกรุงรังที่เคยมีก็ค่อยหาย กลายเป็นความสะอาดขึ้นมาทุกแห่งหนตำบลหมู่บ้าน ประชาชนก็มีความชื่นบานหรรษาโดยทั่วกัน นี่แล คือมรรคผลของราชการงานแผ่นดิน ถ้าต่างมุ่งเพื่อตนและประเทศชาติศาสนาเจริญ ก็ควรดำเนินตามหลักธรรมคือ มรรค อันเป็นเส้นทางที่ถูกต้องผลจะเป็นที่เจริญตาเจริญใจทั่วถึงกัน เพราะคนเราที่อาศัยกันอยู่เป็นหมู่เป็นพวกความสุข–ทุกข์ ได้–เสียต่าง ๆ ย่อมกระเทือนถึงกันอยู่โดยดี ไม่มีผู้ใดจะทนนั่งเสวยสุขอยู่ในกองสมบัติแต่ผู้เดียวได้ เมื่อคนทั้งโลกต่างเป็นทุกข์เดือดร้อนกันทั้งแผ่นดิน นอกจากคนที่เขามีชื่อว่านายสุข นามสกุล สุขคนเดียว เท่านั้น เขาจะมีสุขเฉพาะชื่อและนามสกุล ส่วนตัวเขาเองก็คือคนทุกข์ร้อนเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่ว ๆ ไปนั่นแล ฉะนั้นคนเราซึ่งอาศัยกันอยู่จึงควรคำนึงถึงเพื่อนมนุษย์ตาดำ ๆ ด้วยกัน เช่นเดียวกับความรู้สึกภายในที่หวังพึ่งโลกฉะนั้น โลกกับเราก็จะเป็นปึกแผ่นแน่นหนาไปด้วยกัน โลกเสื่อมเราก็พลอยเสื่อมด้วย โลกฉิบหายเราก็พลอยฉิบหายด้วย โลกตายเราก็พลอยตายด้วย เมื่อความเกี่ยวเนื่องกันมีอยู่อย่างแยกไม่ออก จึงไม่ควรคิดจะเป็นเศรษฐีมีความสุขลำพังเราคนเดียวในท่ามกลางโลกซึ่งกำลังขาดแคลนทุกข์ร้อนและหวังพึ่งคนดีมีใจเป็นธรรมอยู่ทุกลมหายใจ ผู้หาญคิด จะเป็นผู้ก่อไฟเผาตัวและโลกให้ฉิบหายบ่นปี้ไปตาม ๆ กัน เท่าที่อธิบายมาก็เห็นว่าพอสมควร คุณยังมีสงสัยอะไรก็สนทนากันได้

ถ้าเป็นดังท่านอธิบายนี้ ศาสนาที่ทรงมรรคทรงผลไว้ทุกประเภทก็ไม่ขัดกันกับคนทุกเพศทุกวัยละซิท่าน เพราะพึ่งท่านอธิบายแล้ว คำสั่งสอนในแง่ต่าง ๆ

ล้วนสอนแนะเกี่ยวกับการอาชีพของคนทั่วโลกที่ทำกันเป็นประจำ การสอนศาสนาก็คือการแนะแนวของการงานให้ถูกทาง เพื่อผลที่ได้มาจะเป็นที่เย็นใจแก่เจ้าของ ไม่เห็นมีอะไรขัดแย้งกับการอาชีพของโลก ซึ่งพอจะแยกจากกันระหว่างคนและการงานกับศาสนา ความจริงคนและการงานกับศาสนาเป็นของคู่เคียงกัน จะแยกกันที่ตรงไหนดิฉันยังมองไม่เห็น ถ้าพูดถึงการงานก็ต้องอาศัยศาสนาเป็นเครื่องนัดแนะ คนทำไม่ถูกทางซึ่งจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนและผู้อื่น ศาสนาก็เป็นเครื่องนัดแนะ สามีภรรยาจะแตกร้าวจากกัน ศาสนาก็นัดแนะให้มีความรักและปรองดองกัน หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะประพฤตินอกใจกัน ศาสนาก็สอนแนะไม่ให้ทำเพราะผิดหลักของคนที่มีที่จอดแวะแล้ว ไม่ให้ทำแบบคนบ้ากามตามตรอกตามซอกถนนสายต่าง ๆ ซึ่งไม่มีคุณค่าและความหมายใด ๆ แล้วลูกประพฤติความเกเร ศาสนาก็สอนแนะให้กลับตัวประพฤติเป็นคนดี เด็กขี้เกียจเรียนหนังสือและไปโรงเรียน ศาสนาก็สอนแนะให้เป็นคนขยันหมั่นเพียร และอดทนเรียนจนสำเร็จ เพราะงานที่กำลังทำอยู่เวลานี้จะเป็นอาชีพของตนในอนาคต ถ้าขี้เกียจและหยุดเรียนเสียจะไม่มีอาชีพต่อไป และไม่ว่างานชั้นใดรู้สึกจะมีศาสนาเข้าช่วยแนะแนวเสมอ ดิฉันเห็นอย่างนี้จะผิดหรือถูกก็กรุณาเตือนด้วย

ความจริงก็เป็นอย่างนั้น คนเราถึงจะดีจะชั่วหรือจะเป็นจะตายอย่างไร ก็อยู่ในกรอบของศาสนา เพราะศาสนาเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดในโลกที่ชี้ชะตากรรมของสัตว์โลกผู้ทำดีทำชั่วและได้รับผลเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ ก็ล้วนอยู่ในที่ศาสนาสอนไว้แล้วทั้งนั้น ไม่มีใครจะสามารถแหวกแนวศาสนาไปได้ ฉะนั้นศาสนาจึงเป็นเหมือนดวงอาทิตย์ที่ส่องแสงสว่างแก่โลก ให้คนมีนัยน์ตาดีได้เห็นสิ่งต่าง ๆ และประกอบการงานได้โดยสะดวกทั่วหน้ากัน ศาสนาก็ส่องแสงสว่างคือคำสั่งสอนไว้ทุกแง่ทุกมุมไม่มีบกพร่อง ผู้สนใจดำเนินตามหลักศาสนา จะทำการงานทุกประเภทให้สำเร็จลงได้ด้วยความรอบคอบ และได้ผลสมบูรณ์ไม่รั่วไหลแตกซึม

294.304 ว.31 ส.13082 ฉบ
พ358ท

ไม่ว่างานส่วนย่อยหรือส่วนใหญ่ ไม่ว่างานราษฎร์หรืองานหลวง ไม่ว่างานส่วนตัวหรือส่วนรวม จะเรียบร้อยไปตลอดต้นตลอดปลาย ไม่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ ทั้งงานและผลของงาน เพราะศาสนาสอนคนให้สะอาดทั้งเครื่องนุ่งห่มใช้สอย ทั้งความประพฤติทางกายวาจาใจ ทั้งการงานทุกแผนก และทุกประเภทของงาน ไม่ได้สอนให้คนสกปรกโสมมแบบร้อยแปดดังที่เคยเห็นกันอยู่ คนของศาสนาจึงต้องเป็นคนสะอาดทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับตัว เป็นคนเบิ่งเผยไม่ด้อม ๆ มอง ๆ คด ๆ โกง ๆ เป็นคนตรงไปตรงมาไม่มีคดงอล่อลวงหลายเหลี่ยมหลายคม แม้จะขมก็ขมแบบเป็นยา จะหวานก็หวานเพื่อชวนดื่มและให้คุณแก่ร่างกาย ไม่มีโทษแบบยาพิษเคลือบน้ำตาล ได้ตัดสินใจอย่างใดด้วยเหตุผลแล้ว ต้องรักษาต้นรักษาปลาย ไม่ให้ขาดกระจุยกระจายหลายติดหลายต่อ ซึ่งส่อลักษณะของคนไม่จริง

หลักศาสนาจริง ๆ เป็นอย่างนี้ ถ้าว่าตรงก็ตรงต่อความจริง คือ เหตุผลล้วน ๆ ไม่มีอะไรเข้ามาแอบแฝง ผู้ถือศาสนาจึงควรมีเหตุผลประจำตนและกิจการตลอดถึงสิ่งเกี่ยวข้องทั่ว ๆ ไป สมกับเรียนและปฏิบัติศาสนาเพื่อความรู้ความฉลาดเอาตัวรอดจากอุปสรรคไปเป็นลำดับไม่อับจน เพราะศาสนาไม่ใช่สิ่งอับจน ซึ่งผู้ปฏิบัติจะเป็นคนเสียท่าและจนมุมกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตน คุณต้องการคนที่จนมุมไหม ถ้าไม่ต้องการก็อย่าโกหกตัวเอง คิดอะไรถูกต้องกับเหตุผลแล้วอย่าปล่อยให้ความโกหกมาพาดำเนินงาน มันจะมาผลาญงานให้ย่อยยับไปหมดไม่มีชิ้นดีเหลืออยู่เลย

ถ้าไม่ใช่ตัวของดิฉันเป็นคนที่จนมุมอยู่แล้ว คนอื่น ๆ ดิฉันก็ไม่ต้องการ เพราะที่ตะเกียกตะกายทั้งทางโลกและทางธรรมอยู่ทุกวันนี้ ก็เพื่อจะผ่านพ้นความจนมุมนั่นเองเป็นส่วนใหญ่ ถ้าพูดถึงความโกหกตัวเองแล้วดิฉันรู้สึกมีบ่อย แต่มิได้คิดว่าจะโกหกตัวเองมาแต่ต้น หากมีอันให้คลาดเคลื่อนจนได้ ตอนนี้ดิฉันยอม

สารภาพไม่ทราบจะแก้ไขอย่างไร โปรดท่านเมตตาสอนด้วย

ถ้าจำเป็นก็ควรทราบไว้ว่าจำเป็น แต่โดยมากไม่ว่าอะไร ถ้าเป็นความบริสุทธิ์ชอบจะหาที่กำบังเป็นที่หลบภัยเสมอ นี่ถ้าไม่ใช่อุบายหลบภัยของความโกหก อาจารย์ก็เห็นใจ แต่ถ้าเป็นอุบายหลบภัยแล้วก็แสดงว่าความโกหกหาที่กำบังได้ดี จนเจ้าของไม่มีทางทราบได้เลย และยังจะเป็นทางออกของมันอย่างแยบยลต่อไปอีกเป็นเวลานาน จนไม่สามารถจะจับตัวได้เลยก็อาจเป็นได้

ตอนนี้ ท่านแทงถูกใจดำความโกหกของดิฉันจริง ๆ เพิ่งจะมาระลึกได้ซึ่งตรงกับคำที่ท่านว่าเมื่อกี้นี้เอง คือบางครั้งดิฉันว่าจะไปพึ่งปาฐกถา ความโกหกก็มาฉุดลากดิฉันไปทางอื่นเสียหายเงียบไปเลย วันหลังเพื่อนมาเล่าให้ฟังเลยเกิดความเสียดายและเสียใจมาก ทั้งโกรธให้ตัวเองว่าไม่ได้ไป และความโกรธตัวเองในเรื่องอื่น ๆ ซึ่งเข้าในลักษณะนี้ก็มีอยู่หลายครั้งและบ่อยมาก ท่าน แต่ดิฉันไม่รู้สึกตัวว่าได้ถูกโกหกจากความแยบคายชนิดกล่อมให้หลับสนิทนี้ เพิ่งมารู้จากท่านวันนี้เอง

ถ้าจะพยายามเอาชนะตัวเองก็อย่าให้ถูกโกหกจนบ่อยนัก จะเป็นนิสัยโกหกประจำตัว ต่อไปก็อาจโกหกคนอื่นได้ เช่นเดียวกับเด็กเริ่มฝึกหัดขโมย เบื้องต้นก็ขโมยของในบ้านของตัว ครั้นแก่เข้าก็ขโมยได้ทั่วไปไม่เลือกหน้าจนกลายเป็นเสือร้ายตัวลือนามได้ฉะนั้น เพราะนิสัยเป็นสิ่งสำคัญมาก เมื่อทำเข้าบ่อย ๆ ก็กลายเป็นนิสัยขึ้นมาแล้วแก้ไขได้ยากหรือไม่ได้เสียเลย ฉะนั้นท่านจึงสอนให้ฝึกหัดนิสัยไปในทางดี เมื่อเคยชินแล้วก็ไม่ต้องถูกบังคับยากและไม่ถูกบังคับอยู่ตลอดไป

ที่นี้ดิฉันเข้าใจ ต่อไปจะพยายามผึกหัดไม่ให้เบื่นบ่อย จนไม่ยอมให้มันโกหกเราได้เลย เพราะการโกหกตัวเองก็ทราบอยู่แล้วว่าไม่ดี แต่มิได้สนใจจะแก้ไข ชนิดปักใจจริง ๆ วันนี้ถูกท่านเฆี่ยนเสียบ้างจึงรู้สึกโทษของตัวว่าเบื่นคนไม่จริงมานานแล้ว และดีใจที่ได้คติจากท่านในเรื่องโกหกตัวเอง ดิฉันขอกราบขอบพระคุณท่าน

□ □ □

วานนี้ดิฉันมากราบท่านแต่ไม่พบ เด็กบอกว่าท่านไปธุระ ดิฉันเลยไปทำธุระแล้วกลับบ้าน วันนี้เลิกจากงานแล้วมาอีก ดีใจที่ได้พบท่าน ดิฉันขอรบกวนเรียนถามข้อข้องใจที่ไม่สามารถปลดเปลื้องด้วยตนเองได้ คือเขาว่าดิฉันเบื่นคนหัวดื้อถือดีไม่ยอมฟังและลงใครง่าย ๆ ครูอาจารย์สอนไม่ยอมเชื่อฟัง ไม่ทราบว่าจะเบื่นความจริงตามที่เขาตำหนิหรืออย่างไร ดิฉันไม่แน่ใจตัวเอง คือเวลาดิฉันทำภาวนา ใจได้รับ ความ สงบ อย่างไร ก็ได้เล่าให้ เพื่อน ที่สนิท และอาจารย์ฟัง แต่ผู้ที่จะชมผลงานที่ดิฉันทำและมาเล่าให้ฟังไม่ค่อยมี โดยมากก็ตำหนิว่า ดิฉันทำภาวนาแบบล้าสมัย เพราะสมาธิเบื่นทางคดโค้งมาก และยากจะถึงจุดที่หมายได้เร็วกว่าเท่าที่ควรจะถึง บางท่านก็บอกว่าสมาธิของคุณให้เก็บใส่ตู้ไว้ก่อน แต่ให้คุณเร่งวิบั๊สสนาไปเลย คุณจะมัวคลำแต่สมาธิอยู่จะไปไม่ถึงไหน เพราะทุกวันนี้เขาใช้วิบั๊สสนากันทั้งนั้น ไม่ได้ใช้ทางสมาธิกันเพราะล่าช้ามาก แต่เวลาท่านสอนวิบั๊สสนาให้ดิฉันท่านก็สอนกรรมฐานอันเบื่นอารมณ์ของสมถะซึ่งดิฉันก็ไม่แน่ใจว่าจะควรเชื่อท่านหรือไม่ อย่างไร บางครั้งก็มีการถกเถียงกันบ้างกับเพื่อน ๆ และอาจารย์ที่ถามและตอบไม่เข้าเรื่องราวกัน เลยพากันตำหนิว่าดิฉันไม่เชื่อฟังหมู่เพื่อนและครูอาจารย์ที่นี่ อยากทราบว่า สมาธิภาวนาที่ดิฉันทำและปรากฏผลนั้นเบื่นทางคดโค้ง และควรจะเก็บเข้าตู้ดังที่ว่าจริง ๆ หรืออย่างไร ดิฉันไม่เข้าใจว่าวิบั๊สสนาแปลว่าอย่างไร และวิธีทำวิบั๊สสนาทำอย่างไร ดิฉันควรปฏิบัติกับสมาธิภาวนาซึ่งกำลังเบื่นไปอยู่เวลานี้อย่างไรบ้าง

และดิฉันเป็นคนหัวดื้อจริงไหม ถ้าจริงจะควรกำจัดมันด้วยวิธีใด โปรดท่านบอกวิธีกำจัดให้ดิฉันด้วยจะขอบพระคุณอย่างยิ่ง

ตามเสียงที่คุณพูดเป็นเชิงอยากให้เขาชมเชยผลงานของคุณ เมื่อเขาไม่ชมก็พาลโกรธเขา แล้วกลับหาเรื่องใส่เขาว่าพร้อมกันตำหนิคุณว่าเป็นคนหัวดื้อถือดี ถ้าเช่นนั้นคุณก็เป็นคนที่ควรตำหนิ แล้วจะให้อาจารย์ชมเชยคุณตรงไหนเล่า ถ้าคุณมีมูลความจริงพอจะนำมายืนยันได้ว่าคุณมิใช่คนหัวดื้อ คุณก็ลองเล่าความจริงให้อาจารย์ฟังบ้างว่าคุณภาวนาจิตสงบเป็นผลซึ่งจะควรนำมายืนยันนั้น มันสงบอย่างไร ตอนอื่น ๆ ที่คุณถามนั้นค่อยพูดกันทีหลัง เราพูดกันเป็นตอน ๆ ไปดีกว่า โปรดเล่าให้อาจารย์ฟังบ้าง เล่าบัดนี้เองนานไปจะเสียรส ทานไม่อร่อย

มิใช่ท่าน มิใช่ดิฉันอยากให้เขาชมเชยผลงานที่ดิฉันทำได้ และดิฉันมิได้หาเรื่องใส่เขาว่ามาหาเรื่องใส่ว่าดิฉันเป็นคนหัวดื้อ แต่ดิฉันอยากฟังเหตุผลที่ดิฉันทำไม่ถูก ถ้าควรเก็บเข้าตู้ดิฉันก็ยินดีเก็บตามคำที่มีเหตุผลดีแล้ว แต่อยู่ ๆ ก็จะมาตำหนิ และสั่งให้เก็บสมาธิเข้าตู้ไปเลยนั้น ดิฉันยังไม่ยอมเก็บจนกว่าจะเห็นสมควรด้วยเหตุผลทุกอย่างแล้ว เพราะธรรมเป็นสิ่งที่มีเหตุผลจะทำเอาอย่างง่าย ๆ ขายอย่างสด ๆ ร้อน ๆ ไปเลยเหมือนผักปลาในตลาดนั้นย่อมไม่ได้

การภาวนาของดิฉันเท่าที่ปรากฏรู้สึกสงบเย็นในเวลาจิตหยั่งลงสู่สมาธิไม่ทำงานใด ๆ ด้วยความคิดอ่านต่าง ๆ ในเวลานั้น จิตทรงความรู้ไว้อย่างสมบูรณ์ไม่ส่งกระแสออกไปรับรู้และหลงกับเรื่องใด ๆ เหมือนน้ำที่ถูกปิดกั้นไว้ไม่ให้ไหลซึมออกไปสู่ที่ต่าง ๆ ทั้งสงบนิ่งทั้งใสสะอาดฉะนั้น ความรู้ในเวลานั้นเป็นเหมือนได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ครบองค์สรณะ ใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับท่าน จนกว่าจิตถอนขึ้นมา ซึ่งเป็นเหมือนทูลลาท่านจากที่เฝ้าแล้วกลับคืนมาบ้านของคนมีกิเลสหนา บัญญาไม่ปรากฏ และอยู่กับสิ่งที่ยั่วยวน

กวนใจไปตามเดิม จากนั้นก็ไปทำงานเพื่อประทังชีวิตเป็นไปวันหนึ่ง ๆ เหมือนโลกทั่ว ๆ ไป เวลาว่างก็ทำภาวนาเข้าเผ้าพระรัตนตรัยดังที่เคยเข้าเผ้าจนกว่าจิตจะถอนขึ้นมา วันเสาร์อาทิตย์ว่าง ๆ ก็ทำภาวนา และไปฟังธรรมกถาตามวัดและสถานที่ต่าง ๆ ที่เคยไปเป็นประจำ มิให้วันที่ว่างขาดไปได้ ดิฉันมิได้ชอบเที่ยวหาความสนุกรื่นเริงกับสิ่งต่าง ๆ นอกจากกับธรรมซึ่งเป็นยาระงับความกำเริบของใจเท่านั้น ความสงบเย็นใจ ดิฉันถือว่าเป็นความสนุกรื่นเริงพอตัวแล้ว ไม่จำเป็นต้องแสวงหาความรื่นเริงอื่นใดมาช่วย ซึ่งเป็นชนิดที่ก่อกวนใจให้กำเริบลาพองเท่านั้น เพราะความรื่นเริงกับสิ่งภายนอก ขณะที่กำลังเพลิดเพลินอยู่ดูเหมือนเป็นความสุข แต่พอความเพลิดเพลินนั้นหายไป ใจกลับมีอารมณ์ชนิดจองหองคะนองเมฆเข้ามาแทนที่ และทำการยุแหย่จิตให้ขุ่นมัวและกลายเป็นความยุ่งเหยิงวุ่นวายไปตาม ๆ กันไม่มีเวลาจบสิ้น เพราะเรื่องนี้ผ่านไปเรื่องนั้นผ่านเข้ามาเหมือนเขาประกวดนางงามในงานวชิราฯ เช่นนั้นใจจึงเป็นเหมือนฟุตบอลในสนามกีฬาเราดี ๆ นี้เอง ไม่มีเวลาได้พักผ่อนสงบตัวพอให้เกิดความสุขเย็นใจบ้าง ส่วนความสนุกรื่นเริงในทางสมาธิภาวนาไม่เป็นเช่นนั้น เวลาใจสงบลงสู่สมาธิ ใจมีความสุขเย็นอย่างบอกไม่ถูก ไม่มีความสุขและความแปลกประหลาดใดจะเสมอเหมือน แม้เวลาจิตถอนขึ้นมาแล้วก็ยังมีความสุขและเย็นใจติดมาด้วย ทั้งยังได้อาศัยฐานของจิตที่มีสมาธิเป็นเครื่องเสริมให้ใจมีความเชื่องชินสม่ำเสมอและเป็นสุขต่อไปไม่มีอารมณ์ชนิดจองหองปองร้ายตัวเองอยู่เป็นประจำเข้ามายุแหย่ก่อกวนเหมือนอารมณ์ของโลกที่เคยผ่านมา ฉะนั้นคำที่พูดว่า สมาธิล้าสมัยและให้เก็บเข้าตู้เสียนั้น ดิฉันจึงยังไม่เห็นด้วย เพราะถ้าสมาธิซึ่งมีอยู่กับใจที่อบรมได้จนปรากฏเป็นความสุขขนาดที่รู้อยู่ทุกวันเวลานี้ว่าเป็นของล้าสมัยและถูกเก็บเข้าตู้เสียแล้ว ผู้ปฏิบัติและสอนธรรมจะเอาอะไรมาสอนโลก ทั้งนี้แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนสมาธิเป็นพื้นฐานทางด้านจิตใจตลอดมา ไม่เคยได้ยินได้เห็นที่ไหนในหมวดธรรมต่าง ๆ เท่าที่ได้เรียนและดูมาว่าพระพุทธเจ้าทรง

ตำหนิสมาธิว่าเป็นของล้าสมัย แม้สมัยที่ตู้สำหรับเก็บสมาธิยังไม่มีถึงยังไม่ทรงรับสั่งก็ตาม ความเห็นความเป็นมาของดิฉันดังที่เล่าถวายนี้ จะเป็นคนหัวอะไรก็โปรดพิจารณาตามที่เล่าถวายแล้วนั้น ส่วนวิปัสสนานั้นดิฉันยังไม่เข้าใจ ได้ยินแต่พระอาจารย์กรรมฐานท่านสั่งสอนพระเณรลูกศิษย์ของท่าน ดิฉันไปแอบนั่งฟังในเวลาไปกราบนมัสการเยี่ยมท่าน ท่านสอนว่าให้ใช้ปัญญาพิจารณาร่างกายและแยกเป็นอาการ ๆ หรือเป็นธาตุ เป็นอายตนะ หรือเป็นขันธ์ก็ได้ ตามแต่สะดวกและถนัด ให้เห็นสักว่าอาการเกี่ยวกับอสุภบ้าง ธาตุบ้าง อายตนะบ้าง ขันธ์บ้าง เป็นส่วน ๆ ตามธรรมชาติของมันที่ตั้งอยู่และแปรไป ไม่ให้หลงสำคัญว่า อาการธาตุ อายตนะ ขันธ์ เหล่านั้นเป็นตนหรือเป็นเราเป็นของเราโดยความเสกสรรใด ๆ ให้รู้ตามความจริงอันดั้งเดิมของมันดังนี้ ท่านสอนพิสดารดี แต่ดิฉันจำได้เพียงเท่านี้ เฉพาะดิฉันยังไม่เห็นผลจากการพิจารณาดังที่ท่านอธิบายให้ฟัง จึงมาเรียนถามท่านพอเข้าใจและถือเป็นหลักปฏิบัติต่อไปหากดิฉันมีวาสนา

ที่นี่คุณยังมีข้องใจอะไรอีกบ้าง ในปัญหาที่คุณถามอาจารย์นั้น ราวกับมรสุมกลางทะเลใหญ่ ถ้ายังมีก็โปรดพูดมาไม่ต้องเกรงใจ

ไม่มีอะไรนอกจากรอฟังท่านจะบอกว่าดิฉันเป็นหัวอะไร และสมาธิของดิฉันจะควรปฏิบัติอย่างไรเท่านั้น

จะให้อาจารย์บอกอะไร เพียงเขาพูดเท่านั้นก็ยังโกรธเขา ยิ่งถูกอาจารย์ว่าเข้าไปอีก ก็กลัวว่าอาจารย์จะไม่มีที่อยู่ เกรงว่าแผ่นดินจะแคบไป จึงขอผ่านไปโดยไม่ตำหนิและชมเชย ถ้ายังต้องการและเสียดายอยู่ก็โปรดบำเพ็ญเอาเองดีกว่าคนอื่นจะหยิบยื่นให้ด้วยวิธีติและชม เพราะพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญมาตรงต่อหลักธรรมว่า อตฺตาหิ อตฺตโน นาโถ ไม่ทรงอาศัยสิ่งภายนอกเป็นเครื่องกดถ่วง

และส่งเสริมถึงจะเลวลงหรือดีขึ้น

ดิฉันมากราบนมัสการด้วยความเต็มใจในฐานะลูกศิษย์มีครูสอน แต่ที่เรียนถามไปแล้วแม้จะไม่เป็นที่สบายใจท่าน แต่ก็เพื่อความเข้าใจ หากได้รับคำชี้แจงจากท่าน ดิฉันจะเป็นที่พอใจอย่างยิ่งในธรรมของท่านและปัญหาข้อข้องใจทั้งมวลที่หอบห้ิวมา

การพูดการสอนไม่ว่าท่านว่าเราจัดเป็นภาระหนักทั้งย่อมมีผิดพลาดบ้างเป็นธรรมดา ส่วนเจตนาเพื่ออนุเคราะห์กันนั้นเป็นของบริสุทธิ์ และมีคุณค่ามาก แต่จะนำมากั้นกางความผิดพลาดย่อมไม่ได้ เช่นเดียวกับเราเขียนหนังสือ ทั้ง ๆ ที่รู้ตัวสะกดการันต์อยู่อย่างเต็มใจ แต่เวลามาเขียนจริง ๆ ก็ย่อมมีผิดพลาดขีดฆ่าตกหล่นกันเป็นประจำแก้ไม่ตก ธรรมยิ่งเป็นของละเอียดและไม่ขึ้นอยู่กับผู้ใดโดยเฉพาะ จำต้องใช้ความพิจารณาโดยรอบคอบ ธรรมบางประเภทที่รู้อย่างประจักษ์ใจ แต่เวลานำออกมาเพื่อผู้อื่นยังทำให้ผิดจากความจริงไปได้ ไม่เพียงสมาธิที่ต่างคนต่างเรียนและปฏิบัติจะเป็นที่ลงรอยกันท่าเดียว ส่วนจริตนิสัยอันเป็นหลักใหญ่และต่าง ๆ กัน นั่นเป็นสิ่งสำคัญมาก คิดดู เราฟังธรรมมาจากอาจารย์เดียวกันในเวลาเดียวกันยังตีความหมายธรรมของท่านต่าง ๆ กันออกไปตามจำนวนและนิสัยของผู้ไปศึกษา แต่รวมแล้วก็ต่างคนต่างถูก เพราะตีความหมายธรรมเพื่อตัวเองโดยเฉพาะ ที่ท่านพูดว่าสมาธิของคุณล้าสมัยให้เก็บเข้าตู้ไว้เสียนั่นอาจารย์รู้สึกชอบอุบายที่ท่านใช้เพื่อผึกทรมานคนในเวลาที่ควรจะใช้อย่างนั้น ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสมาธิของคุณล้าสมัยและควรถูกเก็บเข้าไว้ในตู้ แต่เป็นเรื่องของเจ้าของสมาธิล้าสมัยต่างหาก ไม่อยากก้าวหน้าด้วยบัญญาทั้ง ๆ ที่อุตส่าห์ไปแอบนั่งฟังมาจากอาจารย์ที่ท่านสอนทางบัญญาโดยถูกต้องแล้ว ถ้าเป็นสมาธิของคนที่นอนเผ้าสมาธิไม่สนใจหาทางออกด้วยบัญญาก็ควรเก็บเข้าตู้ไปเสีย ขืน

ปล่อยให้ออกเพ่นพ่านก็จะกลายเป็นสมาธิเน่าและส่งกลิ่นคลุ้งไปหมด ใครอยู่ที่ไหนก็จะอุดจมูกเพราะกลิ่นสมาธิที่ไม่นำไปทำประโยชน์ปล่อยให้เน่าทิ้งเปล่า ๆ จนเหม็นคลุ้ง เนื้อหรือปลาที่เขาหามาได้ยังไม่ปล่อยทิ้งให้เน่าเหม็นอยู่เปล่า ๆ เขายังจัดทำเป็นอาหารจนสำเร็จประโยชน์ตามต้องการ ส่วนสมาธิของนักภาวนาทำไมปล่อยให้เน่าเฟะอยู่ได้ ไม่มีที่ตรงไหนจะน่าชม ขืนชมไปก็น่ากลัวจะเน่าทั้งคนผู้เป็นเจ้าของสมาธิอีกด้วย ก็ยิ่งจะส่งกลิ่นไปมาก ในโลกนี้มีจมูกมากเท่าไร ไม่เห็นใจคนมีจมูกซึ่งจะทนอุดกันอยู่ทั้งวันทั้งคืนใครจะไปทนไหวล่ะ ว่าอย่างไรสบายดีหรือสมาธิของคุณและตัวคุณ อาจารย์ต้องขออภัยที่ไม่มีของดีมาฝาก มีแต่ธรรมบ่า ๆ และอาหารบ่า ๆ ดังที่เห็น ๆ นี้แล อาจารย์และพระเณรท่านก็ฉันอย่างนี้ทั้งนั้น เพราะฟ้าฝนแห้งแล้ง ประชาชนพลเมืองอดอยาก ทางวัดก็พลอยอดไปด้วย หากต่อไปฟ้าฝนดีพื้นที่ชุ่มเย็น เราคงมีหวังได้พึ่งธรรมประเภทชุ่มเย็นในวันหนึ่งข้างหน้า โปรดอุตส่าห์ทนไป

พูดมีเหตุมีผลพึ่งแล้วจับใจ ก็เมื่อท่านพูดว่าสมาธิของดิฉันล้าสมัยให้เก็บเข้าตู้ มิหนำสมาธิและตัวดิฉันยังกลับเน่าเข้าอีกยิ่งกว่าคนอื่น ๆ ว่าให้เบื่อไหน ๆ แต่ทำไมดิฉันพึ่งแล้วกลับชื่นใจและเพลิดเพลินตามธรรมมิได้แสลงหูแสลงใจแม้แต่นิด ทำไมคำพูดประโยคเดียวกันและยังเน้นหนักลงยิ่งกว่ากันด้วยซ้ำ แต่พึ่งแล้วกลับทำให้เย็นใจหายสงสัยไปหมด นอกจากจะพยายามทำตามจนสุดความสามารถเท่านั้น ทำไมจิตจึงเบื่อเป็นอย่างนั้น ดิฉันแปลกใจมากท่าน

โรคกับยาถ้าประสบกัน แม้ฤทธิ์ของยาจะทำให้ร่างกายส่วนอื่น ๆ ผิดปรกติไปบ้าง คนไข้ก็ไม่ถือเป็นสำคัญ แต่ถือโรคที่สงบลงและหายไปเพราะยามากกว่าจะสำคัญยาที่ทำให้ร่างกายส่วนอื่น ๆ ผิดปรกติไปบ้างในเวลานั้น โรคที่รักสงวนในสมาธิก็เป็นโรคทิฏฐิชนิดหนึ่งที่ไม่ยอมลงใครเอาง่าย ๆ เหมือนกัน บางครั้ง

ถึงกับต้องวางมวยผีปากกันแทนหมัดกำปั้นก็มี ถ้าไม่ประสบยาก็น่ากลัวเป็นโรคคลั่งสมาธิศีรษะจรดพ้าแน่ ๆ แต่ยังดีที่โรคยังรอพึ่งยาอยู่บ้าง ไม่เตลิดเปิดเปิงไปเลยทีเดียวทำนองม้าของนายสลบ ซึ่งทำเอาเจ้าของตกจากหลังปลิวลงเหมือนใบไม้ กลายเป็นคนเสียสติและตายไปเลยในเวลาต่อไป

ม้านายสลบเป็นอย่างไร นิมนต์ท่านเล่าให้ดิฉันฟังบ้างพอเป็นคติเตือนใจเผื่อว่าจิตของดิฉันจะกลายเป็นม้าตัวนั้นไป จะได้มีสติรั้งไว้บ้างพอไม่ให้ดิฉันต้องเสียสติและตายไปเช่นนายสลบคนนั้น

เรื่องดี ๆ คุณทำไมไม่อยากฟังและอยากเชื่อ แต่เรื่องม้าเรื่องเสียสติและตายกลับเห็นเป็นเรื่องที่น่าสนใจและชอบฟังอย่างนั้นหรือ เผื่อว่าคุณเกิดเป็นทำนองนายสลบเข้าบ้างจะเป็นอย่างไร ทำไมชอบฟังนัก ถ้าไม่ชอบเป็นอย่างเขา อาจารย์ก็แปลกใจ

ดิฉันชอบฟังเพื่อเป็นคติดังที่เรียนแล้ว การฟังเพื่อเป็นคนดีก็มีส่วนเสียด้วยหรือ ถ้ามีดิฉันก็หยุดได้ทั้ง ๆ ที่กำลังอยากฟังท่านเล่า

ก็คุณเคยฟังธรรมจากอาจารย์และเพื่อน ๆ ก็ฟังเพื่อเป็นคติมิใช่หรือ ครั้นแล้วปรากฏว่าวางมวยผีปากกัน จนไม่มีใครกล้าตัดสินให้เรียบร้อยลงได้ และยังจะเริ่มขึ้นเวทีฟังเรื่องม้านายสลบไสลผู้ตกม้าเสียสติและตายต่อไปอีก นับว่าใจป้ำจริง ไม่เคยเห็นมาก่อนและไม่เคยคิดว่าจะได้พบผู้หญิงนักสู้เช่นนี้ แปลกจริง.

เรื่องม้านายสลบก็เลยจะจางไป เพราะท่านหาเรื่องอื่นมาพูดไปเรื่อย ไม่สนใจเลย ว่าอย่างไรม้านายสลบไปถึงไหนแล้วท่าน ดิฉันรอฟังอยู่แล้ว

จิตที่มีความสงบได้ ชื่อว่าหาความสุขเจอในชีวิตของคน ๆ หนึ่ง ความสุขที่พบ ๆ ผ่าน ๆ เป็นความสุขชนิดวิ่งตัดหน้าพอให้เสียดาย แล้วหายไป ไม่ใช่ความสุขที่ให้ความเย็นใจตลอดไป เพราะมิได้ติดแนบอยู่กับใจ แต่เพียงอาศัยเขาเป็นสุข เมื่อสิ่งที่อาศัยผ่านไปจึงหมดความสุข แล้วเปลี่ยนเป็นความทุกข์ขึ้นมา เช่นเดียวกับคนเข้าไปโรงหนังโรงละครที่ขับกล่อมบำเรอต่าง ๆ ซึ่งเข้าใจว่าเป็นที่ให้ความสุขความสำราญทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องเขย่าใจให้กระเพื่อมขุ่นมัว เหมือนน้ำที่ถูกรบกวนและเขย่าอยู่เสมอย่อมขุ่นมัวผิดปรกติฉะนั้น ขณะอยู่ที่นั้นใจก็ตั้งความหวังอยู่ตลอดเวลา แต่สิ่งที่ได้รับโดยจะปฏิเสธไม่ได้ก็คือ สุขบ้างทุกข์บ้าง เพลินบ้าง เศร้าโศกบ้าง สับสนกันไปตามอารมณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตัวอยู่เสมอในเวลานั้น แม้เวลาอื่น ๆ ก็ย่อมมีลักษณะเช่นนั้นเข้าแฝงใจเหมือนเงาเทียมตัว ส่วนความสุขที่อาศัยธรรมเป็นอารมณ์ของใจนั้นผิดกันฉะนั้น ท่านจึงเรียกต่างกันโดยให้นามว่าโลก และ ธรรม เพราะอารมณ์ไม่เหมือนกัน อารมณ์ของโลกเป็นเครื่องก่อกวนยุแหย่ให้แตกจากความสุข ส่วนอารมณ์ของธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมใจให้สงบเยือกเย็น ผู้ทำใจให้เข้าใกล้ชิดสนิทกับธรรมมากเพียงไร ก็ยิ่งเป็นผู้มีใจสงบเยือกเย็นมากเพียงนั้น

คุณก็โปรดทำความพยายามให้ใจได้รับความสงบสุข เหมือนได้เข้าเฝ้าพระ-พุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ อยู่เสมอ อย่าอยู่ห่างไกลจากพระ มารถึงจะกลัว ถ้าอยู่ห่างจากพระ มารเขาชอบมาก เพราะจะจับลากจับถูไปไหนก็ได้อย่างง่ายดาย คนมีพระคือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อยู่ในใจ เป็นผู้ไม่มีภัยไม่มีเวรทั้งแก่ตนและผู้อื่น ใจก็เย็นสบาย จุดสูญกลางของโลกคือใจ ถ้าใจสบายแล้วทุก ๆ สิ่งจะเป็นที่สงบเย็นไปตาม ๆ กัน อยู่ที่ไหนก็ลืมวัน คืน เดือน ปีไปหมด เพราะไม่มีทุกข์เดือดร้อนภายในใจ · ซึ่งจะคว้าหาสิ่งภายนอกมาช่วยพยุงและต้านทาน จุดสูญกลางของธรรมทั้งมวลก็คือใจ ใจเป็นผู้ทรงพุทธ ทรงธรรม ทรงสงฆ์ ทรงมรรค ทรงผล ทรงสุข ทรงทุกข์ ทรงสวรรค์ และทรง

นิพพาน โปรดอบรมใจให้เย็นเห็นความสุขอยู่กับตน เพราะคนเราถ้าเห็นสุขตามความจริงที่สุขสถิตอยู่แล้วก็หมดความว้าวุ่นโดยประการทั้งปวง จะเคลื่อนไหวไปมาเพื่อการทำมาหาเลี้ยงชีพก็เป็นกิริยาที่งามตา ไม่มีอาการเหมือนถูกไฟไหม้และน้ำร้อนลวก วิ่งกระเสือกกระสนวุ่นวายจนไม่มีสติอยู่กับตัวเพราะถูกความทะเยอทะยานคว้าเอาไปเผาไฟทิ้งหมด ยังเหลือแต่ตัวเปล่าจึงหาที่ยับยั้งไม่ได้แม้ขณะหนึ่ง มองดูแล้วเหมือนคนกำลังไข้หนักซึ่งแสดงอาการจะไปท่าเดียวไม่เหลียวแลยาเลย ความสุขที่พวกเรามองข้ามอยู่เวลานี้ ถ้าไม่มีธรรมเป็นเครื่องทดสอบก็เห็นจะเจอได้ยาก หากเป็นของง่ายโดยไม่มีกฎเกณฑ์หรืออุบายวิธีแล้ว เราทุกคนต่างเสาะแสวงหาความสุขกันทั้งนั้น ไม่มีผู้แสวงหาความทุกข์แม้รายเดียว แล้วทำไมจึงไม่พากันเจอความสุขเอาอย่างจัง ๆ เสียบ้าง สิ่งอื่น ๆ ยังเจอกัน บางอย่างเจอจนหาทางออกไม่ได้ จะให้จังขนาดไหน จังจนกล้าทำ อัตตวินิบาตแก่ตนได้ (ฆ่าตัวตาย) เพื่อหาทางออก แต่แล้วก็เป็นเรื่องเพิ่มทางเข้าหาทุกข์แบบทวีคูณเข้าอีก ถ้าจะคิดและทำให้ถูกกับหลักความจริงอันตายตัวแล้ว ตนเป็นที่รักและสงวนอย่างยิ่ง เราทราบกันทุกคนแม้แต่สัตว์ก็ยังทราบ ส่วนอุบายวิธีที่แสดงออกเพื่อความรักตนนั้น ได้ปฏิบัติกันแค่ไหนเพียงไร จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์เราที่มีศาสนาคือแนวทางแก้ไขและป้องกันช่วยหาทางราบรื่นและปลอดภัยแก่ตนและส่วนรวมจากหลักธรรมที่เป็นแนวทางรับรองความถูกต้องอย่างสมบูรณ์แล้ว ผู้ดำเนินตามจะไม่ผิดหวังทั้งทางการอาชีพ และทางจิตใจ อันเป็นหลักใหญ่ของการงานทุกประเภท ข้อนี้ไม่ใช่เลยลงทะเลแล้วหรือ ควรหยุดเสียทีเกรงว่าคุณผู้นั่งฟังจะเหนื่อยแย่

ไม่เหนื่อยค่ะ พั่งเพลินไป ดิฉันเข้าใจจุดสูญกลางของโลกและธรรม คือใจดวงนี้ และพระพุทธ ธรรม สงฆ์ ตลอดมรรคผลนิพพาน รวมลงมาใจดวงเดียวนี้ คำที่ดิฉันเรียนท่านว่าได้เข้าเผ้าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ นั้น

ก็เป็นที่แน่ใจ กับพวกเราพากันหาความสุขที่ไม่ถูกจุดด้วยอุบายที่ไม่ชอบก็ไม่เจอ เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งดี หายข้องใจทุกข้อที่เรียนถาม ที่ยังสงสัยอยู่ไม่วายก็คือม้านายสลบเท่านั้น คราวนี้ท่านไม่เห็นพูดถึงเลย ขอกราบขอบพระคุณ

□ □ □

ผมขอกราบรบกวนท่าน คือ เพื่อนผมเห็นผมทำทานและใส่บาตร เขาว่าให้ผมเสมอแต่ผมไม่สนใจ บางครั้งเขาก็อธิบายให้ผมฟังว่าการให้ทานสิ้นเปลืองไปเปล่า ๆ เก็บไว้ทำประโยชน์ในครอบครัวดีกว่าเอาไปทำทานทิ้งเปล่าไม่มีสิ่งตอบแทนแม้แต่น้อยเลย บางครั้งผมชักรำคาญบ้างเหมือนกันแต่ก็ทำเป็นไม่สนใจ หนักเข้าเขาตั้งตัวเป็นอาจารย์ผมและสั่งสอนเสียใหญ่ นี่ผมจะควรปฏิบัติอย่างไรต่อเขาจึงจะดี เพราะความเชื่อในทานผมรู้สึกฝังใจแบบถอนไม่ขึ้น โปรดท่านอธิบายให้ผมฟังบ้าง พอมีทางปฏิบัติต่อเขาและต่อตัวเอง เพื่อมิให้กระทบกระเทือนทั้งสองฝ่าย

ทานก็แปลว่าการให้ การให้กับการรับเป็นของคู่กันตั้งแต่เริ่มตั้งแผ่นดินและมีสัตว์โลก ถ้าไม่อยากให้มีทานคือการให้หรือแบ่งปัน มนุษย์และสัตว์ก็ไม่ควรจะมีอยู่ในโลกสืบต่อไป เพราะถ้ามนุษย์และสัตว์ยังมีอยู่ การให้และการรับก็จำต้องมีอย่างแยกไม่ออก เพราะทั้งสองนี้เป็นสิ่งที่สัตว์โลกทุกประเภททำกันอยู่แล้วนับแต่วันเริ่มแรกชีวิตของสัตว์ตั้งขึ้นในโลก ใครไม่สามารถจะเป็นผู้ไปรื้อถอนด้วยกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับใด ๆ ได้ เพราะชีวิตที่ต้องอาศัยการให้กับการรับสำคัญเหนือสิ่งใด ๆ ในโลก ทานการให้นี้ คือการวางรากฐานชีวิตและชุบเลี้ยงชีวิตของผู้รับทานโดยตรงอยู่แล้ว ไม่มีทางเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เป็นอย่างอื่น . นอกจากจะช่วยกันส่งเสริมทาน คือการให้ ให้มีกำลังมากขึ้นตามความจำเป็นที่ทั่วโลกต้องการอยู่เป็นนิตย์เท่านั้น เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ทุกด้านของผู้ควรได้รับจากการให้จะได้เป็นไปด้วยความสม่ำเสมอตลอดระยะที่สัตว์และมนุษย์รายนั้น ๆ ยังมี

ความจำเป็นต้องรับอยู่ ถ้าเว้นทานคือการให้เสียเมื่อไร เมื่อนั้นความเป็นอยู่ของสัตว์โลกที่อาศัยกันเป็นอยู่ตลอดมาก็ขาดสะบั้นลงทันที ชีวิตจะไม่มีทางสืบต่อกันทั่วโลก อาจารย์ขอถามคุณบ้างว่า ชีวิตของคนและสัตว์ นับแต่วันเกิดมาถึงวันนี้เป็นมาได้อย่างไร ใครเป็นผู้ให้ชีวิต บำรุงชีวิตนับแต่ขั้นเริ่มแรกตลอดมา ถ้าไม่มีผู้ให้อาศัย ชีวิตจะทรงตัวและเจริญมาได้อย่างไร

เป็นมาจากบิดามารดา และผู้เกี่ยวข้องเลี้ยงดู เป็นผู้ให้ชีวิตบำรุงชีวิตเรามา ไม่เช่นนั้นก็ต้องตายแต่ขณะที่เริ่มเกิด ไปไม่รอด ฉะนั้นผมจึงระลึกถึงบุญคุณของบิดามารดาผู้บังเกิดเกล้า ฯ ตลอดถึงท่านที่มีบุญคุณต่อเราทั่ว ๆ ไปอยู่เสมอไม่ได้ขาด

ทีนี้เราลองนึกไปถึงบรรดามนุษย์และสัตว์ทั่วโลกที่ต่างก็ได้กำเนิดจากบิดามารดามาด้วยกันเช่นเดียวกับเรา จะมีจำนวนมากเท่าไร

นับไม่ถ้วนเลยท่าน เพราะมันหมดทั้งโลกจะไม่ให้มากอย่างไรได้

ทีนี้เราพอจะทราบได้ไหมว่า สัตว์โลกทั้งมวลมีชีวิตเป็นมาได้จากทาน คือการให้ของพ่อ–แม่ หรือผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นต้นเหตุ เมื่อเป็นเช่นนี้ ทานคือการให้จัดเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ซึ่งเราจะควรมองข้ามโดยไม่สนใจ ไม่ให้ทานต่อกันเลยได้ไหม

พอทราบได้ มาจากการให้ของพ่อ–แม่ หรือใครคนใดคนหนึ่งทั้งนั้น และทานไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย แต่เป็นเรื่องใหญ่โตมากกว่าชีวิตของสัตว์โลก เพราะสัตว์โลกทั้งมวลต้องอาศัยทานคือการให้การอนุเคราะห์ แต่ทานมิได้อาศัยสัตว์-

โลก ฉะนั้น จึงควรยกให้ทานเป็นใหญ่กว่าสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป คำว่า ทาน นี้โลกจะมองข้ามไปไม่ได้ ความไม่สนใจในทานก็เท่ากับไม่สนใจในชีวิตของกันและกัน โลกต้องแตกแน่ ๆ ตั้งอยู่ไม่ได้

คำว่าให้ทาน หมดไปนั้น หมดไปจริงไหม และหมดไปที่ไหน สิ่งที่ตอบแทนการให้ทานนั้นคืออะไร มีไหม หรือหมดไปจริง ๆ

ผมได้คิดบ้าง หมดไปจากมือผู้ให้จริง แต่ก็ไปปรากฏอยู่กับมือผู้รับอย่างไรเล่าท่าน เช่นผมใส่บาตรพระ ข้าวหรืออาหารหมดไปจากมือผมจริง แต่ก็ไปปรากฏอยู่ในบาตรพระท่านซึ่งเป็นจุดประสงค์ของการให้ทานเพื่อพระท่านอยู่แล้ว จะเรียกว่าทานของเราหมดไปเพื่อผู้รับปรากฏผลก็ถูก สิ่งที่ตอบแทนก็คือความสมหวังของการให้หรือของผู้ให้หนึ่ง ผู้รับได้อาศัยสิ่งที่ให้หนึ่ง ถ้าเป็นประเภทอาหารก็คือชีวิตของผู้รับที่ทรงตัวอยู่ได้เพราะทานของเรา นั่นแลคือสิ่งตอบแทนที่เห็นประจักษ์ ถ้าเป็นที่อยู่อาศัยหรือเครื่องใช้ ก็คือความสะดวกของผู้อยู่อาศัยใช้สอย เพราะทานของเรานั่นแล เป็นสิ่งตอบแทนอย่างประจักษ์ตาประจักษ์ใจ เช่นเราเลี้ยงลูกด้วยอาหารและสิ่งต่าง ๆ สิ่งตอบแทนที่เห็นได้ชัด ๆ ก็คือความเจริญเติบโตของเด็กและสิ่งอาศัยที่เด็กได้รับความสะดวกจากเรา นั่นแลล้วนเป็นสิ่งตอบแทน จะไปค้นหาสิ่งตอบแทนที่ไหนกันอีก

คุณพอเข้าใจได้ไหม ว่าสัตว์โลกทั้งมวลมีความเป็นอยู่ด้วยทานกันทั่วโลก

ผมพอเข้าใจอยู่บ้างตามฐานะของผม แต่เพื่อนผมซึ่งนามสกุลแกว่าเทวทัตต์นั่นซิแกจะยอมเข้าใจกับพวกเราหรือไม่ ผมก็ไม่ทราบกับมันเหมือนกันไอ้มัจฉริยะนี่พูดยากไม่ใช่เล่นเลย ว่าง ๆ ผมจะพาแกมาหาท่าน ให้ท่านช่วยเปลี่ยน

นามสกุลให้แกเสียใหม่ ไม่เช่นนั้นโลกแตกแน่ เพราะนามสกุลอย่างนี้ เมืองไทยเราไม่มีใช้กัน เพราะเป็นนามสกุลที่พิลึกและขวางโลกด้วย นอกจากนามสกุลที่ผูกขาดของเทวทัตต์ผู้เดียวเท่านั้น ไม่มีใครกล้าอาจเอื้อมแตะต้องได้ แกคงไปขโมยเอาของเทวทัตต์มาตอนเทวทัตต์ไปเที่ยวนรก น่ากลัวเวลาเทวทัตต์กลับขึ้นมาจากนรกแล้ว เรื่องจะยุ่งกันใหญ่ ถ้าแกไม่รีบนำไปคืนเสียในระยะที่เทวทัตต์กำลังยุ่งอยู่กับงานเมืองใต้ดินเวลานี้

ก็คุณเป็นเพื่อนเขาเอง ทำไมจะต้องพาเขามาหาอาจารย์ ที่ถูกคุณก็ควรอบรมเขาให้เป็นที่เข้าใจเสีย แล้วการเปลี่ยนและเอานามสกุลไปคืนนั้น เขาจะจัดการของเขาเอง คุณไม่ต้องไปยุ่งกับเขาให้ลำบากและเสียเวลา ดีไม่ดีจะถูกแกเข่นเข้าอีกจะว่าอาจารย์ไม่บอก

ผมขอเรียนถามซ้ำตอนที่ยังไม่เข้าใจ ทานมีกี่ประเภท และสำคัญไปในทางใดบ้าง ผมยังไม่เข้าใจในแง่ต่าง ๆ ของทาน โดยมากผมเอาศรัทธาเข้าว่าเลยไม่ได้ไปคิดว่าทานสำคัญหรือไม่ อาศัยความรู้สึกส่วนลึกที่ผังใจอย่างถอนไม่ขึ้นว่าผมมีใจผักใฝ่ในทานเป็นประจำนิสัย และต้องทำทานจะขาดไปไม่ได้ในวันหนึ่งๆ แม้ผมไม่อยู่ ทางบ้านก็ใส่บาตรเป็นประจำอยู่แล้วอย่างไม่มีปัญหา ที่เรียนถามก็เพื่อทราบความหนักเบาของทานมีไปในทางใดบ้างเท่านั้น

ประเภทของทานนั้นนับไม่ถ้วน แต่ถ้าแยกเป็นขั้นมีสามคือ อย่างต่ำ อย่างกลาง และอย่างสูงสุด ก่อนอื่นเราต้องเข้าใจเสียก่อนว่า ทานแปลว่าการให้โดยไม่คิดสิ่งตอบแทนด้วยทางวัตถุทำนองเขาซื้อขาย แต่ให้ด้วยเจตนาเพื่อสำเร็จประโยชน์แก่ผู้รับ เช่นให้วัตถุสิ่งของแก่ลูกเมีย-ผัว-พ่อ-แม่-พี่-น้อง เพื่อนฝูงหรือแก่สัตว์เลี้ยงเหล่านี้เรียกว่าทานในหลักธรรมชาติที่ต้องทำต่อกันด้วยความ

จำเป็นโดยทั่วกัน แม้แต่สัตว์ดิรัจฉานก็ยังต้องทำต่อกัน จะเว้นทานในหลักธรรมชาตินี้ไปไม่ได้ ทานเป็นเครื่องค้ำจุนโลก สัตว์อยู่ด้วยกันเพราะทานเป็นเครื่องสมาน เช่น มดและปลวกเป็นก่ายกองต่างมีทานเป็นน้ำใจของมันปฏิบัติต่อกันโดยมากไม่ว่าสัตว์ประเภทใดที่อยู่ด้วยกันเป็นจำนวนมากต้องมีทานการให้บันแทรกซึมหล่อเลี้ยงประจำสันดานของมันอยู่ทุกจำพวก มนุษย์ในครอบครัวหนึ่งๆ ย่อมมีทานเป็นพื้นฐานของกันและกัน จึงทำให้ครอบครัวนั้น ๆ ประหนึ่งเป็นอวัยวะอันเดียวกัน ลูกทุกคนต้องได้รับทานการเลี้ยงดูจากพ่อ-แม่ และพ่อ-แม่ทุกคนก็เป็นมาจากเด็กคือลูกของพ่อ-แม่เช่นกัน ต้องได้รับทานการสงเคราะห์เลี้ยงดูจากพ่อ-แม่มาแล้วด้วยดี เช่นเดียวกัน โลกที่ตั้งเป็นปึกแผ่นต้องมีทานเป็นรากฐานค้ำจุนไว้ ฉะนั้น ทานการให้จึงเป็นของจำเป็นต่อโลกไม่มีประมาณ

การให้อะไร ๆ แก่ลูกที่เกิดกับตน ก็ต้องเรียกว่าทานด้วยหรือ ผมนึกว่านำไปถวายพระตามวัดหรือตามสถานที่ต่าง ๆ ถึงจะเรียกว่าทาน

ถ้าไม่เรียกว่าทานควรจะเรียกว่าอะไร เพราะลูก ๆ มิใช่ลูกค้าของพ่อ-แม่พอที่จะตั้งตลาดขึ้นในครัวเรือนเดียวกัน คำว่าให้ก็บ่งว่าทานอยู่แล้ว แต่ทานมีหลายประเภทดังที่เรียนแล้ว คือทานวัตถุ ทานธรรม การให้อุบายสั่งสอนต่าง ๆ ให้อาหารแก่สัตว์ก็เรียกว่าทาน เช่น เรานำอาหารประเภทต่าง ๆ ไปให้สัตว์ที่มีชนิดต่าง ๆ ที่เขาดินวนา กรุงเทพ ฯ เป็นต้น

เราให้โดยไม่หวังตอบแทน เรียกว่าทานทั้งนั้นหรือ

จะเรียกว่าทานทั้งนั้นก็ถูก ถ้าให้ในลักษณะที่กล่าวนี้

เพื่อนผมแกเห็นอย่างไร จึงปฏิเสธการให้ทาน เหมือนไม่มีชั้นดีเพราะการให้ทานเสียเลย

คุณอยากให้เพื่อนคุณรู้ผลของทานบ้างไหม

โอ้โฮ ผมพยายามหาทางช่วยเหลือจะให้เขารู้ผลทานจนหมดความสามารถแล้ว ถ้ามีผู้ช่วยแนะนำให้เขารู้ผลของทานเสียบ้าง ผมคิดว่าผู้นั้นจะต้องขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น ตัวเขาเองถ้ายังไม่สามารถขึ้นทั้งเป็นได้ ตายแล้วเขาต้องขึ้นแน่ ๆ ท่านจะพอมีทางช่วยเขาได้ไหม ถ้าพอเมตตาโปรดเขาได้ก็โปรดบ้างเถอะเจ้าพระคุณนับว่าโปรดสัตว์เอาบุญ

คุณไม่อยากขึ้นสวรรค์ทั้งเป็นบ้างหรือ ทำไมเที่ยวบอกแต่คนอื่นให้ขึ้น ถ้าอยากขึ้นทั้งเป็นก็โปรดไปสอนเขาบ้าง เขาก็จะได้ตามหลังคุณไปเวลาตายแล้วหากเขายังไม่สามารถขึ้นทั้งเป็นได้

ถ้าผมสามารถผมก็ไม่มาบ่นเรื่องเขาให้ท่านรำคาญเลยท่าน ที่มาปรับทุกข์นี้ก็เพราะทางอื่นผมคิดจนหมดปัญญาแล้ว ถึงได้บ่นสงสารเขาให้ท่านฟัง บางทีท่านจะพออนุเคราะห์เมตตาเขาได้

อาจารย์ก็ไม่มีความสามารถเหมือนกัน ปล่อยไว้ตามกรรมของใครของเขาจะเที่ยวแบกหามนักก็หนักเรา ความสามารถขนาดเรา ๆ ท่าน ๆ อย่าไปกล้าหาญยกภูเขาทั้งลูก เผื่อกระดูกหลังหักจะไปโทษภูเขาก็เป็นการผิดไปสองขั้น คือขั้นที่หนึ่งตนไม่รู้จักประมาณกำลังของตัว ขั้นที่สองอวดเก่งไปแบกภูเขาทั้งลูกกระดูกหลังหักก็ไปโทษว่าภูเขาหนักเกินไป โทษแห่งความผิดของตัวถึงกับกระ-

ดูกไม่ต่อกันไม่สนใจคิด โลกเรามันชอบแปลกอย่างนี้เสมอมา

คนเราที่ตัดสิทธิ์ตัวเองในการห้ามทำทาน เช่นนี้ผลจะเป็นอย่างไรต่อไป ผมก็เลยคิดแย่แทนเขาไปเอง ไม่ทราบว่าคิดถูกหรือผิดโปรดท่านตัดสินให้ผมด้วย

เขาตัดสิทธิ์ของเขาเองใครจะกล้าไปให้สิทธิ์เขาผู้ไม่ยอมรับผิดชอบตัวเอง เช่นคนไข้ที่ไม่ยอมรับยาเลยแล้ว ใครจะกล้าไปให้สิทธิ์เพื่อให้เขาหายจากจากโรค คุณจะไปให้สิทธิ์เพื่อให้เขาหายจากโรคได้ไหม

ไม่ได้ท่าน

เมื่อเป็นเช่นนั้น คุณจะสามารถไปให้สิทธิ์เขาในทางไหน เขาจึงจะได้รับผล เพราะไม่ทำเหตุไว้

ไม่มีทางเลยท่าน แล้วคติของเขาจะเป็นอย่างไรบ้าง

แม้แต่คติของเราเองยังไม่สามารถทำนายได้ แล้วจะสามารถไปทำนายคติของคนอื่นได้อย่างไร

ถ้าท่านไม่กล้าทำนายเขาด้วยความรู้ของท่านเอง ก็โปรดทำนายด้วยหลักธรรมซึ่งเป็นทางสะดวกสำหรับท่านผู้จะอธิบายก็ได้ ผมยินดีและรอฟังอยู่แล้ว เพราะเรื่องนี้สำคัญมากน่าสนใจ

หลักธรรมก็ไม่คิดเห็นอะไรพอจะนำมาโกหกได้ เพราะไม่ได้เรียนวิชา

ทางนี้ จึงขออย่าให้อธิบายเลยดีกว่า ที่ได้เรียนผ่านมาบ้างก็หลงลืมไปหมด ไม่สามารถจะนำมาอธิบายให้พังได้เท่าที่ควร จึงขอผ่านไป

ได้ยินท่านว่าไว้ว่า คนที่ชอบให้ทานเป็นคนมีนิสัยกว้างขวาง ไม่คับแคบเพราะความเห็นแก่ตัวดังนี้ใช่ไหมท่าน

ถูก คนตระหนี่ถี่เหนียวย่อมเป็นคนเห็นแก่ตัวมาก ไม่สามารถจะเฉลี่ยเผื่อแผ่สมบัติของตนให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่นได้เป็นธรรมดา อาจารย์เห็นด้วยคนชอบให้ทานเป็นคนมีนิสัยกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นนักบวชหรือฆราวาส ชอบมีหมู่เพื่อนมาก ถึงคราวจะตกอับแต่ไม่จนหากมีผู้มาช่วยเหลือจนได้ ถึงคราวจำเป็นมองไม่เห็นอะไรเลยก็ตาม แต่หากบันดาลให้เป็นมาแบบค้นหาสาเหตุไม่พบแต่ผลที่มาแสดงนั้นตัวเองเห็นได้ชัด ๆ เรื่องเช่นนี้มีอยู่ดาษดื่นสำหรับท่านผู้เคยสร้างความไม่จนมุมไว้เพื่อตัว การให้ทานจะเห็นผลประจักษ์ในชาตินี้หรือไม่เราพอมองเห็นได้ในโลกมนุษย์เรานี้เอง เช่นคนผู้ให้ทานเป็นที่ยินดีแก่ผู้รับหรือเป็นที่น่าเกลียดน่าชัง โปรดตอบตามความรู้สึกของคุณเอง

ยังไม่ต้องพูดถึงขั้นมนุษย์ก่อนก็ได้ท่าน เราพูดกันเพียงเรื่องสุนัขซึ่งไม่รู้บุญรู้บาปอะไรเลยก่อน สุนัขพอมองเห็นคนที่เคยนำเอาอาหารไปแจกให้เขารับประทานเท่านั้นต่างตัวต่างวิ่งออกมาต้อนรับและรุมล้อมจนจะหาทางเดินไปไม่ได้ เพราะความดีใจและความหวังพึ่งมนุษย์ผู้ใจบุญ ถ้าอยากทราบรายละเอียดโปรดไปดูสุนัขที่คนนำไปปล่อยทิ้งไว้ให้อยู่ตามกรรมแบบอด ๆ อยาก ๆ ตามวัดต่าง ๆ ในเมืองหรือนอกเมืองก็ยังมี แต่ที่อื่น ๆ ไม่ได้ กองเก็บหมาเที่ยวเก็บจนเกลี้ยงหมดแล้วเราลองนำอาหารไปแจกให้เขารับประทานเพียงครั้งเดียวเท่านั้นพอครั้งที่สองเขาต้องจำเราได้แม่นยำ มีเท่าไรพากันวิ่งมาหาเราหมด เพราะความหิวโหย

ว่าจะได้รับประทานกับคนใจบุญ และดีใจวิ่งมาด้วยความหวัง ทั้งแสดงอาการยิ้มแย้มหูตกหางกระดิก ประหนึ่งมาทักทายและออดอ้อนขออาหารรับประทานกับเราซึ่งเห็นแล้วน่าสงสารมาก เพียงสัตว์ยังรู้จักใจกว้างน้ำใสเย็น เห็นแล้วดีใจทั้งอยากดื่ม

มนุษย์จะไม่รู้และยินดีกับคนใจบุญหนุนโลกอย่างไรได้ ต้องยินดีอย่างยิ่ง นอกจากมัจฉริยะมนุษย์ผู้ใจดำไม่มองดูหน้าคนเท่านั้น จะไม่ยินดีกับใครเลย

คนใจกว้างขวางชอบให้ทาน เราก็พอมองเห็นคติในบั้จจุบันชาติของเขาอยู่แล้ว ชาติหน้าจะมีคติแปลกปลอมมาจากไหน จำต้องเป็นคติและใจดวงเดียวนี่แล จะเป็นผู้ไปแสดงตัวในภายหน้า จึงไม่ควรมองข้ามจิตดวงกำลังเตรียมอยู่และเตรียมไปในตัวของมันเองทุก ๆ ขณะที่ควรแก่โอกาส ผู้ฉลาดก็ฉุดไว้ได้ ผู้ใจลอยก็พลอยขาดทุนทั้งมาและไป

สำหรับคุณเล่า จะรอไปหวังกำไรในชาติหน้า หรือจะเร่งรีบหากำไรเสียแต่บัดนี้เป็นต้นไป เพื่อเป็นผลเครื่องเสวยสุขรื่นเริงให้ชาติหน้า ซึ่งเป็นโลกเสวยแต่ผลอย่างเดียวไม่เกี่ยวกับการบำเพ็ญเหตุ ได้ทำความเข้าใจกับตนเองไว้อย่างไรบ้าง

ผมมั่นใจอยู่ว่า ความดีที่ควรได้ในวันนี้และชาตินี้ต้องรีบทำให้ได้ในเขตกำหนด เมื่อเลยเขตกำหนดคือตายแล้ว นั่นไม่ใช่ฐานะที่ผู้ตายแล้วจะไปเที่ยวแสวงหารายได้เหมือนแดนมนุษย์เรา ผมขอเรียนถามย้อนหลังอีกสักเล็กน้อยที่ยังสงสัยในคำพูดของท่านว่า ธรรมทานคือการให้อุบายสั่งสอน นั่นหมายความว่าอย่างไร

ธรรมทาน แปลว่าให้ทานธรรมหรือให้ธรรมเป็นทาน เช่นพระพุทธเจ้า

ทรงแสวงหาโมกขธรรมคือธรรมเป็นทางหลุดพ้น จนได้ตรัสรู้สมพระทัยแล้วก็ทรงเที่ยวประกาศสอนสัตว์โลก นับแต่เริ่มแรกตรัสรู้จนวันเสด็จนิพพาน ฯ ไม่ทรงหวังอะไรเป็นเครื่องตอบแทน มีพระทัยหวังให้โลกที่ได้รับธรรมจากพระองค์ประพฤติตัวเป็นคนดีมีความสุขทั่วหน้ากัน ธรรมที่ทรงประกาศสอนโลกซึ่งกำหนดไว้พอประมาณมีแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ ถ้าจะเทียบทางด้านวัตถุแล้วก็คือ กองแห่งธรรมของพระองค์นั่นเอง ที่ประทานให้แก่มวลสัตว์ได้รับเป็นขวัญใจยึดไว้เป็นที่พึ่งตลอดมาถึงพวกเรา ถ้าอิงกับด้านวัตถุเช่นหนังสือคัมภีร์ธรรมก็เรียกว่าหนังสือธรรมทานดังอาจารย์ทั้งหลายแสดงและมีผู้ศรัทธาพิมพ์แจกในงานต่าง ๆ เช่น งานศพ เป็นต้น ล้วนเป็นหนังสือธรรมทาน เพราะมิได้หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ นอกจากน้ำใจที่มุ่งต่อธรรมด้วยกันเท่านั้น

ที่พิมพ์หนังสือธรรมออกจำหน่ายขายกันในที่ต่าง ๆ นั้นจะเรียกว่าธรรมทานได้ไหม

จะเรียกได้หรือไม่ได้ก็ตาม แต่อาจารย์พูดเรื่องธรรมทานต่างหากไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องประเภทนี้

ผมต้องขออภัยท่านที่เรียนถามผิดความประสงค์ไปบ้าง ที่นี้คำว่าธรรมทานกับหนังสือธรรมทาน นั่นมีความหมายต่างกันหรือเหมือนกัน

มีความหมายอย่างเดียวกัน เช่นเดียวกับผู้แสดงธรรมหรือปาฐกถา กับการแต่งหนังสือธรรมและพิมพ์ออกแจกเป็นหนังสือธรรมทาน แม้จะเป็นคนเดียวกันหรือเป็นคนละคนก็ตาม แต่ความหมายของธรรมที่นำออกแสดง และนำออกตีพิมพ์ก็คือเนื้อธรรมที่สั่งสอนคนให้เป็นคนดีด้วยกัน ที่ผิดกันอยู่บ้างก็

เพียงการแสดงออกแห่งธรรมที่ออกจากคนโดยตรงบ้าง ที่ออกจากหนังสือบ้างเท่านั้น

การให้ทานทางด้านวัตถุ กับการให้ทานธรรม อย่างไหนมีผลมากกว่ากัน ได้ยินท่านว่าการให้ทานธรรมมีผลมากกว่าทางวัตถุใช่ไหม

ตามหลักธรรมท่านกล่าวไว้ว่า ธรรมทานมีผลมากกว่าทานวัตถุ ตามหลักความจริงก็เป็นอย่างนั้น เพราะผู้จะมีศรัทธาบริจาคทานได้มากน้อย ตลอดถึงสละเพศฆราวาสบ้านเรือนออกบวชได้จนกระทั่งได้ตรัสรู้มรรคผลนิพพานก็มีไม่น้อย ทั้งนี้ก็เนื่องจากได้รับรสแห่งธรรมทานมากกว่า ท่านจึงตรัสรับรองไว้ว่าการให้ธรรมเป็นทานชนะการให้ทั้งปวงดังนี้ ศาสนาจะตั้งเป็นหลักมั่นคงในจิตใจของพุทธบริษัทตลอดมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เนื่องจากธรรมรสที่ออกมาจากธรรมทานนั่นแล การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ที่เป็นมาไม่ขาดสูญก็เพราะธรรมทานมนุษย์ส่วนใหญ่ ส่วนย่อย ลงมาถึงครอบครัว และบุคคลเป็นราย ๆ ไป มีความประพฤติดีมีสันติสุขประจำหมู่ชนก็เพราะธรรมทานที่ซึมซาบอยู่ในใจ การพัฒนาทางจิตใจ ซึ่งแปลว่าความเจริญทางใจ รู้จักสิ่งดี–ชั่ว ควรประพฤติหรือไม่ควรเป็นต้น ก็เนื่องจากธรรมทานทั้งนั้น ฉะนั้นธรรมทานจึงเป็นรากฐานสำคัญที่ให้คนรู้จักประพฤติชอบ ชั่ว–ดี มีศีลธรรมทุกประเภท มีธรรมทานหรือธรรมรสเป็นสาเหตุสำคัญ ถ้าพูดถึงความสำคัญ ธรรมทานกับวัตถุทานมีความสำคัญไปคนละทาง เช่นเดียวกับอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายมีความสำคัญไปคนละทาง แต่อย่าลืมว่าส่วนสำคัญยิ่งกว่าอวัยวะต่าง ๆ ยังมี คือใจ

วันนี้ผมมารบกวนท่าน และเรียนถามผิดบ้างถูกบ้างจึงกราบขอประทานโทษ โปรดอย่าได้ถือสา เรื่องของฆราวาสมันมีผิด ๆ ถูก ๆ อยู่อย่างนี้ประจำ

นิสัย แม้เข้ามาในวัดมันก็ยังมีผิดได้

□ □ □

ดิฉันได้ยินแต่ชื่อท่าน พอทราบข่าวว่าท่านมาก็ทราบว่ากลับไปแล้ว รู้สึกเสียใจ บ้านดิฉันอยู่ไกล ซอยเข้าบ้านก็ลึกไปมาไม่ค่อยสะดวกในเวลากลางคืน วันนี้ดิฉันดีใจมากที่ได้มากราบท่าน กำลังจะเลิกงานพอเพื่อนโทร. ไปบอกว่าท่านมา ดีใจใหญ่ รีบมาทันทียังไม่กลับบ้าน ได้ทราบว่าพระธุดงค์มีอยู่ทางภาคอีสานแยะใช่ไหมคะ เพื่อนดิฉันเคยไปกราบท่านบ่อย เล่าให้ฟัง

มีบ้างแต่ไม่แยะสำหรับภาคที่เคยมีพระธุดงค์มากอยู่แล้ว แต่อาจเข้าใจว่าภาคอีสานมีพระธุดงค์แยะสำหรับภาคที่ไม่ค่อยมีพระประเภทนี้มากมาก่อน ภาคอื่นไม่ค่อยมีพระธุดงค์มากหรือจึงได้เข้าใจว่าพระธุดงค์ทางภาคอีสานมีแยะ

ดิฉันไม่ทราบ ที่ถามนี้ก็เพราะเพื่อนเล่าให้ฟัง พระธุดงค์ท่านปฏิบัติอย่างไร จึงเรียกว่าพระธุดงค์คะ

อาจารย์ก็ไม่ทราบ ที่เรียกว่าพระธุดงค์นั้นคงจะเรียกตามพระที่ถือธุดงค์สิบสามเป็นข้อ ๆ ไป ซึ่งทรงบัญญัติไว้เพื่อขัดเกลากิเลส ผู้ต้องการชำระกิเลสของตนด้วยธุดงค์ก็ถือหรือสมาทานธุดงค์ข้อนั้น ๆ ตามแต่จะถือได้กี่ข้อไม่จำกัด แล้วก็ถือธุดงค์ข้อที่สมาทานแล้วนั้นเป็นกฎข้อบังคับตน ไม่ยอมผ่าผืน จนกว่าจะเห็นควรตามกาลสถานที่ โดยมากพระธุดงค์ทางภาคอีสานท่านก็ปฏิบัติเหมือนพระทั่ว ๆ ไป ที่จะผิดกันอยู่บ้างก็ตรงที่ปฏิบัติตามธุดงค์ เช่น ฉันในบาตร (ฉันสำรวมในบาตร) ฉันอาหารวันละมื้อ บิณฑบาตเป็นประจำมิได้ขาด บางกาลก็อยู่รุกขมูล คือใต้ร่มไม้ อยู่ในป่าช้า ในภูเขา ในป่าธรรมดา หรืออยู่อัพโภกาส คือที่แจ้ง ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร นอกจากนั้นก็มีระเบียบวินัยเป็นอันเดียวกัน

เพื่อนดิฉันเล่าให้ฟังว่า พระธุดงค์ท่านเดินจงกรมกลับไปกลับมาด้วยท่าทางมีสติและสำรวมในบริเวณวัดหรือตามป่าข้าง ๆ วัด บางเวลาก็เห็นท่านนั่งขัดสมาธิภาวนา ตัวตรงนิ่งไม่กระดุกกระดิกเหมือนไม่มีจิตใจรับรู้สิ่งที่มารบกวน เช่นยุงเป็นต้นเลย พระธุดงค์ท่านทำอย่างนั้นใช่ไหมคะ

โดยมากก็เห็นท่านทำอย่างนั้น แต่ที่ไม่ทำก็อาจจะมี เพราะอาจารย์ก็ไม่ได้ไปสังเกตท่านทุกองค์และทุกวัด บรรดาพระที่เขาให้นามว่าพระวัดป่าพระธุดงค์อาจจะมีพระขี้เกียจปะปนอยู่ด้วยก็เป็นได้

ทำไมท่านพูดอย่างนั้น พระท่านก็มีขี้เกียจเหมือนฆราวาสด้วยหรือ ดิฉันก็เพิ่งมาได้ยินวันนี้เอง

ฆราวาสก็ยังมีคนขี้เกียจ พระท่านก็มาจากฆราวาส กายวาจาใจทั้งหมดเป็นฆราวาสมาดั้งเดิมทั้งนั้น ที่มาเปลี่ยนใหม่ก็มีผ้าเหลือง เครื่องนุ่งห่มใช้สอย แต่ใจท่านจะเปลี่ยนหรือไม่เปลี่ยนใครก็รู้ไม่ได้ เพราะอาจารย์ไม่สามารถรู้ใจคนอื่น แม้แต่ตัวเองยังรู้ไม่ได้ บางครั้งมันยังพาหกคะเมนเต้นรำไปทุกทิศทุกทาง ทุกสถานที่ ไม่มีกลางวันกลางคืน และไม่ได้สำนึกว่าตัวเป็นพระเป็นเณร น่าละอายฆราวาสญาติโยมผู้ดี จะเห็นจิตพระที่เที่ยวแสดงหนังแสดงละครยิ่งกว่าสัปปุรุษผู้ดีเสียอีก ฉะนั้นอาจารย์จึงไม่กล้ายืนยันทั้งท่านผู้อื่นและตัวเสียเอง เพราะบางครั้งใจเราเองยังแสดงอาการเป็นยักษ์เป็นมาร เป็นพระเอก นางเอก ในหนังสด หนังแห้ง คืออารมณ์บัจจุบันและอดีต ให้รู้อยู่อย่างสด ๆ ร้อน ๆ คนอื่นที่มีกิเลสเหมือนกันก็อาจมีทางเป็นได้ จึงถือเป็นธรรมดาของคนมีกิเลสจะพึงมีผิดมีพลาดได้ ไม่ว่าพระและฆราวาส ด้วยเหตุดังที่เรียนมานี้ อาจารย์จึงไม่กล้าชมพระธุดงค์ท่านว่าจะขยันไปเสียทุกองค์ เพราะอาจารย์เองก็ในนามของพระ-

ธุดงค์รูปหนึ่ง มันยังเกียจคร้านได้ต่อหน้าต่อตาเราโดยไม่ละอายว่าตนเป็นพระ-ธุดงค์บ้างเลย

จิตพระธุดงค์ท่านยังจะมีดิ้นรนกวัดแกว่งเหมือนฆราวาสอยู่หรือเพราะท่านมีแต่ความสำรวมระวังตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่ได้ไปเที่ยวทางโน้นโดนสิ่งนี้อยู่เรื่อยแบบฆราวาส

เวลาสำรวมระวังจิตก็ไม่ไป แต่เวลาเผลอจิตก็ไปเที่ยวเพ่นพ่านไม่มีความละอายยิ่งกว่าวานร (ลิง) เสียอีก ตอนเผลอนี้เป็นเวลาสำคัญที่จิตจะลืมความสำนึกตัวว่าเป็นจิตพระธุดงค์หรือเป็นจิตวานรตัวคะนอง ไม่มีใครกล้าตัดสินได้

เวลาพระท่านไปอยู่ในป่าในภูเขา มีคนตามส่งอาหาร หรือทำอาหารไว้คอยถวายท่านบ้างไหม

ไม่มีทั้งผู้ตามส่งและผู้ทำอาหารคอยถวาย เพราะท่านไม่สนใจกับเรื่องยุ่ง-ยากต่าง ๆ

ท่านได้ฉันอะไร เมื่อไม่มีทั้งผู้ตามส่งอาหารและผู้ทำอาหารถวายท่าน

ท่านก็ฉันแบบพระธุดงค์ คือฉันตามสิ่งที่มีที่เกิด ไม่มีก็ไม่กังวลให้ยุ่งไป

ทำไมพระธุดงค์จึงชอบอยู่แต่ในป่าในเขา อยู่ในแดนบ้านหรือในเมืองไม่ได้หรือ

อยู่ในบ้านหรือในเมืองก็ได้ แม้ในกรุงเทพ ฯ ท่านยังเคยมา และเคยอยู่ ไม่ว่าแต่ในป่าอย่างเดียว

ท่านมากรุงเทพ ฯ โดยมากมาในกิจนิมนต์ต่างหาก ท่านมิได้มาด้วยความสมัครใจ และท่านเห็นประโยชน์อะไรจึงชอบอยู่แต่ในป่า การอยู่ในป่ากับอยู่ในบ้านหรือในเมืองการทำเพียรภาวนาต่างกันอย่างไรบ้าง

การอยู่ป่า มีเวลาทำความพากเพียรมากกว่าธรรมดา สงบกวนและยวยวน เพื่อเสริมกิเลสให้พุ่งซ่านไม่ค่อยจะมีหรือไม่มีจากภายนอก เป็นความสะดวกสำหรับทำความเพียรได้ดี และตลอดเวลาที่อยู่ในป่า ใจก็บังคับง่ายรู้สึกผิดชอบชั่ว-ดี กว่าธรรมดาที่เคยเป็นมา สติกับจิตมีทางใกล้ชิดกันมากกว่าปรกติธรรมดา สิ่งที่เคยเป็นข้าศึกไม่ค่อยมีโอกาสรังควานจิตได้อย่างง่ายดาย

เวลาพระธุดงค์ท่านนั่งภาวนา ท่านเคยเห็นอะไรบ้าง พวกภูติผีท่านเคยเห็นบ้างไหม

ไม่ค่อยได้ยินท่านพูดว่าเห็น หรือจะเห็นอาจารย์ก็ไม่มีโอกาสทราบ ถ้าท่านไม่เล่าให้ฟัง

ท่านเคยเล่าให้ท่านฟังบ้างไหมว่า ท่านได้เห็นภูติผีหรือเทวบุตรในที่นั้น ๆ

ไม่เคยเล่า เพราะไม่ใช่เรื่องจำเป็นในวงธรรมที่ควรส่งเสริมความเพียรทางใจ

ที่ว่าท่านบรรลุมรรคผลนิพพานนั้น ท่านบรรลุอย่างไร

อาจารย์ก็ไม่ค่อยจะทราบได้ ท่านคงบรรลุเหมือนเราบรรลุนิติภาวะนั่กระ-มัง อาจารย์ขอบิณฑบาตในสิ่งที่สุดวิสัยของผู้ตอบเช่นเรา ๆ ท่าน ๆ (คำว่าบรรลุนิติภาวะ หมายความว่าท่านเปลี่ยนจากความเป็นปุถุชนขึ้นไปเป็นอิริยบุคคลเป็นชั้น ๆ)

โดยมากครั้งก่อน ๆ เคยได้ยินพระท่านบรรลุ โสดา สกิทา อนาคา และอรหัตต์ ในป่า ในเขาเสมอ ดิฉันทราบว่าพระธุดงค์ท่านอยู่ป่า ท่านอาจจะบรรลุธรรมอย่างนั้นบ้าง จึงได้เรียนถามท่านเพราะอยากรู้

การบรรลุมรรคผลโดยมากก็บรรลุจากการภาวนาหรือไม่ก็จากการแก้ปัญหาหรือจากการฟังเทศน์ ดังหลักธรรมที่ท่านบอกไว้ ส่วนคุณก็คงเคยภาวนา ฟังปัญหา และเคยฟังเทศน์มาเช่นเดียวกันกับพระธุดงค์ ควรจะทดสอบและทราบการบรรลุมรรคผลจากตนเองได้เหมือนกัน แต่เพราะเหตุไรจึงได้นำปัญหาที่ควรแก่วิสัยของตนมาถามผู้อื่นอยู่เล่า

ดิฉันเคยทำบ้างตามที่อาจารย์ท่านสอน แต่ไม่เคยประสบการณ์ในสิ่งที่เรียนถาม จึงอยากทราบและเรียนถามไปตามภาษาอย่างนั้นเอง ดิฉันต้องขออภัยที่ยังไม่หายอยาก คือ เวลาพระธุดงค์ท่านบำเพ็ญเพียรในป่า ท่านไม่ได้บรรลุมรรคผลเหมือนครั้งก่อนบ้างหรือ ทำไมทุกวันนี้ไม่เห็นได้ยินพระท่านบรรลุบ่อยเหมือนครั้งโน้น

แม้จะมีผู้บรรลุ หรือบรรลุอยู่ในที่เช่นไร และใครเป็นผู้บรรลุก็ตาม การบรรลุก็ไม่ใช่นาฬิกาหรือ ระฆังที่ จะให้ สัญญาณ แก่ คน อื่นทราบใน ขณะ ที่ บรรลุ

เหมือนพระตีระฆังลงทำวัตรพั่งเทศน์กัน จึงไม่อาจทราบได้ทุกรายและทุกเวลาที่บรรลุ

ครั้งก่อนโน้นก็ไม่เห็นมีนาฬิกาหรือระฆังตีให้สัญญาณบอกเวลาบรรลุ แต่ทำไมคนทราบกันว่าท่านบรรลุอยู่ที่นั้น ๆ วันนั้น เวลาเท่านั้นเล่า

คุณทราบเรื่องของท่านว่าได้บรรลุมาจากไหน ใครบอกคุณถึงทราบเล่า

ดิฉันทราบประวัติของท่านในหนังสือค่ะ

ในหนังสือได้บอกว่ามีตีระฆังย่ำฆ้องอันเป็นสัญญาณการบรรลุมรรคผลของท่านด้วยหรือ

ไม่มีค่ะ แต่ดิฉันก็ทราบมาอย่างนั้นจริง ๆ ผู้ที่เรียงประวัติท่านทราบได้อย่างไร เมื่อท่านผู้ได้บรรลุไม่บอกให้ทราบ

ตอนนี้อาจารย์ก็ชักจนเหมือนกัน เพราะคุณถามมีเหตุผลที่น่าจนจริง ๆ เอาละขอพักไว้ เราพูดเรื่องใหม่กันดีกว่า

แล้วเรื่องไหนจะดีกว่าเรื่องบรรลุมรรคผลเล่าท่าน ดิฉันเข้าใจว่าเรื่องบรรลุเป็นเรื่องยอดเยี่ยมของท่านผู้บรรลุ และยอดเยี่ยมของศาสนา ที่ทรงไว้ซึ่งมรรคผลอย่างสมบูรณ์

คำว่าดีกว่านั้นไม่ได้หมายความว่าดีกว่าการบรรลุมรรคผล แต่ดีกว่าตรงคนไม่จนมุมต่างหาก นี่เป็นเรื่องพูดยาก

ใครจะจนมุมเล่าท่าน เพราะเราก็พูดกันเรื่องธัมมะธัมโมต่างหาก ไม่ได้มาไล่กันให้จน พอจะพยายามหาทางออกด้วยวิธี "ดีกว่า"

ใครจนก็ไม่ดีทั้งนั้น เพราะโลกเขาถือกัน เช่นสัตว์จนมุมก็คือสัตว์ตัวรอจะตายอยู่ท่าเดียว คนจนมุมก็คือคนที่รอจะตายอยู่แล้ว แม้พระจนมุมก็คงไม่ผิดลักษณะที่กล่าวมา ฉะนั้น คำว่าจนตรอกหรือจนมุม จึงไม่เป็นสิ่งที่ใคร ๆ จะพึงปรารถนา ถ้าพูดหรือถามกันไปมาก เดี๋ยวบางท่านจะไม่มีเวลาพอเพราะท่านจะไปธระอย่แล้ว

พระที่ท่านบรรลุมรรคผลนิพพานแล้วท่านยังกลัวต่อโลกธรรม มีความนินทา เป็นต้น อยู่ไหมคะ

ท่านที่บรรลุถึงนิพพานแล้ว ท่านจะเอาอะไรมากลัว เพราะความกลัวก็เป็นกิเลส ส่วนพวกเราไม่ใช่คนประเภทนั้น จึงควรกลัวไว้ นั่นแล เป็นการดีและเหมาะสมกับปุถุชนคนกิเลสหนา ขืนกล้าไปมากก็จะไม่มีหิริโอตตัปปะเหลืออยู่ในใจและความประพฤติเลยก็ยิ่งจะแย่มาก

คนที่มีหิริโอตตัปปะ คือคนกลัวโลกธรรมใช่ไหมคะ

ใช่ เพราะผู้มีหิริโอตตัปปะสมบูรณ์แล้วย่อมหลีกโลกธรรมได้ในทางใจ ไม่เป็นผู้คอยรับคะแนนและคอยจะถูกตัดคะแนนจากโลกธรรมซึ่งมีทั้งดีและชั่ว ทั้งสุขและทุกข์ ทั้งนินทาและสรรเสริญ ทั้งได้มาและเสียไป เหมือนคนสามัญทั่ว ๆ ไป คุณทราบไหมว่าโลกธรรมทั้งแปดเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์และกังวลอันใหญ่หลวง

ทราบค่ะ และอดจะเลือกเก็บเอาสิ่งที่ตนชอบและบัดทิ้งสิ่งที่ตนไม่ชอบไม่ได้

แล้วสมหวังดังใจนึกหรือเปล่า

ไม่สมหวังค่ะ บางครั้งยิ่งเพิ่มทุกข์ให้เราเป็นก่ายกองจนผิดคาดหมายก็มีจนนับไม่ถ้วน

ที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะโลกธรรมเป็นสิ่งที่ปลอมแปลง คอยแฝงอยู่กับผู้ที่รักชอบและเกลียดชัง แต่ไม่อาจจะเข้าแอบแฝงกับผู้ที่รู้เท่าและพอตัวกับโลกธรรมแล้ว เช่นพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่าน ท่านเหล่านี้โลกธรรมไม่กล้าอาจเอื้อมเข้าถึงได้ และกลายเป็นของเศษเดนไปตามธรรมชาติ ไม่มีพิษภัยที่สามารถยังท่านให้หลงตามได้ตลอดกาล

ทางภาคอีสาน ทราบว่ามีพระอาจารย์สอนกรรมฐานมากกว่าภาคอื่น ๆ ใช่ไหมคะ

อาจารย์ไม่ทราบว่าภาคอื่น ๆ จะมีอาจารย์สอนกรรมฐานมากน้อยเท่าไร จึงไม่กล้าเรียนคุณ เผื่อว่าภาคอื่น ๆ มีมากกว่าก็จะเป็นการโกหกกัน

เวลาพระอาจารย์กรรมฐานท่านสอนธรรม ท่านสอบถามเป็นราย ๆ ไปก่อนหรือท่านสอนไปเลยทีเดียว ดิฉันคิดอยากไปเรียนและปฏิบัติกับท่านจะขัดข้องไหม

ถ้าเราไม่ขัดข้องตัวเราเอง คิดว่าท่านคงไม่ขัดข้อง การสอนธรรมแก่ผู้ไปอบรมทั่ว ๆ ไปท่านก็สอนไปเลยและสอนธรรมภาคทั่วไป แต่พระที่ไปอบรมกับท่านมานานพอควรมีความสงสัยเรียนถามท่าน ๆ ก็ตอบให้เป็นราย ๆ ไป จากนั้นก็เริ่มเทศน์อบรมทางภาคปฏิบัติทางจิตใจ ตามขั้นภูมิของผู้ไปอบรมเป็นลำดับไป จบแล้วหากมีผู้เรียนถามท่านก็อธิบายให้ฟังเป็นราย ๆ แต่เนื้อธรรมนั้นไม่แน่นอนว่าหยาบหรือละเอียด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิจิตของผู้ไปอบรมและเรียนถาม ถ้าเริ่มอบรมก็สอนขั้นเริ่มแรก ผู้มีสมาธิ ความสงบใจพอควรก็สอนภาคสมาธิ และละเอียดขึ้นไปตามลำดับจิตของผู้อบรม ผู้พิจารณาทางปัญญาก็สอนทางปัญญาเป็นขั้น ๆ ไป และสอนไปตามความหยาบและละเอียดของผู้ศึกษา จนสุดกำลังความสามารถจะสอนได้

ถ้าจิตของผู้มาอบรมบรรลุธรรมเป็นขั้น ๆ ขึ้นไป เริ่มแต่พระโสดา สกิทาอนาคา และพระอรหันต์ ท่านจะทราบได้ไหมคะ

ถ้าท่านมีภูมิธรรมสูงกว่าผู้ไปอบรม และผู้ไปอบรมเรียนความเป็นไปของตนให้ทราบ ท่านก็ทราบได้ ถ้าท่านมีภูมิธรรมต่ำกว่าผู้ไปอบรม ก็ทราบไม่ได้ เหมือนเด็กภูมิอนุบาลไม่สามารถทราบภูมิความรู้สูง ๆ ของผู้ใหญ่ได้ฉะนั้น

ถ้าผู้ไปหาท่านเป็นพระอรหันต์ แต่ไม่เล่าความเป็นของตนถวายท่าน ท่านจะทราบได้เองไหม

ตรงนี้ อาจารย์ชักจะติดเสียแล้ว จึงขอผ่านไป โปรดถามข้อใหม่ ซึ่งพอจะเรียนให้คุณทราบได้บ้าง

ก็พระอรหันต์ท่านมีญาณนี่ท่าน จะไม่ทราบเรื่องคนอื่นได้อย่างไร

ญาณก็เป็นญาณของพระอรหันต์ต่างหาก ไม่ใช่ญาณของอาจารย์สอนกรรมฐาน ถ้าองค์ที่ท่านสอนมีญาณท่านก็พอทราบได้ ถ้าท่านไม่มีจะให้ท่านทราบได้อย่างไร

คำว่าพระอรหันต์แล้วต้องมีญาณทุกองค์มิใช่หรือท่าน

อาจารย์ขอบิณฑบาตคุณ กรุณาอย่าได้ถามถึงญาณของพระอรหันต์เลย รู้สึกไม่สะดวกชอบกล เหมือนจะเป็นไข้ เดี๋ยวจะไปฉันยา เวลาไม่พอ

พระธุดงค์ที่มาอบรมกับพระอาจารย์กรรมฐาน ที่มีภูมิธรรมสูง ๆ มีบ้างไหมคะ

จะมีภูมิสูงหรือต่ำ อาจารย์ไม่กล้าเรียน เพราะเราพูดกันเพิ่งผ่านมาเมื่อกี้นี้ เกี่ยวกับพระที่ไปอบรมกับท่านว่ามีภูมิสูง–ต่ำต่าง ๆ กัน เริ่มแต่โสดาขึ้นไปถึงพระอรหันต์ ถ้าท่านรู้ท่านก็แก้ตามภูมิติดขัดของผู้ไปอบรม โดยไม่จำเป็นต้องออกชื่อภูมิธรรมของท่านว่า ท่านองค์นั้น ๆ มีภูมิจิตสูงดังนี้ ซึ่งเป็นที่สะดุดใจของท่านผู้พังทั่ว ๆ ไป และคำว่าท่านองค์นั้นได้สำเร็จธรรมขั้นนั้น ๆ มีภูมิจิตอยู่ขั้นนั้น ๆ ดังนี้ เราพูดกันตามหลักปฏิปทาโดยไม่ต้องระบุใคร จะเป็นความสะดวกทั้งผู้ถามทั้งผู้ตอบ และท่านผู้พังทั่ว ๆ ไป

ตามที่ดิฉันเรียนถามท่านคงจะผิด เช่น ถามเรื่องญาณของพระอรหันต์ นั้นผิดไหมท่าน

คุณผู้ถามคงไม่ผิด เพราะถามด้วยความรู้สึกของตน และด้วยความประสงค์อยากรู้ แต่มันผิดอยู่ตรงที่อาจารย์ผู้ติด ตอบคุณไม่ได้นี้เท่านั้นเอง อาจารย์เองก็ไม่อยากผิดเพราะการตอบไม่ได้ แต่อยากจะถูกทั้ง ๆ ที่ตอบไม่ได้ เพื่อหลีกเลี่ยงความผิดชนิดพิสดารนี้เสีย จึงควรจะยุติกันที "ไม่อยากให้ถาม" จะเป็นความเหมาะสมกับกิเลสตัวพิสดารนี้มาก คุณพอเข้าใจมิใช่หรือ

พอเข้าใจค่ะ แต่เสียดายอยากฟังเรื่องของพระอรหันต์ และผู้บำเพ็ญในธรรมขั้นต่าง ๆ กัน เพื่อบรรลุพระอรหันต์

ใครก็เป็นคนทั้งคน จะไม่เสียดายอย่างไร ยังอยากบรรลุเสียด้วยซ้ำไป คุณยังเพียงแต่อยากฟัง นับว่าพอประมาณ

ถ้าจะพอเป็นไปได้ ดิฉันก็ไม่เพียงบ่นเสียดายอยากฟังเท่านั้น ยังจะพยายามจนได้บรรลุอย่างสมใจแน่นอน แต่วาสนาขนาดดิฉัน แม้จะตายแล้วกลับมาเกิด และเกิดแล้วตายไปสักกี่พันครั้งก็ไม่มีทางได้บรรลุ จึงเป็นเพียงบ่นเสียดายอยากฟังเรื่องของท่านก็เป็นขวัญใจพอแล้ว สำหรับวาสนาขนาดดิฉัน

ผู้ที่ท่านสำเร็จมรรคผลนิพพานประจักษ์แก่โลก ก็ไม่ปรากฏว่าท่านได้หาบหามตู้คัมภีร์วาสนามาเกิดและติดตัวออกมาด้วย มีเพียงธาตุสี่ขันธ์ห้า ดิน น้ำ ลม ไฟ และใจครองร่างออกมา เช่นเราทั้งหลายนี้แล ส่วนวาสนานั้นอยู่ในส่วนลึกของดวงใจ โดยเจ้าตัวก็ไม่รู้ในระยะนั้น ต่อเมื่อได้บำเพ็ญส่งเสริมอยู่เสมอไม่ลดละก็ค่อยเจริญขึ้นเป็นลำดับจนปรากฏดอกผลให้เห็นชัดเจนทั้งตนและผู้อื่น แม้เราเองจะมีวาสนามากน้อยก็ไม่มีใครทราบ เฉพาะตัวเราเองก็ยังทราบไม่ได้ แต่พยายามบำเพ็ญส่งเสริมอยู่เสมอไม่ทอดธุระก็จำต้องออกดอกออกผล

เช่นเดียวกับท่านที่ถึงแดนเกษมไปแล้ว ฉะนั้น ท่านจึงสอนไม่ให้ดูถูกกันและวาสนาของกันและกัน เพราะต่างคนต่างมีอยู่ในส่วนลึกของหัวใจ ไม่สามารถแสดงออกมาภายนอกได้เหมือนวัตถุอื่น ๆ ที่สำคัญยิ่งก็คือการบำเพ็ญความดี นี่แลคือเครื่องบำรุงส่งเสริมลำต้นคือใจให้มีความเจริญงอกงามขึ้นเป็นลำดับ จนสุดขีดของความเจริญได้แก่บรรลุมรรคผลนิพพาน มีความดีเท่านี้คือทางเจริญจนสุดขีดสุดแดนโปรดจำไว้ให้ถึงใจจริง ส่วนความชั่วคือสิ่งตัดรอนหรือกีดขวางทางเดินของตนเพื่อไปสู่ความเจริญ เกิดชาติใดภพใดก็เป็นคนจนตรอก สัตว์จนมุม ตลอดภพตลอดชาติ เพราะความชั่วที่ตัวทำไว้แล้วตามตัดรอนกีดขวางให้หาทางก้าวเดินไปไม่ได้ การฝึกอบรมตนโปรดอย่าเข้าใจว่าผู้อื่นใดจะทำแทนได้ ถ้าตนไม่ทำเองแล้วกี่ภพกี่ชาติก็ยังจมติดอยู่นั้นแล ไม่มีวันเจริญขึ้นเองได้ โปรดทราบว่าคนจนต้องอาศัยคนมั่งมีเป็นอยู่ คนโง่ต้องอาศัยคนฉลาดพาดำเนินงานต่าง ๆ คนตาบอดต้องอาศัยคนตาดีพาเดิน จะไปจะอยู่จะทำโดยลำพังตนเองย่อมไม่สำเร็จประโยชน์อะไรทั้งนั้น เพราะไม่มีทางช่วยตัวเองได้ เราเป็นคนโง่และตาบอดทางใจ ควรยึดท่านผู้ฉลาดและตาดีคือพระพุทธเจ้าและหลักธรรมเป็นเข็มทิศทางเดินจะถึงความปลอดภัย แต่ลำพังตนเองไม่เป็นท่า ถ้าหากจะเป็นได้โดยลำพังตนเองแล้วต่างคนก็ต่างไปจนสุดขีดแห่งความสุขตาม ๆ กันแล้ว ไม่มีใครยังเหลือเป็นเศษทุกข์และบ่นทุกข์อยู่ในโลกกองทุกข์นี้เลยแม้แต่คนเดียว ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพวกเรายังช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องอาศัยท่านผู้ตาดีและฉลาดในแนวทางพาเดิน เราก็พลอยได้คืบคลานไปตามได้ ถ้าไม่ขี้เกียจและอวดฉลาดอันเป็นเรื่องฆ่าตัวทิ้งหมกไว้ในตรอกในโคลนตามที่ชื่อว่า “จมไปเลย” เท่านั้น คนเราต้องมีทางออกจนได้

พอทราบจากท่านอธิบายว่าวาสนาอยู่ในส่วนลึกของหัวใจ ดิฉันรู้สึกว่าหายใจโล่งขึ้นมาบ้าง กับตอนหลังว่า ท่านสอนไม่ให้ดูถูกกันและวาสนาของกันและกัน

เพราะวาสนาต่างคนต่างมีและต่างคนต่างสร้างมา เพียงแต่ยังไม่สามารถแสดงตัวออกมาได้อย่างเต็มที่เท่านั้น เมื่อได้รับการอบรมส่งเสริมไม่ลดละ ความดีก็มีทางเจริญเป็นลำดับจนสุดขีดของความเจริญดังนี้ รู้สึกมีหวังขึ้นอีกแยะ ประหนึ่งจะประสบแดนพ้นทุกข์ในเวลาไม่นาน ความคิดอย่างนี้จะถูกไหมคะหรือจะเป็นความคิดเกินภูมิไปเสีย โปรดท่านช่วยชี้แจงด้วย

ความคิดนั่นถูก และไม่จัดว่าเป็นความคิดเกินภูมิ ยังกลับเป็นสิ่งที่น่าชมเชยเสียอีกว่าเป็นความคิดที่เหมาะสมกับภูมิมนุษย์ผู้มีความฉลาดหาอุบายช่วยตัวเองได้ และดีกว่าความคิดที่เคยเบียดเบียนและฆ่าตัวเองมาเป็นประจำนิสัยมนุษย์เป็นไหน ๆ

ความคิดทุกประเภทที่จะก่อความเสียหายแก่ตัวและคนอื่น นั่นแล จัดเป็นความคิดที่เบียดเบียนตัวเอง เช่นคิดว่าบุญน้อยวาสนาไม่มี บุญไม่ส่งให้ การทำความดีเพื่อความเจริญแก่ตนทุกประเภท เห็นว่าสุดวิสัยของตนจะทำได้ ยกให้เป็นเรื่องหรือหน้าที่ของคนอื่นที่ท่านดีไปเสีย สิ่งที่ต่ำช้าเลวทรามแล้วไปเที่ยวหาเก็บเศษเก็บเดนมาเบียดเบียนและสังหารตนตลอดเวลาก็คิดได้ โดยไม่คำนึงว่าเหมาะสมกับตนที่เป็นมนุษย์ทั้งคนหรือไม่ เหล่านี้จัดเป็นความคิดที่เบียดเบียนและสังหารตนทั้งนั้น ผู้ที่รู้จักดี—ชั่ว สุข—ทุกข์อยู่บ้าง ไม่ควรคิดและไม่ควรทำอย่างยิ่ง เพราะเป็นการแย่งชิงงานของสัตว์ผู้ไม่รู้ภาษีภาษาอะไรมาทำเสียหมด ผลก็จะกลายเป็นทำนองสัตว์ป่าเสวยกรรมในร่างมนุษย์ไปเสีย

คำว่า เสวยผลกรรมของสัตว์ในร่างมนุษย์นั้นหมายความว่าอย่างไร ก็คนเป็นผู้ทำ แต่แล้วสัตว์เป็นผู้เสวยผลแทนอย่างนั้นหรือ

คนเป็นผู้ทำชั่ว เวลาเสวยผลก็คน ๆ นั้นแลเป็นผู้เสวย แต่กลายเป็นคน

ชั่วไปแล้ว เช่นนายดีไปทำโจรกรรม ชโมย ปล้น จี้เขา เวลาถูกจับได้มา เสวยผลกรรมของตน ก็นายดีคนนั้นแหละเป็นผู้เสวยผลกรรม แต่ได้กลายเป็นนักโทษดีไปเสียแล้ว ไม่ได้เป็นฐานะนายดีเหมือนแต่ก่อน เมื่อนายดีตายไปตกนรกเพราะกรรมชั่วของตัวพาให้เป็นไป นายดีก็ต้องเป็นสัตว์นรกเสวยกรรมอีกต่อไป ฉะนั้นจะว่าคนเป็นผู้ทำ แต่สัตว์เป็นผู้เสวยก็ไม่ผิด เพราะนายดีได้กลายเป็นสัตว์ไปเสียแล้ว หรือจะเรียกในเวลาเขาเป็นมนุษย์อยู่ว่าเขาเสวยกรรมของสัตว์ในร่างของนายดีก็ได้

ที่นี้ดิฉันพอเข้าใจบ้าง แต่คำว่ากรรม พังแล้วน่ากลัวจริง เหมือนจะบีบบังคับต่อหน้าต่อตาไม่ไว้หน้าใครทั้งนั้น ความจริงแปลว่าอะไรและหมายความว่าอย่างไรคะ

น่ากลัวจริง ท่านจึงสอนไม่ให้อวดดีต่อกรรม ใครอวดดีและผืนทำกรรมชั่ว ผู้นั้นจะต้องถูกบังคับต่อหน้าต่อตาไม่ไว้หน้าใครจริง ๆ แต่กาลไหน ๆ มา ผู้ฉลาดจึงเคารพกรรมไม่ทำแบบสุ่มเดา กรรม ถ้าแปลอย่างเห็นกับตาก็แปลว่าเกาะติดแกะไม่ออก ใครอวดเก่งไปทำชั่ว กรรมชั่วต้องเกาะติดทันทีแกะไม่ออกและไม่มีเครื่องมือใด ๆ ในโลกจะสามารถแกะออกได้ ทั้งไม่ไว้หน้าใครด้วย ใครอวดดีต้องโดนดีทุกรายไปไม่รอด และไม่มีลวดลายว่าตัวยังเก่งเหลือกลับไปบ้านไม่เหมือนแชมป์โลกไปป้องกันตำแหน่ง ซึ่งบางครั้งตกเป็นของเขา แต่บางคราวป้องกันไว้ไม่อยู่ไม่ได้พาตำแหน่งชื่อเสียงกลับมา แต่ไปท้ากับกรรมชั่วจะทำอย่างแชมป์เปี้ยนโลกไม่ได้ ต้องหงายลงเวทีทุก ๆ รายไม่มีเหลือคำอวดดีกลับบ้านแน่ที่อธิบายมาแล้วเป็นฝ่ายชั่ว ผู้เริ่มทำก็เริ่มเป็นคนชั่วในขณะที่ทำ ใครจะรู้หรือไม่ ไม่สำคัญ แต่สำคัญที่ต้องให้ผลไปตามลำดับที่ทำมากน้อย ส่วนกรรมดีก็มี

ลักษณะเช่นเดียวกัน ที่ผิดกันก็เพียงกรรมดีให้ผลเป็นสุขเท่านั้น โปรดเข้าใจตามนี้

ถ้าเช่นนั้น กรรมก็มีอำนาจเหนือสิ่งใด ๆ ในโลกใช่ไหมคะ เพราะพึ่งแล้วน่ากลัวจังเลย

จะว่ากรรมมีอำนาจเหนือสิ่งใด ๆ ก็ถูก เพราะเมื่อทำกรรมแล้วกรรมต้องมีอำนาจให้ผล แต่ก่อนหน้าจะลงมือทำกรรม เจ้าของผู้ทำมีอำนาจเหนือกรรม จะทำกรรมดีก็ได้ กรรมชั่วก็ได้ กรรมเป็นกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่วก็ได้ ตามแต่พอใจ กรรมดีหรือกรรมชั่วไม่มาบังคับได้ ถ้าเราไม่ยินยอมหรือชอบใจเพื่อทำกรรมนั้นๆ เสียเอง แต่พอลงมือทำแล้วกรรมต้องมีอำนาจให้ผลสุข–ทุกข์ ไปตามหน้าที่ ไม่มีการแบ่งรับแบ่งสู้เหมือนโลกทั่ว ๆ ไป และอำนวยผลดี–ชั่ว–สุข–ทุกข์ อย่างเป็นธรรมไม่ลำเอียง ฉะนั้น ท่านจึงสอนไว้ว่า กัมมัง สัตเต วิภัชชติ กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เป็นต่าง ๆ กัน ความแปลกต่างของสัตว์ไม่ว่าทางรูปร่างและนิสัยใจคอ ความประพฤติ ไม่ใช่เพราะแบบพิมพ์ทางกาย คือมารดาบิดาผู้ให้กำเนิดเป็นสำคัญ แต่ส่วนสำคัญ คือแบบพิมพ์ทางใจที่สำเร็จมาจากกรรมที่ตนทำไว้ ทั้งนี้เราพอจะทราบได้จากลูก ๆ ที่มีพ่อ–แม่ เป็นแบบพิมพ์คนเดียวกัน แต่สิ่งสำเร็จรูปออกมาคือ ลูกหญิง ลูกชาย จะมีรูปลักษณะต่างกันไปเป็นราย ๆ ทั้ง ๆ ที่พ่อ–แม่คนเดียวกัน การเลี้ยงดูทุกอย่างก็แบบเดียวกัน ความรักก็รักเหมือนกัน ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับการบำรุงรักษาก็แบบเดียวกัน การอบรมสั่งสอนก็แบบเดียวกัน การให้การศึกษาก็แบบเดียวกัน ไม่มีอะไรผิดกันที่จะทำให้เด็กแตกต่างกันทั้งรูปร่างลักษณะนิสัยและความประพฤติทุกด้าน แต่กลับตรงข้ามทั้งรูปร่างลักษณะอัธยาศัยใจคอความประพฤติ เป็นไปคนละรูปละรอยไม่มีอะไรซ้ำกันพอจะเป็นพยานยืนยันว่า เด็กเหล่านั้นคือ เด็กแบบพิมพ์ แต่กลายเป็น

เด็กที่สำเร็จรูปขึ้นมาจากการปั้นด้วยผีมือของนายช่างซึ่งไม่มีแบบพิมพ์ตายตัวเลย ทั้งนี้ เพราะขึ้นอยู่กับกรรมของผู้ทำหนัก-เบา มาก-น้อย ต่างกัน ทั้งฝ่ายดีและชั่ว เวลาเกิดมาจึงไม่มีอะไรเป็นแบบพิมพ์ตายตัว นอกจากจะเป็นไปตามกรรมที่ตนทำไว้เท่านั้น ฉะนั้น คุณสมบัติของเด็กแต่ละคนจึงแสดงอย่างแจ้งชัดว่ามีกรรมเป็นของตัวมาแต่กำเนิด โดยมิได้อาศัยหยิบยืมของบิดามารดาหรือของใครมาสวมเข้าให้กลายเป็นจริตนิสัยของผู้นั้น ๆ ไป คงเป็นสมบัติดั้งเดิมของเด็กอยู่นั่นเอง นี่แลหลักกรรมประจำสันดานของสัตว์ที่ฝังลึกอยู่ส่วนภายในซึ่งใครไม่สามารถมองเห็นได้ทั้ง ๆ ที่มีอยู่ด้วยกันทุกรายทั่วไตรภพ แม้จะพอมองเห็นได้บ้างก็เพียงกิริยาที่แสดงออกมาภายนอกเท่านั้น ฉะนั้นคนฉลาดจึงกลัวฤทธิ์ของกรรม แต่คนโง่อย่างพวกเรากลับกล้าหาญแบบไม่รู้จักตาย เหมือนพวกแมลงเม่าหาญต่อไฟ พากันบินเข้าไปเกาะไฟถูกไหม้จนบีกขาดเหลือแต่ตัว ยังอุตส่าห์ไต่ขึ้นไปเกาะไฟได้อีก ไม่ยอมเห็นโทษและหาทางออกเพื่อพ้นภัย จนที่สุดบีกก็หายตัวก็ตายหมดความหวังไปเสียที ทั้งนี้อาจารย์ก็พูดไปตามภาษาบ่า ๆ อย่างนั้นเอง ถ้าผิดขออภัยด้วย

ไม่ผิดค่ะ ตามความรู้สึกของดิฉัน คนอื่นดิฉันไม่ทราบ แต่คงจะมีความรู้สึกเช่นเดียวกัน เพราะสิ่งที่กล่าวมานี้มีอยู่กับทุกคน ตลอดลูกหลานก็มีเต็มบ้านเต็มเมืองเหมือนกัน นิสัยของเด็กและผู้ใหญ่ต่างก็มีอยู่และแสดงออกมาให้เห็นกันทั่วโลกไม่มีปิดบัง ถ้ามีสังเกตอยู่บ้างก็คงรู้นอกจากไม่สนใจ แม้เรื่องของตัวก็ไม่มีโอกาสรู้ตลอดกาล ท่านแสดงตอนคนฉลาดพากันกลัวกรรม แต่คนโง่กลับพากันกล้าหาญเหมือนพวกแมลงเม่า รู้สึกจะถูกตัวดิฉันคนเดียวเสียหมดที่ไม่รู้ภาษาจริง ๆ ยิ่งกว่าแมลงเม่าเสียอีก พอถูกเผียนเสียบ้างก็รู้สึกตื่นตัวนิด ๆ และรู้สึกเป็นคติดี เผื่อดิฉันเกิดเป็นบ้าขึ้นมาจะได้นำเอาคตินี้มาปราบเสียบ้าง อย่างน้อยก็พอให้มันสงบความกล้าหาญไม่รู้จักตายลงได้บ้าง เป็นพัก ๆ ก็ยังดี คนเราถ้า

ได้ยินได้พังบ่อยก็พอมีทางยับยั้งตัวได้บ้าง ไม่ปล่อยไปตามอารมณ์ที่เคยชินเสียจนเกินไปที่ทำให้เสียจนไม่สามารถนับอ่านได้ เวลาพังธรรม ใจรู้สึกสงบเย็นสบาย แต่เวลากลับไปถึงบ้านไม่ทราบมันหายไปไหนหมดเหมือนกับมีบีก ดีใจก็ง่าย เสียใจก็เร็วจนตามไม่ทัน เมื่อมาคิดดูผลแล้วล้วนแต่เป็นความไม่ดี แต่ก็ขยันคิด ขยันทำ ไม่มีประมาณในตัวเสียเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ จะเรียกคนประเภทดังตัวดิฉันเองว่าเป็นคนหลักลอยก็ไม่ผิด เพราะล้วนแต่คิดและล้วนแต่ทำทั้งวันทั้งคืน แต่จะหาหลักยึดพอให้เป็นที่เย็นใจบ้างกลับมองไม่เห็น สิ่งที่มองเห็นเป็นประจำก็คือความวุ่นวายส่ายแส่ ไม่มีเวลาอยู่เฉย ๆ ได้เลยแม้แต่ขณะหนึ่ง คำว่า นัตถิ สันติ ปรัง สุขัง ความสุขอื่นเสมอด้วยความสงบ ไม่มี คนประเภทดังพวกดิฉันจึงไม่มีทางจะมองเห็นได้แม้ขนาดแสงหิ่งห้อยเลย ส่วนจิตของพระอรหันต์ท่านผู้บริสุทธิ์แล้วคงจะแสนสำราญในท่ามกลางโลกซึ่งกำลังร้อนระอุ ท่านคงไม่คิดปรุงให้วุ่นวายเหมือนปุถุชนคนหนาไปด้วยอารมณ์ร้อยแปดอย่างนี้

พระอรหันต์ท่านก็ยังมีธาตุขันธ์ครองตัวอยู่ เช่นสามัญชนทั่ว ๆ ไป ก็จำต้องมีกิริยาที่แสดงออกเช่นเดียวกับคนทั่ว ๆ ไป ผิดกันเพียงคิดแล้วท่านไม่หลงไปตามความคิดนึกเท่านั้น กับเวลาก่อขึ้นแล้วท่านดับได้ คือระงับความคิดปรุงได้ตามเวลาที่ต้องการ ไม่ปล่อยให้ลุกลามเหมือนปุถุชนที่ก่อขึ้นแล้วดับไม่ลง คือคิดอะไรแล้วปล่อยให้เลยขอบเขตจนเจ้าของต้องวุ่นวาย และทุกข์ร้อนไปด้วยโดยไม่รู้วิธีระงับดับลงได้

ปุถุชนกับพระอรหันต์ต่างก็มีใจใช้เป็นความคิดนึกตรึกตรองรู้เห็นสิ่งต่าง ๆ ด้วยขันธ์เหมือนกัน ทำไมใจของปุถุชนดับไม่ลง ส่วนใจพระอรหันต์ท่านดับลง ทั้งสองนี้ผิดกันที่ตรงไหน

ผิดกันตรงที่รถ (จิต) ของท่านมีทั้งคันเร่งและห้ามล้ออย่างสมบูรณ์ ท่านใช้คันเร่งในเวลาที่ควรใช้ และห้ามล้อในเวลาที่ควรห้าม ฉะนั้น รถของท่านถึงให้วิ่งช้าหรือเร็วก็ได้ ให้วิ่งเบา ๆ หรือหยุดเลยก็ได้ ตามควรแก่เหตุการณ์ ส่วนรถ (จิต) ของปุถุชน มีแต่คันเร่ง ส่วนห้ามล้อไม่มี ถึงแม้มีก็ไม่สนใจจะใช้ เวลาติดเครื่องแล้วเพลินเหยียบแต่คันเร่งท่าเดียว ไม่สนใจห้ามล้อในเวลาที่ควรจะห้าม ฉะนั้นรถของปุถุชนโดยมากมักจะเห็นแต่ลงไปนอนอยู่ในคลองริมถนน บางครั้งเจ้าของและผู้โดยสารตลอดสิ่งของมีค่าต่าง ๆ จึงลงไปนอนในคลองด้วยแบบไม่รู้จักตื่น คนอื่นต้องไปช่วยปลุกและช่วยหามขึ้นรถไปส่งโรงพยาบาล บางรายก็นอนจมไปเลยไม่รู้จักตื่น และเกิดความเสียหายกันบ่อย ๆ ไม่เว้นแต่ละวันและเวลาดังที่เห็น ๆ กันอยู่เป็นประจำ เพราะรถและคนขับมีความเปรี้ยวเค็มต่างกันดังที่เรียนมานี้

โอ้โฮ รถพวกเราขับกันแบบไม่รู้จักตายกระทั่งตายไป ทีนี้คำว่า รถ ดิฉันพอเข้าใจได้ว่าเทียบกับจิตคนเรา ส่วนคันเร่งและห้ามล้อจะหมายเอาอะไร คนและสิ่งของต้องไปนอนอยู่ในคลอง จะหมายเอาอะไร นิมนต์อธิบายให้พังพอเข้าใจบ้าง

คันเร่งหมายถึงความใฝ่ผันที่คิดและปรารถนาอะไรแล้ว ต้องให้ได้อย่างใจไม่คำนึงถึงความเสียหายอันจะตามมา มีแต่เร่งคิดเร่งทำให้เป็นไปตามความใฝ่ผัน ไม่ใช้สติปัญญาซึ่งเปรียบเหมือนห้ามล้อมาทดสอบไตร่ตรองบ้างเลย ผลที่ปรากฏจึงเป็นความทุกข์เสียหายทั้งตนและผู้อื่นไม่มีประมาณ ส่วนท่านที่มีสติปัญญากำกับใจและเหตุการณ์ต่าง ๆ คิดและทำอะไรย่อมคำนึงถึงผลได้เสียอันจะตามมา เพราะการคิดและการทำต้องเพื่อผลเป็นที่ตั้งทุกกรณี ถ้าจะเกิดความเสียหายเพราะการคิดการทำก็ระงับไว้ได้ ไม่ปล่อยตามความอยากท่าเดียว ถ้า

เห็นว่าเป็นประโยชน์ก็คิด และทำด้วยความรอบคอบไม่ประมาทในงานทุกแขนง ดังนั้น การดำเนินงานทุกด้านทั้งงานหยาบงานละเอียด ทั้งงานภายในและงานภายนอก ของคนที่ใช้ความคิดไตร่ตรอง กับคนไม่คิดแม้มีสติปัญญาพอคิดได้ ความบอบช้ำและผลงานจึงต่างกัน ด้วยเหตุนี้แล ใจของพระอรหันต์กับใจของพวกเรา แม้จะเป็นใจเหมือนกันก็มีคุณสมบัติต่างกันอยู่มากราวฟ้ากับดินจะนำมาเทียบกันไม่ได้

ดิฉันได้ฟังคำอธิบายระหว่างจิตปุถุชนกับจิตพระอรหันต์ เปรียบเทียบกับคนขับรถที่เหยียบแต่คันเร่งอย่างเดียวไม่สนใจในเบรคแม้มีอยู่ เป็นเหตุให้คิดถึงคนขับรถจริง ๆ ทุกวันนี้ รู้สึกจะเหยียบแต่คันเร่งกัน ประหนึ่งรถคันหนึ่ง ๆ มีแต่คันเร่งไม่มีเบรคให้เหยียบบ้างเลย แม้กลางเมืองและกลางกรุง ฯ ก็ไม่ยอมปล่อยคันเร่ง เหยียบให้จมไปเลย ทั้งคันเร่ง ทั้งตัวรถ ทั้งคนขับ ทั้งคนโดยสาร ทั้งคนเดินตามทางม้าลาย และคนเดินผ่านถนนสายต่าง ๆ แหลกละเอียดไปตาม ๆ กัน ทั้งนี้โดยมากไม่สนใจกับความเสียหายที่จะเกิดขึ้นมากไปกว่าเวลำเวลาและความอยากไปให้สมใจเท่าไรนัก คงเห็นเวลาและความหวังซึ่งทำให้รีบด่วนมีคุณค่ามากกว่าตัวคนขับ คนโดยสาร และรถตลอดสิ่งของที่มีอยู่ในรถ ซึ่งบางครั้งก็เป็นรถชนรถเสียเอง ซึ่งมีคนโดยสารมาด้วย ทั้งสองฝ่ายแหลกยับเยินไปตาม ๆ กันรวมแล้วคาดความเสียหายไม่ได้เลย ส่วนเวลำเวลาที่เข้าใจว่ามีคุณค่านั้นแม้คนตายไปแล้วก็ไม่เห็นสูญหายไปไหน คงเป็นเวลานาทีเดือนปีอยู่ตามเดิม ถ้าต่างคนต่างคำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้เจ็บทนทุกข์ทรมานซึ่งยังไม่ตายและผู้เกี่ยวข้องกับผู้เจ็บและผู้ตายตลอดความเสียหายอันจะตามมาเพราะเรื่องคันเร่งเป็นสาเหตุบ้างแล้ว ความประมาทในการขับรถและอุบัติเหตุบนถนนก็จะลดลง คงไม่ดาษดื่นจนน่าสลดสยดสยองดังที่เป็นมาและเป็นอยู่ คาดว่าจะเบาบางลงแยะทีเดียว บางครั้งดิฉันได้เห็นต่อหน้าตัวเองซึ่งมีบางรายไฟแดงขวางหน้า

อยู่ยังบึ่งรถผ่านไปอย่างไม่มองอะไรเลยก็ยังมี บางครั้งตำรวจบ้อมยามต้องขึ้นรถมอร์เตอร์ไซด์วิ่งตามเอาตัวกลับมาดูไฟแดงและปรับสั่งสอนกันเสียบ้าง เอ้า วันหลังไฟแดงเกิดไม่มีอีกแล้ว ขับบึ่งไปอย่างสบายอย่างนี้ ท่านอธิบายเครื่องเปรียบเทียบแต่กลับไปถูกกับความจริงเข้า ดิฉันเลยต้องนำมาคิดและอดพูดไม่ได้จึงเรียนท่านดังที่ประสบการณ์มา หากเบื่นคำไม่ควรก็กรุณาท่านเตือนด้วยจะขอบพระคุณอย่างยิ่ง

พูดถึงความพลั้งพลาดแล้ว อาจมีได้ด้วยกันทุกคน การระวังไว้นั่นแลเบื่นความไม่ประมาท อาจารย์เองก็ยังเคยเห็นด้วยตา คือผู้ชายหลายคนกำลังอยู่ในวัยคะนอง ขี่จักรยานเรานี้เองไม่ใช่รถยนตร์รถไฟที่ไหน ไปตามถนนเบื่นพวก ๆ ล้วนอยู่ในวัยเดียวกัน ต่างคนต่างก็ว่าตัวเก่งขี่จักรยานวิ่งแข่งดีกัน เฉพาะคนที่แปลกจากเขาคนหนึ่ง เอามือทั้งสองกอดอกขี่จักรยานปล่อยให้เท้าทั้งสองถีบไปจวน ๆ จะถึงสี่แยกทางเลี้ยวเขาก็ยังไม่ปล่อยมือทั้งสองจากอก เท้าทั้งสองก็ไม่ยอมผ่อน พอถึงทางเลี้ยวเข้าจริง ๆ จักรยานของเขาก็ไม่ได้เลี้ยวไปตามสายทางคงตรงแน่วลงไปในคลองลึกประมาณสองเมตร พาเขาลงไปจมน้ำอยู่ในคลองข้างถนน ผลปรากฏว่า หัวเข่าของเขาโดนก้อนหินข้างถนน สะบ้าหัวเข่าแตกและหลุดเคลื่อนที่ เพื่อน ๆ ต้องช่วยกันหอบหิ้วเขาขึ้นมา ตัวเขาเองสลบไปไม่ได้สติร่วมชั่วโมง นี่เพียงจักรยานก็ยังพลาดถ้าทำให้พลาด จะห้ามไม่ให้รถยนต์รถไฟซึ่งใหญ่และหนักกว่าไม่พลาดได้อย่างไร ทุกสิ่งย่อมมีผิดพลาดเบื่นธรรมดา แม้แต่เราเดินตามถนนหนทางโดยมิได้รีบด่วนอะไรเลย บางครั้งก็ยังมีหกล้มจนได้ อาจารย์เองยิ่งนับเบื่นเบอร์หนึ่งในทางหกล้มง่าย ไม่มีใครกล้าสู้ได้ ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ตั้งใจจะหกล้ม แต่พอสบจังหวะของมันแล้วต้องหกล้มจนได้ นี่แล ท่านเรียกว่าความพลั้งพลาดอาจมีได้ด้วยกัน ดังที่เราเคยเห็นเหตุการณ์เสมอ เช่น รถชนคน รถชนรถ นับเบื่นสิ่งที่สุดวิสัย แต่บางรายก็อาจเบื่นดังที่คุณพูดจริง ๆ

เพราะความผลุนผลันใจร้อนไม่ยอมผ่อนผันสั้นยาวกับใคร คนเราชอบและแสวงหาสิ่งใดก็จำต้องเจอสิ่งนั้นจนได้ เพราะดีกับชั่ว สุขกับทุกข์ เป็นของมีอยู่ในโลกและมีอยู่กับทุกคนผู้แสวงหา คุณมีสงสัยอะไรอีกบ้าง

ไม่มีสงสัยค่ะ วันนี้ดิฉันได้คติเตือนใจหลายอย่างซึ่งยังไม่เคยได้พังมา เริ่มต้นแต่พระธุดงค์ มาหลักกรรม จนมาถึงคันเร่ง ดิฉันต้องกราบขออภัยมาก ๆ ด้วยที่มารบกวนท่านให้เสียเวลานาน ขอกราบขอบพระคุณท่าน

□ □ □

ดิฉันดีใจมาก ที่ได้มากราบและเรียนถามปัญหาข้อข้องใจกับท่าน เกี่ยวกับศาลพระภูมิ เพราะคนมาว่าให้ดิฉันเสมอ ว่ามีไว้ทำไม กราบผีดีกว่ากราบพระพุทธหรือ ถ้าผีดีกว่าธรรมจริง ๆ ศาสนาผีก็ควรจะมีไว้ให้คนกราบไหว้และนับถือดังนี้ ดิฉันที่ไม่รู้อะไร เลยเกิดความสงสัย สุดท้ายเลยต้องกราบทั้งผีและกราบทั้งพุทธ ธรรม สงฆ์ ไม่ให้เสียทั้งผีทั้งธรรม ดิฉันทำอย่างนี้ถูกไหมคะท่าน

ที่บ้านคุณมีศาลพระภูมิดังเขาว่าจริง ๆ ไหม

มีค่ะ ดิฉันกราบทุกวัน

แล้วพระธรรมล่ะมีไหม ถ้ามีคืออะไร ถ้าไม่มีคุณกราบอะไร

มีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ค่ะ แต่พระธรรมไม่มี เพราะไม่เคยเห็นท่านพาเอาตู้พระธรรมมาไว้กราบเหมือนพระพุทธนี่คะ ดิฉันจึงกราบพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ สามจบที่แท่นพระพุทธแทนค่ะ

ที่ว่ากราบผีนั้น คุณกราบผีอะไรบ้าง อาจารย์ก็ไม่ทราบว่าผีในโลกมีผีอะไรบ้าง

ส่วนใหญ่ ดิฉันกราบผีปู่ ย่า ตา ทวด และผีพ่อ ผีแม่ ที่ท่านเคยมีอุปการะคุณต่อเรามา ส่วนผีอื่นดิฉันไม่ทราบชื่อ ต้องกราบรวบยอดเอาเลย จึงไม่แน่ใจว่ากราบถูกท่านหรือไม่ก็ไม่รู้

คุณทราบไหมว่า ผีท่านเหล่านั้น มาอยู่ศาลพระภูมิที่คุณสร้างไว้สำหรับท่าน คุณสร้างไว้เพื่อท่านใช่ไหม ที่คุณกราบผีของปู่ย่าตาทวด นั้น คุณแน่ใจหรือว่าคุณได้กราบถูกท่าน เพราะผีอื่น ๆ คุณไม่แน่ใจว่าได้กราบถูกตัวผีเหล่านั้นหรือไม่

ตอนนี้ดิฉันเลยเกิดความสงสัยขึ้นอีกแล้ว เพราะแต่ก่อนไม่ได้คิดว่าเรากราบถูกท่านหรือไม่ ที่คิดสงสัยบ้างก็แต่ผีอื่น ๆ ว่าจะกราบถูกตัวหรือไม่ แต่แล้วก็กราบเดาและส่งเดชรวบยอดเอาเลย ความจริงท่านจะมาอยู่ที่ ๆ ดิฉันสร้างให้ท่านหรือเปล่า ตลอดผีอื่น ๆ ด้วย และดิฉันกราบถูกท่านหรือเปล่าคะ

อาจารย์เองก็ไม่รู้เหมือนกัน เพราะไม่เคยสนใจกับผี และกราบผี จึงไม่ทราบว่าท่านจะมาอยู่หรือไม่ ตลอดการกราบของคุณจะถูกท่านหรือไม่ อาจารย์ไม่ได้เรียนวิชาผีและเชี่ยวชาญทางผี

ที่เขาว่าให้ดิฉันว่า สร้างศาลพระภูมิไว้ทำไม กราบพระพุทธดีกว่า นั้นเขาว่าถูกไหมคะ

เขาพูดก็นับว่ามีส่วนถูกอยู่มาก ตอนกราบพุทธดีกว่ากราบผี

การกราบผีล่ะท่านจะผิดไหม เพราะดิฉันกราบทั้งผีทั้งธรรมไม่ให้เสียทั้งสองฝ่าย

การกราบผีนั้นอาจผิดดังที่คำเขาตำหนิ ถ้ากราบคุณของพ่อ–แม่–ปู่–ย่า ตา–ทวด นั้นไม่ผิด นอกจากจัดว่าเป็นผู้มีกตัญญูกตเวทิตาธรรมประจำใจอันเป็นเครื่องหมายของคนดีแล้วไม่มีอะไรผิด จะกราบวันละกี่หนก็ได้ ถ้ามีเวลา

แล้วผีมีจริงไหมคะ ดิฉันเองไม่เคยเห็นตัวมัน ได้ยินแต่เขาว่า และเขาบอกว่าผีอำนาจมาก แถมยังหักคอคนได้อีกด้วยเวลาผีโกรธ และผีบางพวกยังเอาคนเป็นอาหารอีกด้วย ที่เขาเรียกกันว่าผีปอบ ดังนี้ จริงไหมคะ

คำว่าผีใช้เป็นคำกลาง ๆ ของสัตว์จำพวกร่างไม่ปรากฏเป็นรูปวัตถุ เหมือนมนุษย์และสัตว์ นอกจากเขาจะจำแลงกายให้ปรากฏในเวลาที่ต้องการเท่านั้น เรียกว่าสัตว์ที่ลึกลับสำหรับตาเนื้อของมนุษย์ทั่ว ๆ ไป มองไม่เห็น แต่เป็นสิ่งที่เปิดเผยในความมืออยู่เช่นเดียวกับสิ่งที่มีในโลกทั่ว ๆ ไป และท่านผู้มีญาณจักษุคือตาใจ ย่อมเห็นได้ เช่นเดียวกับคนมีนัยน์ตาดีมองเห็นวัตถุต่าง ๆ ฉะนั้น

ไม่ต้องพูดถึงสัตว์ลึกลับที่ทำให้เกิดปัญหาในสังคมเพียงจำพวกเดียว เราลองคิดดู ผุ่น–ผงอันละเอียดที่ถูกพัดปลิวอยู่บนอากาศ ผุ่น–ผงบางอย่าง เวลากระทบกับแสงแดดที่ส่องเข้ามาตามช่องฝาหรือช่องหน้าต่าง เรายังพอมองเห็นผุ่น–ผงอันละเอียด แสดงยิบ ๆ ยับ ๆ อยู่ท่ามกลางช่องแสงแดดได้ชัดเจน และพอทราบได้ว่าเป็นผุ่น–ผง แต่ผุ่น–ผงบางชนิดละเอียดมากไม่อาจมองเห็นด้วยตาเปล่า ต้องใช้กล้องส่องจึงจะเห็นได้ชัด สิ่งเหล่านี้เป็นวัตถุละเอียดชนิดหนึ่ง

เหมือนวัตถุทั่ว ๆ ไป และเป็นส่วนหนึ่งของธาตุดินที่เห็นด้วยตาเนื้อได้ชัด แม้เช่นนั้น วัตถุอันเป็นธาตุดินด้วยกัน ยังมีส่วนหยาบและส่วนละเอียดต่างกัน ซึ่งพอให้เกิดเป็นปัญหาได้ จะกล่าวอะไรกับจิตวิญญาณของสัตว์โลก ซึ่งเป็นสิ่งที่ละเอียดยิ่งอยู่แล้ว เช่นเดียวกับฝุ่นผงฉะนั้น ถ้าไม่อาศัยส่วนหยาบของธาตุ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เข้าผสมเป็นรูปร่างเช่นรูปคนและสัตว์แล้ว แม้ใครจะมีนัยน์ตาสักพันดวง ก็จะไม่สามารถมองเห็นสิ่งลึกลับนั้นได้เลย เท่าที่สิ่งดังกล่าวเกิดเป็นปัญหาโลกแตกประจำสังคมตาบอด (ไม่มีญาณจักษุ) ก็เพราะในสังคมแม้คนเดียวไม่มีใครมีกล้องส่อง (ญาณจักษุ) ซึ่งควรแก่สิ่งลึกลับให้เห็นตามที่มีอยู่ของมันได้นั่นเอง จึงไม่มีผลอะไรสำหรับสังคมอย่างพวกเราจะทำให้ปัญหานี้ลุล่วงไปได้ นอกจากเป็นปัญหาโลกแตกประจำแผ่นดินตลอดไปเท่านั้นไม่มีอะไรกล้าอาจเอื้อมเข้ามาตัดสินได้ คุณแม้จะตาดี แต่อาจารย์ก็เป็นคนตาบอดจะสามารถแก้ปัญหาผีมีหรือไม่มีได้อย่างไร ที่เพื่อนของคุณเล่าให้คุณฟัง เป็นบุคคลประเภทปัญหาโลกแตกหรือเป็นบุคคลประเภทใด ถ้าเป็นบุคคลประเภทดังกล่าวนี้ ผีทั้งโลกก็จะกลายเป็นผีโลกแตกไปตาม ๆ สังคมที่พาให้เป็นไปไม่มีที่สิ้นสุดลงได้ ความจริงแล้วการเกิด–ตายของสัตว์โลก ย่อมเป็นเหมือนฝุ่น–ผงที่ถูกพัดปลิวออกจากธาตุดินส่วนใหญ่ลอยตัวขึ้นไปอยู่บนอากาศเป็นบางกาล แล้วกลับตกลงมาสู่ธาตุเดิม คือ ดิน ตามเดิมนั่นเอง จิตวิญญาณ ออกจากร่างนี้เข้าสู่ร่างนั้น ที่เรียกว่าเกิด–ตาย แต่ความจริงก็คือการเปลี่ยนสถานที่ของจิตไปตามกรรมที่เรียกว่ากรรมพัดผัน เหมือนลมพัดผันเอาดินขึ้นไปเป็นฝุ่น ผง บนอากาศ แล้วพัดผันลงมาสู่ธาตุดินตามเดิมฉะนั้น แม้ธาตุน้ำลมไฟก็ควรทราบว่ามีส่วนใหญ่ส่วนย่อยของมันแฝงอยู่เช่นเดียวกับธาตุดิน และจะแปรรูปให้ผิดจากปรกติเดิมได้เช่นเดียวกับธาตุดิน เช่น ธาตุน้ำ ที่อยู่ในบึงในบ่อในสระในทะเลก็มี ที่อยู่บนอากาศก็มีเป็นต้น จะมีอยู่ในที่ใดก็คงเป็นธาตุน้ำอยู่เช่นนั้นไม่มีเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น จิตก็คงเป็นจิตอยู่เช่นนั้น จะมาปรากฏตัวอยู่ในร่างต่าง ๆ หรือไม่ก็มิได้เปลี่ยนแปลง

จากคำว่าจิตเป็นอย่างอื่น คำว่าคนหรือผีก็อยู่ในลักษณะของธาตุดินเป็นต้น กับผุ่น–ผง อันไปจากธาตุดินไม่มีแปรเป็นอย่างอื่นได้ คำว่าผีมีอำนาจมากนั้น ผุ่นผงก็มีอำนาจมากในบางกาลเหมือนกันเช่น เวลาผงเข้าตา ใครไม่เห็นอดนิ่งสงบกายสงบใจอยู่ได้ เห็นแต่วิ่งให้คนอื่นช่วยด้วยความวุ่นวาย กรีดร้องยิ่งกว่าผีตัวมีอำนาจมากเสียอีก ส่วนผีปอบเข้าคนและอาศัยคนเป็นอาหารดังที่คุณว่า นั้นโปรดไปติดต่อกับหมอขับผีเขาเองเถอะ ขออย่าให้อาจารย์ต้องเป็นหมอขับผีด้วยเลย เฉพาะขับผีโลภผีโกรธผีราคะตัณหาผีหลงจนลืมตัวซึ่งมีอยู่กับตัวก็แย่อยู่แล้ว แล้วคุณยังมีบัญหาผีอะไรอีกโปรดพูดได้ อาจารย์ชอบพึ่งเหมือนกันถ้ามีผู้เล่า

เวลาผีเขาไม่แสดงตัวเขาไปอยู่ที่ไหนคะ

คุณเคยเห็นผีแสดงตัวบ้างหรือ ถ้าเคยเขาแสดงอย่างไรบ้าง

ไม่เคยเห็นค่ะ ได้ยินแต่เขาเล่าให้พึ่งว่าผีแสดงตัวได้อย่างพิสดารยิ่งกว่าคน เช่นเขาทับถ้วยจานไว้ในตู้ ครัว เสียงดังเปรี้ยง ๆ เหมือนคน ราวกับจะไม่มีเศษถ้วยและจานยังเหลืออยู่แม้ชิ้นเล็กขนาดเล็บมือเลย เจ้าของบ้านตกใจวิ่งเข้าไปดู ถ้วย–จานที่เก็บไว้อย่างไร ยังเป็นปรกติอย่างเดิมไม่มีอะไรขยับเขยื้อนแม้แต่นิด พอกลับออกมาราวห้านาที เอาอีกแล้วเสียงเปรี้ยง ๆ ไม่มีหยุด เครื่องของในครัวเหมือนจะเป็นจุณวิจุณไปหมด เวลาเข้าไปดูกลับไม่มีอะไรผิดปรกติอย่างนี้ จะไม่ว่าพิสดารอย่างไรเล่าท่าน ถ้าเป็นคนเราทับถ้วย–จานแล้วจะมีอะไรเหลืออยู่บ้างเล่า เห็นแต่แหลกละเอียดไปหมดไม่มีชิ้นดีเหลืออยู่เลย แต่ผีทับถ้วยทับจานไม่เห็นมีอะไรเสียหายนี่ท่าน ผีมันแสดงตัวพิสดารอย่างนี้แล ผิดกับมนุษย์เป็นไหน ๆ

ถ้าผีดีถึงขนาดนั้นจริง ๆ เวลาสิ่งของเครื่องใช้ชำรุด เช่น ถ้วยชามหม้อไห รถราชำรุดเราวานผีมาซ่อมให้จะไม่ดีกว่าจ้างคนมาซ่อมเป็นไหน ๆ หรือ ต่อไปถ้ารถคุณเสียโปรดอย่าเอาไปเข้าโรงซ่อม โปรดวานผีมาซ่อมให้ทันที ทั้งราคาค่าซ่อมก็ไม่มี เอาอย่างนี้ดีไหมคุณ อาจารย์ออกความเห็นให้

โอ้โฮ ความเห็นของอาจารย์ยิ่งพิสดารกว่าผีเสียอีก ท่านเคยได้ยินที่ไหนว่าผีเป็นช่างเครื่องซึ่งพอจะซ่อมรถซ่อมราให้คน ดิฉันเคยได้ยินแต่ผีทับถ้วยทับชามเท่านั้น ดิฉันเรียนถามท่านว่า เวลาผีเขาไม่แสดงตัว เขาไปอยู่ที่ไหน อาจารย์ยังไม่เห็นตอบบ้างเลย ว่าอย่างไรคะท่าน

ผีก็เช่นเดียวกับลม เวลาเขาไม่แสดงตัว ลมก็เหมือนไม่มีทั้ง ๆ ที่มีอยู่ เวลาเขาแสดงตัวก็สามารถทำเอาตึกรามบ้านช่องพังพินาศไปหมดไม่มีชิ้นดีเหลืออยู่เลย

นี่เราพูดเรื่องผีกันตลอดเรื่อง ไม่ใช่เราเป็นผีกันแล้วหรือ ไม่เห็นพูดเรื่องคนบ้างเลย ที่พูดมานี้คุณได้คติจากเรื่องผีบ้างไหม หรือว่าพวกเรากลายเป็นเขาไปเสียแล้ว

ได้ค่ะ ก็เราพูดเพื่อเป็นคติ มิได้พูดเพื่อเป็นผี ดิฉันได้คติเกี่ยวกับการเกิด-ตายของสัตว์โลก ว่าเป็นไปด้วยอำนาจของกรรมพัดผัน เช่นเดียวกับลมพัดดินให้กลายเป็นฝุ่นละอองปลิวขึ้นไปอยู่บนอากาศ พอลมสงบลงฝุ่นก็ค่อย ๆ ลอยลงมาพื้นดินแล้วกลายเป็นดินอันดั้งเดิมไป

คุณแน่ใจหรือยังว่า เวลาตายแล้วคติจะเป็นอย่างไร ถ้ายังไม่แน่ใจจะควรปฏิบัติต่อตนอย่างไรบ้าง เพื่อความแน่และความหวังนั้นจะได้เป็นสมบัติของตัว

ดิฉันแน่ค่ะ แต่ความมั่นใจว่าจะต้องเป็นคติที่มั่นเหมาะ นั่นยังไม่แน่นัก ถ้าเทียบกับการสอบแล้วดิฉันแน่ใจว่าต้องสอบได้แน่ แต่ความมั่นใจว่าจะต้องได้คะแนนสูง ๆ นั้น ดิฉันยังไม่แน่นักเลย จะอย่างไรก็ตาม ดิฉันจะพยายามให้ได้คะแนนสูงขึ้นไปทุกวัน เดือน ปี จนกว่าจะปิดบัญชีสอบ คือตายถึงจะหยุด ดิฉันยังไม่ได้เล่าความเป็นไปของดิฉันเกี่ยวกับทางศาสนาถวายท่าน คือดิฉันเป็นลูกคนเดียวของคุณพ่อคุณแม่ ท่านรักมากและคอยเอาใจมาก ดิฉันจึงกลายเป็นคนทะนงเอาแต่ใจตัวเสียมากตอนเป็นเด็ก คุณพ่อคุณแม่มีอุบายอบรมดิฉันต่าง ๆ กัน เวลาคุณพ่ออบรมดิฉัน คุณแม่ไม่อยู่บ้าน เวลาคุณแม่อบรม คุณพ่อก็ไม่อยู่เช่นเดียวกัน และทุกครั้งที่อบรมดิฉัน ท่านจะมีอุบายปรึกษาตกลงกันทางลับ ดิฉันก็ไม่ทราบ ข้อความอบรมของคุณพ่อ พอสรุปได้ว่าพ่อมีลูกคนเดียวคือปุ๊กและลูกก็มีพ่อคนเดียว พ่อรักลูกมาก ลูกจะทำอะไรบางสิ่งบางอย่างที่ไม่ดี–ไม่งาม พ่อจะต้องอนุโลมไปบ้างเพราะความรัก แล้วพ่อก็ไม่สบายใจไปหลายวัน แถมลูกก็มาทำสิ่งไม่ดีไม่งามบ่อย ๆ บางครั้งพ่อออดไม่ได้ต้องผืนใจห้ามลูก ลูกยังกลับต่อว่าพ่ออีกว่าถ้าคุณพ่อรักปุ๊กทำไมคุณพ่อห้ามไม่ให้ปุ๊กทำตามชอบใจ ก็เพราะพ่อรักปุ๊กมากพ่อจึงห้าม กลัวปุ๊กจะเป็นคนเสียและจะเสียกำลังใจที่พ่อรักมาก เมื่อปุ๊กกลายเป็นคนเลว พ่อก็จะต้องรักลูกเพิ่มขึ้นเป็นสองคน คือปุ๊กคนหนึ่ง และลูกปุ๊กคนเลวอีกคนหนึ่ง พ่อจึงกลายเป็นคนเจ้าทุกข์เพราะรักลูกมาก และปุ๊กของพ่อก็จะเป็นคนเลวหมดศักดิ์ศรีและวงศ์สกุล ปุ๊กจะไม่ได้ดีอะไรจากความรักของพ่อ นอกจากจะเป็นเครื่องส่งเสริมปุ๊กให้เป็นคนเลวมากขึ้นเท่านั้น ถ้าปุ๊กจะเป็นลูกรักของพ่อสมกับพ่อมีปุ๊กคนเดียว ปุ๊กก็ควรสงวนความรักของพ่อไว้ด้วยความเชื่อฟังไม่ฝ่าฝืน ความรักของพ่อก็จะมีคุณค่าอยู่กับตัวด้วย อยู่กับปุ๊กด้วย ปุ๊กก็เป็นคนดี ดำรงวงศ์สกุลไว้ได้ แม้พ่อตายไปก็จะหายห่วงและตาหลับสนิท จะไม่มาเป็นเปรตเผ้าบ้านเพราะความรักและความห่วงลูกมาก เงินเป็นจำนวนล้าน ๆ พ่อมิได้สนใจอาลัยรักเหมือนปุ๊กลูกคนเดียวของพ่อนะลูกรักลูกจง

เห็นใจพ่อ เลี้ยงก็ยากรักก็มาก ห่วงก็มาก ไม่มีสิ่งที่น้อยอยู่ในหัวใจพ่อเลย นี่เป็นคำอบรมของคุณพ่อ

ส่วนคำอบรมของคุณแม่ก็มีเนื้อความคล้ายคลึงกัน แต่มีอยู่เป็นบางตอนที่ผังใจตลอดมาว่า แม่แบกความรักลูกไว้บนหัวใจหนักยิ่งกว่าภูเขาหินแท่งทึบ แต่ปุ๊กของแม่สนุกเล่นตัวอยู่บนหัวใจแม่ เวลาแม่ตายไปแม่ก็ยังจะแบกความรัก และความห่วงลูกเข้าไปอีก อย่างน้อยก็เท่ากับแม่แบกภูเขาสองลูกเทินกันบนศีรษะ แต่ถึงแม้ว่าแม่จะแบกความรักลูกหนักกว่าภูเขาสองลูกก็ตาม ความรักและความห่วงของแม่หาได้เป็นประโยชน์แก่แม่และลูกแต่อย่างไรไม่ เพราะแม่มัวหลงรักลูกจนลืมตัวลืมตาย แต่ลูกมิได้สนใจกับคำตักเตือนของแม่ซึ่งออกมาจากดวงใจอันแสนรักและแสนเป็นห่วงแม้แต่น้อย ถ้าความรักและความห่วงของแม่พอจะเป็นประโยชน์อยู่บ้าง ลูกก็ควรคิดและเชื่อฟังคำแนะนำของแม่ไม่ปล่อยตามใจจนเกินไป ลูกปุ๊กจะไปหาความรักที่ไหนอีกในโลกมนุษย์นี้ให้ยิ่งไปกว่าความรักของแม่ที่มอบให้ลูก พร้อมทั้งดวงใจอันแสนรักดวงนี้ แม่ก็มีปุ๊กคนเดียวและมีใจดวงเดียว แม่มิได้เสียดายยังกล้าสละให้เป็นความรักแก่ลูกของแม่หมดทั้งดวง ดวงใจของแม่ที่มอบให้ลูกด้วยความสุดอกสุดใจแล้ว แม้ว่าแม่จะไม่มีลมหายใจเข้าออก แม่ก็ยินดีอดทนพอถึงวันตายเช่นมนุษย์ทั้งหลาย แม่ได้ทุ่มเททุกอย่างเพื่อลูกรักของแม่คนเดียว ถ้าลูกจะมองเห็นความรักของแม่เป็นของมีสาระบ้าง ลูกก็ควรฟังคำอบรมสั่งสอนของแม่บ้าง อะไร ๆ จะเสียไปบ้างแม่ไม่ค่อยถือเป็นข้อหนักใจที่แม่เสียใจแทบจะทนความสลบไสลไม่ได้ก็คือ ลูกรักของแม่ไม่เชื่อฟัง ประพฤติตัวตามใจชอบ และค่อยเสียไปวันละเล็กละน้อย นี่แลเป็นสาเหตุให้แม่คิดไปถึงความเสียไปหมดทั้งตัวของลูกไม่มีอะไรเหลืออยู่นอกจากเรือนร่างซึ่งเป็นเหมือนบ้านร้างที่ปราศจากเจ้าของอยู่ครองเท่านั้น นี่เป็นคำประทับใจราวกับตัวดิฉันไหวไปหมดสติไม่อยู่กับตัว ดิฉันบั่กใจลงอย่างถึงใจจริง และพยายามปรับปรุงตัวตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา สังเกตดูคุณพ่อกับคุณแม่รู้สึกเบาอกเบาใจมากมาย ทั้งแสดง

ความรักมากและเปิดเผยโดยไม่มีเงื่อนงำอะไรแฝงอยู่เลย มีแต่ความรักอย่างบริสุทธิ์ใจล้วน ๆ แสดงออกมาเพื่อดิฉันคนเดียว เวลาว่าง ๆ งานคุณพ่อกับคุณแม่ปรึกษาหารือกันเรื่องทำบุญและซ่อมบูรณะที่นั่นบ้างที่นี่บ้าง เพราะท่านมีนิสัยรักและหนักแน่นต่อทางบุญมาก มีเวลาบ้างก็อบรมดิฉันให้เป็นคนมีใจรักบุญกุศลและสอนวิธีใส่บาตร หัดให้ทำบุญให้ทานต่าง ๆ เรื่อยมาจนดิฉันเคยชินและรักชอบในทางบุญเป็นนิสัย พอเห็นเราตั้งหน้าตั้งตาทำจริง ๆ ท่านก็ร่วมือลงบ้างคอยให้อุบายเราบ้าง รู้สึกว่าท่านเป็นสุขมากพอเห็นดิฉันกลับตัวเป็นคนดีและรักศีลรักธรรม เป็นตัวแทนท่านไม่ลดละ วันพระหรือมีปาฐกถาธรรมที่ไหนดิฉันต้องไปฟังมิได้ขาดนอกจากจำเป็นจริง ๆ ปลีกตัวไปไม่ได้เท่านั้น ก่อนเข้านอนต้องเข้าห้องพระไหว้พระสวดมนต์ทำภาวนาให้ใจสงบเย็นเป็นประจำทุกคืน ตื่นตีห้า ทำความสะอาดตัวเสร็จแล้วทำวัตรภาวนา หกโมงเช้าลุกจากที่ทำกิจธุระใส่บาตรทุกวันมิให้ขาดได้ พูดถึงด้านจิตใจ ใจดิฉันได้รับความสงบเย็นเพราะการทำภาวนาพอยับยั้งจิตให้อยู่ในกรอบเหตุผลได้ไม่ดื้อดึงเหมือนคราวเป็นเด็กซึ่งปล่อยตามใจ ที่สงบได้ละเอียดกว่าปรกติก็ตอนเช้า ๆ ใจรู้สึกสงบเย็นเป็นสุขจริง ๆ บางวันไม่อยากจะลุกออกจากที่ภาวนา เพราะจิตกำลังสงบและเป็นสุข แต่จำเป็นต้องออกทั้ง ๆ เสียดาย ดิฉันจึงกล้าเรียนท่านว่า ดิฉันแน่ใจในคติของตน แต่ยังไม่แน่ใจในคะแนนสูงดังที่เรียนแล้ว อย่างไรก็ตามดิฉันมิได้นึกจะท้อถอยและหยุดภาวนา เพราะเห็นผลประจักษ์ใจ บุญ-บาปรู้อยู่กับใจจริง ๆ ใครจะว่าบุญ-บาป นรก สวรรค์ ไม่มีก็ตาม ดิฉันไม่สนใจพังพอให้เสียเวลาเลย เพราะเวลาที่จะทำประโยชน์แก่ตัวเราเป็นของมีค่ามากกว่าจะสละเวลาไปพังเรื่องตัดหนามกั้นทางเดินของตัวด้วยการคิดการพูดอย่างนั้น ดิฉันเชื่อพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เหนือชีวิต แม้จะตายเพราะการทำความดี ดิฉันยอมพลีชีพไปตามความเชื่อกรรมไม่หวั่นไหวต่อความตายซึ่งติดแนบอยู่กับตัวเราตลอดเวลา ไม่มีใครได้รับสิทธิพิเศษที่จะมีข้อยกเว้นไม่ให้ตาย แต่ก่อนตายขอให้ได้

บำเพ็ญความดีเครื่องเสริมกำลังใจให้มีความสามารถอาจหาญและแน่วแน่ต่อคติ คือทางเดินของตนอย่างเต็มกำลังเสียก่อน แล้วจะหลับไปเลย ดิฉันไม่เสียดายชีวิตและร่างกายซึ่งเป็นสิ่งที่รอคติธรรมดาอยู่แล้ว เปิดทางให้กาลอันควรของเขาผ่านไปอย่างเป็นธรรมของนักประพฤติธรรมเพื่อรู้ตามความจริง เมื่อความสุขอยู่กับตัวแล้ว อยู่ที่ไหนก็พออยู่ ไปที่ไหนก็พอไป ตายก็พอตายเพราะไม่ใช่เรื่องจะผืน สถานที่ กาลเวลา ไม่สำคัญยิ่งกว่าความสุขซึ่งจำต้องอาศัยตลอดกาลจะขาดไปมิได้ โดยมากที่ทำให้จิตว้าวุ่นขุ่นมัวก็เพราะความสุขไม่อยู่กับตัว จึงทำให้ส่ายแส่ คาดที่โน่น คาดที่นี่ ไม่อยู่เป็นสุขได้ ยิ่งถึงคราวจะตายจริง เรือคือร่างกายจะอับปางลงในมหาสมุทรอันดั้งเดิม ก็เลยไม่รู้จะคว้าหาอะไร สุดท้ายก็จอดจมไปเลย มีจำนวนไม่น้อย วันนี้ดิฉันเรียนเสียมากมายเกินความต้องการต้องขอประทานโทษด้วย

อาจารย์ก็พึงเพลินยังไม่อยากให้จบแต่จบเสียแล้ว คุณพูดมีหลักเกณฑ์ดีอย่างนี้แลธรรมของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นของจริง ใครปฏิบัติก็จริง รู้ก็จริง เห็นก็จริง สุขก็จริง ทุกข์ก็จริง ถ้ารู้ถึงความจริงแล้ว ไม่มีอะไรปลอม การฝึกอบรมตนเป็นสิ่งสำคัญดังคุณเล่าเรื่องของคุณให้อาจารย์ฟังนับว่าเป็นคติได้ดี ตอนที่ว่าความสุขอยู่กับตัวแล้วอยู่ที่ไหนเป็นสุขทั้งนั้น ไม่เลือกกาล สถานที่ โลกนี้ โลกหน้า เพราะใจเป็นผู้ทรงสุขและทรงทุกข์อยู่กับตัว วาระต่อไปโปรดพยายามบำรุงใจให้เจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป ส่วนคะแนนนั้นจะเป็นที่แน่อยู่กับตัวเอง ตามหลักธรรมชี้หลักฐานไว้ว่า สันทิฏฐิโก เห็นเอง เพราะสุขทุกข์อยู่กับหัวใจของทุกคน มิได้กองอยู่ใต้ฟ้าเหนือดินเหมือนสินค้าตามห้างร้านและตลาดทั่ว ๆ ไป การรู้เห็นสิ่งดังกล่าวจึงรู้เห็นอยู่ที่ใจอันเป็นที่รวมของสิ่งทั้งปวง โปรดทราบว่าการเลื่อนฐานะของใจนั้น เลื่อนอยู่กับตัวเอง ภายในใจ มิได้เหาะลอยขึ้นไปเหมือนเรือบินเหินฟ้า แต่เป็นการทราบจากตัวเองกับอารมณ์หยาบละเอียดที่

สัมผัสรับรู้อยู่กับใจที่เปลี่ยนกันไปจนกันมา เมื่อสติบัญญาตามรู้ทันสิ่งเกี่ยวข้องที่เกิดและดับอยู่กับใจ ใจย่อมปลดปล่อยสิ่งเกี่ยวข้องพัวพันออกได้เป็นทอด ๆ และปลอดภัยไปเป็นระยะ ๆ จนหมดอารมณ์ของสมมติ ใจก็เป็นวิมุตติขึ้นมาจากสิ่งที่หลุดลอยไป นั่นแลท่านว่าสิ้นทุกข์ คือสิ้นตรงที่ทุกข์หมดไปจากใจ เมื่อทุกข์สิ้นจากใจไม่มีอะไรเหลือแล้ว คนเราจะนั่งจะยืนจะเดินจะนอน หลับหรือตื่น จะเต็มไปด้วยความสุขธรรมชาติที่มีอยู่กับใจสมบูรณ์แล้ว ดังที่คุณพูดว่า "ความสุขอยู่กับตัว" ไม่ผิด นี่แลคือความสุขอันเป็นสมบัติดั้งเดิมของจิตแท้ พระพุทธเจ้าและพระสาวกท่านเห็นความสุขธรรมชาตินี้เอง ทำให้หมดความอยากโดยประการทั้งปวง อยู่ที่ใดไปที่ใดก็เป็นความพอตัวกับความสุข ใจไม่หลุกหลิกกวัดแกว่งอันเป็นลักษณะของคนเจ็บหนักแสดงอาการขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น ใจที่พอตัวแล้วไม่แสดงอาการขอความช่วยเหลือจากสิ่งใด ไม่ว่าสิ่งที่นิยมกันว่าดีและตำหนิกันว่าชั่ว ใจจะคงตัวอยู่ในความพอดีที่เรียกว่า มัชฌิมานอกสมมุติ มัชฌิมาในมรรคแปดนั้นเป็นทางเดินที่ตรงแน่วต่อมัชฌิมานอกสมมุติ เมื่อถึงมัชฌิมาอันเป็นธรรมตายตัวแล้ว ตัวผู้ถึงนั้นก็เป็นผู้นอกสมมุติ จิตนอกสมมุติ คนนอกสมมุติ ธรรมนอกสมมุติ ไป สิ่งที่เกี่ยวกับผู้นอกสมมุติแล้วนั้นเลยเป็นเรื่องนอกสมมุติไปตาม ๆ กัน เช่นพระพุทธเจ้า แม้เวลาทรงพระชนม์อยู่ก็คือผู้นอกสมมุติอยู่โดยดี ไม่มีสมมุติใดเข้าไปขัดแย้งอีกแล้ว

ดิฉันอัศจรรย์ที่โลกทั้งโลกพากันเสาะแสวงหาความสุขกันอย่างสาระวนวุ่นวายตลอดมาแต่ไม่เจอ ส่วนพระพุทธเจ้าก็เป็นผู้หนึ่งของคนในโลก แต่พระองค์ทรงสามารถฉลาดเยี่ยม ค้นหาความสุขจนพบได้อย่างพอพระทัย โลกยังได้อาศัยพระบัญญาอันแหลมคมนั้นเป็นเครื่องมือแสวงหาความสุขทั้งทางอาชีพและด้านศีลธรรมตลอดมา ทั้งนี้คงจะเป็นทำนองที่ว่าโลกไปค้นหาเข็มในทะเลจึงไม่เจอใครโผล่หน้าขึ้นมาจากการหาเข็มในทะเลก็บ่นว่าไม่เจอหาแทบแย่ไปตาม ๆ กัน

ส่วนพระพุทธเจ้าทรงดำเนินตรงเข้าไปที่จุดที่เข็มมีอยู่ถึงทรงพบและยกออกมาแจกโลกเสียจักษุเบิ่นตู้ ๆ หีบ ๆ ไม่มีอั้นในการแจกเข็ม (พระบัญญาอันแหลมหลักอันเบิ่นต้นตระกูลของศาสนา) ส่วนพวกเรายังไม่ยอมรับจากท่าน แถมยังพากันโดดลงไปทะเลโน้นอีกซึ่งไม่มีเข็ม (ความสุขความสมหวัง) แม้เล่มเดียว

ไม่เช่นนั้นจะเรียกว่าพุทธและเรียกว่าปุถุชนอย่างไรเล่า ก็ต้องเรียกแบบเดียวกันทั้งโลก ความรู้แบบเรา ๆ จะมาสอนโลกให้รับนับถือได้อย่างไร นอกจากพระพุทธเจ้าเท่านั้น ยิ่งเบิ่นสมัยสกเอาเผากินด้วยแล้ว ใครจะไปมัวสนใจกับเหตุผลดี—ชั่ว ก็แย่ อะไรไม่ทันเขา เพราะโลกขณะนี้ไปไกลหยอกเมื่อไร ถ้าจะวิ่งตามโลกกันจริง ๆ ก็ต้องวิ่งให้ทันกับความหมุนของมัน สำคัญตรงที่เราจะเอาแบบไหน ธรรมคือความดีงามก็มีไว้สำหรับให้เลือก ความโสมมก็มีให้คัดสรรค์ จะเลือกเอาอย่างใดก็ตามใจผู้ชอบ เผื่อไปโดนไฟเทวทัตต์เข้าอย่าหาทางออกโดยวิธีไปเที่ยวตำหนิคนอื่นให้เดือดร้อนก็แล้วกัน สำหรับอาจารย์ไม่ได้เรื่องอะไรทั้งนั้น มีผู้ถามอย่างไรก็ตอบไปอย่างนั้น ผิดหรือถูกโปรดนำไปพิจารณาเอาเอง แล้วคัดเลือกทำเอาตามชอบใจที่เห็นว่าควร เพราะกิจที่ทำแล้วทุกกรณีย์เบิ่นเรื่องของผู้ทำต้องรับผิดชอบเองด้วยกันทุกราย ไม่มีผู้ใดสามารถอาจเอื้อมเข้าไปเกี่ยวข้องกับผลของผู้อื่นได้แม้แต่รายเดียว นอกจากเขาเปลี่ยนตัวผู้ต้องหากันเท่านั้น ส่วนกรรมตามหลักความจริงของธรรมแล้ว จะทำอย่างนั้นไม่ได้ ต้องเบิ่นเรื่องตายตัวในลักษณะว่า ผู้ใดรับประทาน ผู้นั้นต้องอิ่ม ผู้หิวคือผู้ไม่รับประทาน การแสวงหาความสุขควรหาให้ถูกจุดที่จะให้เกิดความสุข อย่าให้เบิ่นทำนองความคิดเพื่อเบิ่นเศรษฐีให้ผิดกับโลกเขา แล้วคิดเอาไฟมาเผาบ้าน ตลาด ร้านค้าให้ไหม้เบิ่นจุณไป แล้วนำเมล็ดพั๊กแฟงแตงโมมาปลูกเก็บลูกขายเอาเงินเพื่อกำไรแบบพินาศก็แล้วกัน นี่เบิ่นคำโบราณว่าไว้อย่าให้มาถูกตัวเราและบ้านเมืองของเรา ผลกำไรจะเบิ่นความพินาศเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า เพราะอาศัยความคิดคนฉลาดเพื่อ

เป็นเศรษฐีแบบแหวกแนวพาให้เป็น เราต้องการความสุขชนิดเย็นใจทั้งตนและผู้อื่น ก็ควรพยายามแสวงหาโดยถูกทาง จะไม่เป็นชนิดสุขแหวกแนว ซึ่งผลเป็นความทุกข์ร้อนทั้งตนและผู้อื่นที่นับจำนวนไม่ได้

ท่านว่าคนฉลาดคิดจุดบ้านเผาเรือน ปลูกผักพักแฟงแตงโม เก็บลูกขายเอาเงินนั้นเขาคิดอย่างไร จึงทำอย่างนั้น การเผาบ้านร้านตลาดให้วอดวาย โลกถือว่าเป็นความฉิบหายอย่างร้ายแรง แล้วเขาจะหวังเอาความเจริญมาจากไหน ดิฉันเห็นแต่มันพินาศไปหมด แม้แต่เหล็กแข็ง ๆ ยังละลายกลายเป็นเศษเหล็กไปได้ ดังที่เราเห็นไฟไหม้กรุงเทพ ฯ และต่างจังหวัด ตึกรามบ้านช่องกลายเป็นทะเลไฟไปเกลี้ยงไม่มีสมบัติอันมีค่าชิ้นใดยังเหลืออยู่ทั้ง ๆ ที่ไม่มีใครคิดอยากเป็นเศรษฐีดังที่ว่าแล้วริเผาขึ้น แต่มันเกิดเพราะความประมาทของต้นเพลิงต่างหาก ก็ยังแสดงผลเสียหายถึงขนาดจะเผาคนทั้งเป็นเข้าไปด้วย บางจังหวัดยังมีคนถูกเผาไปหลายศพในห้องซึ่งหาทางออกไม่ได้ เมื่อไม่ก่อขึ้นมานี้เอง แล้วจะหาความสุขความเจริญมาจากไหนเพราะความคิดเช่นนั้น

ก็คนพิสดารเขาไม่ได้คิดอย่างโลกทั้งหลายคิดกัน แต่เขาคิดว่าจะหวังเอาประโยชน์จากปุ๋ยขี้เถ้าไฟที่ถูกไหม้แล้ว มาเป็นปุ๋ยคืออาหารบำรุงสิ่งเพาะปลูกคือผัก พักแฟง แตงโม แตงไทย ให้เครือของมันเจริญงอกงามตกลูกใหญ่ ๆ เก็บไปขายได้ราคาดี ๆ กำไรงาม ๆ จนกลายเป็นเศรษฐีขึ้นมาแบบอัศจรรย์ที่ไม่เคยคิดเคยทำกันมา ฉะนั้นเขาจึงคิดเผาตึกรามตลาดร้านค้าหลังใหญ่ ๆ เป็นเรือนไม้ก็ยิ่งดีมีปุ๋ยมาก เหมาะสำหรับทำการเพาะปลูกได้ดี จะได้เป็นเศรษฐีขึ้นในเร็ววัน เรื่องเป็นมาอย่างนี้ และเป็นคติธรรมของคนโบราณมีไว้สอนลูกหลานสุดท้ายภายหลัง ไม่ให้พากันริทำจะเป็นโลกวินาศ อาจารย์ก็นำมาเปรียบเทียบกับการแสวงหาความสุขว่าควรแสวงหาให้ถูกทาง อย่าให้เป็นทำนองคนอยากเป็นเศรษฐี

แล้วคิดทำลายบ้านเมืองให้พินาศฉิบหายไปด้วยวิธีคิดเผาบ้านเมืองปลูกผักและสิ่งต่าง ๆ ขาย คุณยังมีข้อสงสัยอะไรกับเรื่องเศรษฐีจรวดดาวเทียมนี้อีกมีไหม ถ้ามีอาจารย์ก็ยินดีพึ่ง และสนทนากันไปตามเรื่องของความอยากรู้อยากเห็น

ไม่มีค่ะ ดิฉันนึกว่าคนสมัยทุกวันนี้หัดริทำขึ้นเพื่อเหาะลอยขึ้นไปตั้งบ้านเรือนอยู่บนอากาศทั้ง ๆ ที่โลกเขาอยู่บนแผ่นดินกัน ก็เลยให้คิดไปว่า ทำพิสดารเกินโลกไป เวลาตายจะไม่มีใครตามขึ้นไปเผาศพได้ ปล่อยให้เน่าเฟะอยู่บนอากาศก็ยิ่งจะแย่สำหรับพวกมนุษย์บนพื้นดินเข้าอีก เพราะเวลาเขาอยู่พื้นดินเขาก็เป็นคนพิสดารอยู่แล้ว แถมยังทะยานเหาะขึ้นไปตั้งบ้านเรือนอยู่บนอากาศ เมื่อตายก็ปล่อยศพให้เน่าพองและเปื่อยสลายตัวไปทั่วอากาศเวลาฝนตกลงมาชาวมนุษย์ก็ต้องกินและใช้น้ำล้างผีคนตายบนอากาศกันทั่วโลกก็ยิ่งจะแย่มาก ความจริงท่านยกมาเพียงเพื่อเป็นเครื่องเปรียบเทียบประกอบกับหลักธรรมเท่านั้น แต่ดิฉันมันเลยคิดไปจนถึงกับจะกลายเป็นคนพิสดารเข้าอีกหนึ่งคนจนได้

อาจารย์อธิบายธรรมของพระพุทธเจ้าให้พึ่งก็เพื่อความเป็นคนดี มิได้เพื่อเป็นคนแบบนั้น ท่านผู้พึ่งทุกท่านจึงควรพิจารณาเลือกเฟ้นเอาตามที่เห็นควรจะเป็นประโยชน์แก่ตน เพราะธรรมมีหลายชั้นและหลายรส อย่าให้เสียประโยชน์ในการพึ่ง สมกับธรรมเป็นประโยชน์และเพื่อประโยชน์แก่โลก ถ้าผู้พึ่งเพื่อประโยชน์แก่ตนจริง ๆ จะถือเอาประโยชน์ได้เท่าที่ควร โลกก็จะปรากฏมีธรรมประจำบ้านเรือน สังคม และบุคคล จะเป็นโลกที่ร่มเย็น ปราศจากเคราะห์เข็ญเวรร้ายภัยพิบัติ ธรรมจะกำจัดเสียได้ไม่เกิดมี มีแต่ความสุขสวัสดีเป็นเครื่องส่งเสริมเพิ่มพูนให้อยู่เป็นสุขโดยทั่วกัน การพูดธรรมมานานจึงควรยุติ

□ □ □

ดิฉันเป็น คนหนึ่งที่ได้รับความทุกข์ทางใจ ไม่น้อยกว่าผู้หญิงด้วยกันที่ได้

รับแบบเดียวกับดิฉัน จากความไม่ชอบใจของสามี ซึ่งเป็นคนหลงรสจนเกินไป ไม่สามารถจะปลดเปลื้องตนออกจากความทรมานกดถ่วงอยู่เป็นประจำนี้ได้ พอได้ทราบว่าท่านมา จึงรีบมากราบนมัสการ เพื่อช่วยเมตตาปลดเปลื้องทุกข์พอมีทางหายใจได้บ้างไม่อัดอั้นจนเกินไป ไม่เช่นนั้น คงจะอยู่กับโลกเขาต่อไปอีกไม่ได้ ไม่ทราบว่าจะควรปฏิบัติอย่างไร เพราะดิฉันก็มิใช่เป็นนักธรรม ทั้งๆ ที่สนใจและปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำ

ร่างกายจิตใจของมนุษย์และสัตว์ที่อยู่ใต้ฟ้าเหนือดิน ก็จำต้องได้รับความสัมผัสถูกต้องกับสิ่งที่มีอยู่ในโลกเป็นธรรมดาอย่างหาทางหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้าผู้เป็นบุคคลประเสริฐ และสมควรแก่การกราบไหว้สักการบูชาของโลก ก็ยังได้รับความสัมผัสดีชั่วอันเป็นสิ่งที่มีอยู่ในโลกเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วๆ ไป คุณได้รับความทุกข์ทรมานใจอย่างไร เหมือนที่โลกได้รับหรือผิดแปลกจากเขาอย่างไรบ้าง ถ้าแปลกต่างจากโลกที่ได้รับกันมา ก็จะได้ยึดไว้พิจารณาและหาทางแก้ไขแบบแปลกๆ มาช่วยแก้กันต่อไปหากไม่สุดความสามารถ

จะว่าแปลกก็ใช่ ไม่แปลกก็เชิง คือสามีของดิฉันเป็นคนไม่พอดี แสดงความบกพร่องต้องการในรสอยู่เป็นประจำนิสัย

รสอะไรบ้าง โปรดพูดมา คุณไม่ต้องเกรงใจและละอาย เพราะอาจารย์ก็เป็นคนติดรสเช่นเดียวกับสามีของคุณ คุณละอายทำไมไม่มีประโยชน์

อาจารย์ก็ยังติดรสอยู่หรือ นึกว่าสละหมดทุกอย่างแล้ว

รสบางอย่างก็สละแต่รสบางอย่างก็สละไม่ออก แม้สิ่งที่พยายามตัดออกไปไม่เกี่ยวข้อง แต่ใจก็ยังติดไม่ยอมสละด้วย โปรดเล่าเรื่องคุณก่อน เรื่องของอาจารย์ไม่สำคัญเท่าเรื่องของคุณ เพราะเรื่องของอาจารย์แม้จะยังติดรสก็ไม่เป็นทุกข์นักพออดทนได้

ดิฉันเป็นคนทำอาหารให้สามีรับประทาน นับแต่วันแต่งงานตลอดมา แต่ก่อนก็ไม่เคยได้ยินเขาบ่นว่ารสอาหารไม่ดี แต่มาระยะหลัง ๆ จนกระทั่งทุกวันนี้เขาบ่นอย่างเห็นได้ชัด แต่ไม่ได้บ่นทุกวัน โดยบ่นว่าอาหารเผ็ดเกินไปบ้างเค็มเกินไปบ้าง จืดเกินไปบ้าง บางวันก็บ่นให้ดิฉันฟังว่า ดิฉันรสไม่ดีไม่ทำให้เขารักมากเหมือนแต่ก่อน แต่เขาชมดิฉันว่า เอาใจสามีดี ไม่ถือโกรธง่าย ๆ คงทำหน้าที่ของตนไปเรื่อย ๆ

เท่าที่ฟังแล้วก็ไม่เห็นมีอะไรที่น่าเป็นทุกข์ทรมานเลย เป็นเรื่องธรรมดาสามีภรรยากันทั่วโลก จะอดพูดเล่นกันไม่ได้ในฐานะคู่ร่วมสุขร่วมทุกข์ พึ่งเป็นพึ่งตายกัน คุณขัดข้องที่ไหนบ้างในคำพูดสามีของคุณ ถ้าว่ารสอาหารก็เป็นธรรมดาของคนที่มีลิ้น เผ็ดเกินไปก็ต้องบอกว่าเกินไป และคำว่าเกินไปก็คือความไม่พอดีนั่นเอง คุณควรคิดบ้างว่า ความจริงมีอย่างไร แม้อาจารย์ก็ต้องพูดตามความจริง เขาก็เช่นเดียวกัน ถ้าไม่พูดอย่างนั้นจะให้เขาพูดอย่างไร หรือจะให้เขาพูดทำนองคนแก่ได้ภรรยาสาวอย่างนั้นหรือ

คนแก่ได้ภรรยาสาวเขาพูดกับภรรยาเขาว่าอย่างไร ดิฉันอยากฟังพอเป็นคติบ้าง

คนแก่ได้ภรรยาสาวเขาพูดกับภรรยาด้วยวิธีปลอบโยนเอาใจภรรยาตลอด

เวลา ไม่ให้ผิดใจภรรยา เดี๋ยวจะเผ่นหนีไปตามแฟนหนุ่ม คนแก่ก็แย่เท่านั้น เวลาภรรยาหุงข้าวไหม้เกินไปเพราะความเกลียดชังสามีแก่ ฝ่ายสามีก็มีอุบายพูดว่า วันนี้น้องหุงข้าวดีมาก ทั้งหอมทั้งกรอบดี รับประทานอร่อยมากถูกใจพี่มาก วันหลังภรรยาสาวเปลี่ยนท่าใหม่ หุงข้าวแฉะ ๆ เวลารับประทานก็ชมว่า แหม วันนี้หุงข้าวดีอ่อนนิ่มไปหมด รับประทานก็สะดวกมาก ถูกใจจริง ๆ ไม่มีใครจะหุงข้าวได้อย่างนี้ ภรรยาไม่สมหวัง เปลี่ยนวิธีใหม่หุงข้าวไม่ให้สุกอย่างธรรมดา คือหุงสุกบ้างไม่สุกบ้าง เวลาสามีรับประทานก็ชมว่า โอ้โฮ วันนี้น้องทำกะทิมะพร้าวใส่ด้วยหรือ ทำไมข้าววันนี้ถึงรับประทานดีนักทั้งกรอบทั้งมันทั้งอ่อนอะไรเช่นนี้ พี่เที่ยวมารอบโลกไม่เคยเห็นใครจะมีความฉลาดในเชิงหุงข้าวและทำอาหารได้ดีเหมือนน้องเลย ทั้งฉลาดทั้งทำได้หลายวิธี นี่เป็นวิธีคนแก่หาอุบายชมเชยภรรยาสาวเขาทำอย่างนี้ คุณอยากให้สามีของคุณทำอย่างนั้นบ้างหรืออย่างไร

นั่นมันเกินไป ผู้หญิงอะไรถึงทำได้ลงคอ ขายหน้าจังเลย ดิฉันละอายแทนเขาว่า หญิงแบบนี้ก็มีให้หนักโลกเปล่า ๆ ดิฉันนะทำไม่ลงท่าน

เอาละทำไม่ลงก็เป็นกิจที่ไม่ควรผืน มีอะไรเรื่องสามีของคุณว่ากันต่อไป

สามีของดิฉันน่ะ เพียงรสอาหารไม่สู้กระไรนัก ที่สำคัญก็ตรงที่เขาว่าให้ดิฉันว่าดิฉันรสไม่ดีเหมือนแต่ก่อนไม่ทำให้เขารักมาก ทั้ง ๆ ที่เขาก็ไม่เห็นมีรสอะไรมาเพิ่มให้ดิฉันดีใจและรักเขามากขึ้น แต่ดิฉันก็รักเขาอยู่อย่างเดิม และมิได้บ่นให้เขาทำนองที่เขาบ่นให้ดิฉัน นอกจากเขาบ่นให้ดิฉันว่ารสไม่ดีแล้ว ยังทำให้ดิฉันคิดไปว่า เขาอาจจะไปคบกับใครที่มีรสดี ดีกว่าดิฉันก็ได้ เลยเกิดความน้อยใจและเสียใจ กลายเป็นทุกข์ทรมานขึ้นกับตัวเอง ดังที่เรียนเล่าถวายท่าน

เขาก็ยังชมคุณอยู่แล้วว่าไม่ถือโกรธง่าย แม้เขาจะบ่นให้คุณบ้างบางเวลา คุณก็มีรสดีให้เขาชมอยู่แล้ว แล้วคุณจะหารสอะไรอีกเล่า อาจารย์ก็ชักจนปัญญาแทนเขาเหมือนกัน อีกประการหนึ่งเวลาเขาเลิกจากทำงานเขากลับบ้านตามเวลาที่เคยกลับหรือเปล่าหรือยังมีเถลไถลไปไหนอีกบ้าง ตลอดกิริยาที่เขาเคยแสดงต่อคุณผิดแปลกจากเดิมอะไรบ้างมีไหม

อย่างนั้นหรือท่าน นึกว่าดิฉันไม่มีรสดีอะไรให้เขาชมบ้างเลย การกลับเขากลับตามเวลาไม่เคลื่อนคลาด นอกจากมีธุระจำเป็นพิเศษเท่านั้นทำให้กลับผิดเวลา ถ้ามีธุระเช่นนั้นกลับมาถึงบ้านเขาก็บอกเรื่องให้ทราบทุกครั้ง ส่วนกิริยาใด ๆ ของเขาดีเป็นปรกติ ไม่มีที่ระแวงสงสัย

อาจารย์พังแล้วน่าชมเขา แต่น่าติคุณที่คอยจับผิดเขาเรื่อยมา คุณจะไปหาสามีที่มีรสดีที่ไหนอีก เขามีรสดีอยู่แล้ว แม้เขาจะไม่มีรสอะไรมาเพิ่มเติมให้คุณรักเขามากกว่าเท่าที่เป็นอยู่เวลานี้ก็ตาม อาจารย์ก็เห็นว่าเขามีรสพอดีอยู่แล้ว ถ้าขืนให้เขาเป็นคนมีรสดียิ่งกว่านี้ ก็เกรงว่าคุณจะไม่ยอมให้เขาออกจากบ้านไปทำงานเขาก็จะติดแจอยู่กับคุณ นั่นแลรสจะแตกจากกันระหว่างคุณกับเขา เรื่องก็จะไปใหญ่ ดีไม่ดีคุณจะเป็นฝ่ายลุกลามเขาแบบโลกแตกและเป็นไฟไปเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ อาจารย์ก็ชักจะเบื่อผู้หญิง ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยมีเมียเสียแล้ว เพราะผู้หญิงชอบบ่นไม่เข้าเรื่อง เอะอะก็บ่น เอะอะก็น้อยใจ เอะอะก็เสียใจ ซึ่งเป็นเรื่องร้าวและแตกทั้งนั้น ไม่มีเรื่องซ่อมแซมเยียวยาแฝงอยู่บ้างเลย

เท่าที่เล่าถวายนี้ ท่านพอจะสังเกตได้บ้างไหมคะว่า เขาอาจมีผู้หญิงที่มีรสดีกว่าดิฉันฝังอยู่ในส่วนลึกของหัวใจเขาเป็นแน่ ดิฉันไม่แน่ใจเขาเลยตอนที่เขาว่าดิฉันรสไม่ดีเหมือนแต่ก่อนสำหรับเขา กลัวว่าเขาจะมีเงื่อนงำแฝงอยู่ด้วย

อาจารย์ก็ยังมองไม่เห็นแง่ที่ควรตำหนิเขา ถ้าเรื่องเขามีเพียงที่คุณเล่านี้เท่านั้น นอกจากอาจารย์จะอ่อนต่อแง่ของโลกเพราะความไม่เคยศึกษามาเท่านั้น อันการติเพื่อก่อส่งเสริมให้ดีขึ้น มิได้ติเพื่อทำลาย แม้แต่พ่อ-แม่ของเราก็ยังมีการติชมลูกของตนเป็นธรรมดา อาจารย์ขอถามคุณบ้างว่า นับตั้งแต่คุณเป็นเด็กอยู่กับคุณพ่อคุณแม่มานานจนถึงวันแต่งงาน ท่านเคยติคุณบ้างไหม หรือมีแต่ชมเชยคุณว่าดีท่าเดียว

โอ้โฮ ทำไมจะไม่มีท่าน บางครั้งคุณแม่ยังเฆี่ยนเสียด้วยซ้ำ เวลาดิฉันทะเลาะกับพี่ ๆ เขา ท่านไม่ให้รังแกกันและท่านบอกว่าท่านเลี้ยงมายาก ทั้งรักลูกทุกคนเท่ากันหมด ลูกต้องรักกันไม่ควรจะมาทะเลาะกัน ซึ่งเป็นที่น่าอับอายขายหน้าบ้านเมืองเขา เหมือนหนึ่งว่าลูก ๆ เกิดความอดอยากขาดแคลนอาหารและเครื่องใช้สอยต่าง ๆ แล้วแย่งชิงกันกินกันใช้เหมือนสัตว์บ่าไม่มีเจ้าของดังนี้

นั่นมีเหตุผลที่น่าฟังและควรนับถือเป็นคติได้อย่างยิ่ง สำหรับคนผู้มุ่งหวังเพื่อความเจริญก้าวหน้าและสนใจแก้ไขสิ่งบกพร่องของตน ก็คุณเวลาอยู่กับคุณพ่อคุณแม่ก็ยังมีการรังแกพี่ ๆ จนถึงบางครั้งคุณแม่ทนไม่ไหวหวดเอาเสียบ้างพอให้รู้โทษความไม่ดีของตน เข็ดบ้างไหม และโกรธท่านบ้างหรือเปล่า ไม่ต้องตอบอาจารย์ตอบแทนได้เลย

เข็ดซิท่านไม่เข็ดได้หรือ ท่านจะเพิ่มรสเข้าอีก การโกรธนั้นทั้งโกรธทั้งน้อยใจว่าแม่ไม่รักตน คุณแม่เฆี่ยนบ่อย ส่วนคุณพ่อไม่ว่าให้ลูกคนใดเลย ท่านรักลูกมาก ตอนเป็นเด็กดิฉันรักท่านมากกว่าคุณแม่ เพราะคุณแม่บ่นบ่อยและเฆี่ยนบ่อยด้วย ส่วนคุณพอไม่บ่นและไม่เคยเฆี่ยนตีลูก ๆ คนใดเลย แม้ลูกทำผิดต่อหน้าท่านยังยิ้มเลยไม่เห็นว่าอะไร นอกจากท่านจะเรียกมาอบรมสั่งสอนให้

ขยันเรียนหนังสือเวลาท่านว่าง ๆ สำหรับคุณแม่แล้ว รู้สึกจะตาดี หูไว ใจร้อน พูดเร็ว เผื่อนก็ชักจะไวพอ ๆ กัน เวลาลูก ๆ ไปขโมยทำผิดที่ไหนมา คุณแม่เป็นต้องรู้และเรียกมาดุด่าสั่งสอน คุณแม่ทำกับลูก ๆ อย่างนี้เรื่อยมาท่าน

ทีนี้คุณยังมีสงสัยอะไรกับคุณผู้ชายของคุณอีกบ้าง ส่วนการติ—ชมย่อมมีอยู่ประจำในที่นั้น ๆ สำหรับผู้หวังดีต่อกันจำต้องนำมาใช้จะเว้นเสียมิได้ แม้แต่อาจารย์เอง เวลาอยู่กับคุณพ่อคุณแม่ ก็ต้องถูกท่านดุด่าเผื่อนตีดัดความดื้อดึงของตนเหมือนกัน เวลาเป็นนักเรียนก็ถูกครูดุด่าสั่งสอนและเผื่อนตี เวลาบวชแล้วไปอยู่กับครูอาจารย์ก็ถูกท่านดุด่าสั่งสอนเหมือนกัน แต่อาจารย์ถือเป็นพรอันดีเยี่ยมและกลับเห็นคุณท่านมากระยะนี้ แต่สมัยเป็นเด็กก็โกรธเหมือนกัน ที่ได้ระลึกถึงคุณท่านก็เพราะเรารู้สึกโทษและกลับตัวเป็นคนดีมาตามวัยได้เป็นลำดับความประพฤติและการงานทุกประเภท ล้วนแล้วแต่คุณพ่อคุณแม่และคุณครูอาจารย์เป็นผู้ชี้แจงให้รู้ให้เข้าใจทั้งนั้น ไม่เช่นนั้นจะเป็นอะไรไปแล้วก็ไม่รู้ ทั้งนี้ล้วนเป็นมาจากการติ–ชมของท่าน เราไม่สามารถคิดได้ทำได้โดยลำพังตนเองในขั้นเริ่มแรก

มีอยู่บ้าง ตอนที่สามีเขาบ่นว่ารสอาหารไม่ดี แต่ก่อนซึ่งเริ่มแต่งงานเขาไม่เห็นบ่นว่าเผ็ดว่าเค็มเลยเหมือนทุกวันนี้

ก็เขามิได้แต่งงานกับคุณเพื่อจะบ่น แต่เมื่ออยู่ไปนาน ๆ รู้นิสัยใจคอและพึ่งเป็นพึ่งตายกันได้ก็พูดกันบ้างในฐานะเป็นคู่ชีวิตกัน คุณก็ไม่ควรถือในของเล็ก ๆ น้อย ๆ ควรจะคิดถึงรากฐานความเป็นสุขและเป็นทุกข์ของครอบครัวมากกว่า

อะไรเป็นรากฐานแห่งความสุขในครอบครัว ดิฉันนึกว่าอาหารเป็นรากฐานของความสุขในครอบครัว ถ้าขาดอาหารเสียแล้ว ไม่ว่าครอบครัวใดต้องแตกกันเลย ไม่มีอะไรจะมาต้านทานบีดกั้นได้

อาจารย์มิได้พูดว่าอาหารไม่จำเป็นในครอบครัว แต่พูดว่าเรื่องขัดใจกันทะเลาะกันเกี่ยวกับรสอาหารและรสสามีภรรยาที่ว่ามันเกินไปต่างหาก ไม่อยากให้เกินไป คุณเข้าใจไหม

อ้อ ดิฉันเข้าใจ แล้วทำอย่างไร รสทั้งสองจึงจะกลมกลืนกันได้ล่ะท่าน ดิฉันกลัวมันจะแตกจากกัน เพราะสามีของดิฉันก็ชอบบ่นว่ารสอาหารไม่ดี และรสของดิฉันก็ไม่ดีอยู่แล้ว เรื่องไม่ดีก็คือเรื่องจะทำให้แตกมิใช่หรือ

เขาชั่ว แต่เรายังดีอย่าให้เลวลง มันก็มีเครื่องประสานกันได้ ไม่แตกอย่างง่ายดาย เขาตำหนิตรงไหนเราก็พยายามแก้ไขตรงนั้น แต่อย่าไปเสียใจ น้อยใจและโกรธซึ่งเป็นการช่วยเสริมให้บ้านแตก ก็ค่อยดีไปเอง เท่าที่สังเกตดูคุณรู้สึกจะระแวงคุณผู้ชายของคุณจนเกินไป คำว่าเกินไปนั้นแลคือสิ่งไม่พอดี เช่นอาหารเผ็ดเกินไปเค็มเกินไป ระแวงเกินไป หึงเกินไป มันทำให้ยุ่งไปหมดทั้งเขาทั้งเรา นี่คือสิ่งจะทำลายความสุขในครอบครัว คุณทราบไหม

พอทราบได้ค่ะ ที่ท่านว่ารากฐานของครอบครัว นั่นคืออะไร ดิฉันยังรอพึ่งอยู่เดี๋ยวจะหายไปอีก

คุณทั้งสองนั่นแลจะทำตัวให้เป็นรากฐานของครอบครัว ถ้าต่างฝ่ายต่างปฏิบัติต่อกันโดยถูกต้อง และคุณทั้งสองนั่นแลจะทำลายรากฐานของครอบครัว

ถ้าปฏิบัติต่อกันไม่ถูกต้อง

ปฏิบัติอย่างไรถูก และอย่างไรผิด นิมนต์ท่านอธิบายให้ฟังด้วย ดิฉันจะได้นำไปปฏิบัติและเล่าให้สามีดิฉันฟัง เผื่อเขาจะได้ปฏิบัติด้วยอันเป็นทางช่วยกันส่งเสริม

สิ่งที่ภรรยารักสงวนอย่างยิ่งคือสามี และสิ่งที่สามีรักสงวนอย่างยิ่งคือภรรยา เมื่อต่างรู้ความรักความสงวนของกันแล้ว ต่างฝ่ายต่างปฏิบัติตนโดยเคร่งครัดในทางอารมณ์นอกขอบเขต อย่าให้ด่างพร้อย และทะลุได้เป็นอันขาด ในสิ่งที่รักและสงวนของกันและกัน คุณเข้าใจมิใช่หรือ

พอเข้าใจบ้างแต่ไม่แจ่ม นิมนต์ท่านอธิบายให้ฟังอีกพอเข้าใจชัดกว่านี้บ้าง

จะอธิบายอย่างไรอีก อาจารย์ก็ชักจนปัญญาถ้าอธิบายขนาดนี้ยังไม่เข้าใจชัดและรู้สึกละอายที่จะอธิบายให้แจ้งชัดยิ่งกว่านี้

ละอายก็จะทำอย่างไร เมื่อยังไม่เข้าใจจะปฏิบัติอย่างไรถูก เผื่อไปเกิดความเสียหายขึ้นมาเพราะการปฏิบัติผิดก็ยิ่งจะร้ายแรงกว่าที่ทนละอายต่อการชี้แจงและทนละอายต่อการฟังคำชี้แจงเสียอีก ถ้าชั่งน้ำหนักดูเงื่อนทั้งสองนี้แล้ว การทนละอายรู้สึกจะมีดีกว่าความเสียหายอันจะเกิดขึ้นเพราะไม่รู้วิธีปฏิบัติ ดิฉันมีความเข้าใจอย่างนี้ ฉะนั้นจำต้องยอมทนละอายถ้าท่านไม่รังเกียจจะอธิบายให้ฟัง

ข้อนั้นถูก อาจารย์ไม่แย้ง แต่คนขนาดคุณจะไม่เข้าใจคำอธิบายซึ่งควรจะเข้าใจที่อย่างนี้ จะเบื่อไปได้หรือ ถ้าเช่นนั้นจะอธิบายอีกเล็กน้อย คือสามีภรรยา

แต่ละฝ่ายพร้อมทั้งอาการแสดงออกทางกาย วาจา ใจ เกี่ยวกับการรักษาหรือทำลายตัวอันเป็นสมบัติที่รักและสงวนของแต่ละฝ่าย ให้ถือเป็นภาระของตัวแต่ละคนที่จะรักษาอย่างเคร่งครัด อย่าให้ด่างพร้อยและขาดทะลุ ด้วยการคิดนึก การมองดู การพูดด้วย โดยมีกิริยาทางมายาประกอบ ที่เรียกว่า "นอกใจ" เกี่ยวกับชาย–หญิงที่ไม่ใช่คู่ครองของตน จงทำตัวสมกับมีเจ้าของเป็นกรรมสิทธิ์อย่างสมบูรณ์แล้ว อย่าทำเป็นเหมือนสมบัติไม่มีเจ้าของ ตาดู หูฟัง ใจคิด เกี่ยวกับหญิงชายอื่น ๆ ให้มุ่งประโยชน์ทางหน้าที่การงานที่เกี่ยวข้องกัน แต่อย่าพึงทำตัวให้ด่างพร้อยและขาดทะลุไปตามอารมณ์ที่มายั่วยวน แม้จะเป็นส่วนย่อยทางมายาทางใดทางหนึ่ง ที่แสดงออกเพื่ออารมณ์ นอกขอบเขต ที่เรียกว่าประพฤตินอกใจตามลำดับ อย่าให้เป็นไปโดยเด็ดขาด กระแสใจที่คิดในโลภตัณหานอกขอบเขตคือมิใช่คู่ครองของตน ต้องรีบดับทันที ไม่ปล่อยให้ความคิดชนิดไฟเผาโลกได้สั่งสมตัวเองจนมีกำลัง จะทำผู้ละเมิดให้เสียและหมดเนื้อหมดตัวหมดความหมายลงทันที เพราะรสอันนี้คือรสโลกวินาศถ้าปล่อยให้เลยเถิด โลกมนุษย์ผู้ดีทั้งหลายถือกันอย่างยิ่ง แต่ผู้ชั่ว สัตว์เดรัจฉาน จะถือหรือไม่ อาจารย์ไม่ทราบจึงเรียนให้ทราบไม่ได้ ระหว่างสามีภรรยา ต่างปฏิบัติให้ถูกต้องตามนี้ ชื่อว่าต่างคนต่างช่วยกันส่งเสริมครอบครัวให้มีหลักฐานมั่นคงและเป็นสุขต่อกันตลอดอวสานแห่งชีวิต ถ้าปฏิบัติผิดก็เป็นการทำลายหลักฐานครอบครัวให้ฉิบหายและเป็นทุกข์ระบาดไปหมดตลอดถึงเด็ก ๆ ที่ไม่รู้ภาษีภาษาด้วย ก็พลอยถูกไฟโลกวินาศเผาไปตาม ๆ กัน คุณพอเข้าใจหรือยัง อาจารย์ก็หมดปัญญาจริง ๆ ไม่มีทางอธิบายอีกแล้ว

ทีนี้พอเข้าใจค่ะ แต่การคิดนึก การดู การฟัง การพูด เกี่ยวกับอารมณ์โลกวินาศนี้ต้องจัดว่าประพฤตินอกใจด้วยหรือ

จัดว่าประพฤตินอกใจด้วย ตามลำดับประโยคของการแสดงออก เพราะเป็นบุรพบทประโยค (ขั้นเริ่มแรก) ของการประพฤตินอกใจแต่ละประโยค

แหม เรื่องย่อย ๆ แต่ยิ่งรักษายากมากกว่าเรื่องใหญ่ ๆ จะทำอย่างไรจึงจะไม่มีเรื่องย่อย ๆ อย่างนี้ประจำนิสัยของปุถุชนคนมีกิเลสหนาเล่าท่าน

อาจารย์ก็ได้เรียนแล้วว่าให้รักษาคนที่มีกิเลส คนที่ไม่มีกิเลสจะไปรักษาเอาอะไร เพราะไม่มี

มันเป็นอยู่ภายในไม่แสดงออกมาภายนอก ยังต้องมีเสียอยู่หรือ ทำไมจึงต้องให้รักษาด้วยเล่า

คำว่า เป็น ว่า มี แล้ว อยู่ภายในก็มีเสีย อยู่ภายนอกก็มีเสีย ฉะนั้นจำต้องรักษา เหมือนคนเป็นโรค จะเป็นอยู่ภายในหรือภายนอกร่างกายต้องทำให้ผู้เป็นไม่สะดวกและเป็นทุกข์ได้ ฉะนั้น จะต้องรักษาด้วยยาเพื่อให้หาย โดยไม่นิยมว่าโรคเป็นอยู่ภายในหรือภายนอก

ที่นี้คำว่า รสพอดี นั้นอย่างไรจึงจะเรียกว่าพอดี

ถ้าเป็นรสอาหารก็ไม่เผ็ดเกินไป เค็มเกินไป เปรี้ยวเกินไป ซึ่งผิดวิสัยของความพอดี นี่เรียกว่ามีรสพอดี ถ้าเป็นรสระหว่างสามี–ภรรยาก็ไม่สนใจไยดีกับรูปเสียงกลิ่นรสการสัมผัสถูกต้อง ของหญิง–ชาย นอกขอบเขต เรียกว่ารสพอดี ไม่กำเริบ ครอบครัวสงบเย็นใจทั้งสองฝ่าย ต่างไว้วางใจกันได้ในทางอารมณ์ ไม่ทำใจให้กำเริบในรสทั้งสองประเภท และไม่ปล่อยใจให้เป็นไปตามอำนาจของ

ความต้องการซึ่งไม่ใช่ทางสงบสุข แต่ทำใจให้พอดีอยู่เสมอด้วยวิธีบังคับในขั้นแรก ต่อไปใจจะมีความพอดีไปเอง ไม่ยุ่งกับความเปรี้ยวหวานเค็มจนเกินไป ครอบครัวต่างก็หายยุ่งไปตาม ๆ กัน

ทางที่ถูกและราบรื่น การผึกหัดใจให้อยู่ในระดับแห่งความพอดีในทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตน นับแต่อาหารการบริโภค เครื่องนุ่งห่มใช้สอยชนิดต่าง ๆ ตลอดที่อยู่อาศัยเป็นลำดับ ไม่ยอมให้จิตผลักดันออกทางความฟุ้งเฟ้อเห่อตามรสนิยมนานาชนิด อันเป็นทางน้ำล้นฝั่งซึ่งจะหาความสุขไม่เจอตลอดกาล เพราะความสุขมิได้เกิดจากความบกพร่องต้องการไม่มีเพียงพอ แต่เกิดจากการดัดแปลงจิตใจให้อยู่ในขอบเขตแห่งความพอดีตามฐานะของตนในสิ่งทั้งปวง เช่นสามี-ภรรยามีความพอดีต่อกันไม่แสวงหารสประเภทเสริมไฟมายุแหย่ให้ความสุขอันเป็นความพอดีระหว่างกันและกันกำเริบเป็นต้น จะเป็นความสุขที่มั่นคงไม่จืดจาง ทั้งเป็นความสุขประเภทวางรากฐาน ให้กุลบุตรสุดท้ายภายหลัง ถือเอาเยี่ยงอย่าง สืบทอดเป็นความดีต่อไปไม่มีสิ้นสุด

โปรดยึดหลักธรรมที่อธิบายมาไปใช้ในครอบครัว คุณผู้ชายของคุณและคุณจะมีทางเบาใจลงได้ ไม่ถูกรสนิยมกวนใจนักดังที่เคยเป็นมา ผิดถูกอย่างไรอาจารย์ต้องขออภัยด้วย เพราะไม่ค่อยทราบรายละเอียดจากทั้งสองฝ่าย จึงไม่สามารถเรียนให้ทราบได้เท่าที่ควร เท่าที่เรียนตอบนี้ก็เป็นไปในทำนองสุ่มเดาเอาบ้าง บางทีคุณอาจเป็นฝ่ายผิดแต่มาพูดเป็นคำแก้ตัวก็ได้ จึงขอยุติไว้เพียงเท่านี้

ดิฉันไม่เป็นฝ่ายผิดค่ะ แต่เป็นฝ่ายเสียหาย เพราะได้รับความทุกข์จากความระแวงสามี แต่ดิฉันจะออดอ้อนถามเอาความจริงจากเขาจนได้ความอย่างไรแล้วจะพยายามปรับปรุงความเข้าใจกันให้เป็นที่ลงใจได้ในหลักธรรมที่ท่านสั่งสอน ถ้าเรื่องยังลงกันไม่ได้ และเป็นไปตามคำที่ดิฉันมาเรียนเล่าจริง ๆ แล้ว ดิฉัน

ต้องมากราบรบกวนท่านอีก หวังว่าคงเมตตาอนุเคราะห์ตามเคย ดิฉันขอกราบขอบพระคุณท่าน

□ □ □

ดิฉันให้เพื่อนพามากราบขอพึ่งบารมีท่าน บางทีท่านจะพอมีทางช่วยชุบชีวิตดิฉันไว้เป็นคนเดินแผ่นดินต่อไปเหมือนมนุษย์ในโลกเขาบ้าง

คุณเป็นอะไรจึงจะให้อาจารย์ชุบชีวิตให้เป็นคนเดินดินต่อไปอีก เมื่อกี้นี้ก็เห็นคุณเดินดินมาขึ้นกุฏิอาจารย์กับเพื่อน ๆ หลายคน ไม่เห็นมีอะไรผิดแปลกจากเพื่อนร่วมทางกันมาเลย เมื่อขึ้นกุฏิแล้วทำไมถึงพูดอย่างนั้น อาจารย์เองก็แปลกใจ

(เพื่อนพูดแทน) เรื่องเดิมเป็นอย่างนี้ค่ะ คือคุณถนอมใจนี้ สามีเขาตายเมื่อหนึ่งเดือนผ่านมานี เขาเกิดความเสียใจมากคิดอยากจะฆ่าตัวตายตามสามีหลายครั้งแล้วค่ะ

ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น การตาย คนและสัตว์ก็เคยตายกันทั้งโลกมิใช่หรือมิได้ตายเฉพาะคุณผู้ชายของคุณคนเดียว ซึ่งควรจะนำมาเทียบเคียงพอให้มีสติยับยั้งบ้างจะได้มีทางหายใจ

(เพื่อน) เขาร้องไห้ร้องห่มวิ่งใต้วิ่งเหนือไปทั่วบริเวณ นอกนั้นยังจะโดดเข้าโลงผีหาสามีที่ตายอยู่ในหีบ คนดีต้องคอยจับคอยฉุดกันไว้ พาไปที่ไหนเขาไม่ยอมไป แต่คอยจะโดดเข้าโลงผีหาสามีท่าเดียว คนดีให้นอนเสียให้สบายหายทุกข์ก็ไม่ยอมนอน ให้รับประทานเสียบ้างพอมีแรงก็ไม่ยอมรับ เครื่องนุ่งห่มหลุดลุ่ยฉุยแฉกไปที่ไหนเขาไม่สนใจ มีแต่จะพยายามเข้าโลงหาสามี และขอ

ตายตามสามีท่าเดียว ไม่ยอมฟังเสียงใครจะพูดและขอร้องด้วยคำใด ๆ ทั้งสิ้น เรื่องเป็นอย่างนี้จึงได้พาเขามากราบขอพึ่งบารมีท่านได้ช่วยเมตตาให้เขามีชีวิตอยู่ต่อไป เพราะลูกเขามีสองคน เป็นชายหนึ่งหญิงหนึ่ง ซึ่งกำลังเรียนหนังสืออยู่ทั้งสองคน ถ้าเผื่อเขาเกิดเป็นอะไรไปเสีย ลูกก็หมดที่พึ่ง หรืออาจพากันกินยาตายตามพ่อ–แม่เขาไปก็ได้ ดิฉันก็พลอยไม่สบายใจด้วยเขาเหมือนกัน

คุณถนอมใจ ทำไมจึงทำอย่างนั้นล่ะ เราเป็นคนมีวัยเป็นผู้ใหญ่ขนาดแม่บ้านในครอบครัวแล้ว ทุกข์ก็เคยทุกข์ สุขก็เคยสุข มากับโลกเขาพอประมาณ ซึ่งพอจะมีสติพิจารณายับยั้งใจไว้ได้บ้าง ไม่ควรปล่อยตัวจนเป็นคนหมดความหมายในตัวเองไปเสียทีเดียว

ดิฉันสุดวิสัยที่จะกั้นแม่น้ำมหาสมุทรด้วยฝ่ามือค่ะ เพราะความรักความสงวนมาก ความหวังพึ่งเป็นและพึ่งตายสุดชีวิตจิตใจ ความมีคุณสุดที่จะกล่าวถึงความเห็นอกเห็นใจกัน ไม่มีอะไรจะมาชั่งน้ำหนักเทียบเท่าได้ คุณค่าเหล่านี้หนักมากลึกมากกว่าน้ำในมหาสมุทร ดิฉันจะทนได้อย่างไร นับแต่วันแต่งงานกันมาได้สิบห้าปี คุณผู้ชายของดิฉันไม่เคยพูดอะไรให้ดิฉันผิดใจเลยแม้แต่ครั้งเดียว พอจะเป็นทำนบมากั้นหัวใจไม่ให้ดิฉันคิดถึง และเป็นคนชอบเอาใจเมียใจลูกมาก เป็นประจำนิสัย ซึ่งนับว่าแสนดีหาไม่ได้แล้ว

ทุกวันนี้เป็นอย่างไร ความทุกข์ทางใจรู้สึกเบาลงกว่าแต่ก่อนบ้างไหม

ดิฉันแทบไม่ทราบว่าหนักหรือเบา แต่เป็นความจมดิ่งอยู่ตลอดเวลา ปรากฏแต่ว่ายังมีลมหายใจอยู่เท่านั้นทุกวันนี้ นอกนั้นดิฉันเข้าใจว่าตายไปกับคุณหมดแล้ว

ขออภัย คุณผู้ชายของคุณทำงานอะไร และเป็นโรคอะไร จึงทำให้จากไปเร็วกว่าที่ควรจะเป็น

เป็นร้อยตำรวจเอกเต็มขั้นนานแล้ว จะได้เลื่อนยศเป็นพันตรีต้นปีหน้านี้เอง แต่มาด่วนจากไปอย่างกระทันหัน ซึ่งยังไม่ให้ดิฉันได้มีโอกาสรักษาเต็มกำลังความสามารถเลย ด้วยโรคเจ็บท้องธรรมดา ซึ่งไม่คาดผันว่ามันจะเป็นไปได้อย่างปุบปับเช่นนั้น ดิฉันจึงเป็นทุกข์มาก จนไม่มีที่ปลงวางร่างกายและจิตใจได้เลย เวลานี้ปรากฏว่าดิฉันยังเหลือแต่ร่างกายที่ปราศจากใจครอง ถ้าดิฉันได้ตายไปพร้อมกับคุณเสียจะสุขใจหายห่วง แม้โลกนี้ทั้งโลกจะกลายเป็นทองทั้งแท่งขึ้นมา ดิฉันก็มิได้สนใจใยดีจะอยู่ครองสมบัตินั้น นอกจากจะได้เห็นหน้าและอยู่ด้วยคุณ ซึ่งสุดที่รักและคิดถึงจนหาที่ปลงใจไม่ได้เท่านั้น

จนบางครั้งดิฉันปรากฏว่าลืมหายใจและลืมตัวไปว่า เราตายไปแล้วหรือยังอยู่ จะทำอย่างไรท่าน ดิฉันถึงจะทนอยู่กับโลกเขาต่อไปได้ ไม่เป็นทำนองว่าวเชือกขาดอยู่ท่ามกลางอากาศมรสุมดังที่เป็นอยู่เวลานี้

การตาย สัตว์ก็ตาย มนุษย์ก็ตาย เราก็ตาย เขาก็ตาย ทั่วโลกไม่มีเว้นแต่ละวัน เดือน ปี นาที โมง เช้า สาย บ่าย เย็นเลย ล้วนแต่เป็นกาลสถานที่ที่สัตว์และมนุษย์ทั่วโลกตายได้ทั้งนั้น ไม่มีกฎเกณฑ์และขอบเขตบังคับไว้ได้ การตายเป็นเรื่องอิสระในตัวมันเองโดยหลักธรรมชาติ ไม่มีผู้สามารถต้านทานได้ด้วยอำนาจวาสนา ศาสตราอาวุธ ยุทธวิธีใด ๆ และวิชาความรู้คาถาอาคมใด ๆ ทั้งนั้น โลกทั้งโลกต้องยอมแพ้กันอย่างราบคาบ ไม่มีทางต่อสู้ ใครไม่อยากได้ยินไม่อยากประสบกับคำว่า "ตาย ๆ" นี้ เพราะเป็นธรรมชาติหมดหวัง สิ้นชีวิต ตัดสิทธิ์ ตัดรัก ตัดอำนาจให้ขาดพร้อมกันไปเสียทุกอย่าง โลกขยาดครั่นคร้ามกันทั่วไตรภพ แม้เช่นนั้นก็จำต้องประสบกันอยู่โดยดีหนีไม่พ้น ไม่กาลใดก็ต้อง

เวลาหนึ่งจนได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า เราท่านทุกคนมี ความแก่ ความตายเป็นประจำ จะล่วงพ้นไปไม่ได้เด็ดขาด นี่เป็นคำถูกต้องตายตัว ไม่เป็นอย่างอื่น เพราะท่านตรัสไว้ชอบด้วยกฎของธรรมชาติแล้ว แล้วอาจารย์ผู้นำธรรมท่านมาแสดงให้คุณฟัง ก็อยู่ในข่ายของกฎนี้ หนีไปไหนไม่พ้นแน่นอน สามีของคุณที่จากไป ก็เดินไปตามสายทางของกฎที่ว่านี้ ไม่ผิดจากกฎธรรมชาติที่โลกเคยเป็นมา คุณจึงไม่ควรเสียใจจนแทบเสียตัวไปด้วย ซึ่งเป็นการไม่สมควรอยู่บ้างสำหรับคนที่ได้รับการศึกษามาพอประมาณ วัดก็เคยเข้า พระพุทธเจ้าก็เคยกราบ ธรรมก็เคยได้ยินได้ฟังมาพอสมควร ทานก็เคยบริจาคมาจนเคยชินมิใช่หรือ นอกจากศีลอาจไม่เคยรักษา หรือเคยมาบ้างแล้ว อาจารย์ต้องขออภัยถ้าพูดผิด

เคยมาเป็นประจำนิสัยทุกอย่างค่ะ เพราะคุณพ่อคุณแม่ของดิฉันเป็นคนใจบุญสุนทานมาดั้งเดิม จึงสอนและพาลูก ๆ บำเพ็ญเป็นกิจประจำครอบครัวตลอดมาไม่เคยให้ขาด ที่เสียใจจนสุดขีดในชีวิตก็คือ ไม่เคยพบกับความพลัดพรากจากกันระหว่างสามีภริยา แต่ก็มาได้แก่ตัวของดิฉันเองในคราวนี้ จึงสุดที่จะอดกลั้นทนทานได้ อยู่หายใจไปพอลืมวัน นับแต่วันเกิดมาก็ไม่เคยพบความทุกข์เศร้าโศกอันแสนทรมานเหมือนครั้งนี้ ในโลกมนุษย์นี้คงจะไม่มีใครจะเป็นคนอาภัพเหมือนตัวดิฉัน ซึ่งกำลังรับบาปกรรมอยู่เวลานี้ โลกนี้ไม่มีความหมายอะไรเสียเลยสำหรับดิฉันผู้ไร้ความหมายที่จะอยู่ต่อไป จึงอยากตายไปเสียจะได้สบายหายทุกข์ทรมานดังที่เป็นอยู่นี้

การคิดอยากตายในเวลาเกิดทุกข์ทรมานก็ดี ในเวลาใด ๆ ก็ดี ไม่ใช่จะเป็นความคิดที่ถูก และจะพาให้ผู้คิดได้รับความสุขความสมหวัง แต่เป็นความคิดที่สั่งสมทุกข์เพิ่มให้แก่ตัวและผู้เกี่ยวข้องโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ตามปรกติโลกไม่มี

ใครคิดอยากตาย แต่เป็นเพราะห้ามไม่ได้แก้ไม่ตก ก็จำต้องปล่อยไปตามกฎของธรรมชาติ แม้คุณผู้ชายของคุณเองก็คงไม่คิดอยากตาย แต่ก็จำต้องยอมเมื่อถึงคราวแล้ว ส่วนคุณทำไมคิดอยากตาย หรือคุณว่าการตายเป็นของดียิ่งกว่าการมีชีวิตอยู่ ถ้าเช่นนั้นคุณก็ไม่ควรคิดและเป็นทุกข์เพราะการตายแห่งสามีของคุณ เพราะเป็นของดีแล้ว แต่คุณทำไมคิดจนเกิดทุกข์แก่ตนแทบทนไม่ไหว สมมุติว่าลูกชายของคุณก็คิดอยากตาย ลูกหญิงของคุณก็คิดอยากตาย ตลอดคนในบ้านทุกคนก็คิดอยากตายเพราะคุณเป็นต้นความคิด คุณจะพอใจกับความคิดของคนเหล่านั้นไหม

ไม่พอใจค่ะ เพราะถ้าปล่อยให้คิดเช่นนั้น ก็สูญคนในครอบครัวไม่มีใครจะสืบต่อวงศ์สกุลและทรัพย์สมบัติให้คงอยู่ต่อไป เมื่อต่างคนต่างตายไปหมดแล้ว สมบัติเงินทองของมีค่าต่าง ๆ ก็ไร้ความหมายไปตาม ๆ กันหมด จึงไม่คิดอยากให้เขาตาย

เมื่อเป็นเช่นนั้นคุณทำไมคิดอยากตาย ส่วนคนอื่นไม่อยากให้เขาตาย ถ้าเห็นว่าเป็นของดีก็ควรประกาศให้โลกทราบทั่วกัน เพื่อจะได้พร้อมกันตายเสียให้หมดทั้งแผ่นดิน อย่าให้ยังมีใครเหลือเศษทนทุกข์อยู่กับโลกอันแสนโสมมและทรมานนี้ต่อไป ถ้าเห็นว่าไม่ดีก็ควรงด ไม่ควรคิดเพื่อก่อไฟเผาตนและผู้อื่นให้เดือดร้อนไปด้วย รีบแก้ไขความคิดที่เป็นพิษเป็นภัย ทำใจให้สบาย คนในบ้านก็จะหลับตาสนิทบ้าง ไม่พะวัก พะวน ทั้งกับคน ที่ตาย ไปแล้ว และ คนที่ กำลังมีชีวิตอยู่ซึ่งกำลังจะพยายามฆ่าตัวตาย คุณเคยเห็นโลกไหนบ้านไหนเมืองใดและคนใดไม่ประสบกับความพลัดพรากจากสิ่งที่รักและพึงใจมาแล้ว ความรักก็เคยรัก รักจนแทบทนไม่ไหว ใจจะขาดในเวลารักนั้นให้ได้ก็มี แต่ก็ยังรอดตัวมาได้ เพราะไม่พยายามจะฆ่าตัวตายเพราะความรักเป็นผู้ชักชวน แม้ใจจะรักก็ยอมให้

มันรักเพราะต้านทานไม่ไหว แต่ไม่พยายามฆ่าตัวเหมือนคุณ จะว่าตำหนิ อาจารย์ก็ยอมรับ เพราะคุณคิดและพยายามในสิ่งที่น่าตำหนิ จะผืนชมไป โลกต้องวินาศ การฆ่าตัวตายไม่มีประโยชน์ นอกจากจะมีโทษซ้ำเติมเข้าอีกเท่านั้น

ท่านรักอะไร เพราะท่านเป็นพระ ไม่เห็นมีสิ่งใดจะทำให้ท่านรักได้

ก็รักเสือ อยากได้เสืออย่างไรล่ะ นับว่ารอดตายมาหลายครั้งแล้ว คุณจะรู้เรื่องอะไรกับสิ่งพรรณนี้ของพระซึ่งมีร้อยแปดพันประการที่จะทำให้รัก แม้ทุกวันนี้ก็ไม่อวดตัวว่าเก่งและรับรองได้ เพราะเคยเห็นฝีมือของความรักมาแล้ว ยอมยกให้ว่าเก่งจริง ไม่มีทางต่อสู้ ต้องยอมแพ้ท่าเดียว

(เพื่อน) ท่านไปรักเสือได้อย่างไร เพราะเสือเป็นสัตว์ที่ดุร้ายมากนี่ท่าน

ไม่ใช่เสือโคร่ง เสือเหลือง เสือดาว เสือดำ ที่อยู่ตามป่าดังที่เข้าใจกัน แต่เป็นเสือแปลกประหลาดที่ใคร ๆ ไม่ค่อยคิดคาดกัน นั่นแลที่พระชอบรักมันเสมอ และมีอยู่ทุกหนทุกแห่งด้วย พระจึงจัดว่ามีภัย

(เพื่อน) เสือแปลกประหลาดอย่างไร หรือเป็นเสือที่เขานำมาเลี้ยงไว้ในที่ต่าง ๆ เช่นสวนสัตว์ในเขาดินวนา กรุงเทพฯ อย่างนั้นหรือ

ไม่ใช่ แต่เป็นเสืออีกชนิดหนึ่ง ที่แปลกประหลาดมากกว่าเสือที่เคยเห็นกันในที่ทั่ว ๆ ไป คุณอยากทราบหรือถึงถามย้ำเข้ามาเรื่อย ๆ ไม่มีหยุด แทบจะตอบไม่ทัน

(เพื่อน) อยากทราบค่ะ เพราะเป็นสัตว์ชนิดที่ไม่เคยเห็น และไม่เคยได้ยินมาก่อนเลย นิมนต์ท่านอธิบายให้พวกดิฉันฟังบ้าง เพราะต่างคนต่างกระหายอยากฟังไปตาม ๆ กันว่า เป็นเสืออะไรกันแน่

ถ้าอยากฟังก็โปรดฟังให้ได้หลักได้เกณฑ์ เพราะเรื่องนี้หาฟังยาก ปู่ ย่า ตา ยาย ของพวกเราท่านล่วงลับไปเปล่า ๆ ไม่ได้ฟังนิทานนี้ก็มีแยะ พวกเรานับว่ามีบุญวาสนา อยู่ ๆ ก็ได้ฟัง

เริ่มเรื่องมีเด็กผู้ชายคนหนึ่ง พ่อแม่จากไปตั้งแต่เล็ก ๆ ญาติสงสารเอามาเลี้ยงไว้ พอหย่านมแล้วญาติจึงนำไปถวายไว้กับพระธุดงค์ (พระกรรมฐาน) ในป่าลึกห่างไกลจากหมู่บ้านมาก ไม่มีใครกล้าไปมาหาสู่เพราะสัตว์เสือชุมมาก มีตาปะขาวคนเดียวอยู่กับพระธุดงค์รูปนั้น เพื่อหุงต้มอาหารถวายท่าน เด็กคนนั้นอาศัยอยู่กับพระธุดงค์เป็นเวลานาน จนกลายเป็นลูกของพระไปตามธรรมเนียม อาจารย์เห็นว่าโตขึ้นมาพอสมควรก็บวชเป็นเณรให้ แล้วอยู่ปฏิบัติทำวัตรแก่อาจารย์เป็นประจำมิได้ขาด วันหนึ่งเผอิญมีผู้มานิมนต์ท่านไปงานในเมือง ขัดไม่ได้จำต้องรับ หลังจากรับนิมนต์เขาแล้ว อาจารย์ก็คิดวิตกกังวลกับเณร เกรงว่าจะเป็นอันตรายเมื่อปล่อยให้คอยอาจารย์อยู่ที่วัด เพราะเสือชุมมากในบริเวณนั้น ถ้าจะให้เณรไปด้วย ก็เกรงกลัวอีกทางหนึ่ง ไม่สะดวกใจทำให้อาจารย์รำคาญใจเอาการอยู่ สุดท้ายก็ตัดสินใจเอาเณรไปด้วย เมื่อไปถึงตัวเมืองแล้วก็พาเข้าพักในป่าห่างจากตัวเมืองพอสมควร ตื่นเช้าก็พาเณรเข้าไปในงานเขา ในงานนั้นมีประชาชนมามาก ทั้งหญิงทั้งชาย หนุ่มสาว เฒ่าแก่ เต็มไปหมดในวงงาน ต่างก็มานั่งห้อมล้อมอาจารย์กับเณรจนแน่น ส่วนเณรรู้สึกแปลกตาแปลกใจ เพราะดูแล้วผิดปรกติที่เคยอยู่กับอาจารย์ในวัด ไม่เคยมีคนที่เห็น ๆ อยู่ในเวลานั้น มีทั้งชนิดที่ไม่เคยเห็นนับตั้งแต่เณรเกิดมาก็มี สายตาเณรก็จดจ้องมองไปมา พอดีสายตาเณรมองไปเห็นรูปผู้หญิงสาว ๆ ชนิดที่แปลกประหลาดเข้า เกิดสะดุดตา

สะดุดใจจนมองไม่กระพริบตา เณรเลยมองจดจ้องอยู่ที่รูปประหลาดนั้นอย่างเพลินตาเพลินใจ ไม่ยอมพลิกสายตาไปที่อื่นเลย ยังไม่แน่ใจต้องถามอาจารย์ว่ารูปนี้อะไร พร้อมกับชี้มือไปที่รูปประหลาดนั้นด้วย ฝ่ายอาจารย์ได้ยิน มองไปทันทีก็รู้ว่า เณรนี้เห็นท่าไม่ได้การเสียแล้ว และเป็นไปตามที่เราคิดไว้เมื่อก่อน จะพาเณรออกมาจากวัดทุกประการ อาจารย์จึงออกอุบายขู่ปราบเอาไว้ เพื่อให้เณรกลัวว่า "นี่แลเสือ ไม่รู้หรือ เณรต้องระวังให้ดีนะ เดี๋ยวมันกัดตายนะ" ดังนี้

พอเสร็จธุระในงานแล้ว อาจารย์ก็รีบพาเณรกลับวัด พอมาถึงวัดแล้วแทนที่เณรจะทำข้อวัตรปฏิบัติต่ออาจารย์ดังที่เคยทำมาแต่ก่อน แต่กลับไม่สนใจในข้อวัตรต่ออาจารย์เสียเลย มีแต่นั่งสร้อยเศร้าเหงาหงอยเป็นตุ๊กตา ไม่มีความยิ้มแย้มแจ่มใส ท่าทางไม่รื่นเริงเหมือนแต่ก่อน ส่วนอาจารย์ก็ทราบทันทีว่า เณรนี้แปลกแล้ววันนี้ คงไปถูกของดีจากเมืองมาแน่ละ จึงเดินเข้าไปหาเณรแล้วถามว่า "เณรนี้เป็นอะไร วันนี้ทำไมแปลกตามาก ไม่สบายหรือ" เณรรีบตอบ. อาจารย์ว่า "ผมไม่ได้เป็นอะไร แต่คิดถึงเสือ ผมอยากได้เสือ" "คิดถึงเสืออะไรที่ไหนกัน" อาจารย์ถาม "ผมคิดถึงเสือตัวที่อยู่ในบ้าน ผมอยากได้เสือตัวที่อยู่ในบ้านงานนั้น" เณรตอบอาจารย์ อาจารย์หมดท่าแม้จะหาอุบายขู่เข็ญเอาไว้เพื่อให้เณรกลัว แต่เณรกลับคิดถึงเสือและอยากได้เสือด้วยซ้ำไป อาจารย์ออกอุบายคำรามว่า "ก็เสือในป่าบริเวณวัดเรามีมากมายต้องการสักกี่ตัวก็ได้ เณรทำไมไม่อยากได้ แต่กลับไปคิดถึงเสือและอยากได้เสือตัวอยู่ในบ้านในเมืองอย่างไรกัน เณรนี้จะบ้าแล้วนะเธอนะ" "เสือในป่าผมกลัวมันมาก ไม่อยากได้มัน แต่เสือในบ้านผมรักมันมาก ผมอยากได้มัน เพราะมันสวยและน่ารักมาก นับแต่วันเกิดมาผมไม่เคยเห็นเสือสวยและน่ารักมากเหมือนเสือตัวอยู่ในบ้านเลย ทั้งเสือบ้านมันหัวเราะเป็นเหมือนคนเรา และผมรักมันมากเวลามันหัวเราะ มันจะมีกี่ตัวก็สวยและน่ารักเหมือนกันหมด ไม่เห็นตัวไหนจะน่ากลัวเหมือนเสือที่อยู่ในบริเวณวัดเราเลย ทั้งเสือเหล่านี้หัวเราะไม่เป็นด้วย มองเห็นแล้วน่ากลัวทั้งนั้น

ต่อไปขอให้อาจารย์พาผมเข้าไปอยู่กับเสือบ้านเถอะ อย่าพาผมมาอยู่กับเสือป่าแถว ๆ นี้เลยผมกลัวมันมาก ส่วนเสือบ้านถึงมีมากกว่าเสือป่า แต่ก็ไม่เห็นตัวไหนน่ากลัวเลย ทั้งสวยงามมากทั้งน่ารักมากกว่าเสือป่าเป็นไหน ๆ" เณรตอบอาจารย์

ดังนี้ โปรดคิดดู เณรเคยอยู่ในป่ามาแต่เล็กจนโต เพิ่งเข้ามาเห็นเสือบ้านเพียงครั้งเดียว ก็ยังรู้จักรักและอยากได้เสือบ้านในทันทีทันใด ทั้งนี้ก็เพราะกฎธรรมชาติ สัญชาตญาณมันฝังอยู่ส่วนลึกของหัวใจมานานแสนนาน จึงสามารถรู้ได้ทั้งคู่มิตร ทั้งคู่ศัตรู เช่น สุนัขกับเสือ ไม่ว่าสุนัขพันธุ์ใด เพศใด วัยใด พอเห็นเสือ ไม่ว่าเสือเป็นหรือเสือตาย ต้องกลัวจนตัวสั่นไปตาม ๆ กัน เว้นแต่รูปเสือในกระดาษเท่านั้นสุนัขไม่กลัว หนูเห็นแมวต้องกลัวและแข็งไปทันที สตรีกับบุรุษเห็นกันแล้วต้องถูกชาตากันในทันทีทันใด เว้นแต่กรณีพิเศษเท่านั้น เณรเห็นเสือบ้านก็เช่นเดียวกัน ต้องรักชอบทันที แม้อาจารย์จะหาอุบายขนาบปราบปรามไว้สักเท่าใด ๆ ใจของเณรก็ยังรักชอบเสือบ้านอยู่นั่นเอง หาได้เป็นไปตามคำสั่งสอนของอาจารย์ไม่

ระหว่างสามีกับภริยา เช่นคุณผู้ชายของคุณกับตัวของคุณ เคยอยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์ และร่วมเป็นร่วมตายกันมานับแต่วันเริ่มแต่งงานมาจนบัดนี้ จะเอาผึ่งแม่น้ำมหาสมุทรทะเลหลวงที่ไหนมากั้นกางหัวใจไม่ให้คิดถึงกัน ย่อมกางกั้นไม่อยู่ จำต้องคิดถึงกันวันยังค่ำ เรื่องเช่นนี้อาจารย์ไม่ปฏิเสธ เพราะเคยเป็นมาเช่นเดียวกัน แต่ขอให้คำนึงถึงเหตุผลอันดีมาสั่งสอนยับยั้งตนบ้างเท่าที่ควร จะเป็นความงาม ไม่ชอกช้ำ และซ้ำเติมเราให้เป็นทุกข์มากยิ่งขึ้น ย่อมเป็นธรรมเนียมอันดีงามของโลกที่เคยประสบและปฏิบัติต่อกันมาเช่นเดียวกับเรา ไม่ว่าแต่คุณและเณรป่าชอบเสือบ้าน แม้อาจารย์เองก็เคยถูกมาแล้วดังที่เรียนผ่านมาพอประมาณ ขึ้นชื่อว่าความรักแล้วไม่ถูกใครเข้าก็หัวเราะคนอื่นได้ แต่พอมาถูกตัวเข้าย่อมรู้ตัวทันที และหมดหนทางที่จะหัวเราะคนอื่น ต่อไปคุณควรตั้ง

ตัวตั้งใจเสียใหม่ เพราะเรื่องรักเราก็เคยรัก โลกก็เคยรัก ความเศร้าโศก เราก็เคยเศร้าโศก โลกก็เคยเศร้าโศก ความวิโยคพลัดพราก เราก็เคยประสบแม้ทั่วโลกก็เคยกระทบมาเช่นเดียวกันยิ่งกว่าเราเสียอีก สามีของคุณจากคุณไป สามีของหญิงอื่น ๆ ทั่วโลกก็ต้องจากเขาไปในทำนองเดียวกัน ฉะนั้น ในบ้านในเมืองทั่วโลกแผ่นดินถิ่นใกล้แดนไกล ไม่ว่าที่ไหน ต้องมีผู้หญิงเป็นม่าย ผู้ชายเป็นร้าง อยู่ปะปนกันไปทุกแห่งทุกหน เพราะความพลัดพรากจากกันนั่นแล พาให้คู่ครองของแต่ละฝ่ายต้องอยู่คนเดียว เปลี่ยวกาย เปลี่ยวใจ ไม่มีใครเป็นคู่ทุกข์คู่ปรึกษา แม้จะแสนทนทุกข์ทรมานแสนขมขื่น ก็จำใจกล้ำกลืนไปตามกฎของกรรมซึ่งจำมาจำจากจำพลัดพรากจากไปเช่นนั้นทั่วไตรภพ

สำหรับคุณเวลานี้ยังควรแก่การที่จะแก้ไขดัดแปลงสมบัติอันมีค่า คือตัวของเราให้เหมาะสมแก่ตนและหน้าที่การงาน เพื่อเป็นที่อบอุ่นแก่ลูก ๆ หลาน ๆ ตลอดวงศ์คณะญาติ ซึ่งคอยพึ่งอาศัยเราอยู่เป็นจำนวนมาก แม้แขนข้างขวาขาดไป คือคุณผู้ชายของคุณจากไป แต่แขนข้างซ้ายยังมีอยู่ คือคุณยังมีชีวิตดำรงอยู่ ลูก ๆ หลาน ๆ ยังจัดว่ามีที่พึ่งอันอบอุ่นอยู่ ก็พอมีทางหายใจระบายทุกข์ออกได้บ้าง หากว่าคุณก็พยายามฆ่าตัวตายตามสามีไปเสีย ก็เท่ากับทำลายตัวโดยตรง และทำลายลูกหลานญาติวงศ์ให้ไร้ญาติขาดมิตรปลิดที่พึ่งไปด้วย ก็ยิ่งจัดว่าเป็นผู้ทำลายล้างผลาญทั้งของเก่าและของใหม่ ให้ขาดสะบั้นหั่นแหลกไปตาม ๆ กันต้องจัดว่าคุณสร้างกรรมหนักไว้เพื่อหมู่ชน แล้วผลจะเป็นอย่างไรบ้าง โปรดคิดดูให้ดี คุณจะยังใจเด็ดกล้าทำได้ลงคอละหรือ ถ้าเป็นอาจารย์แม้จะโง่แสนโง่ก็จะขอตายตามหลักคติธรรมดาที่โลก ๆ เคยตายกันมาไม่ยอมผีนให้ลูกหลานพลอยฉิบหายบ่นปี้ไปด้วย โปรดคิดดูให้ละเอียดถี่ถ้วนก่อน เพราะเราเป็นถึงชั้นภริยาข้าราชการ และเป็นแม่คนไม่ใช่เด็ก ๆ ทั้งมีลูกตั้งสองคนมาแล้ว ทั้งได้รับการศึกษาสูงพอสมควร ทั้งหลักวิชาที่ศึกษามาก็มิใช่เป็นวิชาที่ช่วยเสริมอุบายวิธีทำลายตนและคณะญาติให้ย่อยยับไป เพียงคุณสามีจากไปคนเดียวโดยไม่มีเจตนาจะ

จาก ครอบครัวของคุณยังเตรียมจะถล่มแล้วยิ่งคุณเองก็พยายามจะโค่นรากแก้วในครอบครัว โดยคิดฆ่าตัวตายตามสามี ถ้าไม่จัดว่าเป็นการทำลายล้างผลาญวงศ์สกุลให้สิ้นสูญไปอย่างยับเยินแล้ว จะจัดว่าคุณสร้างความดีทวีผลเป็นสุขให้แก่วงศ์ญาติที่ตรงไหน เพราะเรื่องตายไม่ใช่เป็นสิ่งที่โลกปรารถนากัน แต่หากเป็นเพราะความจำใจต้องยอมรับเท่านั้น ส่วนคุณทำไมสนใจไยดีและพยายามเอาหนักหนา เวลาคุณสามีของคุณจากไปคุณเสียใจถึงกับสลบไสล หรือสลบไปกี่ครั้งกว่าจะยังเป็นคนเดินดินมาถึงทุกวันนี้ มิหนำคุณยังกลับเป็นผู้พอใจในความตายเสียเองโดยไม่คำนึงถึงผลได้ผลเสีย ถ้าเป็นเช่นนี้ เมื่อคุณทำลายตนให้ตายลงอย่างสมใจแล้ว คุณแน่ใจหรือว่าคุณต้องได้ไปครองสุขร่วมสามีของคุณผู้จากไปโดยไม่มีจุดหมายอันแน่นอน และสมหวังในภพที่คุณมั่นใจไว้ เพียงเวลาที่เป็นอยู่ในบัดนี้คุณยังไม่ได้คิดให้รอบคอบถึงความได้เสียอันจะเกิดจากการกระทำของคุณแล้วคุณจะไปคว้าเอาความฉลาดและความสุขอันพึงใจมาจากไหน อาจารย์ไม่แน่ใจด้วยความคิดเห็นของคุณเลย แม้โลกทั้งโลกนับลูกหลานของคุณเข้าด้วย ก็ไม่ยอมเห็นด้วยความคิดของคุณเช่นเดียวกัน ไม่เพียงแต่โลกนี้ไม่เห็นด้วย แม้โลกหน้าตลอดสามีของคุณก็ไม่เห็นด้วยความคิดของคุณ แล้วคุณจะไปครองสุขกับอะไร หรือกับเทวดาอินทร์พรหมนาคครุฑตนใด คุณถึงจะมีความสุขโดยท่านเหล่านั้นยินยอมเห็นด้วย คนเราเมื่อไม่มีผู้ฉลาดและหลักความถูกต้องเห็นด้วยจะไปหาความสุขความสบายใจจากอะไร จำต้องผิดและเป็นทุกข์อยู่โดยดีไม่มีทางหลีกเลี่ยง คุณมีความเห็นอย่างไร โปรดพูดให้อาจารย์ฟังบ้าง เพราะพูดคนเดียวมานาน จนท่านผู้ฟังเบื่อหรือเบื่อเต็มทนแล้วก็ไม่รู้ อาจารย์ต้องขออภัยด้วย เพราะพูดหลายประโยค อาจมีหนักบ้างเบาบ้างสับปนกันไป

ดิฉันพอรู้สึกว่าตัวเป็นคนขึ้นมานิด ๆ มีสติฟื้นคืนมาคล้ายคนฟื้นจากยาสลบ พอรู้จักผู้คนบ้างว่าใครเป็นใคร เจ้าพระคุณเจ้าขา เดิมท่านอยู่อารามไหน

บุญบันดาลให้ดิฉันได้มาพบท่าน และได้ฟังคำอธิบาย ใจค่อยเป็นผู้คนขึ้นมาบ้าง ก่อนนี้ ดิฉันมิได้นึกถึงใครว่าจะมีส่วนได้ส่วนเสียจากดิฉันเลย มีความคิดท่าเดียวว่าต้องตายตามคุณของดิฉันเท่านั้น และไม่ได้คิดด้วยว่า คุณจะไปอยู่ที่ไหนเวลานั้น เผื่อดิฉันตายไปแล้วจะได้พบคุณและได้อยู่ด้วยกันหรือไม่ เรื่องเหล่านี้นึกไม่ถึงเลยท่านเพราะมืดมิดไปหมด จนไม่สนใจกับวันคืนมืดแจ้ง แต่สิ่งที่ไม่ลืมเลยในหัวใจคือคุณคนเดียวเท่านั้น เพิ่งมาสำนึกได้บ้างก็ตอนท่านอธิบายธรรมให้ฟังหลายแง่นี่เอง เจ้าพระคุณอุตส่าห์เมตตาชุบชีวิตมนุษย์ไว้ได้ทั้งคนไม่จบลงแบบไม่เป็นท่า

อาจารย์ต้องขออภัยซึ่งจะเรียนคุณต่อไปที่ยังไม่จบ คือคุณเคยเห็นคนลงงมเข็มในก้นน้ำทะเลบ้างไหม

ไม่เคยเห็นค่ะ เพราะน้ำทะเลกว้างและลึกมากมิใช่หรือ จึงไม่มีใครเขากล้าลงงมกัน แม้ขืนงมก็ไม่เจอ เสียเวลาและเหนื่อยเปล่า

อาจารย์คิดว่าอาจมีผู้งมบ้าง ถ้าเข็มหรือสิ่งของมีค่าที่รักสงวนของเขาตกน้ำทะเล เพราะความเสียดายเป็นเหตุให้งมโดยไม่คำนึงว่าจะได้หรือไม่เพราะน้ำลึกเพียงไรเลย

คนที่ไปทำอย่างนั้น เป็นคนประเภทใดถึงจะกล้าทำได้ เพราะเข็มเล่มเล็กนิดเดียว กับน้ำในก้นทะเลมันลึกขนาดไหน ใครก็รู้อยู่แล้ว ดิฉันคิดว่า ไม่มีใครเขากล้าทำกันแน่ เพราะเป็นเรื่องสุดวิสัย

คนที่จะกล้าทำอย่างนั้นได้ ก็คงจะเป็นคนประเภทที่สามีหรือภริยาตายไป

แล้วไม่ทราบว่าดวงวิญญาณไปอยู่ที่ไหน แต่เพราะความรักความคิดถึงเป็นกำลัง ก็จำต้องคว้าโน่นคว้านี่เป็นธรรมดาตามวิสัยของคนสิ้นท่า และพยายามจะฆ่าตัวตายตามสามีภริยาซึ่งจากไปแล้วไม่มีจุดหมายว่าจะอยู่ในที่แห่งใด ตามหากันด้วยอาการต่าง ๆ จนสุดกำลัง ซึ่งเหมือนคนลงงมเข็มในก้นทะเลลึก โดยมิได้คำนึงว่าปลาฉลามใหญ่จะหัวเราะเยาะ หรือใครจะคิดหมั่นไส้ ไม่สนใจทั้งนั้น นี้ก็ขอแต่ได้ตายตามสามีหรือภริยาผู้จากไปก็เป็นที่พอใจแล้ว ใครจะเป็นจะตายหรือจะได้รับความฉิบหายอย่างไร เป็นไม่คำนึงถึงข้างหน้าข้างหลังเลย ถ้าเป็นคนประเภทนี้เขาอาจลงงมเข็มในก้นทะเลอันแสนกว้างลึกได้ โดยไม่มีปัญหาความวิพากษ์วิจารณ์เหตุผลอะไรเลย ส่วนคุณจะเห็นอย่างไรอาจารย์ยังไม่เข้าใจ

แหม เด็ดจริง คนประเภทดังตัวดิฉันนี้หรือท่าน พังแล้วรู้สึกเฉียด ๆ เข้ามาที่ตัวดิฉันนี้ แทนที่จะไปที่อื่น ตายจริงได้แก่ตัวดิฉันคนเดียว

จะเป็นคนประเภทไหนนั้นอาจารย์ทราบไม่ได้ ถ้าเขาทำอย่างนั้น แม้ใคร ๆ ก็คงเข้าใจว่า เขาคือคนประเภทนั้นแน่นอน

(เพื่อนที่นั่งอยู่ด้วยพูดแทรกขึ้น) คนประเภทคุณถนอมใจนี่เองท่านอาจารย์ ดิฉันช่วยท่านอีกคน เพราะเขาเป็นดังท่านว่าทุกกระเบียดไม่มีผิด

ขอความกรุณาอย่าช่วยอาจารย์ เดี๋ยวคุณถนอมใจจะว่าคุณเข้าข้างอาจารย์ก็ยิ่งจะแย่เข้าอีก จริงหรือไม่จริงเราพังกันเป็นธรรม ไม่พัง ๆ เป็นแบบโลก เดี๋ยวธรรมจะกลายเป็นโลกไปโดยอาศัยพวกเราเป็นต้นเหตุพาให้เป็นไป

(เพื่อน) ใช่ท่าน เรานั่งพังกันเป็นธรรมทั้งนั้น แต่ความจริงก็เป็นดัง

ท่านอธิบายแล้วไม่มีผิด เพราะการลงงมเข็มในก้นทะเลกับความเศร้าโศรกเลยขอบเขตจนถึงกับจะฆ่าตัวตายตามผู้จากไปนั้น มันเป็นเรื่องพิสดารเลยขอบเขตของมนุษย์ที่มีการศึกษาสูงและมีศาสนาเป็นเครื่องอบรม แม้แต่สัตว์เขายังทำไม่ลงตัวที่ถูกกระสุนปืนตายไปก็ยอมให้ตายไปด้วยความหมดหวังจะช่วยได้ ตัวที่มีชีวิตพอหาทางรอดตัวได้ ก็พยายามหาทางรอดไปจนพ้นภัย ไม่วิ่งกลับมานอนคอยท่านายพรานให้เขาบรรจุลูกกระสุนใส่เข้าให้อีก เวลาชีวิตเขารอดตายไปแล้ว แม้จะแสนเศร้าโศกอาลัยคิดถึงกันก็ยอมทนเอาตามวิสัยของสัตว์ผู้มีความจงรักภักดีต่อกันแต่อาภัพอำนาจวาสนา ต่างตัวก็ต่างแสวงหากินด้วยความระมัดระวังตัวจนสุดความสามารถและขลาดต่อมวลมนุษย์อยู่ตลอดเวลา เพราะสัตว์แทบทุกชนิดทราบดีว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีอำนาจและร้ายกาจมากต่อมวลสัตว์แต่ไหนแต่ไรมาแล้ว จึงไม่มีสัตว์ตัวใดกล้าอาจเอื้อมได้ตลอดมา

ว่าอย่างไร คุณถนอมใจ ที่คุณดวงมณีพูดเรื่องคนที่คิดอะไรจนเลยขอบเขต ไม่หาทางยับยั้ง เป็นการผิดวิสัยของคนที่มีการศึกษาดี และมีศาสนาเป็นเครื่องอบรมให้เป็นคนดีมีความสุข และพูดถึงสัตว์ดิรัจฉานก็ยังมีความรักกันเช่นเดียวกับมนุษย์เรา แต่เขาไม่พยายามฆ่าตัวตายตามตัวที่ตายไปแล้ว แม้เป็นทุกข์เพราะความวิโยคพลัดพรากจากสิ่งที่รักสงวน เขาก็ยอมอดทน และพยายามรักษาชีวิตของตัวต่อไป อาจารย์ฟังดูแล้วรู้สึกว่า มีเหตุผลจับใจพอนำมาเป็นคติเตือนใจได้ทุกประโยคที่คุณดวงมณีแสดงไป การแสดงก็รู้สึกว่าสม่ำเสมอ ไม่เอียงโน้นเอียงนี้ ผู้สนใจฟังคงได้รับประโยชน์ตามควร สำหรับคุณรู้สึกอย่างไรบ้าง

ดิฉันรู้สึกพอใจในธรรมที่เขาแสดงไปทุกระยะ ที่คิดตำหนิเขาอยู่บ้าง ก็ตอนฟังเขาพูดผ่านไปแล้ว ว่าธรรมที่เป็นคติเหล่านี้ เมื่อก่อนเขาทำไมไม่คิดมาสอนดิฉันบ้าง เช่น คนลงงมเข็มในทะเลและสัตว์ดิรัจฉานไม่คิดทำลายตนเอง

ทำไมเขาเพิ่งมาพูดเอาตอนพาดิฉันมาหาท่านนี้ หรือเขาอยากให้ดิฉันตาย จึงไม่ช่วยให้อุบายบ้าง ตรงนี้ที่คิดตำหนิเขา

(คุณดวงมณีพูดกับคุณถนอมใจ) ฉันยอมเธอว่าเป็นความจริง เพราะก่อนนี้ฉันระลึกไม่ได้เลยแม้แต่บทเดียว จะเป็นเพราะฉันสาระวนกับเธอมากไปกว่าจะคิดหาอุบายสอนเธอ หรือธรรมยังไม่เกิดก็คาดไม่ถึง เพิ่งมาระลึกได้ตอนท่านอธิบายเรื่องคนลงงมเข็มในก้นทะเล ตอนพั่งท่าน ธรรมะเลยแตกแขนงออกไปถึงสัตว์ดิรัจฉานไม่ทำลายตนเอง ฉันเลยคว้ามันมาพูดทันที แม้จะถูกหรือผิดฉันก็ยังระลึกไม่ได้ตอนพูดผ่านไปแล้ว เรื่องเป็นอย่างนี้เธอ ฉันไม่ได้หึงหวงธรรมอะไรหรอก นอกจากระลึกไม่ออก ค้นหาไม่เจอเท่านั้น จึงทนเป็นตุ๊กตาอยู่ได้ทั้ง ๆ ที่สงสารเธออยู่อย่างเต็มใจ

เท่าที่พั่งแล้วรู้สึกว่าคุณดวงมณีมิได้แกล้งคุณ แต่เป็นเพราะธรรมยังไม่เกิด พอธรรมเกิดก็เริ่มแสดงทันที จึงน่าเห็นใจคุณดวงมณีซึ่งเป็นคนกว้างขวางไม่ตระหนี่ธรรม พอคว้าถูกเป็นให้ทันที นับว่าเป็นคนดีหายาก คุณเห็นด้วยอาจารย์หรือเปล่า

เห็นด้วยค่ะไม่ขัดข้องใจ แรกดิฉันคิดว่าเขาแกล้งจะให้ดิฉันตายทิ้งเปล่า ๆ ไม่สนใจช่วยเหลือ ถึงได้ต่อว่าเขาเช่นนั้น

เวลานี้ความรู้สึกเป็นอย่างไร พอจะช่วยตัวเองได้แล้วมิใช่หรือ

การคิดถึงคุณนั้น คิดถึงมากเหมือนน้ำไหลรินในฤดูฝน แต่ที่พอทนได้ก็เนื่องจากได้พั่งธรรมของท่านแล้วนำมาเทียบเคียงพอได้สติขึ้นบ้าง ด้วยเห็นว่า

ตัวเราตัวเขาต่างมีทุกข์ร้อยแปดที่จำต้องรับเสวยเช่นเดียวกันทั่วโลก ไม่มีผู้เป็นอิสระได้ลำพังคนเดียวโดยไม่ต้องรับบาปกรรมคือความทุกข์ทรมานนานาประการ คิดเช่นนี้ก็พอทนไปและพอมีสติรู้สึกตัวว่าเป็นคน ๆ หนึ่งกับโลกเขาบ้าง ไม่มืดมิดปิดตายท่าเดียวเหมือนแรกมากราบท่าน ถ้าไม่ได้ท่านช่วยชุบคราวนี้แล้ว ดิฉันไม่ทราบว่าตัวจะตายเป็นผีไม่มีญาติไปในวันเวลาใด ไม่มีกำหนดหมายได้เลย ลูก ๆ และคนในครอบครัวตลอดสมบัติมากน้อย ก็เพิ่งมาระลึกได้ว่าเป็นของมีค่าและจะได้รับความเสียหายไปตามเพราะดิฉันเป็นต้นเหตุ ในขณะที่นั่งฟังท่านอธิบายนี้เอง แต่ก่อนระลึกอะไรไม่ได้เลย เจ้าพระคุณ มีแต่จะตายท่าเดียว เป็นสิ่งที่มุ่งประจำใจชนิดจมดิ่ง ไม่นึกไม่ฝันว่าจะถอนตัวขึ้นมาได้ขนาดที่เป็นอยู่เวลานี้เลย ดิฉันขอกราบขอบพระคุณท่านสุดชีวิตจิตใจทั้งเวลาเป็นและเวลาตาย ขณะมีชีวิตอยู่ก็ขอรับใช้ท่านจนสุดกำลังความสามารถ โปรดท่านเมตตาอย่าเกรงใจและโปรดถือเสียว่าดิฉันเป็นลูกศิษย์คนหนึ่งซึ่งได้มีชีวิตเป็นคนสืบต่อไป เพราะท่านเป็นผู้ช่วยเมตตาชุบเลี้ยงไว้

อาจารย์ก็รู้สึกเบาใจด้วย ที่เห็นคุณเป็นคนดีมีสติกลับรู้สึกตัวว่าคิดผิด และพยายามแก้ไขทันกับเหตุการณ์ ไม่ปล่อยตนให้ไหลไปตามมรสุมที่พัดผันอย่างรุนแรงเสียทีเดียว ต่อไปโปรดทำใจให้มีหลักยึด จะไม่โอนเอนและสั่นสะเทือนไปตามอารมณ์ที่มารังควานอย่างง่ายดาย คือตั้งใจบำเพ็ญกุศลด้วยทาน ศีล ภาวนา อุทิศส่วนกุศลถึงคุณสามีของคุณที่จากไปอย่าให้ขาด ชาติหน้าจะได้พบกันอีกดังใจหวัง ยังจะเป็นความดีและเป็นที่พอใจของคุณผู้ล่วงลับไปยิ่งกว่าคุณอุทิศน้ำตาและพยายามฆ่าตัวเพื่อตายตามเป็นไหน ๆ . เพราะการอุทิศส่วนกุศลไปให้นั้นเป็นน้ำใจที่คิดถึงกันอย่างแท้จริง หากเป็นการอันควรแก่วิสัยผู้นั้นก็ได้รับส่วนกุศลที่อุทิศให้ด้วย เห็นน้ำใจภริยาที่รักจริงทั้งคราวเป็นและคราวตายด้วย ทั้งเพิ่มความหวังต่อกันทั้งสองฝ่ายคือ ทั้งผู้อยู่ในโลกนี้และผู้อยู่ในโลกหน้าด้วย ติด

ต่อข่าวสารถึงกันด้วยความดีที่อุทิศถึงกันเสมอมิได้ขาด ชาติหน้าหวังเจอกันแน่นอน ภาษิตท่านว่า เวรต่อเวรต้องเจอกัน ดีต่อดีต้องเจอกัน คือการผูกเวรต่อกันต้องเจอกัน คนผูกกันด้วยความดีต้องเจอกัน คุณกับคุณผู้ชายต่างก็ทำดีต่อกันเสมอมา แล้วจะเอาอะไรมากั้นกางไม่ให้เจอกันเล่า ต้องเจอกันวันยังค่ำ (เจอกันทุกชาติที่ปรารถนาต่อกันด้วยการทำดีเป็นสื่อสารสัมพันธ์) คุณโปรดดีใจและมั่นใจต่อสื่อสารคือความดีที่ตนทำเพื่อคุณผู้ชายที่ไปรอคอยอยู่โลกหน้า ซึ่งไม่อยู่ห่างไกลจากสายทางคือกุศลที่คุณกำลังทำเชื่อมโยงอยู่เวลานี้เลย นี่แลคือสายทางที่จะให้สามีภริยาเจอและอยู่ร่วมบารมีกันต่อไปตลอดกาล จนอวสานสุดท้ายของการท่องเที่ยวในสงสารจะไม่ผิดหวัง ส่วนน้ำตาโปรดเก็บไว้ชะล้างเวลาผงเข้าตาจะเป็นประโยชน์ในเวลาเช่นนั้น ร่างกายจิตใจก็โปรดทะนุถนอมไว้ทำประโยชน์ตนและลูกหลานตลอดผู้เกี่ยวข้องทั่ว ๆ ไป และเพื่อบำเพ็ญบุญบารมีสืบต่อให้มากมูนพูนผล และอุทิศกุศลอันเกิดจากกำลังกายและกำลังใจถึงคุณสามีตลอดสัตว์ทั่วโลกที่หวังความอนุเคราะห์จากท่านผู้ใจบุญตลอดมา น้ำตาก็ดี ร่างกายและจิตใจก็ดี จะไม่เป็นประโยชน์อะไรแม้สักนิดจากการร้องไห้และการฆ่าตัวตายตามสามีของคุณ ทั้งคุณและทั้งสามีของคุณจะไม่ได้รับประโยชน์จากน้ำตาที่หลั่งออกและร่างกายที่ถูกสังหารด้วยตนเองนี้เลย ทั้งยังจะเป็นบาปกรรมอันหนักแก่คุณเองในฐานะฆ่ามนุษย์คือตัวคุณเข้าอีก สิ่งที่จะพลอยเสียไปตามคุณอีกก็คือ ลูกหลานจะเกิดความเสียใจมากมายเพราะการทำของคุณ แล้วยังจะถือเอาตัวอย่างอันไม่ดีจากคุณไปใช้เป็นเครื่องสังหารตนต่อไปอีก ผลเสียหายจะไม่มีสิ้นสุดลงได้เลย อนึ่ง คุณผู้ชายของคุณเวลามีชีวิตอยู่ก็ทราบว่าหาทำแต่ความดีไม่เคยพูดสรรเสริญความตายและสรรเสริญการฆ่าตัวตายให้คุณฟังมิใช่หรือ เมื่อคุณผู้ชายจากไปแล้ว ทำไมคุณจึงคิดจะทำอย่างนั้น ข้อนี้ถูกกับความประสงค์ของคุณสามีของคุณละหรือ

ดิฉันซาบซึ้งในธรรมของท่านตอนท้ายนี้มากจนจะเรียนอะไรไม่ถูก คือการทำสื่อสารถึงกันในทางดีเป็นทางสมหวัง ส่วนการทำผิดทางไม่เกิดประโยชน์ ทั้งยังเกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่ตนและคนอื่นอีกด้วย และตอนท่านให้เก็บน้ำตาและร่างกายจิตใจไว้ทำประโยชน์ตามฐานะของมัน เหล่านี้รู้สึกแทงใจดิฉันจนสะดุ้งไม่รู้ตัว ตอนหลังสุดนี้ก็จริงค่ะคุณของดิฉันเป็นคนใจบุญจริง ๆ หายากเจ้าพระคุณ ทั้งรักเมียและรักลูกมาก ไม่เคยดุด่าตบตีดิฉันและลูก ๆ เลยนับแต่วันเริ่มแต่งงานมาจนจากไป การเที่ยวเตร็ดเตร่อันเป็นสาเหตุให้คู่สามีภริยาทะเลาะกันก็ไม่เคยมี ดิฉันจึงไม่เคยคิดวิตกอะไรกับคุณในเรื่องเช่นนี้ อยู่ด้วยกันเป็นผาสุกตลอดมา จนดิฉันนึกภูมิใจว่าตนมีวาสนาดี และพูดอวดเพื่อนว่าได้สามีดีถูกอกถูกใจทุกอย่าง พอคุณจากดิฉันไปจึงรู้สึกตัวว่าเป็นคนแสนอาภัพ การชมเชยความตายและฆ่าตัวตายนั้น คุณไม่เคยพูดอะไรเลย แต่เป็นเพราะดิฉันได้รับความทุกข์ทรมานเหลือทนแล้วก็คิดหาทางออก และเพื่อไปตามคุณด้วยความคิดโง่เขลาของตนต่างหาก ดิฉันยอมผิดทุกประตูไม่มีทางหลีกเลี่ยง ท่านจะว่าอะไรดิฉันยอมรับทุกอย่างเลย

คุณดวงมณีว่าอย่างไร ไม่เห็นพูดอะไรอีก ยังมีข้อข้องใจเกี่ยวกับคุณถนอมใจและเรื่องของคุณอยู่บ้างหรือเปล่า ถ้ามีก็โปรดพูดได้

ไม่มีค่ะ นอกจากดิฉันมีความภาคภูมิใจกับคุณถนอมใจที่ได้สติกลับเป็นคนคืนมาเยี่ยงมนุษย์ทั้งหลาย และภูมิใจในตัวเองว่าได้บุญมากที่ได้มีโอกาสพาคุณถนอมใจมากราบและฟังธรรมท่าน จะได้ผลเกินคาดหมาย นอกนั้นไม่มีค่ะ

ส่วนคุณถนอมใจมีอะไรบ้างไหม

ไม่มีค่ะ นอกจากดิฉันจะยังไม่สามารถเอาชนะตัวเองได้ทุกข้อตามที่ท่านสั่งสอนเท่านั้น พวกดิฉันขอกราบขอบพระคุณท่านสุดชีวิตจิตใจ และขอบารมีท่านช่วยปกป้องทุกลมหายใจให้ดิฉันมีความปลอดภัยจากกรรมหนักด้วย เจ้าพระคุณ

□ □ □

ดิฉันต้องขออภัยท่านและพระสงฆ์สามเณรที่ท่านปฏิบัติตามธรรมข้อที่ดิฉันสงสัยด้วยค่ะ ถ้าเป็นการไม่บังควร เพราะเป็นความข้องใจมานาน แต่ไม่กล้าจะเรียนถาม เกรงจะเป็นการกระทบกระเทือนวงพระศาสนา ตลอดพระท่านที่ปฏิบัติในข้อธรรมนั้นอยู่แล้ว แต่ที่อดไม่ได้ ก็เพราะมีแง่ที่พอจะผ่อนผันได้บ้าง คือองค์ท่านเองก็เป็นอาจารย์ที่ดิฉันเคารพเลื่อมใสอยู่แล้ว แม้ดิฉันเองท่านก็มีเมตตารับว่าเป็นลูกศิษย์เช่นเดียวกับบรรดาลูกศิษย์ทั่ว ๆ ไป จึงพอมีทางผ่อนหนักเป็นเบาลงได้บ้าง ท่านจะเห็นสมควรประการใดโปรดกรุณาด้วย ถ้าเป็นการไม่สมควร ก็จะได้ระงับความกระหายไว้ แต่จะพึ่งคำเมตตาอนุญาตจากท่านก่อน ท่านจะเห็นสมควรประการใดหรือไม่คะ

การจะเห็นสมควรอย่างไรหรือไม่นั้น อาจารย์เองก็ยังไม่ทราบต้นสายปลายเหตุว่าข้อข้องใจที่จะเป็นตัวปัญหาออกมาจากคุณนั้น จะเป็นมาในรูปใด ถ้าเกิดเป็นปัญหาคิดอยากมีชู้แฝงสามีขึ้นมา และอยากคิดว่าจ้างคนมาฆ่าสามีให้ตายจะได้ครองรักกับชู้ที่เป็นสามีคนใหม่ให้สมใจ แล้วมาขอให้อาจารย์อนุญาตทั้งการมีชู้และการฆ่าสามี ถ้าอาจารย์ไม่อนุญาต ก็จะจ้างคนมาฆ่าอาจารย์ เพราะความเจ็บใจว่ามาขัดขวาง แล้วจะให้อาจารย์อนุญาตและห้ามปรามได้อย่างไร เพราะเป็นปัญหาเรื่องคอขาดบาดตายด้วยกันทั้งสองสามกระทง ดังนั้น อาจารย์จึงยังไม่กล้าอนุญาตและปฏิเสธไปทีเดียว โดยที่ยังไม่ทราบเงื่อนปัญหาจากคุณก่อนว่าจะมีความหนักหนาไปในทางใดบ้าง เพียงแต่พึ่งการเริ่มต้นปัญหาของคุณเท่านั้นอาจารย์ก็ชักหวาด ๆ อยู่บ้างแล้ว ยิ่งจะเปิดโอกาสปล่อยให้ปัญหาถือดาบถือ

บึนวิ่งเหยง ๆ ออกมาด้วยแล้ว จะพาชีวิตวิ่งไปหลบซ่อนตัวอยู่ที่ไหนทันถึงจะพ้นความตายเพราะบัญหาเพชฌฆาตตามสังหาร เอาอย่างนี้ก่อนดีไหมคุณ คือโปรดแย้มออกมาเพียงนิด ๆ ก่อน อย่าด่วนเบิ่ดกรงเหล็กออกมาทีเดียว เผื่อเบ็นบัญหาเสือโคร่ง หรือบัญหาเพชฌฆาต จะได้รีบหาทางหลบหลีกทันไม่แหลกจุณวิจุณไปเสียทีเดียว ที่เรียนเช่นนี้ต้องขออภัยคุณมาก ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะไม่แน่ใจในบัญหา และตัวอาจารย์ผู้คอยรับบัญหาว่าจะมาในรูปใด ถ้าพอรับได้ก็ยินดีตอบสนองความต้องการของคุณ ถ้าเผื่อรับไม่ได้เพราะเหลือความสามารถก็จะได้หาทางเอาตัวรอด

ดิฉันละอายท่านเลยหายความอยากถามไปเอง ไม่อยากเรียนถามเสียแล้ว เพราะทำให้ดิฉันละอายและเสียกำลังใจที่แบกหน้ามาเพื่อจะเรียนถาม แต่ตัวกลับเบ็นเสือโคร่งและเบ็นเพชฌฆาตฆ่าคนโดยไม่เลือกหน้าว่าเบ็นสามีหรืออาจารย์เลย

คุณจะละอายอะไรเล่า แม้แต่อาจารย์ผู้กลัว ก็ยังไม่เห็นวิ่งหนีไปไหน มิหนำนั่งรอพังบัญหาของคุณอย่างหิวโหยอยู่ด้วย เพราะเบ็นบัญหาที่คิดว่ายังไม่เคยพังมาก่อน และคาดว่าจะเบ็นบัญหาที่แปลกประหลาดอยู่มาก อีกประการหนึ่งก็เบ็นบัญหาระหว่างลูกศิษย์กับอาจารย์สนทนากัน ซึ่งไม่น่าจะถือผิดถือถูกกัน ขออภัยคุณรู้สึกจะเบ็นคนใจน้อยไปสักนิด สามีคงจะเบ็นคนเอาใจยากอยู่บ้าง เพราะคุณถือว่าเบ็นสหชาติกัน แล้วอาจจะเอาแต่ใจตัวโดยไม่นึกถึงหัวอกเขาบ้าง ทั้งนี้อาจารย์ก็นึกเดาคาดคะเนเอาในขณะที่คุณมาเยี่ยมและถามบัญหา ซึ่งคุณพูดว่าเคารพเลื่อมใส แต่พออาจารย์พูดเบ็นเชิงเล่นบ้างจริงบ้าง ก็ชักละอาย ๆ แล้วหาทางกลับบ้านไปพาลโกรธให้สามี เพราะไม่กล้าแสดงความโกรธออกมาอย่างเบิ่ดเผย ต่อหน้าอาจารย์ จึงรู้สึกเบ็นทุกข์แทนสามีของคุณอยู่บ้าง เกรงว่าจะได้

รับเคราะห์กรรมแทนอาจารย์ทางบ้าน

ตามปรกติดิฉันมิได้เบื่นคนใจน้อย ที่คอยจะเอาแต่ใจตัวถ่ายเดียว ซึ่งละอายท่านก็เพราะความเสียใจ ที่ตนได้คิดผิดไปในบัญหาที่จะมาเรียนถาม ประกอบกับอาจารย์ก็เบื่นที่เคารพเลื่อมใส เลยทั้งละอาย ทั้งกลัวบาป จึงเรียนท่านตามความจริง โปรดท่านอโหสิให้ดิฉันด้วย ซึ่งเบื่นคนโง่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ มาทำให้ท่านลำบากและหวาดกลัวไม่เบื่นท่า เจ้าพระคุณ

ถึงกลัวก็กลัวที่มีความสนใจอยากพั่งอยู่ด้วย มิได้กลัวเพื่อวิ่งหนีพอจะเบื่นความหนักใจ และเบื่นทุกข์แก่ตัวและแก่คุณดังที่เข้าใจ ไหนโปรดพูดให้อาจารย์พั่งดูบ้าง ทำไมทั้งลูกศิษย์และอาจารย์จึงละอายและกลัวกันนัก มันเบื่นบัญหาอะไรกันแน่ โปรดแย้มออกมาพอหอมปากหอมคอก่อน ถ้าว่าไม่มีทางสู้ ก็จะได้เตรียมตัว

ท่านจะเตรียมตัวเพื่ออะไรคะ

ก็ให้คุณเตรียมถามได้อย่างไรเล่า อาจารย์เตรียมตัวรอพั่งอยู่แล้ว

โอ้โฮ พิสดารจนคิดไม่ออกคาดไม่ถึง เบื่นอันว่าท่านให้โอกาสแล้วนะคะ ดิฉันคงไม่เบื่นบาป หากเรียนถาม ซึ่งอาจมีผิด ๆ ถูก ๆ ออกนอกลู่นอกทางตามภาษาของคนไม่รู้ สิ่งที่จะเรียนถามนั้นคือ การฉันของพระธุดงค์ท่าน ส่วนมากท่านฉันอาหารสำรวมในบาตร ไม่ว่าจะเบื่นคาว–หวาน มีน้ำหรือไม่ ท่านจะนำลงรวมในบาตรหมด ไม่มีเหลือไว้ในถ้วยในจานเพื่อฉันและซดน้ำเบื่นพิเศษบ้างเลย ดิฉันมองดูแล้วอดสงสารพระท่านไม่ได้ เพราะเมื่ออาหารคาว–หวาน

ต่าง ๆ ซึ่งล้วนมีรสเอร็ดอร่อยไปต่าง ๆ กัน ถูกนำมาเทลงรวมในบาตรลูกเดียวหมด จะหารสอร่อยมาจากไหน ก็จำต้องกลายเป็นอื่นไปหมด คิดแล้วดิฉันนึกสงสารพระท่านจังเลยค่ะท่าน พระธุดงค์จะฉันแบบพระทั่ว ๆ ไปบ้างไม่ได้หรือ ส่วนการทำความพากเพียรในอิริยาบถท่าต่าง ๆ ก็ทำไปตามแบบพระธุดงค์ตามเคย เฉพาะการฉันขอให้ฉันนอกบาตรหรือฉันกับสำรับ โดยมีถ้วยจานสำหรับใส่อาหารคาว-หวาน อาหารชนิดต่าง ๆ จะได้ทรงรสชาติคงเดิม ไม่เสียรสเพราะการคลุกเคล้ากันเสียหมด ดิฉันต้องขอโทษท่านมาก ๆ ที่เรียนอย่างนี้ เพราะความสงสารพระมากค่ะ ท่านจะพออนุโลมดิฉันผู้เป็นโยมได้บ้างไหม หรือตัวดิฉันเองจะกลายเป็นบาปกรรมไปเสีย เพราะมาห้ามพระไม่เข้าเรื่อง ซึ่งไม่ใช่เรื่องของตัว แต่เป็นเรื่องของพระท่านต่างหาก ไม่ควรไปเกี่ยวข้อง

มีเท่านี้หรือ บัญหาที่เปรียบเหมือนฟ้าคำราม จนขวัญหายใจไม่อยู่กับตัว เพราะกลัวจะหาที่หลบซ่อนไม่ทัน

มีเท่านี้ค่ะ แต่ท่านหากกลัวไปเอง ทำเอาจนดิฉันซึ่งเป็นเจ้าของบัญหาก็กระดากอายใจร้อนวูบไปหมด เพราะกลัวว่าตัวผิดและเป็นบาปกรรมอีกด้วย แทบตั้งตัวไม่ติด คิดจะไม่เรียนถาม กลับบ้านดีกว่า

ถ้ามีเพียงที่ถามมา ก็พอจะพิจารณากันไปได้บ้างเท่าที่ควร คุณสงสัยตอนอาหารสำรวมในบาตรเท่านั้น หรือมีสงสัยอะไรอีก โปรดพูดได้ไม่ต้องเกรงใจ ส่วนเครื่องปรุงอาหารชนิดต่าง ๆ ที่แม่ครัวนำมาผสมคลุกเคล้ากัน ทำให้เป็นผัดหรือเป็นแกงจนสำเร็จเป็นอาหารชนิดต่าง ๆ ขึ้นมานั้น คุณไม่สงสัยบ้างหรือ

ดิฉันไม่เคยคิดมาบ้างเลยว่า การปรุงอาหารเป็นวิธีคลุกเคล้ากัน จึงไม่

สะดุดใจ ส่วนอาหารสำรวมในบาตร ดิฉันเห็นพระธุดงค์ท่านทำและฉัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ดิฉันและใคร ๆ ที่เป็นฆราวาสไม่เคยทำกันมา จึงทำให้เกิดสงสัยและสงสารพระที่ท่านฉันสำรวม เกรงว่าจะไม่มีรสอร่อยเหลืออยู่ในรสอาหารนั้นเลย การฉันก็คงไม่ได้มากเท่าที่ควรพอจะมีกำลังบำเพ็ญภาวนา โดยมากพระธุดงค์ที่ฉันสำรวมรู้สึกจะซูบผอมเพราะอาหารไม่พอกับความต้องการของธาตุ เนื่องจากอาหารไม่มีรสอร่อยพอ ดิฉันต้องขออภัย เดี๋ยวจะหาว่าเป็นคนชอบอุตริ เที่ยวติชมพระว่าอ้วนว่าผอมไม่เข้าเรื่อง สำหรับท่านเป็นอย่างไรบ้าง ฉันมีรสอร่อยและฉันได้มากบ้างหรือเปล่าคะ

ขออย่าให้อาจารย์เรียนตอบเลย ไม่สะดวกต่อการอธิบาย เพราะคำว่าพระธุดงค์ผอมเพราะอาหารสำรวมไม่มีรสนั้น รู้สึกไม่มีเหตุผลที่พอพึ่งได้เลย ควรยุติ คุณสงสัยตอนไหนเกี่ยวกับการฉันของพระธุดงค์ อาจารย์เห็นใจที่คุณหวังดีต่อพระท่าน เพียงแต่พึ่งคุณพูดว่า "สงสารพระ" เท่านั้น อาจารย์ก็เกิดสงสารคุณเข้าอีกอย่างไม่คาดผัน คงจะเป็นเพราะกรรมดีที่คุณสงสารพระกลับตอบสนองคุณ

ดิฉันขอเรียนถามท่านอย่างดื้อ ๆ เอาเลยนะคะ คือพระที่ท่านฉันสำรวมในบาตร ท่านมีข้อบังคับให้ฉันละก็ พระในเมืองไทยซึ่งมีจำนวนมาก ทำไมท่านไม่ถูกบังคับให้ฉันสำรวมด้วยเล่า เพราะหลักธรรมวินัยของพระ ดิฉันเข้าใจว่าเป็นอันเดียวกัน หรือมีแปลกต่างกันที่ตรงไหนบ้าง โปรดท่านเมตตาอธิบายให้ดิฉันพึ่งบ้างพอเข้าใจค่ะ

จะว่ามีข้อบังคับก็ถูก จะว่าไม่มีก็ไม่ผิด เพราะหลักธรรมคือ ธุดงค์ ๑๓ ข้อ มีข้อฉันสำรวมในบาตรเป็นต้น ท่านประทานไว้เป็นกลาง ๆ ตามแต่อัธยา-

ศัยของผู้ชอบปฏิบัติในข้อใด หรือไม่ปฏิบัติก็ไม่มีโทษ เพราะไม่ใช่พระวินัย เป็นแต่เพียงไม่ได้รับประโยชน์จากธุดงค์ข้อนั้น ๆ เท่านั้น เพราะฉะนั้นในธุดงค์ทั้ง ๑๓ ข้อนั้น พระท่านจะปฏิบัติหรือไม่จึงไม่มีข้อบังคับและรังเกียจกันระหว่างผู้ปฏิบัติกับผู้ไม่ปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ พระจะมีจำนวนมากน้อยเพียงไร การฉันจึงเป็นไปตามอัธยาศัย เป็นแต่ไม่ให้ผิดพระวินัยซึ่งเป็นข้อบังคับในการขบฉันเท่านั้น

พระวินัยซึ่งเป็นข้อบังคับในการขบฉันมีอะไรบ้าง และธุดงค์ ๑๓ ข้อ นั้นคืออะไรบ้าง นิมนต์ท่านโปรดเมตตาด้วย ถ้าไม่มีข้อขัดข้องอย่างอื่น

คุณเป็นผู้หญิง แม้จะบวชเป็นภิกษุณีก็ไม่ได้ถือพระวินัยของพระเป็นเครื่องปกครอง แต่มีพระวินัยสำหรับพระภิกษุณีต่างหาก คุณอยากทราบพระวินัยของพระเพื่ออะไรบ้าง อาจารย์ไม่มีโอกาสเรียนได้ในเวลานี้ ถ้าต้องการอยากทราบพระวินัย โปรดดูบุพพสิกขาวรรณนา ธุดงค์ ๑๓ ข้อ โปรดดูธรรม-วิภาคปริจเฉท ๒ จะพอทราบได้ แม้แต่อาจารย์เองก็ยังไม่สามารถรู้ทั่วถึงพระ-ธรรมวินัย เพียงแต่ธุดงค์ ๑๓ ข้ออันเป็นหน้าที่ของตนควรจะรู้และปฏิบัติ ก็ยังจำไม่ค่อยได้ จะอวดเก่งว่าตนปฏิบัติเคร่งครัดได้อย่างไร จึงขอผ่านไป ขืนพูดไปมากเดี๋ยวเข้าเนื้อบ่นบีไม่มีชิ้นดีแน่

เมื่อไม่รู้พระวินัยและธุดงค์ แล้วพระธุดงค์ท่านจะปฏิบัติให้ถูกต้องได้อย่างไร

สำหรับอาจารย์เองรับรองว่าไม่รู้ทั่วถึง และมีผิดพลาดได้เรื่อย ๆ แม้คนอื่นจะชมเชยว่าดี จึงขอเรียนตามตรง แต่พระธุดงค์อื่น ๆ ท่านอาจรู้ และปฏิบัติ

ให้ถูกต้องได้ เพราะนิสัยวาสนาของคนเราต่างกันจะให้โง่และฉลาดอย่างเดียวกันย่อมไม่ได้

พระธุดงค์ท่านฉันนอกบาตร เหมือนพระทั่ว ๆ ไปจะได้ไหมคะ โดยมากเห็นแต่ท่านฉันสำรวมในบาตร ซึ่งไม่น่าอร่อยเลย ดิฉันเห็นแล้วสงสารค่ะ

ฉันนอกบาตรก็ได้ ถ้าท่านต้องการจะฉัน ไม่มีอะไรขัดข้อง แต่การฉันในบาตรอร่อยหรือไม่นั้น คุณเคยทดลองดบ้างหรือยัง ทำไมเดาเก่งนักล่ะ ไม่นึกละอายพระที่มีลิ้นเหมือนกันบ้างเลย

จะไปมัวละอายท่านทำไม ดิฉันคิดสงสารท่านมากยิ่งกว่าจะนึกละอาย มองดูแล้วยิ่งนึกสงสารท่านมาก ทั้งคาวทั้งหวานและอะไรต่ออะไรเทลงรวมกันเกลี้ยง จะไปรู้รสอาหารประเภทนั้น ๆ ได้อย่างไรว่ามีรสอร่อยอย่างไรบ้าง ก็คงจะทั้งเปรี้ยวทั้งหวานทั้งเผ็ดทั้งเค็มจนบอกไม่ถูก นั่นแลคือรสที่ท่านได้รับเป็นประจำในเวลาฉันทุก ๆ ครั้ง ดิฉันสงสารท่านจังเลยค่ะ

อาจารย์เห็นใจคุณอย่างเรียนไม่ถูกเหมือนกัน เพราะคำพูดแต่ละประโยคเต็มไปด้วยความสงสารพระ มีเจตนาหวังดีต่อพระจริง ๆ แต่ถ้าจะให้พระท่านปฏิบัติตามเจตนาของคุณ ท่านก็อยากได้บุญด้วยวิธีนี้ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่ามีอานิสงส์มากจึงจำเป็นต้องตะเกียกตะกายไปบ้างบางทีเจอบุญ แม้จะไม่อร่อยดังที่โดยมากรับประทานกัน แต่ก็อาจจะไม่เสียรสชาติไปทีเดียวคงจะยังมีเหลือพอประทังชีวิตไปได้บ้างวันหนึ่ง ๆ เพื่อประกอบสมณกิจสืบต่อกันไปได้

ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่ามีอานิสงส์มากนั้นมีมากเพียงไร ท่านพอจะมีเวลา

อธิบายให้พังได้บ้างไหมคะ ดิฉันอยากพัง

แม้จะมีเวลาพอ ก็เข้าใจว่าจะไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควรสำหรับคุณผู้มีความรังเกียจอาหารสำรวมอยู่แล้ว จึงขอผ่านไป กรุณาอย่าให้อธิบาย เพราะจะเป็นการชักชวนแกมบังคับให้ผู้รังเกียจหันเข้ามารักชอบในสิ่งที่ตนกำลังทำอยู่ ควรปล่อยให้เป็นไปตามจริตนิสัยของแต่ละบุคคลจะเป็นความเหมาะสมดี

ดิฉันมิได้รังเกียจ แต่อยากให้พระท่านฉันอาหารเป็นอย่าง ๆ โดยไม่ต้องคลุกเคล้ากัน จะได้มีรสอร่อยกลมกลืนดีเท่านั้นเอง โปรดท่านเมตตาเถิดค่ะ บางทีดิฉันอาจมีวาสนาผั่งอยู่ในส่วนลึกซึ่งตนยังมองไม่เห็น พอได้พังอานิสงส์ของการฉันสำรวมแล้ว จิตอาจเปลี่ยนแปลงความรู้สึกที่เคยเป็นมาดั้งเดิมเสียได้ กลายมาเป็นความรักชอบ และเอาอย่างพระธุดงค์ท่านมาใช้เฉพาะตัว และเกิดประโยชน์แก่ตนก็เป็นได้ แม้ดิฉันทำตามไม่ได้ ท่านผู้มีเมตตาโปรดสัตว์ก็ไม่เสียประโยชน์ ยังจะได้ขึ้นสวรรค์ เพราะให้ธรรมเป็นทานแก่คนโง่เช่นดิฉัน โปรดเถอะค่ะ เรื่องอานิสงส์ของการรับประทานอาหารสำรวมดิฉันไม่เคยพังมาก่อนเลยค่ะ

ถ้าอาจารย์พอมีทางขึ้นสวรรค์ได้บ้าง ก็ขอความกรุณาคุณพาไปขึ้นชั้นอื่นๆ เถิด โปรดอย่าพาไปขึ้นสวรรค์ชั้นให้ทานธรรมเกี่ยวกับอาหารสำรวมเลย เพราะเป็นการแสดงยาก รู้สึกลำบากสำหรับอาจารย์และฆราวาสเช่นคุณผู้มีคุณค่าในทางโลกจะทนพังได้ การขึ้นสวรรค์ชั้นนี้ก็ยากสำหรับอาจารย์ผู้ไม่สามารถแสดงธรรมเป็นทานแก่คุณได้ จึงขอให้พาไปสวรรค์ชั้นอื่น ๆ ซึ่งอาจง่ายและสะดวกใจกว่า ถ้าสวรรค์ชั้นอื่น ๆ ยังมีทางสะดวกกว่าชั้นนี้บ้าง ก็ขอได้โปรดพาอาจารย์ไปชั้นนั้นเถิด ขออย่าได้ชักชวนไปเฉพาะสวรรค์ชั้นนั้นนักหนาเลย อาจารย์ไม่ค่อยสบายใจ เกรงว่าจะลำบาก เหมือนชักชวนนักเลงสุรา นักเลงการพนัน และคนที่เห็นธรรมเป็นข้าศึก เข้าวัดพังธรรมจำศีลฉะนั้น

ทำไมจะต้องลำบากลำบนถึงขนาดนั้นเล่าท่าน ถ้าไม่ใช่เบื่นทางออกของท่านผู้ไม่ประสงค์เมตตาโปรดดิฉันผู้เบื่นโยมเท่านั้น ก็ไม่เห็นจะมีอะไรลำบาก นี่เข้าใจว่าเบื่นอุบายวิธีหาทางออกของท่านอย่างแยบยลมากกว่าอย่างอื่น โยมต้องขออภัยท่านมาก ๆ ที่มาเซ้าซี้ไม่เข้าเรื่อง

อาจารย์จะมีความฉลาดแยบยลมาจากไหนพอจะมีทางเอาตัวรอดจากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้ เท่าที่เรียนคุณก็เพราะความจนมุมซึ่งไม่สามารถอธิบายได้เท่านั้น อาจารย์ขอปรึกษาอย่างนี้คุณจะเห็นดีด้วยไหม

ท่านจะปรึกษาอะไร นิมนต์ค่ะ ตามแต่ท่านสะดวกดิฉันยินดี

คืออาการอธิบายธุดงค์เกี่ยวกับอาหารสำรวม เบื่นการลำบากแก่ผู้แสดง คล้ายกับไม่รู้จักสถานที่ กาล บุคคล ที่ควรแสดง เพราะโดยมากธุดงค์เบื่นเรื่องของพระ อีกประการหนึ่งคำถามคำตอบระหว่างคุณกับอาจารย์สนทนากัน อาจจะถูกนำออกตีพิมพ์เบื่นเล่มและแจกจ่ายไปในที่ต่าง ๆ และท่านสุภาพชนหลายชั้นอ่านอาจไม่เหมาะสมกับท่านผู้อ่านชั้นนั้น ๆ ก็ได้ นี่เบื่นข้อเรียนปรึกษา คุณจะเห็นด้วยและยินดีให้อาจารย์ผ่านไปได้ไหม

ก่อนที่จะเห็นด้วยและผ่านไป ดิฉันขอเรียนถามท่านบ้างว่า คำสนทนากันนี้ หากได้พิมพ์แจกจ่ายออกไปในที่ต่าง ๆ ตลอดพระเณรที่มีวัยและความรู้สึกต่าง ๆ กัน จะมีทางเสียหายไหมแม้จะไม่ได้รับประโยชน์สำหรับผู้อ่านหนังสือนี้ เพราะเราไม่ได้เจาะจงว่าต้องแจกให้เพศนั้น ไม่แจกให้เพศนี้ หรือท่านมีเจตนาเจาะจงไว้ด้วยหรือ

เฉพาะผู้ถามและผู้ตอบ เท่าที่ผ่านมานี้ ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีอะไรเสียหาย ถ้าตนไม่ทำความเสียหายแก่ตนทั้งที่ไม่ได้ถามและตอบปัญหาต่างหาก สำหรับการแจกจ่ายเพื่อท่านผู้ประสงค์จะอ่านนั้น เข้าใจว่าจะไม่มีทางเสียหาย ถ้าท่านผู้อ่านไม่ตีความหมายไปเป็นอื่นจากความมุ่งหมายของธรรม ซึ่งอาจมีได้ พระ-เณรท่านก็อ่านได้เมื่อท่านประสงค์จะอ่าน และอาจได้รับประโยชน์สำหรับผู้ใคร่ต่อธุดงค์ข้อนี้ อาจารย์ก็ไม่ได้คิดว่ามีเจตนาเจาะจงต่อใคร ๆ ทั้งนั้น เพราะคนเรามุ่งความสุขความเย็นใจด้วยกันทั่วโลกซึ่งเป็นจุดหมายของธรรมอยู่แล้ว

ถ้าเช่นนั้นท่านก็ควรแสดง ตัวดิฉันเองก็จะได้พึ่งและอาจได้รับประโยชน์บ้าง ท่านผู้อื่นเช่นพระ-เณร ท่านที่ยังไม่เข้าใจมากพอ ก็จะได้เข้าใจและเป็นประโยชน์แก่ท่านด้วย แก่อุบาสกอุบาสิกาที่เป็นชาวพุทธด้วย เท่าที่พึ่งดูแล้วไม่ปรากฏว่ามีข้อใดจะทำให้เกิดความเสียหาย นี่เรียนตามความรู้สึกของดิฉันซึ่งเป็นฆราวาสญาติโยม

การรับประทานอาหารดังที่พระท่านฉันสำรวมในบาตร นั่นโลกไม่ค่อยนิยมทำกัน อาจจะถือเป็นของต่ำและน่าเกลียดหรืออย่างไรก็ทราบไม่ได้ ส่วนด้านธรรม ท่านสอนตามความจริงและให้รู้เห็นตามความจริงเป็นสำคัญกว่าอื่น ดังนั้นการฉันสำรวมในบาตรจึงเป็นวิธีที่จะให้รู้ความจริงจากอาหารได้หลายทาง สำหรับผู้สนใจใคร่ต่อการพิจารณา เพราะอาหารส่วนมากแม่ครัวชอบปรุงผสมกับสิ่งต่าง ๆ หลายชนิดด้วยกัน เช่นแกงเป็นต้น เว้นอาหารชนิดที่ผู้ต้องการรับประทานโดยเฉพาะ ไม่ประสงค์จะปรุงกับสิ่งอื่นใด เช่นปิ้งปลา ปิ้งไก่ เป็นต้น แม้เช่นนั้น ก็อดจะจิ้มกับน้ำพริกหรือน้ำปลาที่เรียกว่าผสมไม่ได้อยู่นั่นเอง ส่วนอาหารชนิดต่าง ๆ ที่แม่ครัวปรุงให้ดีด้วยฝีมือประณีตนั้น ล้วนเป็นอาหารที่ได้

รับการผสมมาแล้วทั้งนั้น เป็นแต่ไม่สนใจคิดและบักใจลงไปทำความสำคัญว่า น่ารับประทานหรือ ไม่เท่านั้น ความจริงแล้วมันเป็นเรื่องผสมหรือสำรวมอยู่โดยดีในอาหารแทบทุกชนิดไม่มีทางหลีกเลี่ยงสำหรับมวลมนุษย์เรา เพราะต้องการจากส่วนผสมของอาหารด้วยกันแทบทุกราย นอกจากแม่ครัวปรุงมาแล้วยังมีรายการพิเศษแอบแฝงเข้ามาข้าง ๆ โต๊ะหรือข้างที่เป็นที่รับประทานอีกด้วย เช่นน้ำปลาหรืออะไรต่ออะไรมากมายตั้งเรียงรายกันอยู่รอบ ๆ ข้าง จนรับประทานเสร็จไปในครั้งหนึ่ง ๆ เมื่อคิดดูให้ดีแล้วมนุษย์ชอบยุ่งอยู่มาก ยุ่งแบบไม่คิดแก้ไขในสิ่งที่ควรแก้ไข แต่กลับคิดเพิ่มภาระให้หนักแก่ตัวขึ้นทุกระยะ แล้วก็บ่นกันไม่มีวันเบื่อ บ่นกันทุกแห่งหนตำบลหมู่บ้านโดยไม่นึกรำคาญ พูดแบบพระแล้ว ควรจะยุ่งในสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์และความสงบสุขแก่ตนและส่วนรวม แต่ถ้าพูดตามปากและลิ้น ตามความอยากของกิเลสตัณหาละก็ เป็นความยุ่งไม่มีวันจบสิ้นลงได้ คุณจะขอให้อาจารย์อธิบายอะไรไปมากมาย เดี๋ยวคุณจะเบื่อเสียเองมากกว่าจะถือเอาประโยชน์จากเรื่องของพระ มีการฉันสำรวมเป็นต้น ก่อนที่ท่านผู้อื่นจะได้อ่านได้ฟังและเบื่อไปตาม ๆ กัน คุณก็ชักจะเบื่อก่อนใคร ๆ เสียแล้ว

จะเบื่อหรือไม่ก็ตาม แต่ดิฉันขอพึ่งให้จบเรื่องอาหารสำรวม นิมนต์ท่านอย่าด่วนจบเสียเองก่อนที่ดิฉันจะเบื่อ และธรรมจะพาให้จบ ได้ยินแต่ท่านพูดเรื่องแม่ครัวปรุงอาหารต่าง ๆ ว่าเป็นการผสมสำรวม ส่วนการสำรวมในบาตรท่านยังไม่เห็นพูดถึงเลย คอยแต่จะกลบเกลื่อนไปเสียเรื่อย ผู้ฟังก็อยากจะพลอยหมดหวังไปด้วย

การสำรวมในบาตรก็เป็นวิธีปรุงอาหารแบบหนึ่งของพระธุดงค์ที่ท่านปรุงสำหรับท่านเอง ไม่เกี่ยวกับส่วนรวม และเป็นวิธีฉันอีกแบบหนึ่งของท่านเช่นเดียวกัน ผลที่ได้รับก็เท่ากันกับแบบอื่น ๆ คือมีรสและพอกับความต้องการของ

ธาตุขันธ์เช่นเดียวกับวิธีรับประทานทั่ว ๆ ไป ไม่ผิดแปลกกันที่ตรงไหน ที่จะให้เกิดความสงสัยและได่ถามให้ยุ่งไป ไม่มีเวลาจบสิ้นลงได้

แล้วมีรสอร่อยบ้างไหมคะ ฉันแบบสำรวมกันหมดทั้งหวานทั้งคาวเช่นนั้น มิหนำยังระคนคาวหวานเข้าด้วยกันหมดมิใช่หรือคะ โอโห แย่ พระท่านแย่ จะหารสและความสุขในอาหารมาจากไหนกันท่าน

ตามหลักธรรมอันเป็นทางถอดถอนกิเลสเครื่องกังวลแล้ว ท่านสอนไม่ให้ติดในรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสถูกต้อง และอารมณ์เครื่องยั่วยวน ผู้ต้องการถอดถอนเครื่องกังวลใจจากสิ่งเหล่านี้ ก็ควรสำนึกตนบ้าง ไม่ควรปล่อยให้รสอันเกิดจากสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาเข้าครอบงำจิตจนหาทางออกไม่ได้ ซึ่งเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง ฉะนั้น การฉันสำรวมจึงเป็นอุบายวิธีที่ดีวิธีหนึ่งที่จะทำให้จิตเห็นโทษในอาหารเท่าที่ควรจะเป็นได้ ไม่เพลิดเพลินในรสจนเกินไปจนกลายเป็นเรื่องลืมตน เพราะการพิจารณาอาหารหลายชนิดที่ผสมอยู่ในที่แห่งเดียวกันย่อมจะทำจิตให้รู้หลักความจริงที่แฝงอยู่ในส่วนลึกของอาหารได้ดี ก่อนฉันหรือกำลังฉันท่านสอนให้พิจารณาโดยแยบคายทุก ๆ ครั้ง เพื่อเห็นความปฏิกูลในส่วนผสมของอาหารทั้งที่มีรสและกลิ่นดีอยู่ การพิจารณาไม่มีประมาณกว้างหรือแคบตามแต่ถนัดใจ ตามปรกตินับแต่เครื่องปรุงเริ่มผสมกันจนสำเร็จรูปออกมาเป็นอาหารชนิดต่าง ๆ รวมเข้ามาในชามในจานในบาตร รวมเข้ามาถึงมุขทวารผสมกับของไม่สะอาดในอวัยวะ ผ่านเข้าไปอวัยวะภายใน ค้างอยู่ราวราตรี แล้วผ่านออกโดยมีการเปลี่ยนแปลงตัวมันเองไปทุกระยะ ใจที่ไม่เห่อตามรสต่าง ๆ ย่อมมีทางพิจารณาให้เห็นความจริงได้ทุกระยะจากอาหารหรือจากสิ่งทั่ว ๆ ไป ทั้งที่โลกสมมุติว่าดีและตำหนิว่าชั่ว วางตนกับสิ่งที่มาเกี่ยวข้องได้อย่างสม่ำเสมอ นี่เรียนเพียงสังเขป ถ้ามากไปก็เกรงคุณผู้นั่งฟังจะเบื่อ และเขียดไม่อยากมาวัด

เพื่อบำเพ็ญทานรักษาศีลพั้งธรรม ก็จะขาดความดีไป ทั้งพระเณรก็จะบ่นคิดถึงวัดวาศาสนาก็จะพลอยเสื่อมโทรมไปด้วย

ท่านก็นำธรรมมาสอนตามความเป็นจริง ดิฉันก็ตั้งใจพั้งด้วยความเคารพในธรรม เพื่ออยากทราบความจริงตามที่ท่านสั่งสอน เหตุไรจะไปเบื่อวัดวาศาสนาจนถึงกับทำตนให้ขาดจากความดี โดยไม่ไปวัดพั้งธรรมจำศีลบำเพ็ญภาวนา ถ้าดิฉันจะเป็นคนอาภัพ ไม่เป็นที่ไว้ใจเชื่อถือในทางศาสนาได้ เกรงจะเป็นภัยต่อธรรมของพระพุทธเจ้า ก็ควรชักสะพานและตัดออกจากบัญชีไม่สั่งสอนต่อไปอีกจะเป็นความปลอดภัยแก่วงพระศาสนาได้ดี

โอ้โฮ ถ้าอาจารย์จะเป็นคนใจดำน้ำข่นถึงขนาดชักสะพานตัดคุณผู้เป็นลูกศิษย์ที่แสนดีหายากออกจากบัญชีแล้ว ก็น่ากลัวจะไปเล่นงานกับเทวทัตต์ในเมืองผีทำเอาขุมนรกแตกแบบไม่มีใครกล้าเสี่ยงชีวิตเข้าไปตัดสินได้แน่ แต่ไม่เคยคิดว่าเรื่องเพียงระหว่างลูกศิษย์กับอาจารย์สนทนาธรรมกันเพื่อสารประโยชน์ต่อกันจะเป็นได้ถึงขนาดชักสะพานและตัดขาดจากบัญชีและยอมไปเป็นข้าศึกกับผีผู้หมดความหมายซึ่งอยู่ใต้ดินเช่นนั้น เท่าที่เรียนแล้วเรียนเล่า ไม่อยากอธิบายธรรมเกี่ยวกับอาหารสำรวมก็ด้วยคิดว่า ธรรมแม้อยู่ในโลกและบุคคลเดียวกัน ก็มีความต่างกันอยู่โดยหลักธรรมชาติของธรรม เช่นเดียวกับผู้หญิงกับผู้ชายอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน แต่โลกก็เห็นว่าต่างกันฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมระหว่างพระกับฆราวาสก็อาจมีความรู้สึกในแง่หนักเบาในธรรมต่างกัน อันเป็นสาเหตุให้การปฏิบัติต่างกัน การแสดงธรรมจึงควรพิจารณาถึงความเหมาะสมกับกาล สถานที่ และบุคคล ที่เป็นคู่ควรแก่ธรรมประเภทนั้น ๆ ยิ่งมาถูกคนไม่ฉลาดเช่นอาจารย์นี้ด้วยแล้ว เวลาแสดงไปแทนที่จะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้พั้ง แต่กลับเป็นการสร้างความไม่เหมาะสมให้แก่หมู่ชนและวงพระศาสนาเข้าอีก ก็เท่ากับตั้งตนเป็นข้าศึก

ต่อหมู่ชนและพระศาสนาโดยไม่รู้สึกตัว ฉะนั้นความไม่แน่ใจในความรู้ความฉลาดของตนจึงทำให้ผู้อื่นเสียประโยชน์ และไม่สบายใจไปด้วย อาจารย์ต้องขออภัยมาก ๆ ด้วยที่เรียนคุณแบบตรงไปตรงมาตามนิสัยจนเกินไป

ขอบพระคุณท่าน ที่ไม่ถือสาคนอย่างดิฉัน มิหนำยังกลับมาขออภัยเสียอีก เท่าที่เรียนเรื่องตัดออกจากบัญชีและชักสะพานนั้นก็เรียนด้วยความเคารพและสนิทสนมในใจต่างหาก มิได้มีเจตจำนงจะให้ท่านตัดออก นับว่าเป็นบุญอย่างยิ่งแล้วที่ได้มาเป็นลูกศิษย์ให้ท่านได้ว่ากล่าวสั่งสอน แม้ท่านจะดุด่าว่ากล่าวอย่างไรดิฉันเป็นที่ยอมรับด้วยความยินดี ไม่ขัดขืน เพราะธรรมดาลูกศิษย์กับครูอาจารย์ก็จำต้องมีหนักบ้างเบาบ้างตามควรแก่เหตุการณ์ เช่นเดียวกับพ่อ–แม่กับลูก ที่ท่านขอผ่านไปไม่อยากแสดงธรรมของพระโดยเฉพาะให้ฆราวาสฟังทั่ว ๆ ไปนั้น ดิฉันเข้าใจ ถ้าไม่ขัดข้องนัก พอฆราวาสอย่างดิฉันฟังด้วยได้ ก็อยากขอวิงวอนท่านเมตตาบ้าง หากเป็นการไม่สะดวกและสมควรแล้วก็ไม่ขอรบกวน ส่วนอาหารประเภทสำรวมจะเหมือนพระหรือไม่ก็ตาม ฆราวาสจะพอมีทางนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนและครอบครัวได้บ้างไหมคะ ถ้าพอมีได้ ก็โปรดเมตตานับว่าเอาบุญ เจ้าพระคุณ

การทำให้เกิดประโยชน์ แทบทุกสิ่งมีทางเป็นได้ จะทำให้เกิดความเสียหายก็ได้ ขึ้นอยู่กับผู้จะพาให้เป็นไป ตามปรกติอาหารเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงร่างกายมนุษย์และสัตว์ให้เป็นอยู่ มิได้เป็นยาพิษที่จะคอยสังหารชีวิตให้ฉิบหาย ที่เป็นความเสียหายนั้น เข้าใจว่าเพราะไม่มีมัตตัญญุตา ความรู้จักประมาณในอาหาร อาหารจึงกลายเป็นเครื่องเผาผลาญทรัพย์สินเงินทองให้ฉิบหายบ่นปี มีเท่าไรไม่พอกินพอใช้ เพราะการบริโภคด้วยอำนาจของตัณหา คือความทะเยอทะยานเป็นผู้นำ ผู้เดินตามตัณหาความล้นฝั่งคือเราจึงพลอยได้รับเคราะห์กรรม และ

ตามใช้หนี้ที่ตัณหาไปเที่ยวก่อไว้ไม่มีวันจบสิ้นลงได้ นับแต่ต้นจนวันอวสานแห่งชีวิต ก็หาใช้หนี้ยังไม่พอ ผู้เกิดสุดท้ายภายหลังเห็นผู้ใหญ่พานำก็เอาอย่าง และทำตามผู้ใหญ่ ยิ่งกว่านั้นก็แซงหน้าผู้ใหญ่แบบไม่มียับยั้งชั่งตัวว่าอยู่ในฐานะเช่นไร สมควรแก่ภาวะของตัวหรือไม่ ผลก็คือความทุกข์ร้อน ต้องตามใช้หนี้ตัณหาสืบต่อกันไปอีกเหมือนลูกโซ่ เป็นเป็นในทำนองนี้ตลอดไป ที่เรียกว่าเหตุสืบต่อเหตุ ผลสืบต่อผล คือความไม่รู้จักยับยั้งตัวต่อสิ่งเกี่ยวข้องเป็นตัวเหตุ และถ่ายทอดต่อแขนงกันไป ความทุกข์เดือดร้อนเพราะรายรับไม่พอกับรายจ่าย เป็นตัวผล ทำให้หมุนตัวเป็นกงจักรตาม ๆ กันไปตลอดลูกเต้าหลานเหลนไม่มีประมาณ เนื่องจากความร้อนอันเกิดจากตัณหาไม่มีเมืองพอดีฉุดลากไปไม่มียอมลดละ ฉะนั้นพระพุทธเจ้าผู้มีพระเมตตาต่อสัตว์โลกจึงประทานธรรมไว้เพื่อเป็นทำนบกั้นความล้นผึ่งของตัณหา ให้โลกได้มีความสุขอันเกิดแต่ความรู้จักประมาณ คือความพอดีในการจ่ายการกินการใช้บ้าง ทรัพย์สินจะไม่มีช่องรั่วไหลไปเสียท่าเดียว มิฉะนั้นทั้งคนโง่คนฉลาด คนมั่งมี ดี–ชั่ว จะพากันจมอยู่ในกองทุกข์คือความไม่พอกินพอใช้ตาม ๆ กันหมด ไม่มีผู้จะพบเห็นความสุขอันเกิดจากความรู้จักประมาณในการจ่ายทรัพย์บ้างเลย การที่พระท่านฉันอาหารสำรวมจึงเป็นวิธีบั่นทอนและตัดความหลงในรสอาหารลงได้ทางหนึ่งไม่ปล่อยใจให้วิ่งตามรสนิยมจนเกินไป เพราะนักบวชเป็นเพศที่ควรพิจารณาไตร่ตรองในทุกสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับตน ไม่พึงหลงงมงายไปตามอย่างง่ายดาย ทั้งภายในภายนอกตลอดบัจจัยเครื่องอาศัยประจำเพศของตน ควรพิจารณาแล้วนุ่งห่มสบง จีวร ไม่ทำความติดหรือรังเกียจต่อสิ่งที่ตนอาศัยทุกชนิด ซึ่งเห็นว่าควรแก่เพศและฐานะของมนุษย์ผู้มีใจฉลาดรักษาตน บริโภคใช้สอยเพื่อบำบัดรักษาธาตุขันธ์ให้เป็นไปโดยสม่ำเสมอ ไม่คิดสั่งสมตัณหาคือไฟขึ้นรังควานตนจากอาหารเครื่องใช้ที่อาศัยประจำวัน คนเราหากใช้ความไตร่ตรองพอประมาณแล้ว แม้จะประกอบการงานใดก็มีทางอำนวยประโยชน์ให้เท่าที่ควร ไม่เกิดผลสะท้อนย้อนมาก่อความทุกข์ให้ตนและผู้

เกี่ยวข้อง ดังที่ทราบ ๆ กันอยู่ตลอดมา ฉะนั้น ในธุดงค์ ๑๓ ข้อ มีการฉันสำรวมเป็นต้น จึงไม่ใช่เรื่องของธรรมเล็กน้อยสำหรับ หมู่ชนซึ่ง จะ มอง ข้ามไปโดยมิได้คิดว่าจะแยกแยะมาเป็นประโยชน์แก่ตนบ้าง ความจริงก็คือกองมหาสมบัตินั่นแล ที่ทำคนให้เสียจนหาทางยังยั้งตนไม่ได้ก็เพราะเห็นความอยากเป็นของจำเป็นและมีค่ายิ่งกว่าตัวซึ่งเป็นที่สถิตของธรรม ธรรม คือความรู้จักประมาณแก่ตัวเป็นต้น จึงหาที่แทรกลงไม่ได้ และกลายเป็นคนใจลอยไปตลอดกาล อบาย-มุขคือความโศกเศร้าเหงาหงอยจึงย้ายครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนอยู่บนร่างกายและจิตใจของผู้นั้นอย่างบักลึกไม่มีวันกำหนดว่าจะโยกย้ายไปที่ไหนอีก นี่คือโทษของความสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือย เห็นรายจ่ายจำเป็นกว่ารายรับ จึงมิใช่ของดีพอที่จะนอนใจ ไม่คิดหาทางแก้ไข เท่าที่อธิบายมา ผู้มุ่งประโยชน์ก็พอจะแยกแยะไปทำประโยชน์แก่ตนได้ ผู้ไม่สนใจ แม้จะยกพระไตรปิฎกไปตั้งไว้บนบ่าก็คงสลัดทิ้งโดยไม่ยอมคิดให้เสียเวลาว่า "อะไรตกลงบนบ่า" ดังนี้ คุณจะให้อาจารย์อธิบายอะไรให้ฟังอีก เรื่องธุดงค์ ๑๓ ข้อ แม้พระพุทธเจ้าประทานไว้เพื่อพระก็ตาม แต่เราเป็นฆราวาสถ้าสนใจใคร่ประโยชน์จากธรรมเหล่านั้น ก็มีทางจะคัดเลือกถือเอาประโยชน์ได้เท่าที่ควรแก่เพศของตน จึงขอยุติเรื่องธุดงค์ไว้เพียงนี้ หรือคุณยังมีข้องใจอะไรอีก ถ้าไม่จำเป็นก็โปรดไว้โอกาสต่อไป วันใหม่ เดือนใหม่ ปีใหม่ยังมี โปรดมาใหม่

ดิฉันต้องกราบขออภัยท่านมาก ๆ ที่มารบกวนเวลาท่านเสียนาน รู้สึกท่านจะเหนื่อยแย่วันนี้ ตอนดิฉันกลับไปบ้านแล้ว ได้โอกาสจะเลยไปกราบพระท่านขอยืมหนังสือธรรมวิภาคปริจเฉท ๒ มาค้นดูธุดงค์ ๑๓ ข้อ ถ้าไม่เข้าใจจะมากราบรบกวนท่านให้ช่วยอธิบายให้ฟังใหม่ ดิฉันขอกราบขอบพระคุณท่าน.

□ □ □

ผมมากราบและเรียนถามข้อข้องใจท่านบ้างเล็กน้อย หากไม่ขัดต่อหลัก

ศาสนาและเป็นการรบกวนจนเกินไป คือนับแต่วันผมรู้จักเดียงสามา ผู้ใหญ่มีพ่อ-แม่เป็นต้น ชอบพูดเสมอว่า อย่าพากันผิดหัดลักเล็กขโมยน้อย ทำชั่วทุจริตต่าง ๆ ตลอด จน โกหกพกลม ต้มตุ๋นคน อื่น ให้ได้ รับ ความ เดือดร้อน-เสียหาย เพราะเมื่อเขาจับได้แล้วเขาเฆี่ยนตีและจับใส่คุกตะราง มากไปกว่านั้น เวลาตายแล้วไปตกนรกเป็นขุม ๆ ตามแต่โทษหนักที่ตนทำไว้ และจงประพฤติตัวดีมีศีลธรรมประจำตน เวลาอยู่ในโลกมนุษย์ใจก็สบายไม่เป็นทุกข์เดือดร้อน เวลาตายไปก็ขึ้นสวรรค์เสวยสุขอันเป็นผลดีที่ตนทำไว้แล้วในเมืองมนุษย์ ดังนี้ ทีนี้ตามหลักพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าสอนไว้นั้น นรก-สวรรค์ มีจริงไหม เฉพาะความเห็นของท่านว่ามีจริงไหม ท่าน

เรื่องทำนองนี้มีผู้มาถามเสมอ อาจารย์เองก็แปลกใจ เพราะผู้จะถามหาตนอันเป็นต้นเหตุของนรก-สวรรค์นั้นไม่ค่อยมี

ตนก็พอมองเห็นอยู่แล้วท่าน ตลอดความสูงต่ำดำขาวอ้วนดีพีผอม ส่วนนรกสวรรค์นั้นไม่ทราบว่าจะไปเจอเอาท่าไหนกันถึงจะปรับตัวทัน เฉพาะอย่างยิ่ง "นรก" พังแล้วน่ากลัวมาก ทั้งไม่ทราบว่าอยู่แห่งหนตำบลใด มีลักษณะอย่างไร ใหญ่-เล็ก-ลึก-ตื้น-กว้าง-แคบ เพียงไร และมีกี่ขุมด้วยกัน ซึ่งพอจะหลบหลีกได้ ไม่โดนเอาอย่างจัง ๆ เวลาตายไปแล้ว จึงต้องรีบเรียนถามท่านผู้รู้ก่อนพอจะปฏิบัติต่อนรกได้บ้าง ส่วนสวรรค์พอได้ยินก็ชอบใจอยู่แล้ว ทั้ง ๆ ที่ไม่ทราบว่าอยู่ที่ไหนอีกเหมือนกัน ทั้งที่น่ากลัวและน่าชอบใจนี้ ตั้งอยู่อย่างไรและที่ไหนกันแน่ถ้ามีจริง ถ้าไม่มีก็จะนำมาโกหกกันหาประโยชน์อะไร เพราะโลกนี้เต็มไปด้วยความโกหกพกลมอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องหามาเพิ่มเติมเพื่อให้เกลื่อนโลกไปเปล่า ๆ คนดีมีศีลธรรมจะหาทางเดินไปไม่ได้ เพราะเต็มไปด้วยสิ่งสกปรกรกรุงรังเหล่านี้เหลือประมาณ

คำว่า ตน ตามหลักธรรมที่พังเข้าใจกันทั่ว ๆ ไปนั้น หมายถึงร่างกายจิตใจ ซึ่งประชุมกันอยู่ที่เรียกว่าคน เช่นคุณหรืออาจารย์ ซึ่งออกมาจากคนที่มีชีวิตอยู่ มิได้หมายเอาเพียงร่างกายซึ่งเป็นเครื่องเชิดของใจเท่านั้น แต่หมายถึงใจผู้สั่งงานด้วย ถึงเรียกว่า ตน ถ้าจะพูดให้ถูกกับตัวการผู้รับผิดชอบในงานและผลของงานที่กายวาจาทำขึ้นจริง ๆ ก็ต้องหมายถึงใจโดยตรง ใจนี้แลคือตัวการของคนทั้งคน คำว่าถามหา ตน จึงหมายถึงการสังเกตสอดรู้ใจและความเคลื่อนไหวของใจที่จะสั่งงานออกมาทางกายวาจาด้วย โดยมากไม่ได้สังเกตความเคลื่อนไหวผิด–ถูก–ดี–ชั่วของตนว่าเป็นไปในทางใด ซึ่งจะให้เกิดสุขหรือทุกข์ขึ้นมาที่ตนคือใจ มิได้หมายเอาเพียงร่างกายดังที่เข้าใจกัน ส่วนนรกจะมีกี่หลุมและใหญ่–เล็ก–ลึก–ตื้น–กว้าง–แคบเพียงไรและอยู่ที่ไหนนั้นไม่น่าวิตกมากไปกว่ากายวาจาใจของเราซึ่งคอยจะโดดโน้นโดดนี้ผิด ๆ พลาด ๆ อยู่ประจำตน อันเป็นเหตุให้โดดไปโดนขุมนรกคือความทุกข์ร้อนได้ทุกระยะแม้ในแดนมนุษย์เรานี้เอง เพราะคำว่านรกนั้น ก่อนอื่นต้องหมายเอาความทุกข์ร้อนที่กายกับใจได้รับ เห็นประ-กัษ์กับตนอยู่เสมอแทบไม่เว้นแต่ละเวลาก่อน คนที่มีความทุกข์ร้อนเพราะการทำผิดของตนย่อมมีทางเสวยทุกข์ได้ทั้งขณะที่ทำไปเป็นลำดับในแดนมนุษย์ที่เรียกว่าเจอขุมนรกทั้งเป็น และได้รับทุกข์เป็นวิบากประจำตนอยู่เช่นนี้ เมื่อตายไปเขาจะได้สุขสมบัติอันพึงพอใจมาจากไหน เขาก็คือ คนเจ้าทุกข์ อยู่นั่นเองในโลกทั้งสองคือโลกนี้และโลกหน้า ฉะนั้นจึงควรสังเกตดูการเคลื่อนไหวแห่งความประพฤติดีชั่วทางกายวาจาใจของตนในปัจจุบันไปเป็นวัน ๆ ดีกว่าจะไปมองหานรก–สวรรค์ของความฝันซึ่งมักเป็นเรื่องเหลวไหลมากกว่าจะเป็นความจริงพอยึดเป็นหลักได้ ส่วนมากผู้ที่เกิดความสงสัยในนรก–สวรรค์ เป็นสาเหตุสืบเนื่องมาจากความไม่สมบูรณ์ในทางสุขภาพ อาจมีความทุกข์กายทุกข์ใจเรื้อรังมาเป็นประจำ จึงทำให้ใจเกิดความระส่ำระสายอยู่ไม่เป็นสุข คิดอยากย้ายภพย้ายภูมิด้วยความสำคัญว่า ที่นั้นจะดี ที่โน้นจะสบายหายกังวลไม่มีทุกข์บีบคั้นอยู่ตลอด

เวลาดังที่เป็นอยู่นี้ จึงทำให้คิดสงสัยไปในเรื่องภพเรื่องชาติ และนรกสวรรค์มีจริงหรือไม่มียุ่งไปหมด ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องคิดเพื่อก่อไฟเผาตัวเปล่า ๆ โดยไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย ความคิดไปร้อยแปดพันประการนั้นแล ทำให้ไม่แน่ใจทั้งความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งความเป็นไปในอนาคต คือภพหน้าว่าจะเป็นไปในรูปใด ความสงสัยไม่แน่ใจทั้งนี้ เหมือนคนที่มีสมบัติน้อยไม่พอกินพอใช้ในครอบครัว การอาชีพไม่สะดวก ทางไหลมาแห่งทรัพย์สมบัติก็ไม่มี เพื่อปัจจุบันและอนาคตคือวันข้างหน้า เพียงจะหารับประทานไปวันหนึ่ง ๆ ก็ขาด ๆ เขิน ๆ และผีดเคืองเต็มทีอยู่แล้ว จึงคิดอยากย้ายบ้านเรือนสถานที่อยู่เพื่อหาความสมบูรณ์พูนสุขในสถานที่อื่นในอนาคตสืบไป คนเราถ้ามีความเป็นอยู่ใช้สอยสะดวกโดยประการทั้งปวงแล้ว ก็ไม่จำเป็นจะคิดย้ายครอบครัวเหย้าเรือนให้ลำบากสิ้นเปลืองเปล่า ๆ เพราะมีความสุขอันเกิดจากการใช้ทรัพย์สมบัติอย่างพอเพียงอยู่แล้ว ฉะนั้น เรื่องของจิตที่คิดรวนเรหานรก–สวรรค์ กับคนที่คิดอยากย้ายบ้านเรือนเพื่อหาความสะดวกใส่ตน จึงเข้าในทำนองเดียวกัน สำหรับคุณเล่าจะสมัครเข้าในคนประเภทไหน หรือจะพาลหาแต่เรื่องว่าพระพุทธเจ้าและคนโบราณโกหกอยู่แบบนั้น โดยไม่คำนึงถึงตัวว่าจะก้าวไปเหยียบกองเพลิงกองใหญ่ ๆ อันแสนร้อนที่ไหนกันแน่บ้างหรือ ตามปรกติคนที่คิดสงสัยว่านรก–สวรรค์มีหรือไม่มีนั้นนั้น มีเกลื่อนไปหมดในโลกมนุษย์เราจนจะหาทางเหยียบย่างไปไม่ได้ ทำไมไม่คิดแก้ไขเสียบ้างเผื่อจะมีทางเดินได้ ไม่เกลื่อนไปหมดทั่วแผ่นดินด้วยคนประเภทขี้สงสัยนี้

แทนที่ท่านจะอธิบายเรื่องนรก–สวรรค์ให้ผมพึ่งพอสบายใจหายสงสัยเสียบ้าง เลยกลับมาเฆี่ยนผมเข้าอีกว่าเป็นคนขี้สงสัย เลยทำให้ยุ่งเข้าอีก เรื่องนรก–สวรรค์นั่นเล่าท่านมีจริงไหม ผมยังกระหายอยากพึ่งอยู่เวลานี้ ถ้ามีจริงมีกี่ขุม ใหญ่–เล็ก–ตื้น–ลึก–หนา–บาง–กว้าง–แคบ ขนาดไหน และตั้งอยู่ที่ไหน

ท่านยังไม่อธิบายให้ผมฟังเลย

เพียงการปรับปรุงตัวเองเพื่อไม่ให้ก้าวเข้าไปทางขุมนรกตั้งอยู่ คุณก็ยังไม่เข้าใจ เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้อาจารย์จะอธิบายเรื่องนรก–สวรรค์ให้ฟังคุณก็จะเข้าใจได้อย่างไร ฉะนั้นอาจารย์จึงยังไม่อธิบาย จะขอรอไปจนกว่าคุณจะรู้จักวิธีปฏิบัติต่อตัวเองได้เท่าที่ควรก่อน พอเป็นที่แน่ใจได้ว่า คุณจะไม่เข้าไปเป็นคนกีดขวางอยู่ในขุมนรกนั้นแล อาจารย์จะพยายามอธิบายให้คุณฟังอย่างถึงใจ เวลานี้เห็นว่ายังไม่จำเป็นมากไปกว่าการอธิบายให้คุณรู้จักวิธีปฏิบัติต่อตนเอง เพื่อหลบหลีกขุมนรกที่คุณกำลังสงสัยอยู่เวลานี้

แล้วการปรับปรุงตนเองจะทำอย่างไรล่ะท่าน ผมยังไม่เข้าใจเลย นิมนต์ท่านอธิบายให้ผมฟังบ้าง

ก็นั่นเองละคุณ เพราะฉะนั้นอาจารย์จึงเผดียงคุณอย่างไรล่ะ เกี่ยวกับการปรับปรุงตนเอง เขาปรับปรุงอาหารให้มีรสอร่อยเขาทำอย่างไร คุณก็ควรปรับปรุงตัวให้มีรสอร่อยด้วยความประพฤติตัวให้ดี ให้ลูกเมียสรรเสริญรักชอบไปทำงานก็ทำให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มเวลำเวลาโดยมุ่งต่อผลงานเพื่อประเทศชาติจริง ๆ เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตต่อเพื่อนฝูงและหน้าที่จริง ๆ ไม่อุบอิบ ๆ ซึ่งทำให้ประชาชนราษฎรเดือดร้อนและเกลียดชัง เพราะสิ่งนั้นไม่มีอยู่คงที่ดีงามเต็มจำนวนเดิมบ้าง สิ่งนี้หายไปอย่างลึกลับบ้าง ไม่คิดการใด ๆ เพื่อชาติแต่กลับเป็นเรื่องอุบอิบเพื่อตัวอยู่เบื้องหลัง ทำอะไรให้ราษฎรเชื่อถือได้ เขาจะเกิดความเคารพรักไปเอง โดยไม่ต้องโฆษณาชวนเชื่อ เปล่า ๆ แต่หาความจริงไม่ได้อันเป็นเครื่องกวนสมองไม่มีประโยชน์ ประชาชนเบื่อไม่อยากฟัง ไม่กดขี่บังคับรีดไถ แต่มีความสัตย์ความจริงต่อส่วนรวม และมีเมตตาต่อประชาชนคล้ายคลึง

กับลูกของเราในครัวเรือน ให้ความสนิทสนมไม่ถือตัวเย่อหยิ่ง ทำตนเสมือนเพื่อนร่วมงานกันระหว่างราษฎรกับเราผู้เป็นนาย ติดต่อช่วยเหลือกันตามจารีตประเพณีของประชาชนกับทางราชการซึ่งแยกกันไม่ออก ส่วนทางครอบครัวก็เป็นคนรักเมียมากกว่ารักลูกไว้นั่นแลพอดี เพราะผู้ชายเราโดยมากชอบโก้เก๋เตร็ด-เตร่โดยถือว่าตนเป็นผู้ชาย จึงไม่ค่อยกระดากอายและคำนึงถึงเมีย–ลูกว่าจะได้รับความเสียหายหรือชอกช้ำน้ำใจอย่างไรหรือไม่ วิสัยของคนที่มีหัวใจ รู้กิจที่ควรทำและควรเว้น ตามศีลธรรม ของมนุษย์ ผู้มีความ ฉลาด กว่าสัตว์ และได้รับการศึกษามาพอประมาณ ศีลธรรมควรถือเป็นหัวใจของตนและครอบครัวตลอดวงงานที่ตนเกี่ยวข้องอย่าให้มัวหมอง การให้ทานรักษาศีลตามกาลอันควรและไหว้พระภาวนาพุทโธ–ธัมโม–สังโฆ ควรถือเป็นธรรมฝากเป็นฝากตายของชีวิตจิตใจอย่าลดละปล่อยวาง และควรทำภาวนากับใจให้กลมกลืนอยู่เสมอ อย่าให้ขาดวันขาดคืน ทั้งถือเป็นกิจจำเป็นอย่างยิ่งตลอดชีวิต จะเป็นรากแก้วผั่งลึกในครอบครัวและประเทศชาติตลอดกาล เพราะคนไม่มีธรรม คือทาน ศีล ภาวนา ท่านเรียกว่าสัตว์ เพราะละเลยสมบัติอันดีเยี่ยมของมนุษย์ ปล่อยตนไปตามลัทธิวิสัยของสัตว์ดิรัจฉาน ซึ่งไม่สมควรอย่างยิ่งแก่มวลมนุษย์เรา สิ่งที่จะเกิดความเสียหายแก่ตนและครอบครัวตลอดส่วนรวมอย่าหาญริทำ สิ่งนั้นจะแสดงความเสียหายให้เราได้รับทุกข์โดยประจักษ์ สมกับว่าบาปบุญมีอยู่ในโลกไม่ขาดสูญ สิ่งใดจะขาดตกบกพร่องหรือเสียหายไปบ้างในครอบครัว ให้เห็นเหตุเห็นผลไปตามความจำเป็นของมัน แต่ใจอย่าให้เสียไปจากศีลธรรมที่เคยบำเพ็ญมากำกับตน คำว่าศีลธรรม เราเป็นมนุษย์ต้องรู้คุณสมบัติของศีลธรรม นอกจากสัตว์ดิรัจฉานจะไม่รู้เรื่องอะไรกับศีลธรรม รู้เพียงอาหารเพื่อปาก-ท้องของมันไปเป็นวัน ๆ และเบียดเบียนกันเพื่อความสุขสำหรับตัวเท่านั้น

ที่อธิบายมาพอประมาณนี้ คือวิธีปรับปรุงแก้ไขและส่งเสริมตนให้ถูกทางความสุขความเจริญที่เรียกว่าสวรรค์ เพราะตามธรรมดา คนเราที่มีความสุขกาย

สบายใจพอครองตัวอยู่แล้ว ใจก็ไม่ ระส่ำระ สาย ส่ายแส่ ไปใต้ ไปเหนือ ไปนรก สวรรค์พอให้เกิดความทุกข์รำคาญแก่ตนอะไรนัก มีแต่ตั้งหน้าประกอบสัมมา-อาชีพ และบำรุงคุณงามความดีไปโดยสม่ำเสมอเท่านั้นเอง ไม่ปล่อยใจให้วิ่งโน้นโดนนี้ อันเป็นทางล่อแหลมต่ออันตราย และห่างไกลต่อความสงบสุขที่ตนมุ่งหวัง ดังนั้นอาจารย์จึงไม่ขอแสดงเรื่องนรก–สวรรค์ว่าอยู่ที่โน้นหรือที่นี้ ให้ห่างไกลต่อความสุขความทุกข์ที่โลกเสวยกันอยู่ประจำกายประจำใจนี้เลย เพราะคำว่านรกก็คือแดนหาความสุขความเจริญไม่ได้นั่นเอง ผู้ใดเจอเข้าที่ไหน ก็ทราบกันทันทีว่า เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา แม้จะมีอยู่ในโลกนี้ก็ไม่มีใครปรารถนา เช่นทุกข์ในเรือนจำ (ตะราง) ถึงจะมีอยู่ในโลกหน้าก็ไม่มีใครปรารถนา เช่นทุกข์ในนรก ถ้าคุณไม่แน่ใจยังจะผืนถามเรื่องนรกไปเรื่อย ๆ ก็เกรงจะถูกกล่าวหาว่า คุณเป็นโรคเส้นประสาท สติไม่ค่อยจะดี ใจเลื่อนลอยถามหาแต่ทุกข์ถามหาแต่นรกหมกไหม้ซึ่งโลก ๆ เขากลัวกันยิ่งนัก ส่วนความสุขและทางดำเนินเพื่อความสุขที่เรียกว่าสวรรค์นั้น ไม่สนใจถามเพื่อความเข้าใจเลย ถ้าอาจารย์จะผืนอธิบายแต่นรก–สวรรค์ให้พุ่งไปท่าเดียวว่า นรกอยู่ทางทิศโน้น สวรรค์อยู่ทางทิศนี้ บ่อย ๆ แต่ไม่สนใจสั่งสอนทางความเสื่อม ความเจริญให้คุณ รู้วิธีปฏิบัติแก้ไขเพื่อมีทางละชั่วทำดี อันเป็นทางหลีกทุกข์เพื่อประสบสุข ที่เรียกว่าหลีกนรกเพื่อเจอ สวรรค์เสียบ้าง ก็กลัว ถูก กล่าวหา ว่าอาจารย์เป็นโรคเส้น-ประสาท จึงประกาศสอนแต่นรก–สวรรค์แบบไม่เป็นท่า เพราะฉะนั้นเพื่อความเหมาะสมอาจารย์จึงอธิบายให้คุณพังทั้งเรื่องทุกข์–สุข ที่รู้ ๆ อยู่กับตัวเราทุกคน ทั้งการปรับปรุงตัวเพื่อความสุขเฉพาะตัวและส่วนรวม ตลอดนรก–สวรรค์ก็พยายามอธิบายเทียบเคียงทั้งใกล้ทั้งไกล ทั้งในและนอก ทั้งโลกนี้และโลกหน้า หวังว่าคุณจะพอใจ

ผมขอกราบขอบพระคุณท่าน ที่อุตส่าห์เมตตาอธิบายให้พังทุกแง่ทุกมุม

จนเป็นที่เข้าใจเกี่ยวกับความทุกข์–สุข–นรก–สวรรค์ การปรับปรุงตัวเพื่อตนเองและครอบครัวตลอดส่วนใหญ่ทั่ว ๆ ไป ผมพอใจตามที่ท่านอธิบายเป็นลำดับไป แต่ที่สงสัยยังไม่หายก็ตรงที่นรก สวรรค์ มีหรือไม่มี นั่นท่านไม่เห็นแสดงเลย นิมนต์โปรดผมตรงนี้หน่อยเถอะท่าน ยังสงสัยนิด ๆ เท่านี้เอง

แหม ไม่ยอมให้ผ่านไปได้แม้แต่นิดเดียวนะ จำแม่นยำเสียด้วยไม่ยอมให้คลาดเคลื่อนเอาเลย ผู้ต้องหากับเรือนจำนั้นมีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกไม่ออก ถ้าผู้ต้องหามีหลักฐานพยานมั่นคงดีก็รอดตัวออกไปไม่ติดคุก ถ้าหลักฐานพยานไม่มีหรือมีไม่เพียงพอก็จำต้องตัดสินให้ติดคุกเท่านั้นปี เท่านี้เดือน ตามแต่โทษหนักหรือเบา คนทำความชั่วเสียหายต่าง ๆ ถ้ารีบแก้ไขตนด้วยการกลับประพฤติตัวดีไปเพื่อผ่อนหนักผ่อนเบา หรือเพื่อลบล้างความชั่วที่เคยทำมานั้นเสีย ก็ชื่อว่ามีหลักฐานพยานอันดีและมั่นคงไว้ยืนยันกับความชั่วที่มีกำลังน้อยย่อมผ่านไปได้ไม่ต้องมายอมรับบาปกรรมที่ตนทำไปตลอดสาย แต่ถ้าหลักฐานคือความดีไม่พอ ความชั่วมีอำนาจเหนือกว่าก็จำต้องเสวยทุกข์ทั้งที่เป็นคนอยู่ในแดนมนุษย์ ทั้งที่ตายไปแล้ว เพราะแก้คดีไม่ตก จำต้องติดคุกในเมืองผีที่เรียกว่านรก ฉะนั้นผู้ต้องหากับเรือนจำ กับคนทำบาปกรรมไม่ลดละไม่ยอมเห็นโทษกับแดนนรก จึงแยกจากกันไม่ออก กรรมต้องบังคับให้เขาไปดูโทษและเห็นโทษในเรือนจำ และในนรกเมืองผี เพื่อจะได้หายสงสัยในตัวเขาเอง และหมดปัญหากันไปเสียที หวังว่าคุณจะพอเข้าใจ และยอมให้ผ่านไปได้

ผมพอเข้าใจได้เฉพาะนรกในเมืองคนกับนรกในเมืองผี แต่สวรรค์ท่านไม่เห็นแสดงให้ฟังบ้าง ผมคอยฟังว่าท่านจะอธิบายสวรรค์ต่อลำดับนรก แล้วหายไปเลย ผมต้องขอรบกวนท่านอีกเล็กน้อย หวังว่าท่านคงไม่ขัดข้อง

คุณรู้สึกเบื่อคนละเอียดลออเอาการอยู่ อาจารย์ก็คิดว่าหมดภาระไปแล้ว รู้สึกโล่งใจ แต่กลับเอาสวรรค์มาให้แบกเข้าอีกแล้ว คนทั้งหลายขึ้นสวรรค์กัน แต่อาจารย์กลับแบกสวรรค์ จึงรู้สึกเบื่อคนแปลกโลกเขาอยู่มาก คำว่าสวรรค์ คือแดนแห่งความสุข เป็นสถานที่อยู่ของคนที่มีคุณธรรมซึ่งเคยอบรมไว้แล้ว ถ้าอยู่ในโลกมนุษย์ก็คือคนใจบุญ มีเมตตาจิตต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ ไม่โหดร้ายทารุณ มีความร่มเย็นเห็นความสุขประจักษ์ใจ อยู่ในสถานที่ใด อิริยาบถใด ก็เป็นสุขใจ ไม่มีภัยมีเวรกับผู้ใด อยู่ด้วยคุณธรรมสม่ำเสมอ ทั้งภายในใจและการแสดงออก ไม่มีบาปกรรมมาพ้องร้องก่อกวนยุแหย่ใจ เวลาตายไปก็ใจดวงมีคุณธรรมนั่นแลจะเป็นผู้เสวยผลในสุคติชั้นนั้น ๆ ที่เรียกว่าสวรรค์ ถ้าคุณต้องการอยากไปก็โปรดบำเพ็ญตนตามที่อธิบายผ่านมาแล้วนั่นแล มีหวังประสบตามใจหมายแน่นอน แต่ถ้าอยากไปอบายก็พยายามเที่ยวเตร็ดเตร่เร่ร่อนไปตามสถานที่ต่าง ๆ มีสถานที่เริงรมย์ อาบ อบ นวด เป็นต้น สมบัติเงินทองแม้จะบรรทุกรถยนต์รถไฟ มาเป็นตู้ ๆ ก็เข้าใจว่า จะหาย จมลง ไปใต้ก้น มหาสมุทร คือตัณหาความอยาก น้ำล้นผึ่ง อย่างไม่มีอะไรเหลือติดตัวให้เห็นต่อหน้าต่อตา กลับมาบ้านก็เป็นข้าศึกศัตรูกับลูกกับเมีย ผลที่ปรากฏก็คือทุกสิ่งจะเป็นกองเพลิงไปตาม ๆ กันหมด นี่คืออบายหรือนรกในเมืองมนุษย์ และมีอยู่กับทุกคน ใครชอบและแสวงหาสิ่งใด ต้องเจอกับสิ่งนั้นแน่นอน โปรดนำไปพิจารณาและเลือกเฟ้นเอาตามที่เห็นควร ถ้าเราต้องการเป็นลูกศิษย์ที่มีครูสอน

โอ้โฮ ท่านลงหนักจริง ก่อนจะทำให้ผมเข้าใจ ที่นี้ผมหมดปัญหาเรื่องนรก–สวรรค์แล้ว จะนำธรรมที่ท่านอุตส่าห์เมตตาสั่งสอนไปปฏิบัติตามกำลังของผม ไม่ให้เสียทีท่านพูดฝากไว้ว่า "ลูกศิษย์มีครู" ขอกราบขอบพระคุณท่าน.

□ □ □

บัญชีรายชื่อผู้บริจาคและจำนวนเงินที่บริจาคในการจัดพิมพ์ "ทางร่มเย็นอันดับ ๑๐ และอันดับ ๑๑"

๑.	คุณกัลยา จารุจินดา	๑๐๐.๐๐ บาท
๒.	นางเกหลง พานิช	๑๐๐.๐๐ ,,
๓.	นางเจริญ จาตุประยูร	๑๐.๐๐ ,,
๔.	นางฐะปะนีย์ นาครทรรพ (๒ ครั้ง)	๔๕.๐๐ ,,
๕.	นางทองพูน โกสุม	๒๐.๐๐ ,,
๖.	นางน้อย ช้อยช่างทอง	๑๐๐.๐๐ ,,
๗.	นางบรรจบพันธ์ นวรัตน์ ณ อยุธยา	๑๐๐.๐๐ ,,
๘.	นายบรรเจิด อินทุจันทร์ยง	๑๐.๐๐ ,,
๙.	นางสาวบุญเกิด ศิริเวชกุล	๓๐.๐๐ ,,
๑๐.	นางสาวบุญเจือ องคประดิษฐ์	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๑.	คุณประยงค์ สุทธิรัตน์	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๒.	พ.อ. ประสิทธิ์ ใจชื่น	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๓.	พลเรือตรีประเสริฐ ท้วมเริงรมย์	๖.๐๐ ,,
๑๔.	นางปราณี นาควัชระ	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๕.	นางปราณี พุกภักดี	๒๕.๐๐ ,,
๑๖.	คุณปานใจ ฉายวรรณ	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๗.	นางพิรุณพรรณ ภัทรเลาหะ	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๘.	นายพิสัณห์ ศิวายะพราหมณ์	๒๐.๐๐ ,,
๑๙.	นายแพทย์ไพโรจน์—นางประจวบ คุ้มไพโรจน์	๑๐๐.๐๐ ,,
๒๐.	นางสาวยุพิน นาคสวัสดิ์	๑๐๐.๐๐ ,,

๒๑.	นางสาวรัญจวน อินทรกำแหง (๒ ครั้ง)	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๒.	คุณรัตนา ชิตานนท์	๕๐.๐๐ ,,
๒๓.	นางสาวละเมียด กลกิจ	๕๐.๐๐ ,,
๒๔.	นางลาวัณย์ ยุพกรณ์	๔๐.๐๐ ,,
๒๕.	นางเล็ก สุขกระวี (๒ ครั้ง)	๘๐.๐๐ ,,
๒๖.	นางวงศ์สิริ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา	๑๐๐.๐๐ ,,
๒๗.	คุณวราพรรณ สิงหราชวัลลภ	๑๐.๐๐ ,,
๒๘.	คุณวไลวรรณ โศภณะศุกร	๑๐.๐๐ ,,
๒๙.	นายศิริ—ม.ร.ว. สายสิงห์ ศิริบุตร	๑๐๐.๐๐ ,,
๓๐.	คุณศรีนวล โกมลวณิช	๕๐.๐๐ ,,
๓๑.	นางสาวเศวต—เฉวียง จึงเจริญ	๔๒.๐๐ ,,
๓๒.	พระมหาสมโพธิ์ ผลเต็ม	๔๐.๐๐ ,,
๓๓.	นางสมศรี วรรธนะประทีป	๔๕.๐๐ ,,
๓๔.	นางสมัยสวาท พงศทัต	๒๐.๐๐ ,,
๓๕.	นายสละ จันทร์ตรี	๑๐๐.๐๐ ,,
๓๖.	น.อ. สวง–นางอุทุมพร อุตระ	๑๐๐.๐๐ ,,
๓๗.	นายสอน ศิริวัฒนกุล	๑๐.๐๐ ,,
๓๘.	ขุนสารบรรณเกษตรกิจ	๑๕.๐๐ ,,
๓๙.	นายสุกิจ ภาคสุวรรณ	๒๐.๐๐ ,,
๔๐.	นายสุดใจ เจิมศิริวัฒน์ (๒ ครั้ง)	๓๐.๐๐ ,,
๔๑.	นายแสดง ยุวชิต	๒๐.๐๐ ,,
๔๒.	นางอัญญาณี สรสิริ	๓๐.๐๐ ,,
๔๓.	นายอาจ–นางเอื้องพันธุ์ คุ้มหล้า	๓๐๙.๗๕ ,,
๔๔.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๑๐.๐๐ ,,

ผู้บริจาคผ่านหนังสือพิมพ์ "ศรีสัปดาห์"

๔๕.	คุณจำรูญ เจริญกุล	๑๐๐.๐๐ บาท
๔๖.	คุณจำรูญ ภูไทย	๑๐๐.๐๐ ,,
๔๗.	คุณแม่แจ่ม ยี่ห้ออึ๋งเกียฮงเก่า อุดรธานี	๑๐๐.๐๐ ,,
๔๘.	คุณเฉลิมพร ธราภาค	๑๐๐.๐๐ ,,
๔๙.	ม.ล. ทวีวัฒน์–คุณจรัส สนิทวงศ์	๓๐๐๐.๐๐ ,,
๕๐.	คุณบรรจง นิงสานนท์	๑๐๐.๐๐ ,,
๕๑.	คุณบุนนาค ศิลปีนันท์	๑๐.๐๐ ,,
๕๒.	คุณประกิจ ลาวัณย์ศิริ	๑๐.๐๐ ,,
๕๓.	คุณประทุม อาภรณ์ศิริ	๕๐.๐๐ ,,
๕๔.	คุณพยอม โกสิยกุล	๑๐๐.๐๐ ,,
๕๕.	คุณเพ็ียน บีติวรรณ	๒๐๐.๐๐ ,,
๕๖.	ม.น.ว.	๒๐๐.๐๐ ,,
๕๗.	คุณมาลี สร้อยพิสุทธิ์	๒๐.๐๐ ,,
๕๘.	คุณรัตนา ศุภชลาศัย	๒๐.๐๐ ,,
๕๙.	ล.เนเธอร์แลนด์	๑๕๗.๒๕ ,,
๖๐.	คุณเล็ก บีติวรรณ	๑๐๐.๐๐ ,,
๖๑.	คุณวิชา หาญสวธา	๑๐.๐๐ ,,
๖๒.	คุณวิเชียร–คุณอาภรณ์ โมกขะเวส	๔๐๐.๐๐ ,,
๖๓.	คุณศรี ศรีย่าน	๒๕.๐๐ ,,
๖๔.	คุณสังข์–คุณชวน พูลกะสิ	๑๐๐.๐๐ ,,
๖๕.	คุณสุขจิต ถนัดอักษร	๑๐๐.๐๐ ,,

๖๖.	คุณสุนี โลหิตคุปต์	๑๐.๐๐ บาท
๖๗.	พ.ต.อ. สุด อมาตยกุล	๒๐.๐๐ ,,
๖๘.	อ. ขาตุประยูร	๒๐.๐๐ ,,
๖๙.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๑๐.๐๐ ,,
๗๐.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๑๐.๐๐ ,,
๗๑.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๒๐.๐๐ ,,
๗๒.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๓๐๐.๐๐ ,,
	ได้เงินรวม	๘๖๓๑.๐๐ ,,
เงินเหลือจากการพิมพ์หนังสือ "ทางร่มเย็นอันดับ ๙"		๔๐๐.๐๐ ,,
จ่ายค่าพิมพ์ "ทางร่มเย็นอันดับ ๑๐–๑๑"		
จำนวนพิมพ์ทั้ง ๒ อันดับ ๒,๐๐๐ ฉบับ เป็นเงิน		๙,๔๔๐.๐๐ ,,

หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY
หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ซอยมั่นสิน ๒ พระนคร โทร. ๘๑๕๖๒๘
นายรวล รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๑